

รายงานวิจัย

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็ง
ให้ชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณกรุงเทพมหานคร

เสนอโดย กลุ่ม ปั่นเมือง และคณะ

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

30 เมษายน 2561

รายงานวิจัย

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็ง

ให้ชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณกรุงเทพมหานคร

คณะผู้วิจัย

กลุ่มบ้านเมือง

1. น.ส. ศรินพร	พุ่มมณี	หัวหน้าโครงการ
2. นาย จุฑาธิ	กังวานภูมิ	นักวิจัย
3. น.ส. ปณัฐพร	ลัดดาภรณ์	นักวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สารบัญ

หน้า

สารบัญ

สารบัญภาพ

บทที่ 1 หลักการและเหตุผล

1.1 วัตถุประสงค์	4
1.2 กลุ่มเป้าหมาย/พื้นที่เป้าหมาย	4
1.3 ทีมวิจัยชุมชน	4
1.4 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน	6
1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	6

บทที่ 2 บริบทสถานการณ์และแผนโครงการพัฒนาพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งภาครัฐและเอกชน

2.1 โครงการพัฒนาของภาครัฐ	7
2.1.1 โครงการรถไฟฟ้า	7
2.1.2 โครงการข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา	13
2.1.3 โครงการทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยา	18
2.1.4 โครงการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำหรือย่านหรือชุมชนริมน้ำ	20
2.2 โครงการพัฒนาของภาคเอกชน	34
2.2.1 โครงการ ICON SIAM	34
2.2.2 โครงการ TCDC CREATIVE DISTRICT	35
2.2.3 โครงการยอดพิกานริเวอร์วอล์ค	37
2.2.4 โครงการ THE JAM FACTORY	37
2.2.5 โครงการ WARE HOUSE 30	38
2.2.6 โครงการล้ง 1919	38
2.2.7 ศูนย์การเรียนรู้ธนาคารแห่งประเทศไทย	39

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.2.8 มหาราช	40
2.2.9 เอเชียทีค	41
บทที่ 3 ประวัติศาสตร์ชุมชนและการค้นหาอัตลักษณ์	
3.1 ชุมชนตลาดน้อย	44
3.1.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนตลาดน้อย	44
3.1.2 อัตลักษณ์ : แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมในย่านตลาดน้อย	87
3.2 ชุมชนวัดเทวราชกุญชร	91
3.2.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนวัดเทวราชกุญชร	91
3.2.2 อัตลักษณ์ : ครั้วกรุงเทพ การสืบทอดอาหารไทยสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจจัดเลี้ยงอาหารชุมชนวัดเทวราชกุญชร	97
3.3 ชุมชนบ้านปูน	99
3.3.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านปูน	99
3.3.2 อัตลักษณ์ : การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำดอกไม้บายศรี และเย็บแบบในชุมชนบ้านปูน	114
3.4 ชุมชนมัสยิดบางอ้อ	120
3.4.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนมัสยิดบางอ้อ	120
3.4.2 อัตลักษณ์	129
3.5 ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้	133
3.5.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้	133
3.5.2 อัตลักษณ์ : โครงการการศึกษาพัฒนากาแฟในการทำงานเพื่อชุมชนย่านบางลำพูตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของประชาคมบางลำพูและชมรมเกสรลำพู	144

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 4 สรุปผลการศึกษาการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยา	
4.1 การสืบค้นข้อมูลการพัฒนาเชิงนโยบายของภาครัฐและการลงทุนของภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำเจ้าพระยา	172
4.1.1 โครงการรถไฟฟ้า	172
4.1.2 โครงการสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา	173
4.1.3 โครงการทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยา	173
4.1.4 โครงการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำหรือย่านชุมชนริมน้ำ	173
4.1.5 โครงการจ้างที่ปรึกษาประจำเพื่อสำรวจ วางผังออกแบบรายละเอียดประเมินราคาสำหรับงานผังเมือง	174
4.2.6 โครงการพัฒนาของภาคเอกชน	174
4.2 การศึกษาบริบทพื้นที่และการตั้งโจทย์การวิจัย	175
4.2.1 ชุมชนตลาดน้อย	176
4.2.2 ชุมชนวัดเทวราชกุญชร	177
4.2.3 ชุมชนบ้านปูน	178
4.2.4 ชุมชนมัสยิดบางอ้อ	179
4.2.5 ชุมชนเขื่อนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้	180
4.3 บทเรียนที่ได้จากการพัฒนาโจทย์วิจัย	181

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1-1 แผนผังแสดงตำแหน่งที่ตั้งชุมชนเป้าหมายโครงการ	3
ภาพที่ 2-1 โครงการรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินช่วงหัวลำโพง-บางแค	8
ภาพที่ 2-2 โครงการรถไฟฟ้าสายสีม่วงเตาปูน-ราษฎร์บูรณะ	9
ภาพที่ 2-3 โครงการรถไฟฟ้าสายสีแดง	11
ภาพที่ 2-4 โครงการรถไฟฟ้าสายสีส้ม	11
ภาพที่ 2-5 โครงการรถไฟฟ้ามหนคร	12
ภาพที่ 2-6 โครงการสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา	13
ภาพที่ 2-7 โครงการออกแบบสะพานยกระดับและถนนต่อเชื่อมยกระดับเกียกกาย	14
ภาพที่ 2-8 สะพานข้ามแม่น้ำช่วงราชวงศ์-ท่าดินแดง	15
ภาพที่ 2-9 สะพานข้ามแม่น้ำช่วงลาดหญ้า-มหาพฤฒาราม	15
ภาพที่ 2-10 โครงการสะพานจันทร์-เจริญนคร	16
ภาพที่ 2-11 โครงการสะพานพระราม 2	17
ภาพที่ 2-12 โครงการสะพานคนเดินและทางจักรยานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา	
บริเวณท่าพระจันทร์-ศิริราช	18
ภาพที่ 2-13 โครงการเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยา	19
ภาพที่ 2-14 โครงการเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยา	20
ภาพที่ 2-15 พื้นที่เขตสัมพันธวงศ์และพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเฉพาะแห่งบริเวณถนนทรงวาด และพื้นที่ริมน้ำและการพัฒนาอาคารเอกชน	21
ภาพที่ 2-16 โครงการอนุรักษ์พื้นที่ฟูยานตลาดน้อย	23
ภาพที่ 2-17 รูปทัศนียภาพโครงการการปรับปรุงพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา	24
ภาพที่ 2-18 รูปทัศนียภาพโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ริมแม่น้ำหน้าศาลเจ้าโรงเกือกและ การอนุรักษ์ศาลเจ้าโรงเกือก	25
ภาพที่ 2-19 รูปทัศนียภาพโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ริมแม่น้ำหน้าศาลเจ้าโจวซือกง	25
ภาพที่ 2-20 รูปทัศนียภาพโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ริมแม่น้ำกรมธนารักษ์	26
ภาพที่ 2-21 ผังแม่บทการฟื้นฟูฟูยานเมืองเก่า 17 เขต	28
ภาพที่ 2-22 ผังแม่บทการฟื้นฟูฟูยานเมืองเก่าและการอนุรักษ์พื้นที่ฟูยานกะตี่จิ้น-คลองสาน	29

สารบัญภาพ(ต่อ)

หน้า

ภาพที่ 2-23	โครงการจ้างที่ปรึกษาประจำเพื่อสำรวจ วางผัง ออกแบบรายละเอียดประเมินราคา สำหรับงานผังเมือง	30
ภาพที่ 2-24	โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง	31
ภาพที่ 2-25	โครงการริมน้ำยานาวา	32
ภาพที่ 2-26	โครงการสถานีแม่น้ำ	33
ภาพที่ 2-27	โครงการพัฒนาพื้นที่ท่าเรือกรุงเทพ	34
ภาพที่ 2-28	ภาพจำลองโครงการ ICON SIAM	35
ภาพที่ 2-29	อาคาร TCDC	36
ภาพที่ 2-30	โครงการยอดพิมาน ริเวอร์วอล์ค	36
ภาพที่ 2-31	โครงการ THE JAM FACTORY	37
ภาพที่ 2-32	โครงการ WAREHOUSE 30	38
ภาพที่ 2-33	โครงการล้ง 1919	39
ภาพที่ 2-34	ศูนย์การเรียนรู้ธนาคารแห่งประเทศไทย	40
ภาพที่ 2-35	โครงการท่ามหาราช	41
ภาพที่ 2-36	โครงการเอเชียทีค	42
ภาพที่ 2-37	ภาพรวมโครงการทั้งภาครัฐและเอกชน	43
ภาพที่ 3-1	ภาพมุมสูงชุมชนตลาดน้อย	44
ภาพที่ 3-2	โบสถ์วัดพระแม่ลูกประคำ(กาลหว่าร์)	46
ภาพที่ 3-3	ธนาคารไทยพาณิชย์สาขาทลาดน้อย	47
ภาพที่ 3-4	ศาลเจ้าโรงเกือก	48
ภาพที่ 3-5	บ้านโชวเฮงไถ่	49
ภาพที่ 3-6	บ้านเอ็งฮ้อออกต๋อง	50
ภาพที่ 3-7	ศาลเจ้าโจวซือกง	51
ภาพที่ 3-8	ภายในพระอุโบสถวัดปทุมคงคาราชวรวิหาร	54
ภาพที่ 3-9	วัดอภัยราชบำรุง(วัดญวนตลาดน้อย)	55
ภาพที่ 3-10	วิถีชีวิตชาวตลาดน้อย	59

สารบัญภาพ(ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 3-11 บรรยายภาพเทศกาลตรุษจีนของชาวตลาดน้อย	62
ภาพที่ 3-12 บรรยายภาพเทศกาลตรุษจีนของชาวตลาดน้อย	65
ภาพที่ 3-13 บรรยายภาพเทศกาลบะจ่างของชาวตลาดน้อย	66
ภาพที่ 3-14 บรรยายภาพเทศกาลทิ้งกระจาดของชาวตลาดน้อย	70
ภาพที่ 3-15 บรรยายภาพเทศกาลไหว้พระจันทร์ของชาวตลาดน้อย	76
ภาพที่ 3-16 บรรยายภาพการเล่นผีตะกร้อเทศกาลไหว้พระจันทร์ของชาวตลาดน้อย	77
ภาพที่ 3-17 บรรยายภาพเทศกาลกินเจของชาวตลาดน้อย	78
ภาพที่ 3-18 งานประเพณีของชาวชุมชนวัดเทวราชกุญชร	93
ภาพที่ 3-19 แผนผังกิจกรรมจัดเลี้ยงแบบบุฟเฟต์ในชุมชนวัดเทวราชกุญชร	94
ภาพที่ 3-20 คุณอืด ไชยสุต ในงานวันเกิดท่านขุนเจริญ เจริญโภคธาต(จัดเลี้ยงแบบบุฟเฟต์)	94
ภาพที่ 3-21 ซ้ายมือคนแรกใส่แว่นท่านขุนเจริญ เจริญโภคธาต,น.ส.ผ่องศรี เจริญโภคธาต (สกุลเดิมรักษากุล) ส่วนที่ยืนถือถ้วยยิมให้ คุณฉะอ้อน ภักดิ์กิจ และคุณศิริ ไชยสุต ในงานวันเกิดท่านขุนเจริญ เจริญโภคธาต (จัดเลี้ยงแบบบุฟเฟต์)	95
ภาพที่ 3-22 ทางเข้าชุมชนจากบริเวณใต้สะพานพระรามแปดซึ่งเห็นกำแพงที่สันนิษฐานว่าเคยเป็นวังของเจ้าอนุวงศ์	101
ภาพที่ 3-23 ปูนแดงสำหรับกินกับหมากพลูซึ่งเป็นที่นิยมของคนไทยสมัยก่อน	101
ภาพที่ 3-24 ความเป็นคนไทยที่มีอารยะในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามซึ่งต้องเปลี่ยนการแต่งกายและเลิกกินหมาก	102
ภาพที่ 3-25 พื้นที่ชุมชนบ้านปูนเดิมบริเวณจาก ท่าบน ซึ่งเป็นที่ตั้งชุมชนในปัจจุบันมาจนถึงท่าล่าง หรือบริเวณเชิงสะพานพระรามแปด ในบริเวณนี้จะมีกำแพงอิฐเก่าซึ่งสันนิษฐานว่าเคยเป็นกำแพงวังเจ้าอนุวงศ์	103
ภาพที่ 3-26 พื้นที่โรงสุราบางยี่ขันในอดีตก่อนที่สร้างสะพานพระรามแปด	106
ภาพที่ 3-27 ภาพมุมสูงบริเวณสะพานพระรามแปด	109
ภาพที่ 3-28 ภาพชุมชนฝั่งริมแม่น้ำเจ้าพระยา	109
ภาพที่ 3-29 ศาลาโรงธรรมศาลาทรงไทยสำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนาอันเป็นความภาคภูมิใจของชุมชน	110

สารบัญภาพ(ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 3-30 (ซ้าย) ศาลปู่โพธิ์ (ขวา) ศาลเจ้าปึงเถ่ากงม่าที่ตั้งอยู่บริเวณ ลานกลางชุมชน	111
ภาพที่ 3-31 ตัวอย่างการทำดอกไม้และบายศรีพญานาคภายในชุมชนบ้านปูน	116
ภาพที่ 3-32 เครื่องมือเครื่องใช้และสถานที่ทำดอกไม้ชุมชนบ้านปูน	117
ภาพที่ 3-33 อาคารมัสยิดในชุมชน	120
ภาพที่ 3-34 มัสยิดในชุมชน	121
ภาพที่ 3-35 บรรยายกาศวิถีชีวิตชาวชุมชน	122
ภาพที่ 3-36 การสัมปทานแพซุงชาวชุมชน	125
ภาพที่ 3-37 อาชีพเดินเรือโดยสารรับส่งคน	125
ภาพที่ 3-38 อุตสาหกรรมทางด้านอาหารของชาวชุมชนมัสยิดบางอ้อ	126
ภาพที่ 3-39 อุตสาหกรรมทางด้านอาหารของชาวชุมชนมัสยิดบางอ้อ	127
ภาพที่ 3-40 การเสด็จมัสยิดต้นสน บางกอกใหญ่	127
ภาพที่ 3-41 แผนที่ย่านชุมชนบางลำพู	133
ภาพที่ 3-42 ประชาคมบางลำพู	146
ภาพที่ 3-43 ตราประชาคมบางลำพู	147
ภาพที่ 3-44 ชมรมเกสรลำพู	147
ภาพที่ 3-45 ตราชมรมเกสรลำพู	147
ภาพที่ 3-46 แผนที่พื้นที่ในการทำงาน	160
ภาพที่ 3-47 ตัวอย่างผลงานการทำงานของกลุ่มประชาคมบางลำพูและชมรมเกสรลำพู	160
ภาพที่ 3-48 ตัวอย่างผลงานการทำงานของกลุ่มประชาคมบางลำพูและชมรมเกสรลำพู	161
ภาพที่ 3-49 ตัวอย่างผลงานการทำงานของกลุ่มประชาคมบางลำพูและชมรมเกสรลำพู	162
ภาพที่ 3-50 ตัวอย่างผลงานการทำงานของกลุ่มประชาคมบางลำพูและชมรมเกสรลำพู	163
ภาพที่ 3-51 ตัวอย่างผลงานการทำงานของกลุ่มประชาคมบางลำพูและชมรมเกสรลำพู	164
ภาพที่ 3-52 การบริหารโครงการการศึกษาพัฒนาการในการทำงานเพื่อชุมชน ย่านบางลำพูตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของประชาคมบางลำพูและชมรมเกสรลำพูด้วย การทำงานระหว่างคน 2 กลุ่มเด็กเยาวชนและผู้ใหญ่ในย่านบางลำพู	166

บทที่ 1

หลักการและเหตุผล

พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในกรุงเทพมหานครหลายแห่งยังคงเป็นที่ตั้งของชุมชนดั้งเดิมที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ผู้คน และภูมิปัญญาของชาวเมืองที่เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างและพัฒนากรุงเทพฯเรื่อยมา แต่ในปัจจุบันชุมชนเหล่านี้กำลังประสบกับปัญหาและความเสี่ยงที่มาจากการสร้างและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจากภาครัฐ และการพัฒนาของกลุ่มทุนเอกชนในพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตลอดสองฝั่งกรุงเทพมหานคร ที่ขาดความเข้าใจในมิติทางด้านวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบต่อชุมชนบริเวณริมแม่น้ำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น นโยบายการสร้างทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงที่ 1 ระยะทาง 14 กิโลเมตรเพื่อเป็นแลนด์มาร์กของกรุงเทพ มีชุมชนในบริเวณโครงการฯ ทั้งหมด 29 แห่งโดยมีชุมชนที่ถูกไล่อี้อีกจำนวน 7 ชุมชน (ชุมชนสามเสน ชุมชนมิตรคาม ชุมชนวัดคฤหบดี ชุมชนวัดเทวราชกุญชร ชุมชนพิบูลสงคราม ชุมชนเกียกกาย ชุมชนวัดวิมุตยาราม) เนื่องจากไม่มีเอกสารสิทธิ ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นคือ ตัวโครงสร้างของทางเลียบที่สูงขึ้นทำให้เกิดการบดบังทัศนียภาพ ชุมชนถูกตัดขาดออกจากแม่น้ำ การสร้างตอม่อในแม่น้ำส่งผลกระทบต่อกระแสน้ำและการเดินเรือ สูดท่ายความสงบร่มรื่นของวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำจะหายไปพร้อมกับการทำลายระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์สังคมควรได้รับการศึกษาและบันทึกเรื่องราวไว้ก่อนจะสูญหายไปพร้อมกับการพัฒนา ทั้งนี้ ในเอกสารข้อเสนอการทำงานวิจัยมี 3 ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางเลียบแม่น้ำ ได้แก่ ชุมชนบ้านปูน มัสยิดบางอ้อ และชุมชนวัดเทวราชกุญชร ชุมชนตลาดน้อย และประชาคมย่านบางลำภู โดยมีข้อมูลเบื้องต้นดังนี้

(1) **ชุมชนตลาดน้อย** เป็นชุมชนการค้าเก่าแก่ดั้งเดิมของชาวจีนสยามที่สัมพันธ์กับการค้าขายด้วยเรือสำเภามาแต่อดีตและยังคงเห็นร่องรอยของอดีตทั้งวิถีชีวิต อาชีพดั้งเดิมที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การอยู่อาศัยแบบชาวตรอก อาคารบ้านจีนโบราณ อาหารและเทศกาลของชาวจีน ศาลเจ้าเก่าแก่ของชาวฮกเกี้ยนและฮากกา

(2) **ชุมชนวัดเทวราชกุญชร** เป็นชุมชนชาวตรอกเก่าแก่ที่อาศัยอยู่บริเวณปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านทิศเหนือซึ่งมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านการประกอบอาหารแบบชาวจีน ช่างฝีมือ และเป็นต้นตำรับการจัดเลี้ยงแบบบุฟเฟต์ในกรุงเทพฯที่ยังคงสืบทอดกันมาจนถึงรุ่นปัจจุบัน

(3) **ชุมชนบ้านปูน** เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ย้ายมาจากกรุงศรีอยุธยาเมื่อสมัยตั้งกรุงธนบุรีตั้งอยู่บริเวณเชิงสะพานพระราม 8 ฝั่งธนบุรีในปัจจุบัน ซึ่งเป็นชุมชนที่มีภูมิปัญญาด้านทำปูนแดงกินหมาก และทำประมงในแม่น้ำเจ้าพระยามาแต่โบราณ ภายในชุมชนและบริเวณโดยรอบยังมีโบราณสถานแทรกตัวอยู่ตามตรอกหลายแห่ง เช่น ศาลากลางบ้าน กำแพงวังเจ้าอนุวงศ์ และโบสถ์ร้างวัดสวนสวรรค์

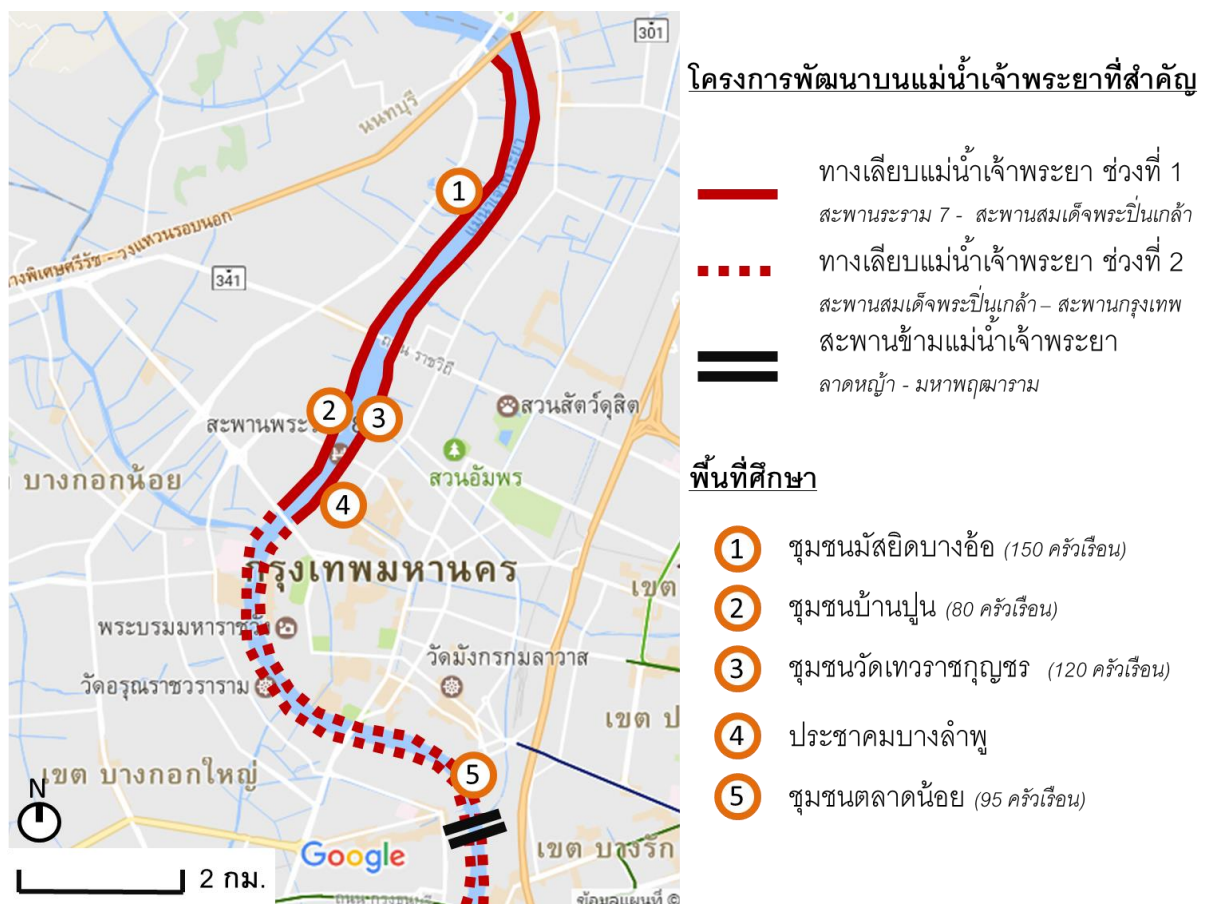
(4) **ชุมชนบางอ้อ** เป็นชุมชนมุสลิมเก่าแก่ตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำเจ้าพระยา ก่อนย้ายขึ้นบนบกและเป็นผู้บุกเบิกการตั้งถิ่นฐานในย่านบางอ้อเป็นกลุ่มแรก ภายในชุมชนมีมัสยิดเก่าแก่ที่ผสมผสานสถาปัตยกรรมแบบมุสลิม ไทย และตะวันตกเข้าไว้ด้วยกันซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ นอกจากนี้ยังมีความโดดเด่นด้านอาหารมุสลิม

(5) **ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้** เป็นชุมชนเก่าแก่ของพระนครในย่านการค้าบางลำพูใกล้กับแม่น้ำเจ้าพระยา และคลองบางลำพู ในเขตพระนครซึ่งอยู่ร่วมกับการเจริญเติบโตและเปลี่ยนแปลงของเมืองมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งหมดนี้จะเห็นว่าทั้ง 5 ชุมชน เป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ทางด้านวิถีชีวิต และวัฒนธรรม โดยเริ่มกระบวนการฟื้นฟูชุมชนอย่างมีส่วนร่วมจากการสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชนในด้านต่างๆ และพัฒนาสู่การเคลื่อนไหวในประเด็นการฟื้นฟูย่านที่ค้ำประกันวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน ด้วยการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยได้มีการรวบรวมกลุ่มคนที่สนใจด้านการฟื้นฟูย่านเป็นลักษณะของกลุ่มประชาคมในย่าน และมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายผ่านกิจกรรมต่างๆ มาเป็นเวลาตั้งแต่ 1 ปี จนถึง 4 ปี เช่น (1) ชุมชนตลาดน้อยมีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มคนรักตลาดน้อยที่เคลื่อนไหวด้านการฟื้นฟูย่าน จัดทำแผนที่ท่องเที่ยวและเก็บรวบรวมมรดกวัฒนธรรมเป็นบันทึกของชุมชน (2) ชุมชนวัดเทวราชกุญชรมีการรวมกลุ่มกันเพื่อสำรวจและรวบรวมประวัติชุมชน (3) ชุมชนบ้านปูนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเก็บรวบรวมมรดกวัฒนธรรมชุมชน และจัดทำแผนที่ชุมชน (4) ชุมชนบางอ้อมีรวมกลุ่มกันเพื่อทำสาแหรกชุมชน รวบรวมประวัติ ทำศูนย์ข้อมูลชุมชน และดูแลมัสยิดบางอ้อ (5) ประชาคมบางลำพู ซึ่งมาจากการรวมกลุ่มของชุมชนในย่านบางลำพู เขตพระนคร โดยเป็นเครือข่ายภาคประชาชนที่เคลื่อนไหวเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเก่าในกรุงเทพมหานคร

ในระหว่างการดำเนินงานพบว่า ชุมชนของตนเองมีประวัติศาสตร์ ความเป็นมาอย่างต่อเนื่องและหลายเรื่องราวเป็นสิ่งที่ควรถูกบันทึกไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของคนรุ่นแรก อาชีพดั้งเดิม วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนความรู้ในเรื่องระบบนิเวศน์ของแม่น้ำ ซึ่งชุมชนเห็นควรจะต้องทำการศึกษาและรวบรวมอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างการเรียนรู้ในชุมชนและสังคมด้วยแนวทางการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น ด้วยกระบวนการสืบค้นผ่านการบอกเล่าและเก็บองค์ความรู้จากการพูดคุยของคนในชุมชน

แล้วสร้างเป็นเวทีเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาประเด็นร่วมจากชุมชนให้ชัดเจนสำหรับเป็นโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่น รูปแบบการดำเนินงาน และคณะทำงาน รวมถึงวางแผนการทำงาน เพื่อเสนอเป็นโครงการวิจัยของชุมชนต่อไป

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นการทำงานที่เริ่มต้นจากประเด็นที่มีความเร่งด่วนและมีความเฉพาะหน้า การรวมตัวกันของชุมชนยังไม่เข้มแข็งพอ ประกอบกับสถานการณ์ในปัจจุบันเส้นทางเลียบแม่น้ำมีแนวโน้ม จะเริ่มก่อสร้างในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2560 โดยที่ยังไม่มีการศึกษา ประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนแต่อย่างใด ผู้วิจัยคาดหวังว่ากระบวนการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความรู้ และคุณค่าของชุมชน ให้ตระหนักว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และมีส่วนร่วมในการสร้างการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเมืองได้

ภาพที่ 1-1 แผนผังแสดงตำแหน่งที่ตั้งชุมชนเป้าหมายโครงการ

1.1 วัดอุปประสงค์

- 1.1.1 เพื่อศึกษาสถานการณ์และผลกระทบต่อชุมชนจากนโยบายของภาครัฐและโครงการพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน
- 1.1.2 เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ รวบรวมข้อมูลผู้คน และค้นหาประเด็นร่วมของชุมชนเป้าหมาย
- 1.2.3 เพื่อค้นหาประเด็นวิจัยสำหรับพัฒนาเป็นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- 1.2.4 เพื่อศึกษาหาแนวทางการสื่อสารจากพื้นที่ชุมชนสู่สาธารณะ

1.2 กลุ่มเป้าหมาย/พื้นที่เป้าหมาย

ชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยา 5 ชุมชน ได้แก่

- 1.2.1 ชุมชนตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์
- 1.2.2 ชุมชนวัดเทวราชกุญชร เขตพระนคร
- 1.2.3 ชุมชนบ้านปูน เขตบางพลัด
- 1.2.4 ชุมชนบางอ้อ เขตบางพลัด
- 1.2.5 ชุมชนบางลำพู เขตพระนคร

1.3 ทีมวิจัยชุมชน

1.3.1 ชุมชนตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์

- จุฬารักษ์ กังวานภูมิ
- รุ่งจันทร์ เฉลิมวิริยะ
- สุรีย์ ฤกษ์สิริสุข
- วิมล เหลืองอรุณ

1.3.2 ชุมชนวัดเทวราชกุญชร เขตพระนคร

- ประภาดา มุลศรี
- นิพนธ์ เจริญโกคราช
- จณัญญา ตริตรวง
- สรเทพ โรจน์พจนารักษ์
- เฉลิมลักษณ์ เอกมณี

1.3.3 ชุมชนบ้านปูน เขตบางพลัด

- ระวีวรรณ สมิติमान
- ปรีชา รัตนโพธิพรกุล
- พรวิภา ประเคนแสง

1.3.4 ชุมชนบางอ้อ เขตบางพลัด

- นิศานาถ โยธาสุมุท
- ประมาณ มุขตารี
- อุดุลย์ โยธาสุมุท

1.3.5 ชุมชนบางลำภู เขตพระนคร

- อรศรี ศิลป์
- พิมพ์ศิริ สุวรรณนคร
- ปานทิพย์ ลิกะไชย
- สุพิน หนองบัว
- ศนิษา เศรษฐ์กำเนิด

1.4 ขั้นตอนและวิธีดำเนินงาน

- 1.4.1 ประชุมเครือข่ายผู้นำชุมชนจากพื้นที่เป้าหมายเพื่อวางแผนการทำงานร่วมกัน
- 1.4.2 ดำเนินการทบทวนเอกสาร ข้อมูล นโยบายการพัฒนาของรัฐที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยา กรุงเทพฯ
- 1.4.3 ลงภาคสนามพื้นที่เป้าหมาย 5 พื้นที่ จำนวนพื้นที่ละ 3 ครั้งเพื่อค้นหาประเด็นและ คณะทำงานวิจัย
- 1.4.4 การจัดเวทีรวบรวมความรู้และความต้องการของพื้นที่เป้าหมาย 5 พื้นที่ ในลักษณะการบอกเล่า (คำให้การ) จำนวนพื้นที่ละ 1 ครั้ง
- 1.4.5 การจัดเวทีสรุปความรู้ร่วมกันระหว่างพื้นที่เป้าหมายทั้ง 5 พื้นที่ จำนวน 1 ครั้ง
- 1.4.6 พัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย และแนวทางการนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะร่วมกับชุมชนเป้าหมาย
- 1.4.7 สรุปผลการดำเนินงานและจัดทำรายงานเสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.5.1 ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชน ข้อมูลผู้คนในพื้นที่ และประเด็นความสนใจร่วมกันของชุมชนเป้าหมาย 5 ชุมชน จากการลงพื้นที่ภาคสนาม เวทีรวบรวมความรู้/สรุปความรู้ร่วมกันของเครือข่ายชุมชนเป้าหมาย และทบทวนเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 1.5.2 ทราบข้อมูล นโยบายการพัฒนาของรัฐที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยา กรุงเทพฯ
- 1.5.3 เกิดคณะทำงานวิจัยในชุมชนเป้าหมาย และได้เครือข่ายของกลุ่มคน องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 1.5.4 ได้ข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นอย่างน้อย 5 โครงการ
- 1.5.5 ได้แนวทางการสื่อสารสาธารณะจากพื้นที่ชุมชนสู่สาธารณะ

บทที่ 2

บริบทสถานการณ์และแผนโครงการพัฒนาพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งของภาครัฐและเอกชน

การนำเสนอโครงการการพัฒนาตลอดสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา แท้จริงแล้ว มีมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจากภาครัฐ และ ภาคเอกชน แต่การศึกษาครั้งนี้จะทำการทบทวนนโยบาย แผน โครงการเฉพาะในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2555- 2560) ที่มีการนำเสนอทั้งแนวคิด การออกแบบ การ จัดจ้าง รวมทั้งการริเริ่มโครงการต่างๆ บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐาน เช่น สาธารณูปโภค และสาธารณูปการต่างๆ และโครงการในพื้นที่ย่านชุมชนตลาดน้อย ชุมชนวัดเทวราชกุญชร ชุมชนบ้านปูน และ ชุมชนเขื่อนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้ โดยแบ่งเป็น แผนโครงการจากภาครัฐ และแผนโครงการ จากภาคเอกชน ดังนี้

2.1 โครงการพัฒนาของภาครัฐ

โครงการพัฒนาของภาครัฐ ที่มีการศึกษา และเสนอแนวคิด ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่แม่น้ำเจ้าพระยา ทั้ง โครงการก่อสร้างโครงข่ายการเดินทาง รถไฟฟ้า สะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยา รวมทั้งโครงการศึกษาพื้นที่ย่านหรือชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีดังนี้

2.1.1 โครงการรถไฟฟ้า

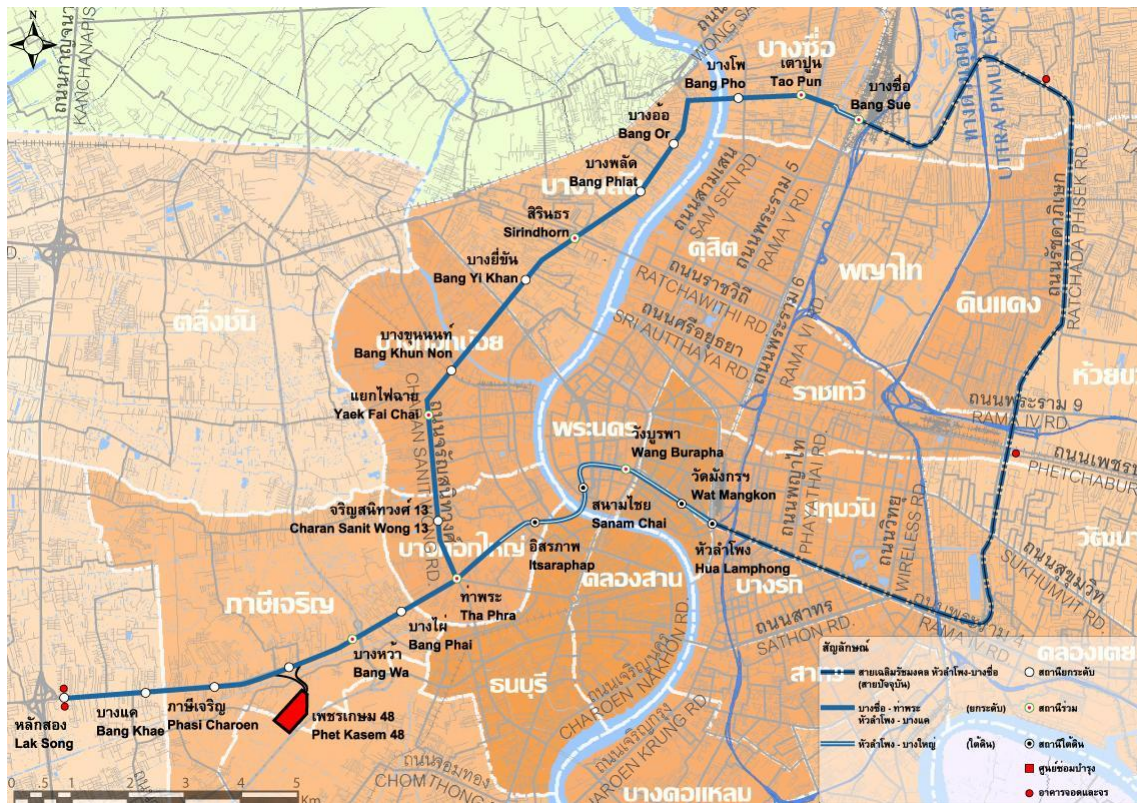
โครงการรถไฟฟ้าที่มีการประกาศและเกี่ยวข้องกับพื้นที่ มีทั้งหมด 5 สาย ดังนี้

1) โครงการรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินช่วงบางซื่อ-ท่าพระ และหัวลำโพง-บางแค

ส่วนต่อขยายที่ดำเนินการก่อสร้างตั้งแต่เดือนเมษายน 2554 คาดว่าจะสามารถเปิด ให้บริการได้ในปี 2562 โดยต่อขยายจากสถานีหัวลำโพง ช่วง หัวลำโพง-บางแค สิ้นสุดการ ให้บริการที่ วงแหวนรอบนอกกาญจนาภิเษก เป็นระยะทาง 14 กม. รวม 11 สถานี เป็นโครงสร้าง ทางวิ่งใต้ดิน และทางวิ่งยกระดับบางส่วน และช่วง บางซื่อ-ท่าพระ ระยะทาง 13 กม. จำนวน 10 สถานี เชื่อมต่อจากสถานีท่าพระ ไปบรรจบกับรถไฟฟ้าใต้ดินสายปัจจุบันที่สถานีบางซื่อ เป็นทาง ยกระดับ

พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำเจ้าพระยาและชุมชนในโครงการคือ โครงการ ก่อสร้างรถไฟฟ้า ช่วงตลอดใต้แม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณเขตพระนคร ช่วงสถานีสนามไชย อีสรรภาพ และทางข้ามแม่น้ำ

ในบริเวณช่วงสถานีบางโพ และบางซื่อ รวมทั้งมีชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง การให้บริการและการพัฒนา
รอบสถานีรถไฟฟ้าจำนวน 2 ชุมชน คือ ชุมชนตลาดน้อย ที่อยู่ในรัศมีการให้บริการของสถานีหัว
ลำโพง และสถานีวัดมังกร และชุมชนบางซื่อ ที่อยู่ในรัศมีการให้บริการของสถานีบางซื่อ

ภาพที่ 2-1 โครงการรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินช่วงหัวลำโพง-บางแค
(ที่มา: http://complain.mot.go.th/php/e-train_mrta/index.html)

2) โครงการรถไฟฟ้าสายสีม่วงเตาปูน-ราษฎร์บูรณะ

เป็นโครงการที่อยู่ในขั้นตอนการศึกษาโครงการของการรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนแห่งประเทศไทย คาดว่าจะเริ่มดำเนินการก่อสร้างในปี พ.ศ. 2561 และเปิดให้บริการปี 2567 มีระยะทาง
ประมาณ 23.6 กม. โครงสร้างทางวิ่งใต้ดิน ระยะทางประมาณ 12.6 กิโลเมตร มีสถานีใต้ดิน
จำนวน 10 สถานี และโครงสร้างทางวิ่งยกระดับ ระยะทางประมาณ 11 กิโลเมตร มีสถานียกระดับ
จำนวน 7 สถานี ซึ่งจากการศึกษาเส้นทางและสถานีการให้บริการ มีเส้นทางข้ามแม่น้ำ 1 จุดคลอง
โอบอ่าง และมีชุมชนที่อยู่ในรัศมีการให้บริการ 1 ชุมชน คือ ชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์-ไก่อ๊ว ที่สถานี
บางขุนพรหม และสถานีผ่านฟ้า

3) โครงการรถไฟฟ้าสายสีแดง

เป็นโครงการพัฒนาทางรถไฟสายเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ กับหัวลำโพงผ่านทางตลาดน้อยและแม่น้ำเจ้าพระยาไปยังรถไฟสายแม่กลองที่มีอยู่เดิม มีเส้นทางจากบริเวณหัวลำโพงมายังฝั่งธนบุรีที่วงเวียนใหญ่ ออกสู่ย่านบางบอน และต่อขยายเส้นทางไปยังสถานีมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร

ช่วงหัวลำโพง มีระยะทาง 18 กิโลเมตร คาดว่าจะเริ่มดำเนินการก่อสร้างในปี 2562 และช่วงบางบอน-มหาชัย มีระยะทาง 20 กิโลเมตร คาดว่าจะเริ่มดำเนินการก่อสร้างในปี 2572 โดยมีชุมชนที่อยู่ในรัศมีการให้บริการของสถานีหัวลำโพง 1 ชุมชน คือ ชุมชนตลาดน้อย

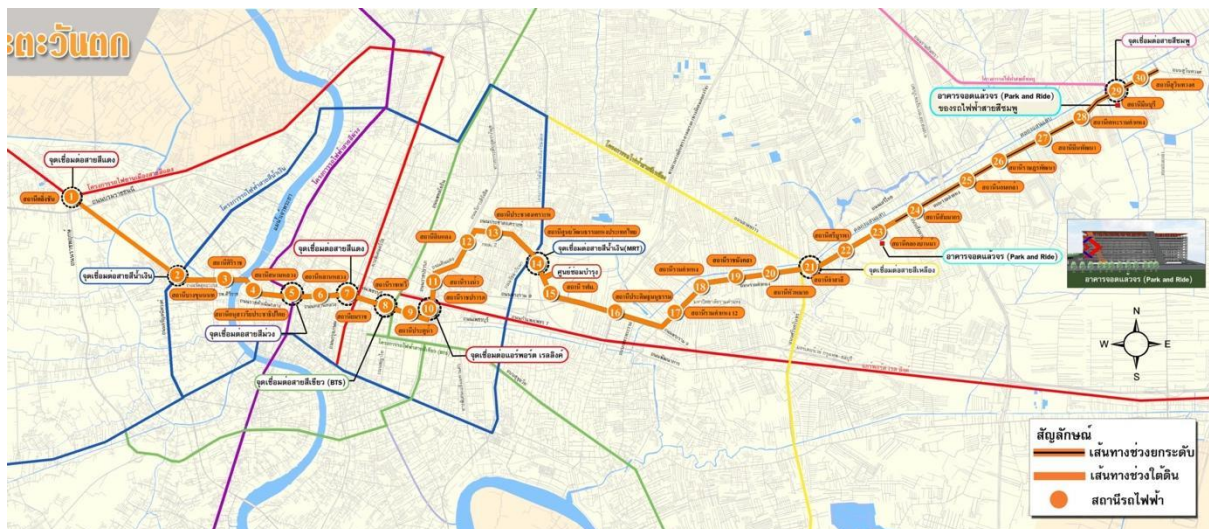
4) โครงการรถไฟฟ้าชานเมืองสายสีแดง (เส้นชานเมืองช่วงบางซื่อ-รังสิต และช่วงบางซื่อ-ตลิ่งชัน)

เป็นโครงการที่กำลังดำเนินการก่อสร้าง แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงบางซื่อ-ตลิ่งชัน การก่อสร้างแล้วเสร็จ กำลังอยู่ระหว่างขั้นตอนการติดตั้งระบบไฟฟ้าและการเดินรถ ซึ่งจะทำพร้อมกับช่วงบางซื่อ-รังสิต เส้นทางจะไปตามทางรถไฟสายใต้ มีโครงสร้างทั้งแบบยกระดับและระดับดิน ช่วงบางซื่อ-รังสิต กำลังก่อสร้าง เส้นทางจะเป็นไปตามทางรถไฟสายเหนือและอีสานเดิม มีโครงสร้างทั้งแบบยกระดับและระดับดิน คาดว่าจะเปิดให้บริการปี 2563 โดยมีทางข้ามแม่น้ำที่บริเวณสะพานพระรามที่ 6 ไม่มีชุมชนอยู่ในรัศมีการให้บริการของสถานีรถไฟฟ้า แต่เส้นทางก่อสร้างอยู่ในรัศมีการของชุมชนบางอ้อ

ภาพที่ 2-3 โครงการรถไฟฟ้าสายสีแดง

(ที่มา: <http://www.bkkcismart.com/ข่าว/27-jul-2016/ได้ใช้แน่-ปี63-รถไฟฟ้าสายแดงเพิ่ม-แดงอ่อน>)

ภาพที่ 2-4 โครงการรถไฟฟ้าสายสีส้ม

(ที่มา : <http://www.mrt.co.th/en/projectelectrictrain/orangeline/?AspxAutoDetectCookieSupport=1>)

5) โครงการรถไฟฟ้าสายสีส้ม

เป็นโครงการที่ถูกแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงตะวันตก ช่วงศูนย์วัฒนธรรมฯ-บางขุนนนท์ และ ช่วงตะวันออกช่วงศูนย์วัฒนธรรมฯ-มีนบุรี เริ่มก่อสร้างช่วงแรก ปี 2560 และคาดว่าจะเปิดให้บริการในปี 2566 ตัวโครงการมีเส้นทางข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ช่วงรอยต่อเขตพระนคร และเขต บางกอกใหญ่ ระหว่างสถานีสนามหลวงและสถานีศิริราช มีชุมชนที่อยู่ใต้น้ำมีการให้บริการ 1 ชุมชน คือ ชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์-ไ้แจ้ ที่สถานีสนามหลวง

ภาพที่ 2-5 โครงการรถไฟฟ้ามหานคร

(ที่มา: <https://th.wikipedia.org>)

2.1.2 โครงการสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา

สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร (สนข.) กระทรวงคมนาคม ได้ดำเนินการศึกษา และจัดทำแผนแม่บทสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล เพื่อแก้ไขปัญหา การจราจรติดขัด ซึ่งกำหนดเป็นแผนแม่บท โดยจะเปิดใช้สะพานเพิ่มขึ้น 11 แห่ง มีสะพานที่อยู่ในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร 5 แห่ง คือ

ภาพที่ 2-6 โครงการสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา

(ที่มา: http://203.151.234.15/~nonhabu/nonhaburi_th/images/project1019/02-LOCATION/maplocate.jpg)

1) สะพานเกียกกาย

โครงการออกแบบเป็นสะพานยกระดับและถนนต่อเชื่อมยกระดับขนาด 4-6 ช่องจราจร มีจุดเริ่มต้นอยู่ถนนคู่ขนานทางรถไฟสายใต้ไปทางทิศตะวันตก สิ้นสุดบริเวณหมอนขีตเก่าที่สวนจตุจักร ระยะทาง 5.9 กม. มีสะพานข้ามแม่น้ำ 1 แห่ง และทางขึ้นลง 9 แห่ง อยู่ในขั้นตอนการศึกษาโครงการ โดยมีชุมชนที่อยู่ในละแวกพื้นที่โครงการ คือ ชุมชนบางอ้อ

ภาพที่ 2-7 โครงการออกแบบเป็นสะพานยกระดับและถนนต่อเชื่อมยกระดับเกียกกาย

(ที่มา : <https://www.prachachat.net/property/news-9803>)

2) สะพานข้ามแม่น้ำช่วงราชวงศ์-ทำดินแดง

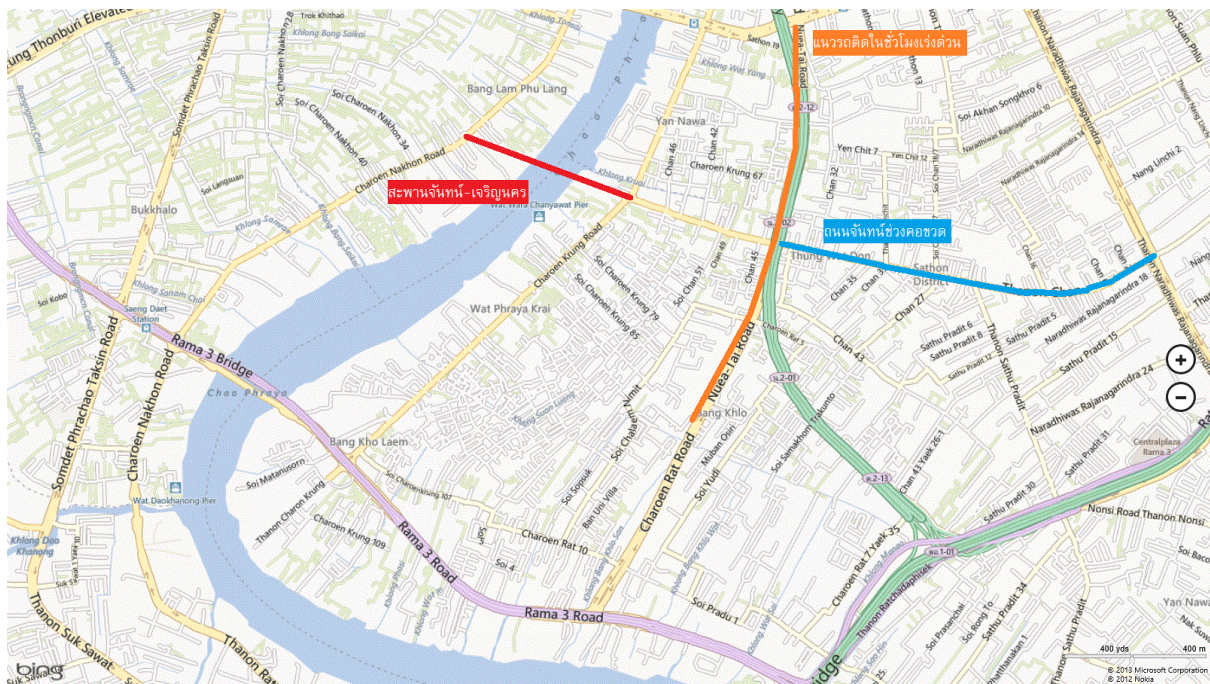
จากการศึกษาพัฒนาโครงการของกรุงเทพมหานคร จะเริ่มดำเนินการของงบประมาณปี 2559 เป็นจำนวน 900 ล้านบาท โดยไม่มีการเวนคืนที่ดินจึงทำให้การก่อสร้างเดินหน้าได้เร็ว การก่อสร้างสะพานจะเป็นสะพาน 2 ช่องจราจรพร้อมทางเดินยาว 480 เมตร อยู่บนแนวถนนราชวงศ์ บริเวณท่าเรือราชวงศ์ และถนนทำดินแดงบริเวณท่าเรือทำดินแดง

3) สะพานข้ามแม่น้ำช่วงลาดหญ้า-มหาพุดมราชม

การพัฒนาโครงการ มีจุดเริ่มต้นฝั่งถนนลาดหญ้า ระหว่างซอยเจริญรัตน์ 18 กับซอยลาดหญ้า 17 ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเชื่อมกับฝั่งพระนครบริเวณ ถนนมหาพุดมราชมใกล้โรงเรียนสตรีมหาพุดมราชม ระยะทาง 2.36 กิโลเมตร แนวเส้นทาง ผ่านคลองผดุงกรุงเกษม ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นเส้นทางข้ามเดียวกับ รถไฟฟ้าสายสีแดงช่วงหัวลำโพง มหาชัย

4) สะพานจันทน์-เจริญนคร

โครงการมีระยะทาง 1.3 กิโลเมตร เป็นสะพาน 4 ช่องจราจร มีจุดเริ่มต้นที่ ถ.จันทน์ ซอย 42 ผ่าน ถ.เจริญกรุง ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา มาบรรจบ ถ.เจริญนครซอย 24 ใช้ระยะเวลาการก่อสร้างประมาณ 3 ปี โครงการอยู่ในขั้นตอนการศึกษา

ภาพที่ 2-10 โครงการสะพานจันทน์-เจริญนคร

(ที่มา : <https://pantip.com/topic/30186499>)

5) สะพานพระราม 2

สะพานพระราม 2 มีความยาว 2 กิโลเมตร 2 ช่องจราจร แนวเส้นทางอยู่บริเวณต่างระดับ ถ.พระรามที่ 2 ยกยกระดับข้ามผ่าน ถ.ราชบุรีบูรณะ แม่น้ำเจ้าพระยา พาดผ่าน ถ.เจริญนคร ไปบรรจบกับ ถ.พระรามที่ 3 บริเวณจุดตัดกับ ถ.สาธุประดิษฐ์

ภาพที่ 2-11 โครงการ สะพานพระราม 2

(ที่มา : <https://thinkofliving.com/2014/05/30/the-niche-id-พระราม-2-review/>)

6) สะพานคนเดินและทางจักรยานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณท่าพระจันทร์-ศิริราช

สะพานคนเดินและทางจักรยานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณท่าพระจันทร์-ศิริราช เป็นโครงการของ กรุงเทพมหานคร (กทม.) คาดว่าจะใช้งบประมาณก่อสร้างกว่า 1,700 ล้านบาท เพื่อเป็นทางเลือก ในการข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาที่สะดวก ปลอดภัย ส่งเสริมการท่องเที่ยว และภาพลักษณ์ของกรุงเทพมหานคร โดยมี บริเวณพื้นที่ที่จะสร้างสะพาน คือ บริเวณท่าพระจันทร์ และท่าวังหลัง

ภาพที่ 2-12 โครงการ สะพานคนเดินและทางจักรยานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณท่าพระจันทร์-ศิริราช

(ที่มา : <https://www.matichon.co.th/news/602932>)

นอกจากแผนโครงการก่อสร้างรถไฟฟ้าและสะพานข้ามแม่น้ำแล้ว ภาครัฐยังมีการศึกษาโครงการที่เป็น Mega Project และคาดการณ์ว่าน่าจะมีผลกระทบต่อแม่น้ำเจ้าพระยา รวมทั้งชุมชนทั้ง 4 แห่ง คือ โครงการทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยา

2.1.3 โครงการทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยา

โครงการทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยา มีระยะทางทั้งหมด 57 กม.เริ่มตั้งแต่ สะพานพระราม 7 ถึง สุดเขตกรุงเทพมหานคร ฝั่งตะวันออก ประมาณ 36 กม. และฝั่งตะวันตก ประมาณ 21 กม. โดยแบ่งเป็นโครงการระยะแรกเริ่มจากช่วง สะพานพระราม 7-สะพานพระปิ่นเกล้า สองฝั่งรวมระยะทาง 14 กม. มีขนาดของทาง กว้าง 7-10 เมตร ยาวจากสะพานพระราม 7 ถึง สะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า ทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านพื้นที่ชุมชน ศาสนสถาน และสถานที่สำคัญต่างๆ โดยได้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ออกแบบรายละเอียดด้าน วิศวกรรมและสถาปัตยกรรม รวมทั้งผลกระทบต่อ

สิ่งแวดล้อมระยะนำร่องเป็นระยะทาง 14 กม. เสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว อยู่ในขั้นตอนการเจรจา เพื่อเตรียมเริ่มก่อสร้าง

พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการดังกล่าว คือแม่น้ำเจ้าพระยาตลอดทั้งเส้นบริเวณ กรุงเทพมหานคร รวมทั้งชุมชนทั้ง 4 ชุมชนในโครงการวิจัยฯ โดยแบ่งเป็น 3 ชุมชน คือ ชุมชนบางอ้อ ชุมชนบ้านปูน และชุมชนตรอกนิเวศน์-ไก่แจ้ ที่จะได้รับผลกระทบในการก่อสร้างและพัฒนาระยะแรก และชุมชนตลาดน้อย จะได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างในระยะที่ 2 หรือ 3 ตามลำดับ

ภาพที่ 2-13 โครงการทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยา

(ที่มา : <http://soimilk.com/heart-city/news/chaophraya-river-project-bangkok-everyone-concerned>)

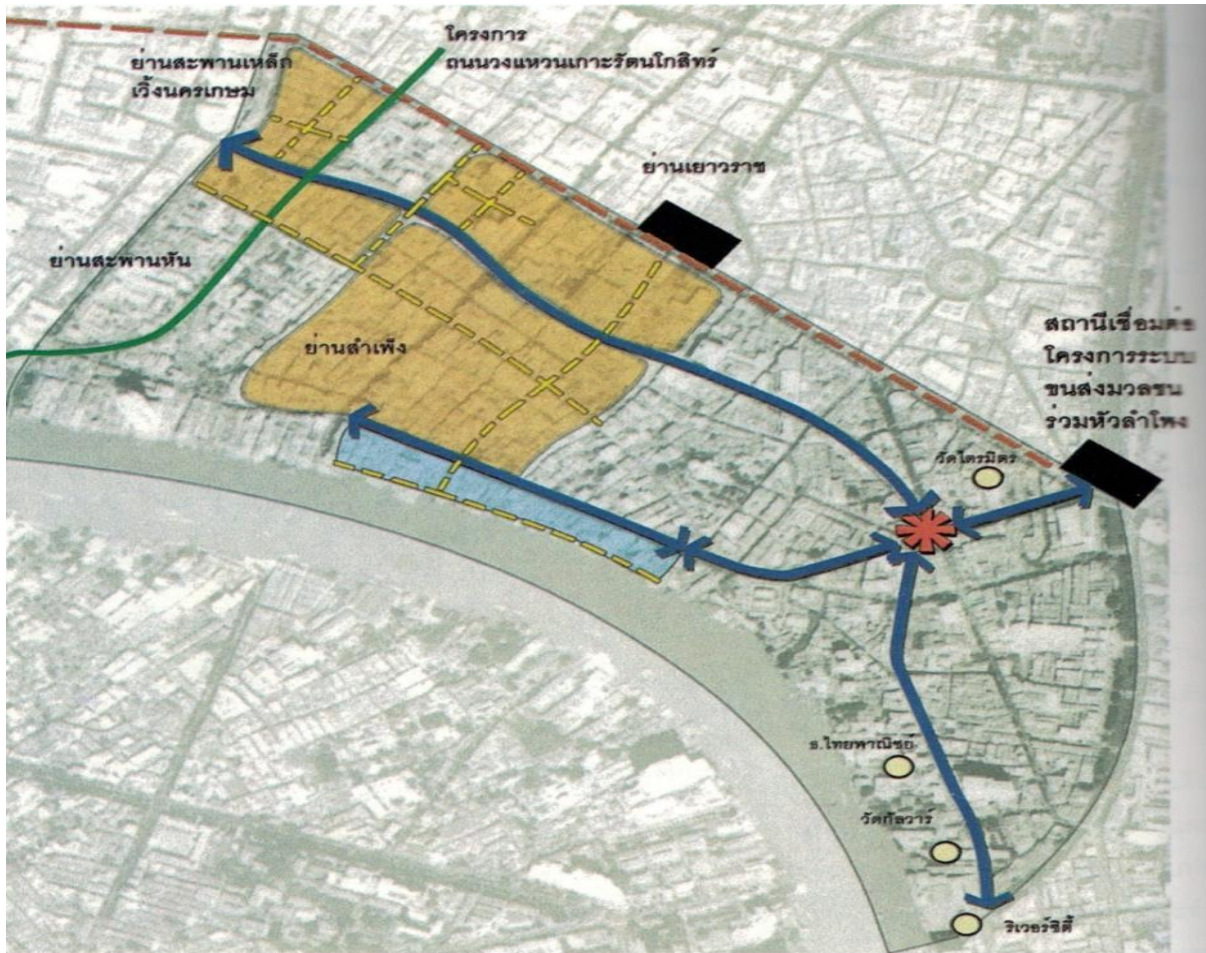
ภาพที่ 2-14 โครงการทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยา
(ที่มา : <https://www.thairath.co.th/content/678157>)

2.1.4 โครงการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำ หรือย่านหรือชุมชนริมน้ำ

พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะพื้นที่ชุมชน หรือย่านริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีการศึกษาและสร้างข้อเสนอภายใต้การดำเนินงานของภาครัฐ หลากหลายพื้นที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับชุมชนใน โครงการวิจัยฯ ดังนี้

1) โครงการวางผังเฉพาะแห่งในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ พื้นที่บริเวณย่าน ชุมชน เขตสัมพันธวงศ์

ดำเนินการโดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เสนอต่ สำนักงานผังเมือง กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2544 โครงการฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทบทวนนโยบายของภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับ เขตสัมพันธวงศ์ รวมทั้งศึกษาสำรวจสภาพเศรษฐกิจสังคมของพื้นที่ เพื่อนำไปจัดทำแผนและผัง พัฒนาชุมชนเขตสัมพันธวงศ์ โดยการใช้การออกแบบวางผังปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ทางกายภาพผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม นำไปสู่แผนการปฏิบัติปรับปรุงพื้นที่ให้ได้จริง

แผนที่ 7-3 หลักในการออกแบบปรับปรุงชุมชนเขตสัมพันธวงศ์

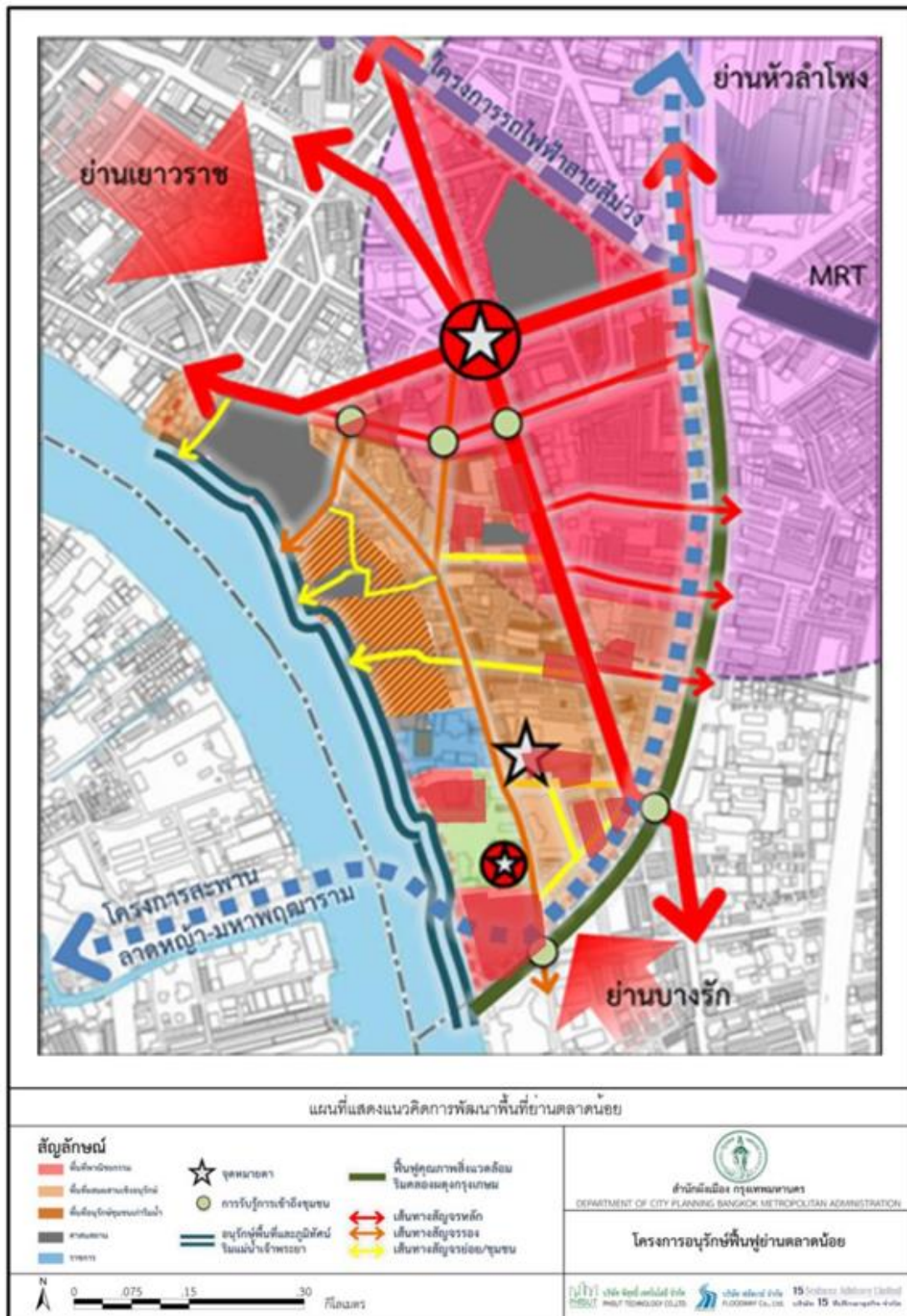
- เส้นทางเดินเท้าหลัก (Pedestrian-Priority)
- เส้นทางปรับปรุงทางเท้า 2 ฟากถนน
- ☼ ภูมิสัญลักษณ์ Chinatown
- สถานีรถไฟฟ้าในอนาคต (ใต้ดิน)
- ย่านถนนคนเดิน
- พื้นที่ฟื้นฟูแม่น้ำ
- แหล่งท่องเที่ยว, จุดสนใจในพื้นที่

ภาพที่ 2-15 พื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ และพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเฉพาะแห่ง บริเวณถนนทรงวาดและพื้นที่ริมน้ำ และการพัฒนาอาคารเอกชน (ที่มา: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2544)

ผลจากการศึกษาพบว่า เขตสัมพันธวงศ์ มีประเด็นปัญหาด้านกายภาพ สภาพแวดล้อม และด้านเศรษฐกิจสังคม ได้แก่ ปัญหาการจราจรและขนส่ง ความเสื่อมโทรมของอาคาร โครงสร้างพื้นฐานที่ไม่สมบูรณ์ ปัญหามลภาวะ ความแออัด การลดลงของประชากร และการขาดแคลนพื้นที่สีเขียว ซึ่งโครงการดังกล่าวได้เสนอกรอบหรือวิสัยทัศน์ในการจัดทำปรับปรุงและพัฒนา

2) โครงการจ้างที่ปรึกษาประจำเพื่อสำรวจ วางผัง ออกแบบรายละเอียด ประเมิน
ราคา สำหรับ งานผังเมือง งานวางผังพัฒนาย่านพื้นที่ต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์:
โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อย

ดำเนินการโดย บริษัท พิสุทธิ เทคโนโลยี จำกัด และบริษัท พลัดเวย์ จำกัด และบริษัทที่
ปรึกษารัฐกิจ เสนอต่อสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาด
น้อยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพ ปัจจัยทาง
เศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ย่านตลาดน้อย รวมไปถึงวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริม ปัจจัยที่เป็น
อุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่ และผลกระทบจากนโยบายและโครงการต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อย่าน
ตลาดน้อยอันนำมาสู่การเสนอแนะแนวทางวางผังและกำหนดมาตรการในการพัฒนาและควบคุม
พื้นที่ ในรูปแบบต่างๆ โดยที่ยังสามารถอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเอาไว้ได้ ด้วยการพัฒนา
ผังแม่บท โดยมีการแบ่งประเภทของการใช้ที่ดินออกเป็นพื้นที่พาณิชยกรรม พื้นที่ผสมผสานเชิง
อนุรักษ์ พื้นที่อนุรักษ์ชุมชนริมน้ำ พื้นที่ศาสนสถาน และพื้นที่ฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมริมคลอง
กรุงเกษม นอกจากนี้ยังได้จัดทำผังแม่บทแนวทางการควบคุมการพัฒนาพื้นที่ตลาดน้อย โดยแบ่ง
ออกเป็น แนวทาง การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน แนวทางการควบคุมระบบถนน แนวทางการ
ควบคุมพื้นที่โล่งว่าง และแนวทางการควบคุมอาคาร

ภาพที่ 2-16 โครงการอนุรักษ์พื้นที่ย่านตลาดน้อย
(ที่มา: โครงการอนุรักษ์พื้นที่ย่านตลาดน้อย, 2556)

3) โครงการย่านจินตนิมิตบางกอก

ดำเนินการโดย สถาบันอาศรมศิลป์ เสนอต่อ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) พ.ศ. 2555-2558

โครงการย่านจินตนิมิตบางกอกได้ดำเนินงานในพื้นที่ตลาดน้อยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 จนถึงปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์หลักของโครงการเพื่อสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในย่านเก่า ของเขตเมืองศึกษาและทำข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพร่วมกับชุมชน และสร้างพื้นที่รูปธรรมที่รองรับกิจกรรมด้านการพัฒนาสุขภาวะทางกายและเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในย่าน โครงการย่านจินตนิมิตบางกอกได้ดำเนินงานศึกษาพื้นที่และดำเนินการร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง ชุมชน ภาครัฐ และองค์กรเอกชนในหลายระดับ ทั้งในระดับกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ ไปจนถึงระดับนโยบาย เพื่อผลักดันให้เกิดการสร้างรูปธรรมการเปลี่ยนแปลง หรือเกิดแนวทางการพัฒนาย่านตลาดน้อยด้านกายภาพ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ย่านริมแม่น้ำเจ้าพระยา ประกอบด้วย

(1) โครงการปรับปรุงพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา (Riverfront)

การสร้างต้นแบบการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำแบบมีส่วนร่วมในย่านไชน่าทาวน์ ทั้งกับชุมชนในย่าน เจ้าของพื้นที่ และผู้เกี่ยวข้อง ให้เกิดเป็นพื้นที่ริมน้ำที่ชุมชน ย่าน และเมืองสามารถเข้าถึง พื้นที่ริมน้ำในย่านเก่าแห่งนี้ได้

ภาพที่ 2-17 รูปทัศนียภาพโครงการปรับปรุงพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา
(ที่มา: โครงการย่านจินตนิมิตบางกอก, 2558)

(2) การออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ริมแม่น้ำหน้าศาลเจ้าโรงเกือกและการอนุรักษ์ศาลเจ้าโรงเกือก

การออกแบบปรับปรุง ภูมิทัศน์ของพื้นที่โล่งด้านหน้าศาลเจ้าโรงเกือกให้เป็นพื้นที่ทางกายภาพ ที่ส่งเสริมศาลเจ้าโรงเกือกและเพิ่มพื้นที่เข้าถึงริมแม่น้ำให้กับชุมชนในละแวกใกล้เคียงที่จะตอบสนองการพัฒนาให้เป็นพื้นที่สันทนาการทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม กายภาพ และสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 2-18 รูปทัศนียภาพโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ริมแม่น้ำหน้าศาลเจ้าโรงเกือกและการอนุรักษ์ศาลเจ้าโรงเกือก
(ที่มา: โครงการย่านจีนถิ่นบางกอก,2558)

ภาพที่ 2-19 รูปทัศนียภาพโครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ริมแม่น้ำหน้าศาลเจ้าโจวซือกง
(ที่มา: โครงการย่านจีนถิ่นบางกอก,2558)

(3) โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ริมหน้าศาลเจ้าโจวซือกง

การออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์หน้าศาลเจ้าให้สวยงาม และให้เป็นประตูย่านไชน่าทาวน์ทางน้ำ โดยการจัดทำเจดีย์จีน 8 ชั้นบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาในพื้นที่ของศาลเจ้าโจวซือกง

(4) การออกแบบและปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ริมน้ำกรมธนารักษ์

การออกแบบและปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อเพิ่มพื้นที่สาธารณะริมน้ำของย่านไชน่าทาวน์ซึ่งสามารถเชื่อม ต่อกับพื้นที่สาธารณะริมน้ำอื่นๆในบริเวณใกล้เคียง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สังคม จากการเข้าถึง พื้นที่ริมน้ำ และเกิดกิจกรรมการใช้งานอย่างเหมาะสม โดยแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ ของกรมธนารักษ์ จะจัดทำเป็นพื้นที่สาธารณะริมน้ำชุมชน และหอศิลป์รำลึก100 ปี ชาตกาล ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์

ภาพที่ 2-20 รูปทัศนียภาพโครงการออกแบบและปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ริมน้ำ กรมธนารักษ์

(ที่มา: โครงการย่านจีนถิ่นบางกอก,2558)

4) **โครงการศึกษาและฟื้นฟูผังเมืองย่านกรุงเทพฯชั้นใน ย่านเมืองเก่าครอบคลุม 17 เขต และโครงการจัดทำผังแม่บทการฟื้นฟูย่านเมืองเก่า และการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านกะดีจีน-คลองสาน**

ดำเนินการโดย ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เสนอต่อ สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2558

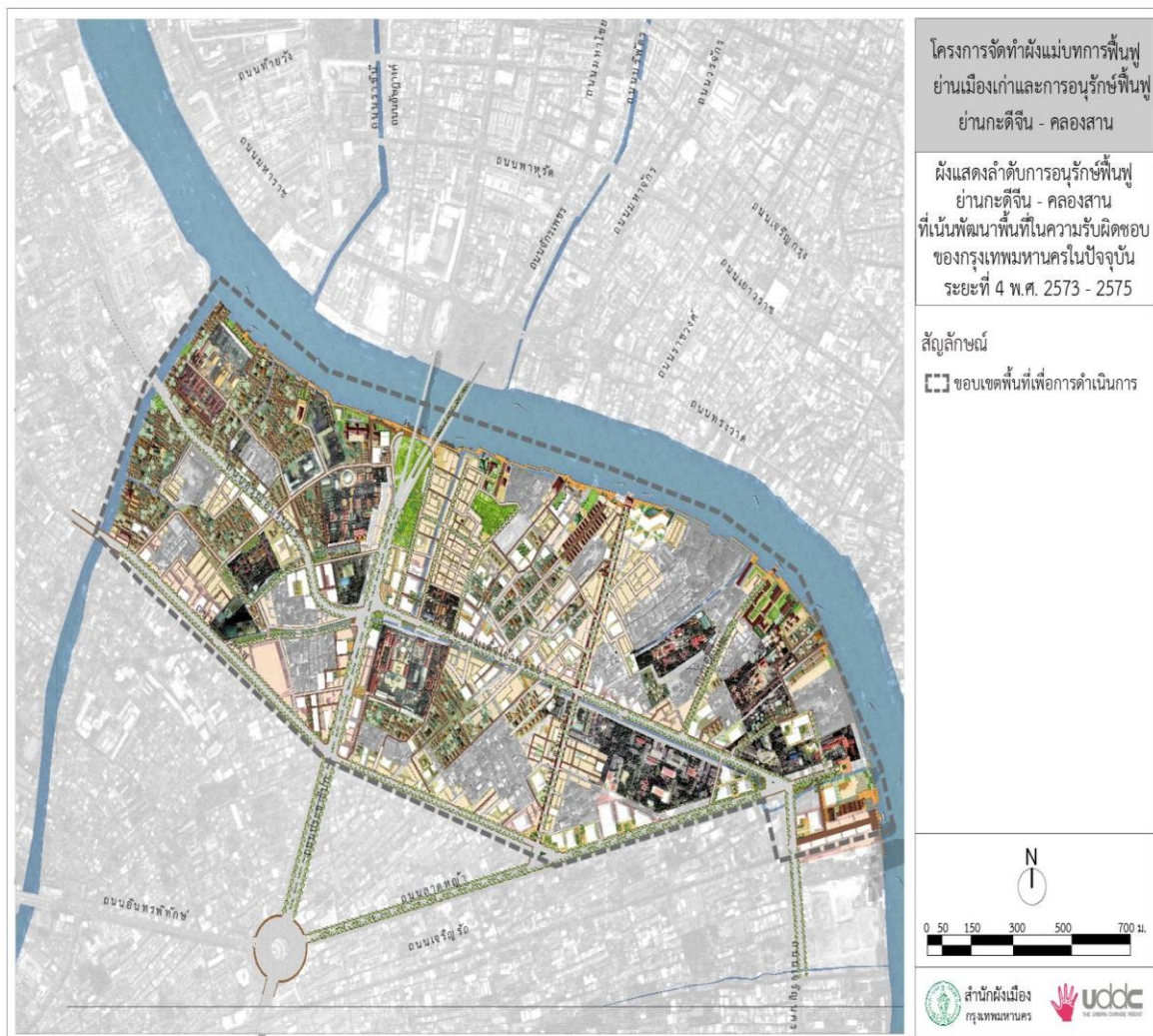
โครงการศึกษาและฟื้นฟูผังเมืองย่านกรุงเทพฯชั้นใน ย่านเมืองเก่าครอบคลุม 17 เขต เป็นการวางแผนผังเมืองกรุงเทพฯ ในอีก 20 ข้างหน้า คือปี 2575 ซึ่งตรงกับวาระเฉลิมฉลอง 250 ปี ในการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์และครบรอบ 100 ปี การปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย โดยการจัดทำผังแม่บทเป็นทิศทางการพัฒนาย่านสำคัญของกรุงเทพฯชั้นใน 8 ย่าน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ย่านที่มีอยู่เดิมในปัจจุบันและในอีก 20 ปีข้างหน้าก็ยังคงมีอยู่ ได้แก่ ย่านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม เช่น ธนบุรี รัตนโกสินทร์ ย่านศูนย์กลางพาณิชยกรรม เช่น ดากสิน ปทุมวัน-บางรัก ย่านราชการ เช่น ดุสิต-ปทุมไท และย่านที่อยู่อาศัย เช่น จรัญสนิทวงศ์ ย่านนาวา-บางคอแหลม และย่านที่จะเกิดขึ้นใหม่มี 4 ประเภท ได้แก่ ย่านสร้างสรรค์ คือ พื้นที่ที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม มีการรวมกลุ่มของคนด้านศิลปะ ดนตรี วรรณกรรม ย่านนานาชาติ คือ พื้นที่ที่คนต่างชาติเข้ามาอาศัยอยู่ ย่านการผลิตใหม่ คือ พื้นที่ของอุตสาหกรรมรูปแบบใหม่ เช่น อุตสาหกรรมสีเขียว หรืออุตสาหกรรมที่มีการผลิตขนาดเล็ก และย่านอัจฉริยะ คือพื้นที่ที่ใช้เทคโนโลยี สารสนเทศ และการสื่อสารแบบออนไลน์

โดยพื้นที่ชุมชนทั้ง 4 โครงการอยู่ในประเภทย่านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม คือ ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้ ย่านพาณิชยกรรม คือ ชุมชนตลาดน้อย ย่านที่อยู่อาศัย คือ ชุมชนบ้านปูน และชุมชนบางอ้อ

ภาพที่ 2-21 ผังแม่บทการฟื้นฟูย่านเมืองเก่า 17 เขต
(ที่มา: ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558)

ส่วนภาพการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านกะดีจีน-คลองสาน เป็นการเน้นการเชื่อมโยงกันของพื้นที่สองฝั่งน้ำของกะดีจีน-คลองสาน และโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง ที่เป็นข้อเสนอการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำย่านเก่า ให้ยังคงอยู่และพัฒนาควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองในอนาคต ผ่านแนวคิดของความเป็น ย่านแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมริมน้ำที่สร้างสรรค์เพื่อทุกคน ซึ่งประกอบด้วยด้วย 5 โครงการ คือ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ทางเดินริมน้ำย่านกะดีจีน ให้สวยงามมากขึ้นและผู้คนเข้าถึงได้มากขึ้น, โครงการศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวทางน้ำ-จักรยาน สะพานพุทธฯ จุดเชื่อมโยงการสัญจรทางน้ำ และเพิ่มสร้างทางจักรยาน, โครงการสะพานด้วน สวนลอยฟ้าโดยใช้สะพาน พระปกเกล้าที่มีอยู่เดิมมาปรับปรุงทางเดินและทางจักรยานเพื่อเชื่อมต่อการเดินทางระหว่าง 2 ฝั่งเจ้าพระยา , โครงการพัฒนาทางเดินริมน้ำย่านคลองสาน คือการพัฒนาทางสัญจรให้เชื่อมต่ออย่างครบวงจร และ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ถนนโอชาท่าดินแดง โดยจัดระเบียบทางเท้าและปรับปรุงเป็นถนนคนเดิน

ภาพที่ 2-22 ผังแม่บทการฟื้นฟูย่านเมืองเก่าและการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านกะดีจีน – คลองสาน

(ที่มา: ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558)

5) โครงการจ้างที่ปรึกษาประจำ เพื่อสำรวจ วางผัง ออกแบบรายละเอียด ประเมินราคา สำหรับงานผังเมือง

ดำเนินการโดย สถาบันให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เสนอต่อ สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, พ.ศ.2558

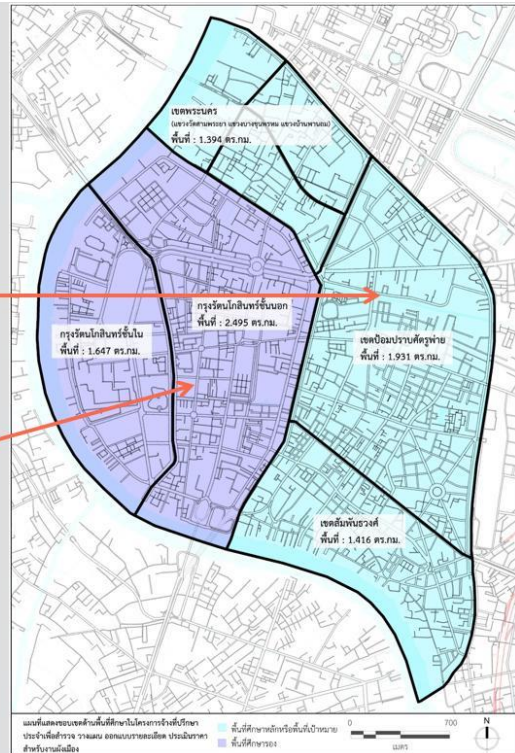
การศึกษาปรับปรุงข้อมูล ด้านกายภาพอาคาร สิ่งก่อสร้างในพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การระบุรายชื่ออาคาร ที่มีคุณค่า อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ พื้นฟูต่อไป รวมทั้งการร่างข้อเสนอทางกฎหมาย เพื่อการส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์อาคารต่อไป โดยชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในการสำรวจอาคารที่มีคุณค่า คือ ชุมชนตลาดน้อย และชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้

3.1 พื้นที่เป้าหมาย

พื้นที่หลัก : พื้นที่ต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์
ฝั่งตะวันออก (4.741 ตร.กม.)

พื้นที่รอง : กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในและชั้นนอก
(4.412 ตร.กม.)

พื้นที่อื่น : ตามนโยบายและความเร่งด่วน

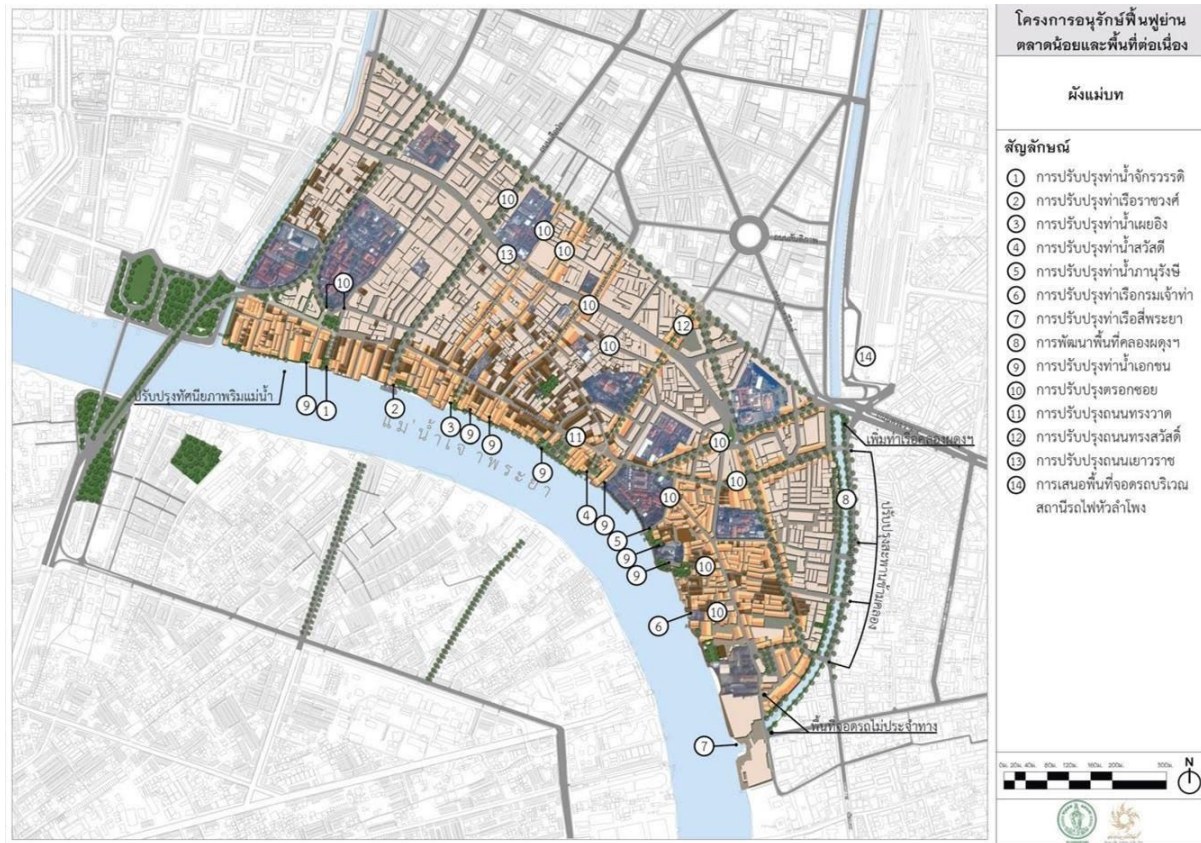

ภาพที่ 2-23 โครงการจ้างที่ปรึกษาประจำ เพื่อสำรวจ วางผัง ออกแบบรายละเอียด ประเมินราคา สำหรับงานผังเมือง
(ที่มา: สถาบันให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558)

6) โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง

ดำเนินการโดย สถาบันอาศรมศิลป์ เสนอต่อ สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

พศ..2558 การศึกษาแนวการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านตลาดน้อย ทงหวาด จักรวรรดิ เพื่อนำไปสู่การดำรง
ความเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจการค้าในระดับเมือง อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมควบคู่กับการพัฒนาใน
อนาคต รวมถึงการพัฒนาพื้นที่สาธารณะริมแม่น้ำเจ้าพระยา ให้กลับมาเป็นหน้าบ้านที่ยังประโยชน์ แก่
สาธารณะดังเช่นอดีต บนฐานการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม และการท่องเที่ยววิถีชุมชน ผ่านกระบวนการมี
ส่วนร่วมของภาคประชาชน ทั้งในและนอกพื้นที่ โดยมีข้อเสนอเป็นการจัดทำผังแม่บทพัฒนาย่าน
ตลาดน้อย และพื้นที่ต่อเนื่อง ข้อเสนอการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะ 14 แห่งจากกระบวนการมีส่วนร่วม ของ
ชุมชน, การออกแบบจัดทำพื้นที่ออกแบบรายละเอียด 4 แห่ง คือพื้นที่ทำนน้ำภาณุรังสี ทำนน้ำสวัสดิ์ ป้ายบอก
ทาง และทางเดินเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยา, ข้อเสนอด้านมาตรการทางผังเมือง และข้อเสนอ แนวทางการ
ควบคุมอาคารในพื้นที่โซนอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม โดยพื้นที่ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาโครงการ
ดังกล่าว คือ ชุมชนตลาดน้อย

ภาพที่ 2-24 โครงการอนุรักษ์พื้นที่ฟุ้ง่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง
(ที่มา: สถาบันอาศรมศิลป์, 2558)

7) โครงการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำยานนาวา

ดำเนินการโดยศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมืองภายใต้การสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), พ.ศ.2558

โครงการริมน้ำยานนาวา ถึงแม้จะไม่ได้เป็นโครงการที่อยู่ในขอบเขตของพื้นที่ชุมชนในโครงการวิจัย แต่ก็เป็นหนึ่งในโครงการริมแม่น้ำ ที่ต้องการพัฒนาพื้นที่ย่านยานนาวา ให้เป็นพื้นที่ริมน้ำที่สำคัญของกรุงเทพฯ เนื่องจากเป็นพื้นที่ศักยภาพสูงสุดในการเป็นพื้นที่นำร่องการพัฒนาพื้นที่ฟุ้ง่านที่ริมน้ำของกรุงเทพมหานครและประเทศไทยเนื่องจากที่ตั้งโครงการมีพื้นที่ต่อเนื่องกับย่านศูนย์กลางธุรกิจใจกลางเมืองบางรัก-สีลม-สาทร และติดริมแม่น้ำเจ้าพระยา โดยพื้นที่โครงการครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่เชิงสะพานตากสินจนถึงโรงแรมชาเทรียม คิดเป็นระยะทางยาวกว่า 1.2 กิโลเมตร

ภาพที่ 2-25 โครงการริมน้ำย่านนาวา
(ที่มา: ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558)

8) โครงการสถานีแม่น้ำ

โครงการความร่วมมือลงทุน PPP ระหว่าง ร.ฟ.ท.-การรถไฟแห่งประเทศไทย และเอกชน บนแผนยุทธศาสตร์การให้เอกชนร่วมลงทุนในกิจการของรัฐ พ.ศ. 2558-2562 บนที่ดินสถานีแม่น้ำจำนวน 277.5 ไร่ แบ่งการพัฒนา 5 พื้นที่ประกอบด้วย พื้นที่โซน 1 พื้นที่ 77.13 ไร่ กำหนดเป็น Gateway Commercial Park พื้นที่รูปแบบมิกซ์ยูส ทั้งพาณิชยกรรม ที่พักอาศัย และบริการประเภทของอาคาร ได้แก่ ห้างสรรพสินค้า สำนักงาน และอาคารพักอาศัยรวม จะมีพื้นที่เปิดโล่งสีเขียว สอดแทรกกรอบกลุ่มอาคาร พื้นที่โซน 2 เป็นรูปแบบ Iconic Marina มีพื้นที่ 44 ไร่ โซนอาคารสูงขนาดใหญ่พิเศษติดแม่น้ำ ประกอบด้วย โรงแรมระดับ 6 ดาว อาคารสำนักงาน ศูนย์ประชุมสัมมนา ที่พักอาศัย ศูนย์การค้า พาณิชยกรรม การแสดงสินค้า ธุรกิจการค้า ที่ทำการขององค์กรการค้าเอกชน ศูนย์ข้อมูลธุรกิจ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และท่าเทียบเรือสำราญขนาดกลาง พื้นที่โซน 3 Cultural Promenade มีพื้นที่ 78.25 ไร่ ขนาดที่ดินมีความยาวติดแม่น้ำเจ้าพระยา 900 เมตร อยู่ฝั่งตรงข้ามบางกระเจ้า การพัฒนาประกอบด้วย พื้นที่พาณิชยกรรมค้าปลีก ศูนย์กิจกรรมทั้งด้านบันเทิง การสร้างสรรค์ ร้านอาหาร ภัตตาคาร สโมสร และอาคารใช้งานแบบผสมผสาน ทั้งอาคารสำนักงานและสถานบริการ พื้นที่โซน 4 รูปแบบที่อยู่อาศัยริมน้ำ มีพื้นที่ 55.63 ไร่ อยู่ใจกลางของโครงการ

ติดกับถนนสายหลัก การพัฒนาประกอบด้วย กลุ่มคอนโดมิเนียม กลุ่มอาคารพักอาศัย และพื้นที่ โชน 5 มีพื้นที่ 22.5 ไร่ ย่านที่อยู่อาศัยเพื่อรองรับกลุ่มชุมชนเดิม เป็นที่พักของพนักงาน บุคลากรของ การรถไฟฯ เป็นย่านธุรกิจการค้าระดับชุมชน สินค้าหัตถกรรม สิ่งประดิษฐ์ ของขวัญของที่ระลึกและ ร้านอาหาร ตัวโครงการอยู่ในขั้นตอนการศึกษา

ภาพที่ 2-26 โครงการสถานีแม่น้ำ

(ที่มา: https://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1474268510)

9) โครงการพัฒนาพื้นที่ท่าเรือกรุงเทพ

โครงการปรับปรุงคลังสินค้า ท่าเรือเก่าและปรับโฉมตลาดคลองเตย บนพื้นที่มีทั้งหมด ประมาณ 3,000 ไร่ แบ่งพื้นที่พัฒนาออกเป็น 3 โซน โดยส่วนแรก จะเป็นกิจการท่าเทียบเรือ คลังสินค้า 700 ไร่ ส่วนที่สอง คือการปรับปรุงคลังสินค้าเก่าเป็นท่าเรือ ท่าเรือ Cruise เชื่อมการ ท่องเที่ยวระหว่างประเทศ และส่วนสุดท้ายคือ พื้นที่เชิงพาณิชย์กรรม รวมทั้งเป็นศูนย์กลางด้านไอ ที นวัตกรรมที่ทันสมัย ติดถนนพระราม 4 และกรมศุลกากร มีประมาณ 1,000 ไร่เศษ โดยแต่ละ โซนจะเชื่อมต่อการเดินทางของแต่ละพื้นที่ด้วยระบบขนส่งมวลชน เช่น โมโนเรล เป็นต้น ซึ่งจะเริ่ม ทดลองพัฒนาพื้นที่ที่มีความพร้อมในปี 61

ภาพที่ 2-27 โครงการพัฒนาพื้นที่ท่าเรือกรุงเทพ

(ที่มา: <http://a49.co.th/Project/Detail/289>)

2.2 โครงการพัฒนาของภาคเอกชน

นอกจากโครงการพัฒนาจากภาครัฐแล้ว ยังมีโครงการพัฒนาพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา จำนวน 9 โครงการ ประกอบด้วย

2.2.1 โครงการ Icon Siam

Icon Siam เป็นโครงการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ขนาดใหญ่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา โครงการตั้งอยู่บนเนื้อที่ 50 ไร่ ริมแม่น้ำเจ้าพระยา บนถนนเจริญนคร เขตคลองสาน เป็นโครงการประเภท Mix-used จะประกอบไปด้วย ศูนย์การค้า 2 อาคาร คอนโดมิเนียมระดับหรูริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา 2 อาคาร ขนาด 70 ชั้น 1 อาคาร (300 ยูนิต) และ 50 ชั้น 1 อาคาร (1,400 ยูนิต) และสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวแห่งใหม่ ที่ทางโครงการสร้างขึ้น 7 สิ่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ศูนย์รวมมรดกทางประวัติศาสตร์และสุดยอดภูมิปัญญาไทย การแสดงสายน้ำผสมผสานมัลติมีเดีย แสง สี เสียง และไฟที่ยาวที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โครงการมีพื้นที่ใช้สอยอยู่ที่ 750,000 ตารางเมตร ที่สามารถรองรับลูกค้าระดับสูง (Hi-end) ทั้งกลุ่มลูกค้าชาวไทยและต่างชาติ โดยตัวโครงการตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามชุมชนตลาดน้อย เป็นโครงการที่กำลังก่อสร้าง คาดว่าจะแล้วเสร็จปี 2562

ภาพที่ 2-28 ภาพจำลองโครงการ Icon Siam

(ที่มา: <http://thinkofliving.com/2014/07/02/iconsiam-เปิดตัว/>)

2.2.2 TCDC-Creative District

TCDC- Creative District เป็นโครงการศูนย์ออกแบบ TCDC บริเวณโปรเซสซิงกลางบางรัก พื้นที่กว่า 8,700 ตารางเมตร ประกอบด้วยห้องจัดนิทรรศการหมุนเวียน ห้อง Material & Design Innovation Center รวมทั้งมีเป้าหมายที่จะพัฒนาพื้นที่โดยรอบในย่านเจริญกรุง ในการเชื่อมต่อประวัติศาสตร์สู่อนาคต และสังคมแห่งความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการนำความคิดสร้างสรรค์ไปสู่การใช้เพื่อมูลค่าทางเศรษฐกิจ และไปสู่การนำมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยจะส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการนำต้นทุน ทางวัฒนธรรม ทักษะช่างฝีมือ ที่จะผสมผสานกับเทคโนโลยี ให้แก่ภาคธุรกิจต่างๆ ที่อยู่ในย่านเจริญกรุง ปัจจุบันก่อสร้างแล้วเสร็จ และอยู่ในขั้นตอนการจัดทำแผนการพัฒนาย่านบางรัก และเชื่อมต่อการพัฒนาย่านตลาดน้อย โดยมีชุมชนตลาดน้อยอยู่ในขอบเขตพื้นที่

ภาพที่ 2-29 อาคาร TCDC

(ที่มา: <http://www.edtguide.com/review/458142/TCDC>)

ภาพที่ 2-30 โครงการยอดพิมาน ริเวอร์วอล์ค

(ที่มา: www.yodpimanriverwalk.com)

2.2.3 โครงการยอดพิมาน ริเวอร์วอล์ค

เป็นโครงการที่เปิดให้บริการอย่างเป็นทางการเมื่อต้นปี พ.ศ. 2558 ที่ผ่านมา ลักษณะของโครงการพัฒนา ภายใต้แนวคิด “ไทย เฮอริเทจ มอลล์” ที่ออกแบบให้กลมกลืนไปกับทัศนียภาพโดยรอบบริเวณ กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นศูนย์กลางค้าส่ง ค้าปลีกผัก ผลไม้ และดอกไม้ ที่มีเนื้อที่รวมมากกว่า 15 ไร่ ซึ่งมีระยะเพียงทางเดินริมน้ำที่ยาวที่สุดบนเกาะกรุงรัตนโกสินทร์ และโครงการมีการประสานกับกรมเจ้าท่า เพื่อสร้างท่าเทียบเรือของผู้ค้าและนักท่องเที่ยว

2.2.4 โครงการ The Jam Factory

เป็น Creative Space ริมน้ำเจ้าพระยา บริเวณท่าเรือคลองสาน ผังตรงข้ามชุมชนตลาดน้อย เป็น โครงการที่ดินที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ที่นำโครงสร้างอาคารเก่า มาริโนเวทใหม่ แบ่งเป็นพื้นที่บริษัทสถาปนิก ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านหนังสือ ร้านเฟอร์นิเจอร์ พื้นที่แสดงศิลปะ และพื้นที่โล่งสำหรับจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ปัจจุบันมีการใช้งานและตารางกิจกรรมที่ดำเนินการตลอดทั้งปี

ภาพที่ 2-31 โครงการ The Jam Factory

(ที่มา: <http://www.wurkon.com/full/researchs/duangritbunnag/>)

2.2.5 โครงการ Warehouse 30

เป็น co-creative space ใกล้ชุมชนตลาดน้อย แห่งใหม่ที่เกิดขึ้นจากการแปลงชื่อโกดังร้าง ในซอยเจริญกรุง 30 ขนาด 4,000 ตารางเมตร ประกอบด้วย คาเฟ่ ร้านอาหาร ร้านดอกไม้ ร้านหนังสือ โชว์รูมมอเตอร์ไซค์ โรงหนัง และ co-working space ที่อยู่ห่าง TCDC เพียงแค่ 5 นาทีและใกล้กับอาร์ตสเปซอย่าง Speedy Grandma, Soy Sauce Factory และ Cho Why ในบริเวณถนนเจริญกรุง

ภาพที่ 2-32 โครงการ Warehouse 30

(ที่มา: <http://art4d.com/2017/10/warehouse-30>)

2.2.6 โครงการ ล้ง 1919

โครงการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปะเชิงอนุรักษ์ฝั่งคลองสาน ตรงข้ามชุมชนตลาดน้อย ที่บอกเล่าประวัติศาสตร์ไทยจีน ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ภายในประกอบด้วย ศาลเจ้าแม่หม่าโจ้ว (MAZU) คลองสาน อาคารจัดงานอีเว้นท์ หรืองานเลี้ยงสังสรรค์ต่างๆ ลานกิจกรรมกลางแจ้ง Co-Working Space ร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ดีไซน์ งานฝีมือ จากศิลปินร่วมสมัยรุ่นใหม่ ร้านอาหาร และเครื่องดื่มชั้นนำ ที่นั่งพักผ่อน ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ท่าเรืออาคารสถาปัตยกรรมจีนโบราณ

พื้นที่จัดแสดงภาพจิตรกรรมฝาผนังจีน ทำเรือหัวหงลิ ทำเรือส่วนบุคคลสำหรับเดินทางทางน้ำ
มายังโครงการ

ภาพที่ 2-33 โครงการ ล้ง 1919

(ที่มา: <https://www.prachachat.net/spinoff/lifestyle/news-65796>)

2.2.7 ศูนย์การเรียนรู้ธนาคารแห่งประเทศไทย

ศูนย์การเรียนรู้ธนาคารแห่งประเทศไทย ริมแม่น้ำเจ้าพระยาแห่งใหม่ขนาด 5 ชั้น พื้นที่กว่า 26,500 ตารางเมตร ที่คาดว่าจะ จะเปิดให้บริการภายในช่วงปลายปี 2560 ตั้งอยู่ที่อาคารโรงพิมพ์ธนบัตรเดิม บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ได้สะพานพระราม 8 ตรงข้ามชุมชนบ้านปูน ติดกับกับธนาคารแห่งประเทศไทย โดยจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งความรู้ ทางด้านเศรษฐกิจและความรู้เท่าทันด้านการเงิน และมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ประกอบด้วยพิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย พื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมและนิทรรศการชั่วคราว รวมถึงลานจอดรถของธนาคาร ร้านกาแฟ และร้านค้าต่างๆ co-working space รวมถึงห้องสื่อมัลติมีเดียและห้องประชุมที่ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าใช้บริการได้

ภาพที่ 2-34 ศูนย์การเรียนรู้ธนาคารแห่งประเทศไทย

(ที่มา: <http://soimilk.com/city-living/news/library-bank-thailand-learning-center>)

2.2.8 มหาราช

โครงการท่ามหาราช โครงการที่แล้วเสร็จ เป็นจุดนัดพบแห่งใหม่ของไลฟ์สไตล์บนถนนมหาราช ตั้งอยู่บนเกาะรัตนโกสินทร์ ริมน้ำเจ้าพระยา ประกอบด้วยอาคารทั้งหมด 7 อาคาร พื้นที่รวม 3,684 ตร.ม. เป็นcommunity mall ที่มีพื้นที่นั่งริมน้ำ เดินเล่นพักผ่อนหย่อนใจ และสัญจรทางน้ำสำหรับ นักท่องเที่ยวและผู้คนทั่วไป โดยใช้กลุ่มอาคารพาณิชย์ที่มีอยู่ดั้งเดิม และเปิดเป็น riverside walk ให้ผู้คนได้เข้าถึงแม่น้ำมากขึ้น

ภาพที่ 2-35 โครงการท่ามหาราช

(ที่มา: <http://lade.jp/diary/travel-diary/40575/?lang=en>)

2.2.9 เอเชียทีค 2

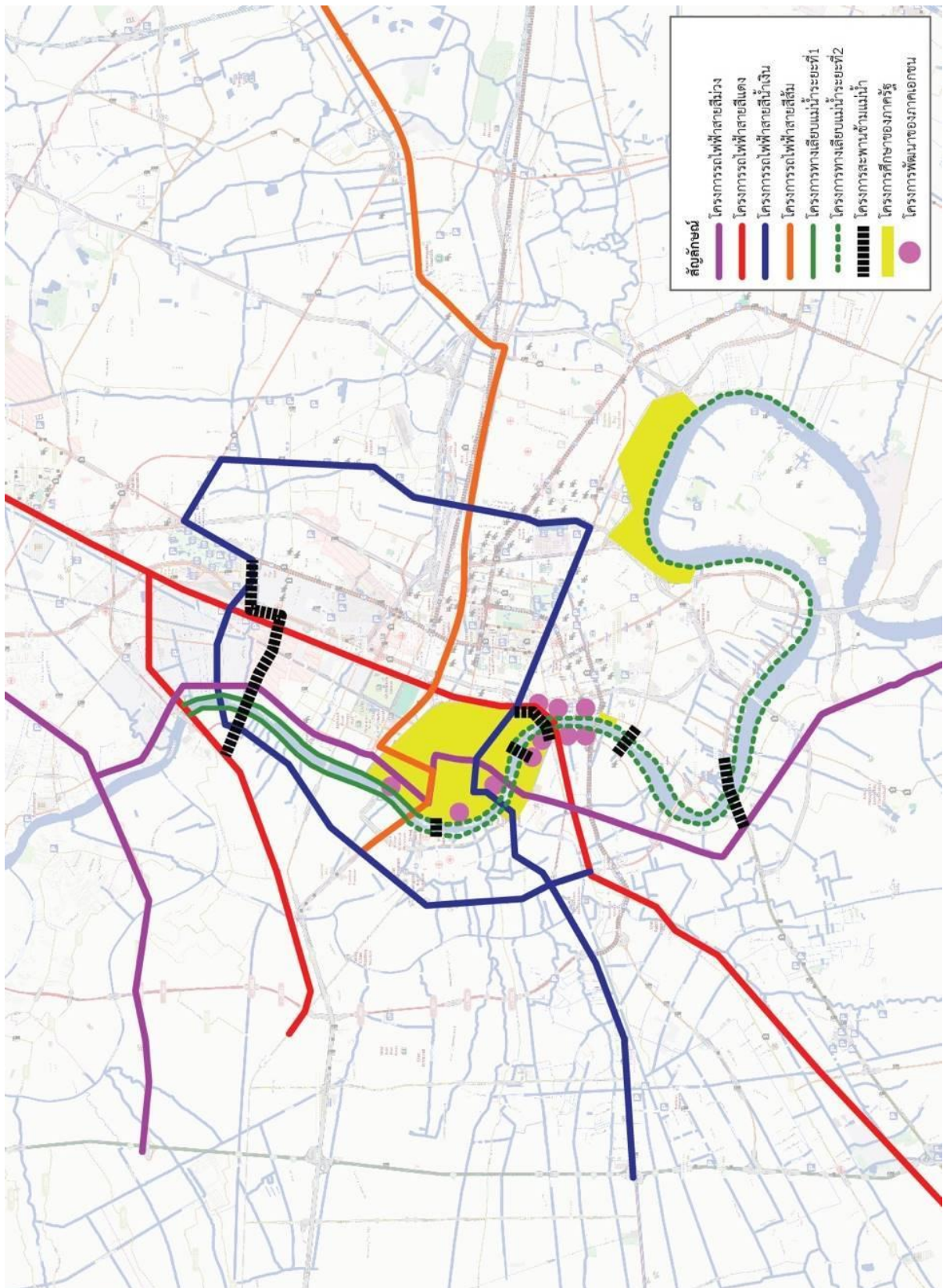
โครงการเอเชียทีค ดิตริมแม่น้ำเจ้าพระยาบนถนนเจริญกรุง ระหว่างซอยเจริญกรุง 72-76 ขนาดพื้นที่ 70 ไร่ ที่เป้าหมายปลายทางสำคัญอีกแห่งยามเย็นและยามค่ำคึกคักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เพราะภายในประกอบด้วย ร้านค้า ร้านอาหารริมน้ำ โรงละครคาบิโซ่ ที่ย้ายมาจากโรงแรมเอเชีย และโรงละครโหลยส์ที่ย้ายมาจากสวนลุมไนท์บาซาร์ และพื้นที่ฝั่งตรงข้าม ฝั่งธนบุรี มีพื้นที่อีก 29 ไร่ ที่คาดว่าจะก่อสร้างเป็น เอเชียทีค 2 ภายในโครงการประกอบด้วย โรงแรมระดับ 3-4 ดาว อาคารคอนเวนชันเซ็นเตอร์ โซนร้านอาหาร และมีจุดดึงดูดด้วยการ เชื่อมทั้ง 2 โครงการ ด้วยกระเช้าเคเบิลลอยฟ้า

ภาพที่ 2-36 โครงการเอเชียทีค 2

(ที่มา: <http://wikimapia.org/31438170/Asiatique-2>)

จากการศึกษาพื้นที่การพัฒนาทั้งของภาครัฐและเอกชน พบว่ามีการพัฒนาตลอดทั้งแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตกรุงเทพมหานคร และชุมชนทั้ง 4 ชุมชน คือชุมชนตลาดน้อย ชุมชนบ้านปูน ชุมชนบางอ้อ และชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้ ล้วนแต่อยู่ในรัศมีการให้บริการ ของการพัฒนา โครงการทั้งของรัฐและเอกชน

ภาพที่ 2-37 ภาพรวมโครงการทั้งของภาครัฐและเอกชน
(ที่มา: คณะผู้วิจัย)

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์ชุมชนและการค้นหาโจทย์วิจัย

3.1 ชุมชนตลาดน้อย

3.1.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนตลาดน้อย

ตลาดน้อยเป็นย่านเก่าในเขตกรุงเทพมหานครมีพื้นที่ติดริมแม่น้ำเจ้าพระยาวกว่า 900 เมตร ที่เกิดขึ้นจากการ ขยายตัวทางการค้าของลำเพ็ญในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยที่บริเวณนี้มีการตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำเจ้าพระยาของคหบดี ชาวจีนอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาเมื่อมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก มีการแลกเปลี่ยนสินค้าในชีวิตประจำวันมากขึ้น ทำให้การค้าขายคึกคัก เกิดเป็นตลาดที่ชาวจีน เรียกว่า “ตะลักเกีย” ซึ่งแปลเป็นไทยว่า “ตลาดน้อย” (นิภาพร รัชตพัฒนานุกุล 2546)

ภาพที่ 3-1 ภาพมุมสูงของชุมชนตลาดน้อย

เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์เป็นปฐมกษัตริย์ แห่ง ราชวงศ์จักรีและสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีใหม่ ทรงมีรับสั่งให้ชุมชนชาวจีนบริเวณท่าเตียนย้ายไปอยู่นอกแนว กำแพงเมืองทางด้านทิศใต้ ตั้งแต่คลองวัดสามปลื้มไปจนถึงคลองวัดลำเพ็ญ (วัดปทุมคงคาราชวรวิหาร) ซึ่งเป็นพื้นที่ โล่งว่างประกอบกับมีชุมชนวัดสามปลื้มและชุมชนวัดลำเพ็ญตั้งอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาเมื่อการเดินเรือสำเภาค้าขายระหว่างชาวจีน

กับชาวต่างชาติมากขึ้นจนทำให้พื้นที่บริเวณนี้กลายเป็นศูนย์กลางการนำเข้าและส่งออกสินค้า
สำคัญระดับประเทศ (กิริติ สัทธานนท์ 2547)

หากจะกล่าวถึงตลาดน้อยก็คงต้องเริ่มจากพระอภัยวานิช (จาต) พ่อค้าชาวจีนฮกเกี้ยนที่มี
ฐานะมั่งคั่งและเป็นขุนนางอยู่ในกรมเจ้าท่า ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา
บริเวณตลาดน้อย จากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (เจริญ ต้นมหาพราณ 2555) และ
ได้สร้างสถาปัตยกรรมแบบจีนขึ้นหมู่หนึ่งชื่อว่า “บ้านโชวเฮงไถ่” และเปิดท่าเรือเพื่อทำการค้าชื่อ
“ท่าเรือโปเล้ง” ใช้สำหรับเป็นท่าขึ้นลงสินค้าประเภทยาสมุนไพรที่นำมาจากภาคใต้โดยดำเนิน
กิจการเรื่อยมาจนถึงรุ่นลูก คือ หลวงอภัยวานิช (สอน) ซึ่งเป็นช่วงที่ทำเรือโปเล้ง เจริญรุ่งเรืองถึงขีด
สุด ทำให้ตลาดน้อยกลายเป็นแหล่งงานขนาดใหญ่ของแรงงานชาวจีนความรุ่งเรืองของท่าเรือโป
เล้งในอดีตดึงดูดให้แรงงานชาวจีนจำนวนมากเข้ามาแสวงหาความมั่งคั่งในตลาดน้อย และเกิด
การรวมกลุ่มเป็นชุมชนชาวจีนที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์ ดังจะเห็นได้จากจำนวนศาลเจ้าทั้ง
ของชาวจีนแต้จิ๋ว ฮกเกี้ยน ไหหลำ และฮากกา ซึ่งศาลเจ้า ที่มีบทบาทสำคัญ ที่สุดในตลาดน้อยคือ
ศาลเจ้าโจวซือกง

หลังจากสนธิสัญญาเบาริง ระบบเศรษฐกิจเป็นการค้าเสรีมากขึ้นมีเรือกลไฟที่ขับเคลื่อน
ด้วยไอน้ำจากตะวันตกเข้ามาค้าขายกับกรุงเทพฯมากขึ้น ทำให้ท่าเรือโปเล้งไม่สามารถแข่งขันทาง
การค้าได้จึงต้องปิดตัวเองลงพร้อมกับการเสียชีวิตของเจ้าสัวสอนในปี 2437 (นิภาพร รัชตะพัฒนา
กุล 2546) ในช่วงเวลาที่ท่าเรือโปเล้งเกิดวิกฤตตกต่ำจนต้องปิดตัวลง ขณะเดียวกันระบบเศรษฐกิจ
การค้าแบบเสรีได้ส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ และทำให้ตัวเมืองพระนคร
ขยายใหญ่โตขึ้น จนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งให้ตัดถนนเจริญกรุงรวมทั้ง
ขุดคลองผดุงกรุงเกษม เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลง ดังกล่าว ทำให้ตลาดน้อยกลายเป็นที่รวบรวม
และขนถ่ายสินค้าทั้งทางน้ำและทางบกไปยังจุดต่างๆของพระนครได้ดียิ่งขึ้น

การขยายตัวของชุมชนที่แต่เดิมกระจุกตัวอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาได้ขยายออกมายัง
พื้นที่ตอนในมากขึ้น ช่วงเวลา นั้นเองที่บรรดาพ่อค้าชาวจีนไหหลำ ได้ย้ายจากชุมชนเดิมบริเวณ
ศาลาเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะมายังบริเวณตลาดน้อย ซึ่งหนึ่งในนั้นคือต้นตระกูลจันตระกูล ได้เข้ามาเปิด
ตลาดแห่งใหม่ในตลาดน้อย บริเวณริมถนนเจริญกรุง และได้ขยายกิจการ ต่อมาในรุ่นลูกด้วยการ
เปิดร้านขายยา สุนชูโย โรงงานน้ำแข็ง ห้องเย็น โรงงานน้ำมะเน็ดโซดา และยังมี โรงเลื่อย ของ
มิสเตอร์หลุยส์ซาเวียร์ โรงสีข้าวมาแก้วรของเยอรมันและโรงงานขนาดเล็กอีกหลายแห่งที่ผุดขึ้น ริม
คลองผดุงกรุงเกษม ในช่วงที่เศรษฐกิจกำลังขยายตัว และขณะเดียวกันก็เกิดตลาดผลไม้ขนาดใหญ่ที่เป็นแหล่งรวมผลไม้ขึ้นดี จากสวนรอบๆ มาจัดจำหน่ายซึ่งตั้งอยู่บริเวณถนนนี้จึงสวัสดิ์
เรื่อยไปจนตัดแนวคลองผดุงกรุงเกษม ตลาดน้อยจึงกลายเป็นแหล่งงาน อีกแห่งของบรรดา

“ซินตัง” ที่เข้ามาขายแรงงานนอกเหนือจากย่านสำเพ็ง ซึ่งส่วนหนึ่งของกุ๊ลิจิ้น ที่พอจะเก็บหอม รอม ธิบได้ ก็เริ่มขยับฐานะขึ้นมาเช่าตึกทำการค้าเล็กๆ ซึ่งต่อมาพ่อค้ารายย่อย และบรรดากลุ่มแรงงาน เหล่านี้ก็คือ ผู้สานต่อพัฒนาการค้าของย่านตลาดน้อย จากกุ๊ลิกลายเป็นเจ้าแกผู้สร้างชื่อให้ตลาด น้อยปัจจุบัน ในฐานะแหล่งรับซื้อ อะไหล่เครื่องยนต์เก่าที่โด่งดังที่สุดในกรุงเทพฯ นามว่า “เซียงกง” (นิภาพร รัชตพัฒนานกุล 2546) ซึ่งกลุ่มธุรกิจ ขนาดใหญ่ที่อยู่คู่กับย่านตลาดน้อย มาจนถึงทุกวันนี้

เมื่อผู้คนในชุมชนนี้ใช้ชีวิตตั้งรกรากอยู่บริเวณนี้มานาน พอชุมชนเริ่มขยายตัวก็เริ่มมีถนน หนทางเพิ่มมากขึ้น กลายเป็นซอยเล็กซอยน้อย อาคารบ้าน เรือนก็เปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่ก็ ยังคงมีกลิ่นอายของความเป็นชุมชน ย่านเมืองเก่าอยู่ในทุกๆ มุมตลาดน้อย ย่านชุมชนชาวจีน เก่าแก่ของกรุงเทพฯ ที่ตั้งรกรากอยู่กันแน่นในแนวริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้ ในย่านนี้มีทั้งศิลปวัฒนธรรม อาคารบ้านเรือนที่ยังคงความเก่าแก่ทันยุคทันสมัย มาถึงในปัจจุบัน

1) สถานที่สำคัญในตลาดน้อย

(1) วัดพระแม่ลูกประคำ (กาลหว่าร์)

ภาพที่ 3-2 ภาพโบสถ์วัดพระแม่ลูกประคำ (กาลหว่าร์)

เป็นวัดเก่าแก่วัดโบสถ์คริสต์นิกายโรมันคาทอลิกทรงกอทิกที่อยู่คู่กับกรุง รัตนโกสินทร์ ปัจจุบันมีอายุรวม 125 ปี ตามประวัติศาสตร์ความเป็นมา ชาว

โปรตุเกสเป็นผู้สร้างตัวโบสถ์ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาติดกับโรงเรียนกุลลาบวิทยา ด้านในโบสถ์เป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนาคริสต์ สิ่งที่น่าสนใจ อีกอย่าง คือ ประติมากรรมในโบสถ์ที่มีความสวยงามน่าชื่นชมและยังอยู่ในสภาพที่ดี ทำให้รู้ว่าการบำรุงรักษาเป็นอย่างดี

(2) ธนาคารไทยพาณิชย์สาขาลาดน้อย

ถือเป็นสำนักงานแห่งแรกหลังจากที่ก่อตั้ง “บริษัท แบงก์สยามกัมมาจลทุน จำกัด” ในปี พ.ศ. 2451 และได้ เปลี่ยนชื่อมาเป็น “ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด” เมื่อ 27 มกราคม พ.ศ. 2482 เป็นอาคาร 5 ชั้น ออกแบบโดย สถาปนิกชาวอิตาเลียนคนเดียวกันกับที่ออกแบบพระที่นั่งอนันตสมาคม เวลานั้นเรือผ่านจะเห็นอาคารสีไข่ไก่ ตั้งเด่น เป็นสง่าอยู่ริมน้ำ อาคารแห่งนี้ได้รับรางวัลจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ให้เป็นอาคารอนุรักษ์ดีเด่น แห่งหนึ่งในประเทศไทย โดยที่สำนักงานนี้ยังเปิดดำเนินการอยู่ต่อไปในฐานะเป็น “สาขาลาดน้อย”

ภาพที่ 3-3 ภาพธนาคารไทยพาณิชย์ สาขาลาดน้อย

(3) ศาลเจ้าพ่อฮั่นหว่องกง (ศาลเจ้าโรงเกือก)

ภาพที่ 3-4 ภาพศาลเจ้าโรงเกือก

ศาลเจ้านี้มีอายุ 100 กว่าปี เป็นศาลเจ้าของคนจีนฮากกาหรือจีนแคะ ในช่วงตรุษจีนจะมีคนมาราบไหว้ ที่ศาลเจ้านี้เป็นอย่างมาก เพราะที่นี่มีเทพเจ้าไฉชิงเฉียะ ที่ถือว่าเป็นเทพเจ้าแห่งโชคลาภ เป็นที่นับถือของชาวจีน บริเวณนี้ด้านนอกของศาลเจ้ามีสิ่งก่อสร้างรูปทรงหกเหลี่ยม ขนาดใหญ่ ตั้งอยู่หน้าศาลเจ้า ตรงนี้เคยเป็นที่ผลิตน้ำประปาแห่งแรกในย่านนี้ (ตั้งแต่สมัยยังไม่ก่อตั้งประปา) โดยสมัยก่อน ถ้าใครอยากได้น้ำสะอาดใช้ ก็ให้การซื้อขายเป็นถังๆไป และในด้านนอกยังมีประติมากรรมฝาผนังสีน้ำตาล ที่ดูแปลกตา ดูเหมือนมีชีวิต บันทึกเรื่องราวของคนจีนในสมัยนั้นเอาไว้ในประติมากรรมเหล่านี้

(4) บ้านโชวเฮงไถ่

บ้านโชวเฮงไถ่ คฤหาสน์แก่งจีนอายุ 200 กว่าปี เป็นคฤหาสน์ของตระกูล ไปษยะจินดา(เจ้าสัวโชว) เป็นแก่งจีนที่โอ่อ่า ที่สุดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในปัจจุบันยังใช้เป็นบ้านพักอาศัย ของคุณนายดวงตะวัน ไปษยะจินดา โดยยังคงรักษาความเก่าแก่ของตัวบ้านเอาไว้ โดยเปิดให้เข้าชมภายในบ้านได้ และเป็นร้านกาแฟชื่อ “So Heng Tai Cafe” ไปในตัว เรียกว่าเดินมาเรื่อยๆ ก็แวะพักดื่มเครื่องดื่มทำกันให้สดชื่น ก่อนไปเดินต่อ เราสามารถเดินขึ้นไปดูด้านบนบ้านได้ เพราะบ้านหลังนี้ผ่านมาแล้วกว่า 200 ปี มีรูปภาพและภาพถ่ายเก่าๆ ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ให้ชม ท่ามกลางโครงสร้างของตัวบ้าน เป็นการสร้างด้วยไม้ ไม่มีการใช้ตะปูในการก่อสร้าง แต่ในบางจุดที่บำรุงดูแลรักษาใหม่ก็มีให้เห็นอยู่บ้าง อย่างกระเบื้องหลังคา ก็จะมีบางส่วนที่ปรับเปลี่ยน เป็นของใหม่เพราะของเก่าเป็นกระเบื้องตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งหามาทดแทนไม่ได้แล้ว

ภาพที่ 3-5 ภาพบ้านโชวเฮงไถ่

(5) บ้านเอ็งฮอกต๋อง

ตามประวัติ “บ้านเอ็งฮอกต๋อง” ปลูกสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีอายุ เก่าแก่มากกว่า 180 ปี เคยเป็นที่อยู่ของนายตันจู หึง หมอแผนโบราณจีนยงหัวตึง ซึ่งเป็นต้นตระกูล “ตันติเวชกุล” ในสมัยก่อนอยู่อาศัยกันเป็นครอบครัวใหญ่ ต่อมาบ้านหลังนี้ตกเป็นมรดกของนายฮองยู ตันติเวชกุล บุตรชายคนโต ท่านเกิดในแผ่นดินสมัยพระบาทสมเด็จพระจอม

เกล้าเจ้าอยู่หัว ในเวลาต่อมาบ้านหลังนี้ถูกใช้เป็นบ้านกลาง ที่ญาติพี่น้อง พบปะกันช่วงเทศกาลสำคัญๆ เพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจในวันตายของญาติผู้ใหญ่สืบกันต่อมา สำหรับประวัติ ของตระกูล “ตันติเวชกุล” เป็นตระกูลเก่าแก่ตระกูลหนึ่ง สืบต่อเนื่องกันมานาน 200 ปี ได้พาเมืองไทยต้นกรุงรัตนโกสินทร์มีบรรพบุรุษ มาจากชาวจีนฮกเกี้ยนที่อพยพมาอยู่เมืองไทย

บ้านเอ็งฮอกต๋อง ปัจจุบันมูลนิธิศาลเจ้าโจวซือกง ตลาดน้อย (ศ.จ.ก.) โดยนายสักร กอแสงเรือง ประธานกรรมการ ได้ซื้ออาคารหลังนี้ไว้ เพื่อร่วมมือกับชาวชุมชนตลาดน้อย สมาคมฮกเกี้ยนแห่งประเทศไทย ร่วมกันอนุรักษ์ และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าประจำท้องถิ่นด้วยการก่อตั้ง “พิพิธภัณฑ์บ้านจีน มูลนิธิศาลเจ้าโจวซือกง ตลาดน้อย” เพื่อให้คนช่างจำช่วยกันเก็บเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของชาวจีนฮกเกี้ยน เก็บรักษาไว้เพื่อคนรุ่นหลัง ได้ซึมซับเรื่องราวของเทือกเถาเหล่ากอของบรรพบุรุษต่อไป โดยมี ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เป็นประธานที่ปรึกษา (ขอขอบคุณ ผู้ให้ข้อมูล-ดร.สิริพร บุญญานันต์ ประธานมูลนิธิ เพื่อพัฒนาการศึกษาไทย อดีตรองเลขาธิการสภาการศึกษาญาติสนิท ลูกผู้น้อง ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ด้วยมีศักดิ์เป็นหลานสาว“คุณตา” ตรอง ตันติเวชกุล ซึ่งมีศักดิ์เป็น “คุณป้า” ของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล)

ภาพที่ 3-6 ภาพบ้านเอ็งฮอกต๋อง

(6) ศาลเจ้าโจวซือกง (วัดซุนเฮงยี่)

ศาลเจ้าเก่าแก่อายุประมาณ 200 ปี ของชาวจีนฮกเกี้ยน มีชื่อเสียงในการจัดพิธีกินเจที่ยิ่งใหญ่ตามประเพณี จีนโบราณ ประวัติความเป็นมาไม่แน่ชัด แต่ดูจากศิลาจารึกที่อยู่คู่กับศาลเจ้ามาตั้งแต่แรกเริ่ม ตรงกับรัชสมัย พระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 เป็นที่ประดิษฐานของ พระเซ่งจื๊อซือ ซึ่งเป็นพระอรหันต์ ที่มาจาก มณฑลฮกเกี้ยน หรือหลวงปู่โจวซือกง เพราะมีความศรัทธาเรื่องการรักษาโรค สืบเนื่องจากลักษณะเด่นขององค์หลวงปู่เป็นผิวสีเปลือกมังคุด ด้วยการบอกเล่าของท่านอาจารย์ทาง ประวัติศาสตร์ บอกว่าที่สีผิวเป็นแบบนี้เพราะท่านลองชิมยาเพื่อรักษาโรค จนฤทธิ์ยา ซึมเข้าสู่ผิวพรรณ แผ่นป้ายศิลาแกะสลักอยู่ด้านข้างทั้ง ๒ ฝั่ง เป็นรายชื่อ ผู้ที่บริจาค ไม่ว่าจะหิน ดิน ทรายหรือเงินทอง ที่ใช้สร้างศาลเจ้าในสมัยนั้น เป็นป้ายศิลา ที่มีอายุกว่า 200 ปี แล้วด้านหลัง ขององค์หลวงปู่จะมีกระดาม้วนเป็นจำนวนมาก ผู้ดูแลศาลเจ้าก็ได้ให้ข้อสรุปว่า เวลาคนที่มาไหว้ ขอพรกับหลวงปู่ที่นี่ เขาจะฝากดวงเอาไว้ที่นี่ด้วยเลย (ย้อนอดีตวันวานเดินเที่ยวย่านตลาดน้อย 14 ธันวาคม 2559 www.naisoop.com/ ย้อนอดีตวันวานตลาดน้อย)

ภาพที่ 3-7 ภาพศาลเจ้าโจวซือกง

(7) วัดปทุมคงคาราชวรวิหาร

วัดปทุมคงคาราชวรวิหารเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหารเดิมชื่อ “วัดลำเพ็ง” ตามชื่อถนนที่วัด ตั้งอยู่ คือถนนลำเพ็ง ต่อมาในรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระราชทานนามใหม่ว่า “วัดปทุมคงคา” ปัจจุบันตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งพระนคร ถนนทรงวาด ติดต่อกับถนนลำเพ็ง วัดปทุมคงคา เป็นวัดโบราณ มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเมื่ออาณาจักรอยุธยาจักรวรรดิครั้งแรก ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แรกสร้าง กรุงรัตนโกสินทร์โดยทรงเห็นว่าเมืองธนบุรี ซึ่งอยู่ในฝั่งตะวันตกนั้นคับแคบ ป้องกันศัตรูได้ยาก อีกทั้งพระราชานิเวศน์ มณฑลเสนาสนานั้นก็ขยายไม่ได้ เพราะตั้งอยู่ในเขตวัดแจ้ง(วัดอรุณราชวราราม) และวัดท้ายตลาด(วัดโมลีโลกยาราม) ส่วนในฝั่งตะวันออกนั้น(ฝั่งพระนคร) เป็นชัยภูมิที่ดีกว่า โดยเป็นที่แหลมมีลำแม่น้ำเป็นขอบเขตกว่าครึ่ง ถ้ายึดพระนคร ข้างฝั่งตะวันออก แม่น้ำก็คึกคักมาติดฐานพระนคร ก็พอจะสู้ป้องกันได้ง่ายกว่าฝั่งตะวันตก แต่ว่าเป็นที่ลุ่มอยู่บ้าง จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาธรรมาธิกรณ์ (บุญรอด บุญยรัตนพันธ์) กับพระวิจิตรนาวิเป็นแม่กองคุมช่างและไพร่ไปกะที่ สร้างพระนครใหม่ ณ ฝั่งตะวันออก และที่ซึ่งสร้างพระราชวังใหม่และเสนาหลักเมืองนั้น เป็นที่ของพระยาราชเศรษฐี กับพวกคนจีนได้อาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่ก่อน แล้วก็โปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชเศรษฐีและพวกคนจีนย้ายไปตั้งบ้านเรือน อยู่ในส่วนตั้งแต่คลองวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาส) ไปจนถึงคลองวัดลำเพ็ง(วัดปทุมคงค) ขณะที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ให้พระยาราชเศรษฐีและพวกคนจีนย้ายมาตั้งเคหสถานกันใหม่นั้น ก็เห็นว่าวัดลำเพ็ง (วัดปทุมคงคา) นี้มีอยู่แล้ว เป็นวัดโบราณมีมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา และเป็นวัดที่ชำรุดทรุดโทรมมาก สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้ากรมพระราชวังบวรสุรมหาสิงหนาท จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแซมขึ้นใหม่ทั้งวัด ดังปรากฏเรื่องอยู่ใน พระราชพงศาวดารว่า “ทรงปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมของเก่าคือวัดลำเพ็งเสร็จแล้วทรงอุทิศถวายสมเด็จพระบรมชนกาธิราชเจ้า” ภายหลังที่กรมพระราชวังบวรสุรมหาสิงหนาททรงปฏิสังขรณ์และสร้างเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดปทุมคงคา” ต่อมาตลอดสมัยรัชกาลที่ 2 ไม่ได้ทำการซ่อมแซม หรือปฏิสังขรณ์ใดๆ อีกเลย เพราะเพิ่งสร้างเสร็จในสมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 วัดปทุมคงคาก็เริ่มชำรุดทรุดโทรม อีกครั้งหนึ่ง พระยาสุรสีห์ได้กราบทูลขอทำการบูรณปฏิสังขรณ์

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็โปรดเกล้าฯ ยอมอนุญาตให้ พระยาสวัสดิวารีทำการบูรณปฏิสังขรณ์ได้ แต่เมื่อบูรณปฏิสังขรณ์ยังไม่ทันเสร็จ พระยาสวัสดิวารีก็ได้ ถึงแก่อนิจกรรมเสียก่อน หาได้โปรดเกล้าฯ ให้ผู้ได้รับบูรณปฏิสังขรณ์ต่อไปอีกไม่ คงปล่อยให้ชำรุดทรุดโทรมอยู่ตลอด สมัยรัชกาลที่ 3 สมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพิศาลศุภผล ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ต่อ ขณะที่ได้ทำ การบูรณะปฏิสังขรณ์อยู่นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่าวัดนี้เป็นวัดของสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท สร้างอุทิศถวาย สมเด็จพระบรมไปยกาธิราช (ปู่ทวด) จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมขุนราชสีหวิกรมทำการเพิ่มเติมอีก และให้ช่างยกพระพุทธรูปในพระอุโบสถให้สูงขึ้น แล้วทำเป็นพระทองเครื่องต้นอย่างกษัตริย์ แล้วต่อชุกชือออกมา ทำเป็นรูปเทวราชถือพุ่มฉัตรดอกไม้มทอง ดอกไม้เงินด้วย 2 องค์ พระพุทธรูปในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องที่สวยงามมาก (ทรงเครื่องที่ว่าคือ ทรงเครื่องแบบกษัตริย์ พระพุทธรูปที่เราเห็นทั่วไปจะห่มจีวร แต่พระพุทธรูปนี้ทรงเครื่องต้นอับเฉาในยุคแรกจะมีลักษณะเป็นแท่งหิน ยังไม่มีการทำเป็นตุ๊กตาหิน ในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยเมื่อประเทศไทยจะส่งสินค้าไปขายยังเมืองจีน ซึ่งเรือ ลำภาที่จะแล่นฝาคลื่นลมในทะเลได้นั้นต้องมีน้ำหนักพอสมควร มิฉะนั้นเรือจะโคลงแล่นฝาคลื่นลมมาไม่ได้ จึงต้องมี การถ่วงน้ำหนักได้ท้องเรือ โดยมีการใส่อับเฉามาได้ท้องเรือ

ศาลกรมหลวงรักษารณเรศร (หม่อมไกรสร) ที่ถูกสำเร็จโทษ ที่ลานวัดแห่งนี้ในข้อหาคิดก่อการกบฏ ที่ลานวัด ปทุมคงคา ปัจจุบันนี้ แท่นหินสำเร็จโทษ ยังคงเก็บรักษาอยู่ที่ศาลกรมหลวงรักษารณเรศภายในบริเวณวัด มีขนาดกว้าง 48 นิ้ว ยาว 60 นิ้ว หนาประมาณ 12 นิ้ว การสำเร็จโทษนั้น ได้นำตัวกรมหลวงรักษารณเรศมาทาบด้วยท่อนจันทน์ บนแท่นหินนี้ บันทึกในพงศาวดารระบุถึงพฤติกรรมของหม่อม ไกรสรว่า มักใหญ่ใฝ่สูงจะเป็นวังหน้าบ้าง เป็นเจ้าแผ่นดิน บ้าง อย่างไรก็ตามแต่มนุษย์เราจะยอมให้เป็นเลย แต่สัตว์เดียรัจฉาน มันก็ไม่ยอมให้ตัวเป็นเจ้าแผ่นดิน จึงโปรดฯ ให้ถอด เสียจากกรมหลวง ให้เรียกว่าหม่อมไกรสร ลงพระราชอาญาแล้วให้ไป สำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ที่วัดปทุมคงคา เมื่อวันพุธ เดือนอ้าย แรม 3 ค่ำ มีการยืนยันจากนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้าน ประวัติศาสตร์กรุงเทพมหานครว่า วัดปทุมคงคา น่าจะเป็นสถานที่ประหารชีวิตแห่งแรกที่เป็นวัดในมหานครแห่งนี้

ภาพที่ 3-8 ภาพภายในพระอุโบสถวัดปทุมคงคาราชวรวิหาร

(8) วัดอุภัยราชบำรุง (วัดญวนตลาดน้อย)

ประวัติวัดญวนตลาดน้อย ตามตำนานมีได้ระบุไว้ชัดว่าสร้างเมื่อใด ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 แต่พอจะสันนิษฐานได้ว่าคงจะสร้างขึ้นเมื่อราวปี พ.ศ. 2330 ในเวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า วัดอุภัยราชบำรุง นับแต่นั้นมาตราប់ทุกวันนี้ คำว่า อุภัย แปลว่า สอง วัดอุภัยราชบำรุง จึงแสดงประวัติว่า ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จาก พระมหากษัตริย์ถึงสองรัชกาล หนึ่งในอุภัยราชะ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 อีกหนึ่งในอุภัยราชะ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 สมเด็จพระมหาปาตมปิตุพรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์นั้น ได้รู้จักพระเถระของฝ่ายญวน คนสำคัญรูปหนึ่ง มีนามว่า องฮึ้ง สมัยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชอยู่นั้น ความที่พระองค์ท่านทรง ขวนขวาย ใคร่ศึกษาเรื่องพระพุทธศาสนาพยายามให้เชี่ยวชาญ จึงเป็นโอกาสที่ องฮึ้ง ได้ เข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด พร้อมถวาย วิสัชนาเรื่อง ศาสนาพุทธฝ่ายมหายานและภิกษุสามเณรในคณะญวน ต่อมาพระองค์ขึ้นครองราชย์ องฮึ้ง ได้เป็น เจ้าอาวาสวัดญวนตลาดน้อย

ความทราบถึงเบื้องยุคลบาทว่าทางวัดกำลังปฏิสังขรณ์อยู่ จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินช่วยเหลือ ครั้นถึงแผ่นดิน ในรัชกาลที่ 5 วัดญวนตลาดน้อย บุรณปฏิสังขรณ์อีก ดังปรากฏว่า ความในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 5 หน้าเบอร์ 1 วันอาทิตย์ เดือน 5 ขึ้น 5 ค่ำ ปีชวด ยังเป็นนพศก 1239 การฉลองวัดอุภัยราชบำรุง ณ วันอาทิตย์ เดือนสี่ ขึ้นสิบสี่ค่ำ ปีฉลู นพศก 1239 นับในปัจจุบัน คือ 2420 พระยาโชฎีกะราชเสขฐี (พัก โชติกสวัสดิ์) จัดการ ในวัดอุภัยราชบำรุง เมื่อได้บุรณปฏิสังขรณ์วัดเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระราชทานนามว่า วัดอุภัยราชบำรุง พระญวนจึงได้รับการยกย่อง ในทางราชการ ให้เข้ามาร่วมพระราชพิธีถวาย พระชัยมงคล แต่นั้นมาจนบัดนี้

ภาพที่ 3-9 ภาพวัดอุภัยราชบำรุง (วัดญวนตลาดน้อย)

(9) สะพานพิทยเสถียร

เป็นสะพานข้ามคลองผดุงกรุงเกษมที่ถนนเจริญกรุง แขวงตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์ สะพานนี้ในรัชกาลที่ 4 โปรดให้ประกาศบอกบุญผู้มีจิตศรัทธา ให้ช่วยกันสร้างสะพานข้ามคลองในพระนครนั้น สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้สร้างเป็นสะพานโครงเหล็กคู่กับสะพานดำรงสถิต เรียกว่า “สะพานเหล็กกลาง” พื้นสะพานข้างล่างมีล้อ และรางเหล็กสำหรับเปิดสะพานให้แยกจากกันได้ ในรัชกาลที่ 5 โปรดให้กรมโยธาธิการ สร้างใหม่ ในพุทธศักราช

2442 เป็นสะพานโครงเหล็กเปิดได้เช่นเดียวกันกับสะพานดำรงสถิต พระราชทาน
นามว่า “สะพานพิทยเสถียร” เพื่อเป็นเกียรติแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนพิทย
ลาภฤๅณศาตา ซึ่งมีวังที่ประทับอยู่ในบริเวณ ใกล้เคียง สร้างเสร็จในพุทธศักราช
2443 ในรัชกาลที่ 6 โปรดให้ปรับปรุงสะพานนี้ใหม่ ซึ่งคือสะพานที่ปรากฏ ให้เห็น
อยู่ในปัจจุบัน เป็นสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก ลักษณะเป็นศิลปกรรมแบบยุโรป
(สถาปัตยกรรมเวนิเซียน) มีคานล่างเป็นรูปโค้งสะพานนี้ มีวดลายตกแต่ง
ประณีตงดงามมาก โดยเฉพาะเสาอุกกรง เสาโคมไฟฟ้าทั้ง 8 ต้น ตลอดจนลายหัว
สิงห์ที่ปลายรอดสะพาน นับเป็นสะพานที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมอย่างยิ่ง ซึ่ง
กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนสะพานพิทยเสถียรเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ
โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 92 ตอนที่ 61 วันที่ 18 มีนาคม พุทธศักราช
2518(อ้างอิง...)

**(10) คลองผดุงกรุงเกษม (คลองที่กลับมามีบทบาทอีกครั้งกับกรุงเทพฯ ใน
ยุคระบอบราช)**

หากเอ่ยถึงชื่อคลองผดุงกรุงเกษมแล้ว ก็คงจะมีผู้คนมากมายที่มีความ
ทรงจำร่วมกับคลองเส้นประวัติศาสตร์นี้ อยู่ไม่น้อย ซึ่งเมื่อครั้งหนึ่งคลองแห่งนี้
เคยเป็นคลองรอบพระนครชั้นนอกของกรุงรัตนโกสินทร์ที่ได้มีการขุดขึ้น ในรัช
สมัย ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เริ่มขุดเมื่อ พ.ศ. 2394 ถึง พ.ศ.
2395) โดยขุดจากปากคลอง ริมแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณวัดเทวราชกุญชร ขนาน
ไปกับคลองคูเมืองเดิมผ่านย่านเทเวศร์ นางเลิ้ง สะพานขาว ตัดผ่าน คลองมหา
นาคร แล้วไปยังย่านหัวลำโพง และไปออกปากคลองอีกด้านบริเวณย่านสี่พระยา
รวมความยาวทั้งสิ้น 55 กิโลเมตร เพื่อรองรับการเติบโตของเมืองทั้งทางด้านการ
คมนาคมและเศรษฐกิจของกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ คลองผดุงกรุงเกษม ยัง
เป็นคลองที่ขึ้นระหว่างย่านคนจีนในอำเภอสัมพันธวงศ์ และย่านของฝรั่งในอำเภอ
บางรักอีกด้วย ต่อมาในปี พ.ศ. 2510 คณะรัฐมนตรีมีมติให้คลองผดุงกรุงเกษม
เป็นคลองที่ต้องอนุรักษ์ และกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียน ให้คลองสายนี้เป็น
โบราณสถานที่สำคัญของชาติในปี พ.ศ. 2519 ตลอดแนวคลอง จึงทำให้คลอง
สายนี้เปรียบเสมือน ชุมทางที่เต็มไปด้วยผู้คน ส่วนในคลองนั้นก็จะมีน้ำที่ใส
สะอาดและต้นไม้อยู่เป็นจำนวนมากจึงทำให้ทั้งพ่อค้าแม่ขายและ เด็กๆบริเวณ
ใกล้เคียงที่มาเล่นน้ำหรือจับปลา ส่งผลให้ผู้คนที่ย้ายอยู่บริเวณนี้ได้รู้จักกันเกือบ
หมดเพราะพื้นที่บริเวณนี้ เป็นพื้นที่สาธารณะที่เอื้อให้เกิดกิจกรรมและการใช้ชีวิต

ร่วมกัน เกิดเป็นเส้นทางที่เต็มไปด้วยวิถีชีวิตและเรื่องราวที่น่าสนใจ ของย่านตลาดน้อย ตั้งแต่สถานีรถไฟหัวลำโพงไปจนถึงบริเวณปากคลองที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา เพียงแต่ทั้งหมด ทั้งหมดที่ได้กล่าวมาข้างต้นได้เริ่มจางหายไป ตั้งแต่มีการปิดปากคลองเพื่อสร้างประตูกันน้ำสำหรับป้องกันน้ำท่วม เมื่อราว ปี พ.ศ. 2518-2520 จึงทำให้เรือ ไม่สามารถผ่านเข้าออกสู่คลองได้ และน้ำในคลองก็ไม่ใสสะอาดเหมือนเดิม แต่ยังคง พอมีเค้ารางให้เห็น และสามารถจินตนาการได้ถึง ความสวยงามในอดีต จากหลักฐานในรูปถ่ายและร่องรอยที่ปรากฏ อยู่บนอาคารเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมมากมายหลายหลัง ที่อยู่บริเวณริมคลอง และเมื่อกลับมาในยุคปัจจุบัน นั้น จะพบว่าคลองผดุงกรุงเกษมได้เปลี่ยนแปลงไปตามวันเวลา จากอดีตที่เคยคึกคักเพราะอยู่ในเส้นทางการค้าทางเรือ จากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าสู่ตัวเมืองกรุงเทพฯชั้นใน แต่เมื่อระบบการขนส่งทางรถยนต์ เข้ามาแทนที่การขนส่งทางน้ำ คลองจึงลดบทบาทลง แต่ปัจจุบันคลองผดุงกรุงเกษมยังเป็นที่น่าสนใจ เนื่องจากเส้นทางมีกลิ่นอายของประวัติศาสตร์และ ความร่มรื่นเป็นจุดสนใจ นอกจากนี้ยังเป็นทางเดินเลียบบคลองที่มีความร่มรื่นด้วยร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ที่คอยปกคลุม เพียงแห่งเดียวของย่านท่าพานบางกอกก็ว่าได้ แต่เนื่องจากยังไม่ค่อยมีผู้คนใช้มากมายนักและขาดการจัดการที่ดี ในบริเวณทางเท้าหรือพื้นที่สาธารณะ ซึ่งหากชาวเมือง เกิดการรับรู้ และเห็นคุณค่าร่วมกันในคลองแห่งนี้ ก็น่าจะมีส่วน ช่วยเรียกร่องและผลักดัน ให้เกิดการฟื้นฟูสภาพคลองให้มีสภาพที่ดีขึ้น ที่จะนำไปสู่การบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะ ริมฝั่งคลองให้เกิดประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่เอื้อต่อการฟื้นฟูวิถีชีวิต และกระตุ้นเศรษฐกิจของย่านต่างๆ ริมฝั่งคลอง ซึ่งจะสามารถยกระดับ คุณภาพชีวิต และเป็นตัวอย่างพื้นที่สร้างสรรค์ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของเมือง “ให้สมกับที่ คลองผดุงกรุงเกษม เป็นคลองที่ต้องอนุรักษ์ และเคยได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติ”

2) วิถีชีวิต

ปัจจุบันตลาดน้อยได้ขึ้นชื่อว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวของวิถีชีวิตหรือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพราะสามารถ รักษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประเพณีและวัฒนธรรมไว้ได้

อย่างเหนียวแน่น ประกอบกับมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นและ ชัดเจน ย่านตลาดน้อย หากกล่าวกันในแง่เรื่องราวความเป็นมา ตำนานเรื่องเล่ากลับไม่น้อยอย่างชื่อเรียก เปรียบดัง ชุมทรัพย์รอคอยการค้นพบ มีสิ่งล้ำค่าน่าค้นหาอยู่มากมายผสมผสานกันอยู่ในพื้นที่เล็กๆแห่งนี้ ซึ่งแทรกตัว อยู่ท่ามกลาง เมืองใหญ่ ที่ยังมีความน่าสนใจในเรื่องวิถีชีวิต วัฒนธรรม และอาหารที่หลากหลาย ผู้คนที่มีความใฝ่ฝัน-วิถีชีวิตเก๋ๆ การสืบทอด อาชีพจากบรรพบุรุษ และยังคงร่วมรักษาประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิม ของชาวจีนที่ หลากหลายชาติพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ธรรมชาติซึ่งบรรยากาศร่มรื่นได้เจด้นไม้ใหญ่ ติดแม่น้ำเจ้าพระยา มีระบบนิเวศที่ดี ทั้งสัตว์ต่างๆ เช่นกระรอก นกนานาพันธุ์ ส่งเสียงร้อง และชันยামเข้า ตลาดน้อยมีเสน่ห์ของความเป็นตรอกซอกซอย ทำให้มี นักท่องเที่ยวเดิน หรือปั่นจักรยานมาเยี่ยมชมเสมอ อาคารบ้านเรือน สิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทาง สถาปัตยกรรม ควรค่า แก่การอนุรักษ์ เช่น วัด ศาลเจ้า โบสถ์ บ้านจีนโบราณที่มีรูปทรง ต่างๆ ตลาดน้อยยังเป็นบ้านเกิดของบรรพบุรุษฯ และบุคคลสำคัญ ของประเทศ ไทย อาทิ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เป็นต้น

ปัจจุบัน แม้ว่าตลาดน้อยจะไม่คึกคักเหมือนในอดีต ธุรกิจการค้าบางประเภทได้ ปิดตัวลง ตลาดผลไม้ ที่เคย รุ่งเรือง ลดขนาดลงเหลือร้านผลไม้เพียงไม่กี่ร้าน ที่ขายผลไม้ ขึ้นดี หรือผลไม้ที่ใช้ในพิธีมงคลต่างๆ แต่วิถีชีวิตของ คนตลาดน้อยที่อยู่ในปัจจุบันนั้น วัน อาทิตย์เป็นวันหยุดพักผ่อน 1 วัน ไม่ว่าร้านค้า หรือร้านอาหาร ก็ทำให้เมื่อเดินชม จะเจียบ ไม่คึกคัก ส่วนวันจันทร์-เสาร์ ตลาดน้อยจะมีชีวิตชีวา ตอนเช้าเราสามารถพบเห็น บรรยายกาศวิถีชีวิตของผู้คน ในย่าน ที่มาจับจ่ายใช้สอย ชื้อหาข้าวในตลาดกันอย่าง ขวักไขว่ ก่อนที่จะวายในช่วงสายของวัน และจะกลับมา คึกคักอีกครั้งในช่วงเที่ยง ร้านอาหารจำนวนมากเปิดขายลูกค้าที่เป็นพนักงานของหน่วยงานราชการ บริษัท ห้างร้าน ต่างๆ ส่วนร้านค้าอะไหล่เครื่องยนต์ก็มีพนักงานร้านประมาณ 2-3 คน ประกอบกิจการ กันหน้าร้าน ด้วยการทำงานและ คุยกันอย่างมีความสุข ซึ่งถือเป็นมนต์เสน่ห์อย่างหนึ่งของ ชุมชนตลาดน้อยที่ไม่เคยหลับ

ภาพที่ 3-10 ภาพวิถีชีวิต ชาวตลาดน้อย

3) ประเพณี

ตลาดน้อย มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ของชาวจีนตามเทศกาลต่างๆ ด้วยการสืบสานและปฏิบัติกัน อย่างเคร่งครัดและต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น ได้แก่

(1) วันตรุษจีน

ประเพณีตรุษจีน ซึ่งตรงกับเดือน 1 ของจีน เป็นประเพณีขึ้นปีใหม่ชาวจีน ซึ่งในอดีตชาวจีนหยุดงานเฉลิมฉลอง กันตั้งแต่วันที่ 1 ค่ำ เดือน 1 จนถึง 15 ค่ำ เดือน 1 (ตามปฏิทินจีน) เป็นเวลา 15 วัน เพื่อจัดเตรียมสิ่งของ และเยี่ยมเยียนญาติ เนื่องจากสังคมในอดีต มีการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ต้องแข่งขันหรือเร่งรีบทำมาหากิน อีกทั้งจำนวน ประชากรมีไม่มากนัก ทรัพยากรที่เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตยังคงมีเพียงพอ และถือว่าเป็นช่วงแห่งความสันติสุข และถือประเพณีตรุษจีนเป็นวันหยุดพักผ่อนแห่งปีด้วย ซึ่งวันงานแท้ๆมีอยู่ 3 วัน คือ วันที่ 29,30 ของเดือน 12 และวันที่ 1 ทั้ง 3 วัน เป็นแห่งพิธีต้อนรับปีใหม่ วันที่ 29 เรียกว่าวันจ่าย วันที่ 30 เรียกว่าวันไหว้ มีการไหว้เทพเจ้า บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ตอนเช้าไหว้เทพเจ้าตอนสายไหว้บรรพบุรุษ ตอนบ่ายไหว้วิญญาณเร่ร่อน ส่วนวันที่ 1 เป็นวันขึ้นปีใหม่ เป็นวันที่ชาวจีนจะไม่ทำอะไร แต่จะออกไปเยี่ยมญาติ มีกิจกรรมแจกซองแดง(อังเปา) และส่งของกำนัล แก่กันในหมู่ญาติ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน รวมทั้งแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่ต่อกัน ในระหว่าง เครือญาติ และเพื่อนสนิทมิตรสหาย ก่อนวันตรุษจีนภายในครอบครัว แม่บ้านและลูกๆ จะร่วมกันทำความสะอาด ตกแต่งบ้านด้วยกระดาษสีแดง ผู้เป็นพ่อแม่จะบอกเล่าความสำคัญ และความหมายให้ลูกๆได้ฟัง ชาวจีนถือว่า สีแดง เป็น สีแห่งความสันติสุข มีการเขียนคำมงคลบนกระดาษแดง เป็นการช่วยให้กำลังใจว่า ความยากลำบากในปีที่ผ่านมา ลี้สุดลงแล้ว พร้อมกับนำมาปะตามขอบประตู หน้าต่าง หรือตู้เก็บของ มีการคาดผ้าแดงที่ขอบประตู ด้านบน เรียกว่า ผ้าฉาย มีผ้าคาดโต๊ะพระที่มีลวดลายสวยงามเรียกว่า โต๊ะอยู่ เพื่อต้อนรับความมงคลให้แก่ตน และบ้านเรือนที่ตนอาศัย การทำความสะอาดบ้าน เพื่อเป็นการต้อนรับเทพเจ้าและสิ่งดีๆ ที่จะเข้ามาในปีใหม่ หากไม่ได้ปฏิบัติ สิ่งดีๆ จะไม่เข้ามา เพราะบ้านเรือนสกปรก ในช่วงวันดังกล่าวจะไม่มีการทำงาน ไม่เช่นนั้นชีวิตของคนๆ นั้นจะมีแต่ความลำบาก ต้องทำงานหนักไปตลอดทั้งปี ชาวบ้านก็มีความเชื่อในเรื่องเคล็ด ในวันเที่ยว (โช้ยฮิด) ของเทศกาลตรุษจีน ถ้าสามารถ หลีกเลี้ยงที่ไม่

ทำงานได้ในวันนี้ ทุกคนก็หยุดทำงานในช่วงเวลา ดังกล่าว เนื่องจากถ้าหากปฏิบัติงานในวันนี้ เป็นตัวบ่งชี้ว่า ต้องทำงานหนักไปตลอดปี และการมีบุญวาสนา ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตนในวันตรุษจีน ดังคำเปรียบเทียบกับว่า “วันมงคลเริ่ม ปีใหม่วันแรกยังต้องทำงานหนักเสียแล้ว เพราะฉะนั้นก็ต้องทำงานหนักตลอดทั้งปีแน่”

การประกอบพิธีกรรมในช่วงตรุษจีน เริ่มมีการมีการปฏิบัติก่อนวัน 1 ค่ำ เดือน 1 เล็กน้อย มีการส่งเทพเจ้า ประจำบ้านขึ้นสวรรค์ เรียกว่า “จี้บยี้ไฉยอี้สี่สี่ง ซิน” โดยสมาชิกในบ้านร่วมกันทำความสะอาดบ้านก่อน พอรุ่งเช้าก็จะ เตรียมสิ่งของเครื่องสักการะต่างๆ แล้วนำมาเซ่นไหว้เทพเจ้าประจำบ้าน หรือเทพเจ้าเตา เพื่อส่งขึ้นไปประชุมบนสวรรค์ ให้เทพเจ้าขึ้นไปรายงานความประพฤติของมนุษย์ ต่อองค์เจ็กเทียนฮ่องเต้ ว่าในในรอบปีหนึ่ง โลกมนุษย์ มีใครปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบอย่างไร ชาวจีนจะนำเครื่องบูชาประกอบด้วย ไก่ทั้งตัว หมู และบะหมี่ รวมทั้งขนมหวาน เช่น ขนมเซ่ง ขนมเทียน เผือกเชื่อม แล้วนำมาวางไว้ที่หน้าพระประจำบ้านในตอนเช้า และในวันสิ้นปี คือ วันที่ 29 หรือ 30 ค่ำ เดือน 12 มีการนำเครื่องบูชา มาไหว้พระอีกครั้งหนึ่ง เสร็จแล้วนำเครื่องบูชาเหล่านั้นไปประกอบอาหารเพื่อนำมาเซ่นไหว้ วิญญาณ ของสหายภราดร (โฮ่เฮียตี้ หรือวิญญาณเร่วรอน) บริเวณภายนอกบ้านในตอนเย็น และค่ำวันนั้นเป็นวันรวมญาติ ของชาวจีน มีญาติพี่น้อง และเพื่อนฝูง มาร่วมกันรับประทานอาหารพร้อมกัน เป็นการส่งท้ายปีเก่า ซึ่งขณะรับประทาน อาหาร ก็พูดคุยกันแต่สิ่งดีๆ เช่น เรื่องธุรกิจ ความเป็นอยู่ของแต่ละคน พิธีกรรมการไหว้ตรุษจีนมาจากไหน ทำไมต้องทำ ทำแล้วเป็นอย่างไร เป็นต้น

ภาพที่ 3-11 ภาพบรรยากาศเทศกาลตรุษจีนของชาวลาดน้อย

(2) เทศกาลง่วนเซียว

เทศกาลง่วนเซียว หมายถึงคืนที่พระจันทร์เต็มดวงครั้งแรกในรอบปีหลังผ่านพ้นตรุษจีน ตรงกับวันที่ 15 เดือนอ้าย ในปฏิทินจันทรคติ ในวันนี้ชาวจีน จะนิยมกินขนมบัวลอยกันในครอบครัว และออกจากบ้านมาชม การประดับ โคมไฟ เพื่อเป็นสิริมงคล ดังนั้นจึงมีการเรียกเทศกาลนี้อีกอย่างว่า เทศกาลโคมไฟ ส่วนตำนานที่มา ของเทศกาล มีหลากหลาย อาทิ ตำนานที่เกี่ยวกับ เสนาบดีผู้เปี่ยม ด้วยปัญญาและความกรุณา กับหญิงสาวยอดกตัญญู ในสมัยกษัตริย์อู่ตี้ ของราชวงศ์ฮั่น ในเมืองหลวงฉางอัน ท่ามกลางหิมะโปรยปรายช่วงใกล้วันตรุษจีน ขณะที่เสนาบดีนาม ตง ฟาง ชั่ว กำลังเดินชม ดอกเหมยในอุทยาน ได้พบนางกำนัลนางหนึ่งกำลังจะโดดบ่อน้ำฆ่าตัวตายจึงได้ชักขวางและขอทราบสาเหตุ นางจึงเล่าความทุกข์ให้ฟังว่า ตนชื่อ หยวน เซียว ถูกส่งเข้ามาอยู่ในวังตั้งแต่เยาว์วัย ขาดการติดต่อจากครอบครัว เมื่อถึงยามตรุษเช่นนี้จึงคิดถึงพ่อแม่พี่น้องที่เคยร่วมกันรับประทานอาหารในวัน ตรุษจีนอย่างอบอุ่น และมีความสุข และรู้สึก

ว่าตัวเองเป็นคนอกตัญญู จึงตั้งใจฆ่าตัวตายหนีความทุกข์ เสนาบดี ตง ฟาง ชั่ว จึงปลอบใจและให้สัญญาว่าจะทำให้นางได้พบกับครอบครัวในวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือนอ้าย วันสารทที่ 2 จากนั้น ตง ฟาง ชั่ว ได้กระจายข่าวลือไปทั่วเมืองหลวงว่า “เมืองฉางอัน มีเคราะห์ร้าย จะถูกไฟเผาไหม้ทั้งเมืองในคืนวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือนอ้าย แต่ก่อนจะถึง วันนั้นจะมีหญิงใส่ชุดแดงขี่ลามาเตือนชาวเมืองก่อน” จากนั้นก็ได้เกณฑ์ชายชราไปรอต้อนรับ เมื่อชายชราไปพบนาง ชุดสีแดงก็ได้อ้อนวอนต่อนาง นางจึงได้กล่าวต่อชายชราว่า “เจ็กเซียนฮ่องเต้ต้องการเผาเมืองฉางอัน ให้ลูกไหม้แดงฉาน หากนางไม่เผาเมือง เจ็กเซียนฮ่องเต้ จะลงโทษนางได้ และฝากส่งสารนี้ให้แก่ฮ่องเต้ด้วย” เมื่อความไปถึงฮ่องเต้ พระองค์ทรงตกพระทัยมาก จึงมีราชโองการให้ ตง ฟาง ชั่ว สั่งการให้ขุนนาง และประชาชนทุกครัวเรือน ในนครฉางอันจุดโคมไฟสีแดงทั่วเมือง และให้ชาวบ้านถือโคมแดงออกมาเดินตามท้องถนน ในคืน 15 ค่ำ เดือนอ้าย โดยพร้อมเพรียงกันให้แสงไฟสีแดงสว่างไสวทั่วทั้งเมือง พร้อมให้มีการจุดประทัด และดอกไม้ไฟ อย่างอึกทึก เพื่อลวง เจ็กเซียนฮ่องเต้ ว่าไฟกำลังลุกไหม้นครฉางอัน อย่างรุนแรง ตง ฟาง ชั่ว จึงได้จัดให้นางหยวน เซียว เดินนำหน้ากลุ่ม ที่ถือโคมแดงและให้โอกาสนางได้กลับบ้าน เพื่อทำขนมท่งถวน (บัวลอย) รับประทานร่วมกับครอบครัว อย่างมีความสุข จากเหตุการณ์ครั้งนั้น สำนักพระราชวังจึงยึดถือเป็นงานประเพณีต่อเนื่องมาตราប់ทุกวันนี้

ตำนานที่เกี่ยวกับ เจ็กเซียนฮ่องเต้ นานมาแล้วในยุคที่ยังมีสัตว์ร้ายทำร้ายผู้คนอยู่มากมาย ทำให้มนุษย์ต้อง รวมตัวกันต่อสู้กับสัตว์ร้ายเหล่านั้น วันหนึ่งได้มีวิหคสวรรค์บินลงมายังโลก แล้วถูกมนุษย์ฆ่าตาย ทำให้เจ็กเซียนฮ่องเต้ ทรงพิโรธ มีราชโองการให้เหล่าขุนพลสวรรค์เผาทำลายโลกมนุษย์ให้หมดสิ้น ในคืน 15 ค่ำ เดือนอ้าย ซึ่งในครั้งนั้นธิดา ของเจ็กเซียนฮ่องเต้ เกิดสงสารมนุษย์ จึงแอบลงมายังโลกมนุษย์เพื่อเตือนภัยล่วงหน้า เมื่อมีผู้เฒ่าคนหนึ่งได้เสนอ แผนการว่า ในคืนวัน 14 ค่ำ - 16 ค่ำ เดือนอ้าย ให้ทุกคนแขวนโคมประดับ จุดประทัดเสียงดัง และจุดพลุ ให้เจ็กเซียนฮ่องเต้ เข้าใจว่าโลกได้ถูกไฟเผาแล้ว เมื่อเจ็กเซียนฮ่องเต้ ทรงทอดพระเนตรลงมา ทรงเห็นว่าบนโลกแดงเดือดไปหมด มีเสียงดัง โหวกเหวก ต่อเนื่องเป็นเวลา 3 วัน จึงคิดว่าโลกได้ถูกไฟเผาไปแล้ว เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ครั้งนั้น ทำให้ทุกปี เมื่อถึง 15 ค่ำ เดือนอ้าย ทุกๆบ้านก็มีการแขวนโคมไฟและจุดประทัด เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์วันดังกล่าว

ตำนานที่เกี่ยวกับ เอลิมฉลองการปราบกบฏ บ้างก็ว่า เกิดขึ้นในสมัย ราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (ก่อนคริสตกาล 206 ปี) หลังจากจักรพรรดิฮั่นเหวินตี้ ได้ ปราบกบฏสำเร็จสิ้น พระองค์รู้สึกปิติยินดีกับความสงบสุขที่เกิดขึ้น จึงต้องการ จะ จัดงานฉลองร่วมกับประชาชนขึ้น โดยทรงมีพระราชโองการให้กำหนดวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนอ้าย เป็นวันเทศกาลโคมไฟ เมื่อถึงคืนวันนั้นของทุกปี พระองค์จะเสด็จ แปรพระราชฐานและเสด็จพระราชดำเนินไปชมตามสถานที่ต่างๆ และทรงร่วม สนุกสนานกับชาวบ้าน ในวันนั้นแต่ละครัวเรือน ตามถนน ตรอกซอกซอยต่างๆ จะ มีการแขวนโคมไฟที่มีรูปแบบต่างๆ นานาและวิจิตรพิสดารขึ้น เพื่อให้ผู้คนทั้งหลาย ได้ชมเป็นขวัญตา

ตำนานที่เกี่ยวกับ ความศรัทธาในพุทธศาสนา บ้างก็ว่า เริ่มขึ้นเมื่อ 1,900 ปีที่แล้ว ในยุคของจักรพรรดิหมิงตี้ แห่งราชวงศ์ฮั่นตะวันตก ซึ่งพระองค์ มีความศรัทธาในศาสนาพุทธ และทรงได้ยินมา ว่าในวันขึ้น 15 ค่ำเดือนอ้าย พระสงฆ์จะเข้าไป สักการะพระธาตุและจุดประทัดบูชา เพื่อแสดงความศรัทธา ดังนั้นจึงมีพระราชบัญชาให้วัดและวัง รวมไปถึงประชาชน ทำการแขวนโคมไฟ จนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมชมโคมไฟอย่างแพร่หลาย และเมื่อล่วงเข้าราชวงศ์ ชิง มีการเพิ่มการเชิดสิงโต เชิดมังกรแข่งเรือเข้าไป จนทำให้เทศกาลนี้มีสีสันมากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น กว่า 2,000 ปี ที่ผ่านมา เทศกาลง่วนเซียว โดยนัยยะแล้วยัง เป็นเทศกาลแห่งความรักอีกด้วย เนื่องจากสตรีในอดีต ที่ส่วนใหญ่จะเก็บตัว อยู่แต่ใน เรือนชาน ไม่ค่อยมาร่วมกิจกรรมนอกบ้าน ในเทศกาลนี้จะได้มีโอกาส ออกมาชม การประดับโคมไฟ เล่นทายปริศนา ทำให้หนุ่มสาวทั้งหลายมี โอกาสมองหา และ เลือกรักใคร่ครองในอนาคต ของตนได้ อีกสิ่งหนึ่งที่ลืมไม่ได้ในเทศกาลง่วนเซียว คือ การรับประทานบัวลอย ซึ่งถือได้ว่าเป็นขนมประจำเทศกาล ซึ่งทำจากแป้งข้าวเจ้า ภายใต้มิ๊วไส้ ทั้งไส้หวาน และไส้เค็ม บั๊นเป็นลูกกลมๆ แล้วนำไปต้มหรือทอด

บรรยากาศ เทศกาลห้วงเชียว (ไหว้เต๋า)

ภาพที่ 3-12 ภาพบรรยากาศเทศกาลตรุษจีนของชาวตลาดน้อย

(3) เทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง

เป็นเทศกาลที่สืบทอดกันมาแต่โบราณของประเทศจีน ตรงกับวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 5 ของปฏิทินจีน หลายคนอาจสงสัยว่าตำนานนี้มาจากไหน ใคร กำหนด เริ่มต้นเมื่อไหร่ และสำคัญอย่างไรต่อชาวจีน ตำนานเทศกาลไหว้ ขนมน้ะจ่าง ในประวัติศาสตร์เกิดขึ้นประมาณปี พ.ศ. 268 ในรัชสมัยกษัตริย์ก๊กฉู่ มีขุนนางผู้หนึ่ง นามว่า คุกง้วน หรือซีหยวน (340 - 278 ปีก่อนคริสต์ศักราช) ซึ่งเป็นขุนนางตงฉิน รับราชการด้วยความซื่อสัตย์ เป็นขุนนางในสมัยพระเจ้า ฉู่หวายอ่อง เป็นที่ปรึกษา และดูแลเชื้อพระวงศ์ ซีหยวนเป็นขุนนางซื่อสัตย์ มีความรู้ ความสามารถถือประโยชน์ ของราษฎรเป็นที่ตั้ง ซีหยวนจึงเป็นที่รักใคร่ของประชาชน เมื่อมีคนรัก ย่อมมีคนชังเป็นธรรมดา เหล่าขุนนางกังฉินทั้งหลาย จึงไม่พอใจซีหยวน มีหลาย ครั้งการทำงานของซีหยวน ไปขัดขวางการโกงกินของ ขุนนางกังฉินเหล่านั้น พวกเขาจึง รวมหัวกันใส่ไคล้ซีหยวนต่างๆ นานา จนพระเจ้าฉู่หวายอ่องเริ่มมีใจเอนเอียง ที่สุดฮ่องเต้หูเบาหลงเชื่อ สั่งเนรเทศซีหยวน ออกจากเมืองไป ระหว่างที่ ร่อนเร่อยู่นั้น ซีหยวนได้แต่งบทกลอนเล่าถึงชีวิต รันทดและความยุติธรรมของ ฮ่องเต้ ไว้มากมาย พอความถึงฮ่องเต้ก็ทรงพิโรธหนักขึ้นอีก ส่วนซีหยวนก็ยัง อุดทน ไม่ได้กราบทูลเสนอข้อราชการที่เป็นประโยชน์ กับทางราชการให้กับองค์ ฮ่องเต้ และฮ่องเต้เองก็ทรงไม่สน พระทัยซีหยวนเลย ขุนนางซีหยวนน้อยใจมาก

เลยไปโดดน้ำตายที่แม่น้ำใหม่ไหลย ในมณฑลยูนนาน ซึ่งตรงกับวันที่ 5 เดือน 5 นั้นเอง (บางตำราว่าโดดน้ำที่ แม่น้ำเปาะล่องก้ง บางตำราก็ว่า แม่น้ำแยงซีเกียง) พอพวกชาวบ้านรู้ข่าว ก็พากันช่วยยมหาศพ แต่หาเท่าไรก็ไม่พบ ชาวบ้านเลย เอาข้าวไปรยลงไป พร้อมอธิษฐานว่าพวกปู ปลา อย่ามากัดกินศพ ของชีหยวนเลย กินข้าวที่โปรยไว้ก็พอ หลังจากนั้นทุกปี เมื่อครบรอบวันตายของชีหยวน ชาวบ้าน นำอาหารไปโปรยลง แม่น้ำเปาะล่องก้ง หลังทำมาได้ 2 ปี มีชาวบ้านผู้หนึ่งฝันเห็นชีหยวน มาในชุดสวยงาม กล่าวขอบคุณชาวบ้าน ที่นำอาหารมาโปรยให้เพื่อเซ่นไหว้ แต่เขาบอกว่าอาหารเหล่านั้นถูกสัตว์น้ำกินหมดเกลี้ยง เนื่องจากบริเวณนั้นมี สัตว์น้ำจำนวนมาก ชีหยวนจึงแนะนำให้นำอาหารเหล่านั้นห่อด้วยใบไผ่หรือใบจากก่อนโยนลงน้ำ เพื่อที่สัตว์น้ำจะได้นึกว่า เป็นต้นไม้ จะได้ไม่กินเข้าไป

ภาพที่ 3-13 ภาพบรรยากาศเทศกาลบะจ่างของชาวตลาดน้อย

หลังจากนั้น ปีต่อมาชาวบ้านก็ทำตามที่ชีหยวนแนะนำ คือนำอาหารห่อด้วยใบไผ่ไปโยนลงน้ำ เพื่อเซ่นแก่ ชีหยวน หลังจากนั้นชีหยวนก็ได้มาเข้าฝัน ชาวบ้านอีก ว่าคราวนี้ได้กินมากหน่อย แต่ยังคงโดนสัตว์น้ำแย่งกินได้ ชาวบ้านจึงถาม ชีหยวนว่าควรทำเช่นไรดี ชีหยวนจึงแนะนำว่าเวลาจะนำอาหารโยนลงน้ำ ให้ ตกแต่งเรือเป็นรูปมังกรไป เมื่อสัตว์น้ำ เห็นก็นึกว่าเป็นเครื่องเซ่นของพญามังกร

จะได้ไม่กล้ำกลืน จากนั้นมาแต่ละปีชาวเมืองเสฉวนซึ่งติดกับ มณฑลยูนนาน ที่ซึ่ง ซีหยวนโดดนํ้าตาย ก็มาร่วมกันระลึกถึงขุนนางผู้ซื่อสัตย์คนนี้ ด้วยการเอาใบจาง มาห่อข้าวและกับ เมื่อห่อ เรียบร้อยแล้ว จึงเอาไปโยนลงนํ้า และนี่เอง จึงเป็นที่มา ของเทศกาลไหว้ขนมจ่าง ที่ยังคงศักดิ์สิทธิ์มาจนถึงปัจจุบัน

จากตำนานเล่าขาน กลายเป็นประเพณีการไหว้ขนมบ๊ะจ่าง ซึ่งจะมี ในช่วงเดือน 5 ของจีน ตรงกับฤดูร้อน ช่วงนี้จะมีการไหว้เจ้าด้วยขนมบ๊ะจ่าง สาเหตุที่ไหว้ด้วยขนมนี้ เพราะเมื่อเข้าสู่ฤดูร้อนอาหารมักเก็บได้ไม่นาน เน่าเสีย ง่าย แต่บ๊ะจ่างทำจากข้าวเหนียวสามารถเก็บได้นานขึ้น และการไหว้ขนมบ๊ะจ่าง ในฤดูร้อนจะทำให้มีความเป็นอยู่ดี เมื่อการ ไหว้เสร็จ คนจีนจะเอาไปชุบน้ำตาล ทรายขาวหรือนํ้าตาลทรายแดง นำมารับประทาน ถือว่าจะทำให้เกิดสิ่งมงคล ต่างๆ

เทศกาลหรือประเพณีต่างๆ นอกจากเกี่ยวกับความเชื่อ ศักดิ์สิทธิ์แล้ว อาจ แฝงด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังเทศกาล ไหว้บ๊ะจ่างในฤดูร้อน ซึ่งทำให้เก็บ อาหารได้นานยิ่งขึ้น ทั้งยังสร้างความสามัคคีให้กับคนในครอบครัว ในช่วง เทศกาลด้วย

(4) ประเพณีลอยเรือสะเดาะเคราะห์

แต่เดิมบริเวณพระบรมมหาราชวังเป็นที่อยู่อาศัยของพระยาราชาศรี และพวกคนจีน เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงสร้างราชธานีใหม่ทางด้านตะวันออกแม่น้ำเจ้าพระยา จึงโปรดให้คนพวกนี้ถอยไป อยู่ใน ที่แห่งใหม่ ตั้งแต่คลองใต้วัดสามปลื้ม(วัดจักรวรรดิราชาวาส) ลงไปถึงคลองเหนือ วัดลำเพ็ง(วัดปทุมคงคา) สมัยนั้นชาวจีน สองพี่น้องมีบทบาทมาก คนพี่ชื่อ นายเริก คนน้องชื่อ นายอิน เดิมทีนายเริกรับราชการในรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี ตำแหน่งเสมียนประจำกรมท่าซ้าย ซึ่งเป็นกรมที่ติดต่อกับชาวจีนโดยเฉพาะ จนใน สมัยรัชกาลที่ 1 ได้รับพระราชทาน บรรดาศักดิ์ขึ้น เป็นพระยาไกรโกษา ครั้นย้าย ไปอยู่ตำบลลำเพ็ง บ้านท่านผู้นั้นก็เรียกว่า บ้านพระยาไกรโกษา ปัจจุบันคือ “ตรอกพระยาไกร” ใกล้กับตรอกพระยาไกร นั้นมีอีกตรอกหนึ่งชื่อว่า “ตรอกโรง กระทะ” ที่มีชื่ออย่างนี้เพราะนายอิน น้องชายพระยาไกร ได้ค้าสำเภาไปเมืองจีน จนร่ำรวยเป็นเศรษฐี ที่บ้านนั้นจึงตั้งเตากระทะหุงข้าวเลี้ยงกะลาสีลูกเรือ และ

จับกังขนของ เป็นทิวแถว คนจีนนิยมเรียกว่า “เจ้าสัวเตากระทะ” ต่อมาพระอภัยวานิช (จาค) นายอากรรับผูกขาด รังนก จนร่ำรวยเป็นเจ้าสัวอีกคนหนึ่ง ได้มาสร้างบ้านจีนโบราณ แบบวังอยู่แถววัดปทุมคงคา ชาวจีน จึงเรียกย่านนั้นว่า “ตึกลักเกีย” แปลว่า “ตลาดน้อย” ส่วนตลาดใหญ่นั้นหมายถึงตลาดลำเพ็ง ตามประวัติของพระอภัยวานิช เดิมเป็นขุนนาง มาจาก มณฑลเสฉวนจีน แผ่นดินใหญ่ ด้วยเหตุนี้ที่ประตูบ้านได้แขวนโคมไฟทำด้วยกระดาด และเขียนอักษรจีน ขนาดใหญ่ 2 ตัวว่า “ฮั่ง ไถ” เป็นรูปสัญลักษณ์ เดิมทีพระยาอภัยวานิช มีที่ดินอยู่ในลำเพ็งมากมาย แต่ธรรมเนียม ของคนจีนนิยมมีทายาท สืบสกุลหลายๆคน จึงแบ่งที่ดินเหล่านั้นให้บุตรทุกคน ปัจจุบันทายาทคนที่ครองบ้านหลังเดิม ที่เหลือเพียง 12 ไร่ คือ คุณดวงตะวัน โปษยะจินดา ภรรยา คุณเจงหลง โปษยะจินดา (ผู้ครอบครองสืบทอด จากพระอภัยวานิช รุ่นที่ 6)

ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์สมัยนั้นได้เกิดโรคระบาด ผู้คนล้มตายมาหลายครั้ง จนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งในช่วงนั้นก็เกิด โรคหิวหวัด ทำให้ผู้คนล้มตายจำนวนมาก บรรดาวิญญาณผู้เสียชีวิตหรือผีที่ตายแล้ว ต่างมาเข้าฝันเจ้าสัวในลำเพ็งว่า “อดอยากเหลือเกิน ขอให้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บ้าง และจะช่วยคุ้มครอง ไม่ให้เป็นโรคห่า” ในฝันเจ้าสัว ถ้ามผีว่าจะให้ทำบุญอุทิศส่วนกุศล ด้วยวิธีใด ผีคนตายก็บอกว่า “ให้เอาอาหารที่จะส่งไปทำการเซ่นไหว้ แล้วเอาของ ใส่เรือ พร้อมเอาตุ๊กตาหักคอเสีย คือต้องทำเป็นตุ๊กตา เสียกบาลใส่เรือไปด้วย แล้วก็เอาไปเรือลอยไปตามแม่น้ำ เจ้าพระยา” เท่านั้นก็ได้กิน หลังจากนั้นทุกปีบรรดาเจ้าสัวในลำเพ็งต่างๆ ก็พากันลอยเรือสะเดาะเคราะห์เคราะห์กันเป็นประจำ แต่เป็นแบบต่างคนต่างทำแล้วแต่กำลังศรัทธา และก็น่าประหลาดมาก คนในลำเพ็ง ไม่มีใครป่วยเป็นโรคหิวหวัดตาย แม้แต่คนเดียว

ปัจจุบันพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เคราะห์มีเหลือเพียงแห่งเดียวคือ ทายาทของพระอภัยวานิช ที่ยังปฏิบัติสืบทอดจาก บรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด สมัยก่อนเมื่อใกล้จะ ถึงงานพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เคราะห์ราว 1 เดือน บุตรหลานของ พระยาอภัยวานิชจะหาซื้อไม้ไผ่ กระดาดและอุปกรณ์ต่างๆมาทำเรือไว้เพื่อที่จะประกอบเป็นเรือจำลองกระดาด ประดับประดาอย่างประณีตสวยงาม ตัวเรือยาว 3.5 เมตร กว้าง 1.20 เมตร โดยทำเรือเป็นสองชั้น ในแต่ละปี ชื่อเรือจะไม่ซ้ำกัน ขึ้นอยู่กับจีนแสดจะเป็นผู้กำหนด เช่น ปีชวด ตั้งชื่อว่า หนูฮึด และมุสิกขาว เป็นต้น และถือเอาวันขึ้น 8 ค่ำเดือน 6 ของทุกปี ซึ่งเป็นช่วงต้นฝน เป็นวัน ประกอบพิธีลอยเรือ

สะเดาะเคราะห์ ในวันทำพิธีเจ้าภาพจะจัดอาหาร หวานคาว คือ หมี่ผัด ขนมจีน น้ำยา ข้าวเหนียว ถั่วดำ มะม่วงอกร่องสุก ทำการเซ่นไหว้บนฝั่ก่อนที่จะนำเรือลงน้ำ ส่วนในเรือก็ใส่อาหารหวานคาวดังกล่าวด้วย นอกนั้นก็ใส่พวกเครื่องครัว เช่น พริก กะปิ กระเทียม น้ำตาล น้ำปลา ข้าวสาร และถ่าน เพื่อให้เป็นเสบียงอาหารเหมือนเรือจริงที่จะออกเดินทางในทะเล การทำพิธีสะเดาะเคราะห์นี้ ชาวบ้านต่างสกุล ใครจะเข้ามาร่วมก็ได้ตั้งนั้นในวันทำพิธีจึงมีผู้คนมาร่วมงานมากมายโดยใช้ตุ๊กตาตัวเล็กๆ สมมุติให้เป็น ตัวของผู้ทำบุญเอง และฝากลงไปกับเรือให้ลอยไปด้วย อันหมายถึงฝาก ความทุกข์ความโศกให้ไหลไป พอถึงเวลาเที่ยง ตรงวันทำพิธี เรือสะเดาะเคราะห์จะถูกนำไปวางบนแพ ที่ประกอบจากหยวกกล้วยตานีประมาณ 20 ต้น ระหว่างที่ทำการปล่อยเรื่อนั้น จะมีเสียงล่อเกี้ยว ตีมูยเอาฤกษ์เอาชัย เวลาเดียวกัน จะมีการจุดประทัดให้ผีชั่วร้ายแตกตื่น และมีการช้ข้าวสารกับเกลือ ลงไปที่เรือ เพื่อขับไล่เสนียดจัญไรให้ลงเรือไปด้วย

(5) ประเพณีทิ้งกระจาด

ช่วงเวลา วันเพ็ญ เดือน 7 ตามปฏิทินจีน ประมาณปลายเดือนสิงหาคมหรือต้นเดือนกันยายน ตามปฏิทินไทย สาระ เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกกร่วมกันอุทิศส่วนกุศลให้แก่ดวงวิญญาณที่ล่วงลับไปแล้ว และเป็นการเอื้ออาทรต่อกัน ในชุมชน งานทิ้งกระจาดเป็นประเพณี ของพุทธศาสนาทางฝ่ายมหายาน เป็นการจำเริญเมตตารธรรมแก่ดวงวิญญาณ ที่ล่วงลับไปแล้ว ตำนานในพระสุตกรล่าวว่า สมัยหนึ่งพระอานนท์กำลังบำเพ็ญสมาธิปรเวกธรรมอยู่ ณ นิโครธาราม เมืองกบิลพัสดุ์ มีอสุรกายตนหนึ่งสำแดงร่างเป็นเปรต รูปร่างสูงผอมมีแต่หนังหุ้มกระดูก ลำคอเล็กเท่ารูเข็ม เมื่อหิวก็ก่เปิด เปลวไฟออกจากปาก เปรตนั้นกล่าวกับพระอานนท์ว่า อีกสามวันพระพุทเจ้าถึงจะมรณภาพ พระอานนท์ถามว่าจะมีวิธีแก้ไขอย่างไร เปรตก็กราบทูลว่าต้องทำพิธีอุทิศเครื่องอุปโภคเป็นทานแก่ฝูงเปรต ทั้งปวงจึงจะรอดและมีอายุมัน ขวัญเย็น พระอานนท์จึงเข้ากราบทูลพระพุทองค์ให้ทรงทราบ พระพุทองค์จึงทรงโปรด ให้ประกอบเมตตารธรรมตามที่ พระอานนท์กราบทูล ความสำคัญ งานประเพณีทิ้งกระจาดนี้เป็นงานที่รวมกันของประชาชน ในวันที่จะทำบุญให้ทาน เป็นประเพณี ที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาเป็นการสร้างความเอื้ออาทรกัน ในหมู่สมาชิกรของสังคมส่วนใหญ่ โดยถือว่า การทำบุญให้ทาน นี้เป็นเครื่องลดความเห็นแก่ตัวลงพิธีกรรม

ภาพที่ 3-14 ภาพบรรยากาศเทศกาลทิ้งกระจาดของชาวดลัดน้อย

งานประเพณีทิ้งกระจาดนี้จะเริ่มหลังวันสารทจีน 3 วัน วันเพ็ญเดือน 7 ตามปฏิทินจีน ประมาณปลายเดือน สิงหาคมหรือต้นเดือนกันยายน ตามปฏิทินไทย อัญเชิญเจ้าพ่อหลักเมืองมาตั้งเป็นประธานในพิธี ซึ่งจะสร้างเป็นโรงงเด็ก ที่หน้าสมาคมตงฮั่วฮ่วยก่วงและศาลมูลนิธิท่งเอี้ยะเซียงตั้ง ถนนพันคำ ภายในโรงงเด็กนี้มีการอัญเชิญเจ้าพ่อหลักเมือง มาสังสถิตในโรงงเด็กชั่วคราว ติดกับบริเวณโรงพิธีจะมีร้านปลูกไผ่สูง 4 - 5 เมตร บนร้านมีกระจาดใส่สิ่งของ เครื่องอุปโภคบริโภคนานาชนิดที่ได้มาจากการบริจาคของชาวบ้านร้านตลาด ในวันที่สามของงานจะเป็นวันทิ้งกระจาด ทำเป็นตัวเลขติดหมายเลขทิ้งลงมาจากร้านสูงนั้น ใครเก็บได้ก็นำไปแลกสิ่งของตามหมายเลขนั้นๆ นอกจากนี้นงานประเพณี ทิ้งกระจาดยังมีรูปพญายมที่ชาวจีนเรียกว่า ได้อื่อ ทำด้วยกระดาษโครงร่างสานด้วยไม้ไผ่ เขียนด้วยสีน้ำเงิน ขาวและแดง สูงในราว 4 - 5 เมตร ยืนขึ้นี่หน้าตาถมึงทึงน่ากลัวมาก บนศีรษะได้อื่อมีรูปพระโพธิสัตว์กวนอิมอยู่องค์หนึ่ง คอยดูแล พวกภูติผีปีศาจแย่งชิงสิ่งของกันหน้าโรงงเด็กมีจั่วแต่จั่วประชันกัน 2 โรง ในสมัยก่อนเล่นกันหามรุ่งหามค่ำ 24 ชั่วโมง เต็มไม่หยุด 3 วันสามคืน พอบายวันที่สาม จั่วทั้งสองจะวิ่งมาชิงธงกัน ใครเอาไปปักก่อนเป็นฝ่ายชนะ

(6) วันสารทจีน

เป็นเทศกาลสำคัญทั้งของลัทธิขงจื้อ พุทธศาสนา ศาสนาเต๋า และชาวบ้าน ในอดีตเป็นเทศกาลใหญ่มาก แต่ปัจจุบันลดความสำคัญลง นอกจากในวัดพุทธและวัดเต๋าแล้ว แพร่หลายอยู่ในหมู่ชาวจีนภาคใต้ ตั้งแต่ มณฑลหูเป่ย์ อานฮุย เจ้อเจียง ลงมาถึงกวางตุ้ง กวางสี ยูนนาน ในหมู่ชาวจีน แคระ กวางตุ้ง ฮกเกี้ยน แต่จิ๋วและไหหลำ ยังคงเป็นเทศกาลใหญ่ เป็น 1 ใน 8 เทศกาลสำคัญประจำปีของจีนแต่จิ๋ว ในไทยสารทจีน เป็นเทศกาลจีนสำคัญอันดับ 2 รองจากตรุษจีนเท่านั้น

เทศกาลนี้มีชื่อเป็นทางการว่า “จงหยวนเจี๋ย” แต่จิ๋วว่า “ตงหวังโจ้ย” แต่ชื่อทั่วไปนิยมเรียกว่า แต่จิ๋วอ่านว่า “ซิกวียะปั่ว” แปลว่า “(เทศกาล)กลางเดือน 7” นอกจากนี้ยังมีชื่อที่นิยมเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า “ก๊วยเจีย (ก๊วยเจีย)” แปลว่า “เทศกาลผี” ชื่อทั้งสามนี้ถ้าคุยกับคนจีนภาคใต้ ฮองกง และได้หวัน ทุกคนจะรู้จักดี แต่คนปักกิ่งจะไม่รู้จักเลย เพราะเทศกาลนี้ปัจจุบันชาวจีนภาคเหนือไม่ได้ทำแล้ว คงเหลือแต่ในวัดพุทธและเต๋าท่านั้นคำ “จงหยวน” ที่เป็นชื่อ เทศกาลนี้เป็นคนละคำกับ “จงหยวน” ซึ่งหมายถึง “ดินแดนลุ่มแม่น้ำฮวงโห ตอนกลางและตอนล่างอันเป็นศูนย์กลาง อารยธรรมจีน” จงหยวนที่เป็นชื่อเทศกาลได้จากชื่อเทพประจำเทศกาลนี้ของศาสนาเต๋า

วันเทศกาลสารทจีนคือวันเวทสมภพของเทพจงหยวน เรียกว่า “จงหยวนเจี๋ย” (ตงหวังโจ้ย) แปลว่า เทศกาลเทพจงหยวน ตรงกับวันกลางเดือน 7 จึงเรียกว่า “ซีเยว่ป๋ัน” (ซิกวียะปั่ว) หมายถึงเทศกาลกลางเดือน 7 แต่เทศกาลนี้มีกิจกรรมเกี่ยวเนื่องตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นเดือน 7 คือวัน 1 ค่ำ เป็นวัน“เปิดยมโลก” ให้ผีทั้งหลาย ออกมารับการเซ่นสังเวย วัน 15 ค่ำ เป็นวันไหว้ใหญ่ทั้งผีบรรพชนและผีไม่มีญาติ วันสิ้นเดือน 7 (30 ค่ำ หรือแรม 15 ค่ำ) เป็นวัน “ปิดประตูยมโลก” ผีที่ยังไม่ได้ไปผุดไปเกิดต้องกลับเข้ายมโลก วันต้นเดือน สิ้นเดือน มีพิธีไหว้ด้วย และมีพิธี ทิ้งกระจาด อุทิศส่วนกุศลให้เปตชนครั้งใหญ่ในช่วงครึ่งหลังของเดือน 7 อีกต่างหาก กิจกรรมทั้งหมดล้วนแต่เกี่ยวกับผี คนจีนถือว่าเดือน 7 เป็น “เดือนผี” และเทศกาลกลางเดือน 7 คือ “เทศกาลผี” แต่ที่คนไทยเรียกสารทจีน เพราะวันนี้ใกล้เคียงวันสารทไทย อีกทั้งอยู่ในช่วงต้นฤดูสารทหรือซิวเทียน (Autumn) ของจีนอีกด้วย

เทศกาลสงกรานต์มีที่มาจากประเพณีจีนโบราณ คือวันอุลัมพณบูชาของ พุทธศาสนา และความเชื่อของ ศาสนาเต๋า รวมกันอย่างกลมกลืน วัฒนธรรม ประเพณีจีนโบราณเป็นที่มาของลัทธิขงจื้อและคตินิยม พื้นฐานของคนจีน ตลอด มา ลัทธิขงจื้อ จึงเป็นศาสนาสำคัญที่สุดของจีนโดยปริยาย แต่ก็เข้ากันได้กับ ศาสนาพุทธและศาสนาเต๋า ซึ่งเข้ามาแพร่หลายและเกิดขึ้นในภายหลัง จนจนใน วิธีชีวิตคนจีนมีอิทธิพลของ 3 ศาสนานี้คละเคล้ากันไป เทศกาลสงกรานต์ เป็นเทศกาลสาร์ทจีน ชื่อเต็มว่า “สงกรานต์ด้าย-อธิบดีแห่งคีนเพื่อกกลาง” หรือ “ตีกวนด้าย-ธรรมาสนา เสนาอธิบดี” เรียกสั้นๆว่า “ตีกวน-ธรรมาสนา” มีหน้าที่ ควบคุมดูแลเทพแห่งมหาบรรพตทั้งห้า (ของจีน) ภูเขาและแม่น้ำ เจ้าที่ประจำ เมืองทุกเมือง เทพในเมืองที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ตรวจดูโชคเคราะห์ของ สรรพสัตว์ ตรวจบัญชี ความดีความชั่วของมนุษย์ และหน้าที่สำคัญคือให้อภัยโทษ แก่ผู้ผิดกระทำความผิดบาปท่าน วัน 15 ค่ำ เดือน 7 ท่านจะลงมา ตรวจบัญชีชีวิตดีของ มนุษย์แล้วประทานอภัยให้ นอกจากนี้ท่านยังต้องมาเป็นประธานดูแลการไหว้ผี ไม่มีญาติ ซึ่งคนเป็นผู้ไหว้ โดยท่านจะไปเจรจากับ “ผี” ราชายของผีพวกนี้ ให้ช่วย คุมดูแลบริวารไม่ให้ทำร้ายมนุษย์ ฉะนั้นผู้คนจึงกินเจ ทำพิธีเช่นสรงบูชาท่าน เช่นไหว้บรรพชน เพื่อให้ท่านอภัยโทษให้แก่ตนเองและวิญญาณบรรพชน ปัจจุบัน ในไต้หวัน นิยมไหว้ท่านตั้งแต่มืดแรกของวัน 15 ค่ำ จีนแบ่งวันคืนออกเป็น 12 ยาม ยามละ 2 ชั่วโมง ยามแรกคือช่วง 5 ทุ่มถึงตี 1 (23.00-01.00 น.) ยามแรกของ วัน 15 ค่ำ ก็คือช่วง 23.00-01.00 น. ของคือวัน 14 ค่ำ เพราะจีนเริ่มวันใหม่ตอน 5 ทุ่ม ถ้าไม่ไหว้ตอน 5 ทุ่ม ก็มาไหว้ตอนเที่ยงวันของวัน 15 ค่ำ หลังจากไหว้บรรพ บุรุษไปแล้ว ในจีนแต่ละถิ่นเวลาไหว้ต่างกัน บางถิ่นก็ไม่ได้ไหว้แล้ว ส่วนในไทยไม่ ปรากฏมีพิธีไหว้เทศกาลสงกรานต์โดยเฉพาะ ประเพณีนิยมการไหว้ในวันเทศกาลจีน ของไทยจะไหว้เจ้าและ เทวดาทั้งหมดตอนเช้า อนึ่งคนจีนในไทยนับถือ “ตี่จูเอี้ย” คือ “เจ้าที่” มาก มีศาลเล็กๆ ตั้งอยู่ในบ้านแทบทุกบ้าน ตี่จูเอี้ยอยู่ได้บังคับบัญชา ของตีกวน (ธรรมาสนา) หรือเทศกาลสงกรานต์ จึงถือได้ว่าเป็นตัวแทนของท่านประจำ ทุกบ้าน การไหว้ตี่จูเอี้ยจึง พออนุโลมแทนการไหว้เทศกาลสงกรานต์ได้

ตำนานเทศกาลสาร์ทจีนนี้กล่าวไว้ว่าวันสาร์ทจีนเป็นวันที่เซ็งฮั๊ตตี้ (ยมบาล) จะตรวจดูวิญญาณคนตาย ส่งวิญญาณดีขึ้นสวรรค์และส่งวิญญาณ ร้ายตกนรก ชาวจีนทั้งหลายรู้สึกสงสารวิญญาณร้ายจึงทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ ดังนั้นเพื่อให้วิญญาณร้ายออกมารับกุศลผลบุญนี้ จึงต้องมีการเปิดประตูนรก นั้นเองมีชายหนุ่มผู้หนึ่งนามว่า “มู่เหลียน” เป็นคนเคร่งครัดในพุทธศาสนา

ผิดกับมารดาเป็นคนใจบาปหยาบเข้าไม่เคยเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์มีจริง ปีหนึ่ง ในช่วง เทศกาลกินเจนางเกิดห่มนุ่งใส่คนที่นุ่งขาวห่มขาวถือศีลกินเจ นางจึงให้มูเหลียนไปเชิญผู้ถือศีลกินเจเหล่านั้นมากินอาหาร ที่บ้าน โดยนางจะทำอาหารเลี้ยงหนึ่งมื้อ ผู้ถือศีลกินเจต่างยินดีที่ทราบข่าวว่ามารดามูเหลียนเกิดศุขในบุญกุศลครั้งนี้ จึงพากันมากินอาหารที่บ้านมูเหลียน แต่หาทราบไม่ว่าน้ำแกงเจนั้น มีน้ำมันหมูเจือปนอยู่ด้วย การกระทำของมารดา มูเหลียนนั้นถือว่าเป็นกรรมหนัก เมื่อตายไปจึงตกนรกเวจิมหานรกขุมที่ 8 เป็นนรกขุมลึกที่สุด ได้รับทุกข์ทรมานแสนสาหัส เมื่อมูเหลียนคิดถึงมารดาก็ได้ถอดกายทิพย์ลงไปในนรกภูมิ จึงรู้ว่ามารดาของตนกำลังอดยากจึงป้อนอาหาร แก่มารดา แต่ได้ถูกบรรดาภูตผีที่อดยากคุมแย่งไปกินหมดและเมื่อดข้าวสุกที่ป้อนนั้นกลับเป็นไฟเผาไหม้ปากของมารดา จนพอง แต่ด้วยความกตัญญูและสงสารมารดาที่ได้รับทุกข์ทรมานแสนสาหัส มูเหลียนได้เข้าไปขอพญาเห้งยมล่อฮ้อง (ท้าวมัจจุราช) ว่าตนขอรับโทษแทนมารดา แต่ก่อนที่มูเหลียนจะถูกลงโทษด้วยการนำร่างไปต้มในกระทะทองแดง พระพุทเจ้าได้เสด็จมาโปรดไว้ได้ทัน โดยกล่าวว่ากรรมใดใครก่อ ก็ยอมเป็นกรรมของผู้นั้น และพระพุทเจ้าได้มอบคัมภีร์ อีว หลันเฟิน ให้มูเหลียนท่องเพื่อเรียกเซียนทุกทิศทางมาช่วยผู้มีพระคุณให้หลุดพ้นจากการอดอยากและทุกข์ทรมานต่างๆ ได้โดยที่มูเหลียน ต้องสวดคัมภีร์ อีว หลันเฟิน และถวายอาหารทุกปีในเดือนที่ประตูนรกเปิด จึงสามารถช่วยมารดา ของเขาให้พ้นโทษได้ นับแต่นั้นมา ชาวจีนจึงถือเป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาตลอด ด้วยการเซ่นไหว้ โดยนำอาหาร คาวหวานและกระดาษเงินกระดาษทองไปวางไว้ที่หน้าบ้านหรือตามทางแยกที่ไม่ไกลนัก มีนัยว่าเป็นการเบี่ยงเบน ความสนใจของวิญญาณเร่ร่อนที่กำลังจะผ่านมาใกล้ที่พักของตน

การไหว้ในเทศกาลสารทจีนแบ่งออกเป็น 3 ชุด ดังนี้

(1) ชุดสำหรับไหว้เจ้าที่ จะไหว้ตอนเช้า มีอาหารคาวหวาน ขนมที่ไหว้ก็ขนมถ้วยฟู กุยฮ่าย ส่วนขนมไหว้ พิเศษที่ต้องมี ซึ่งเป็นประเพณีของสารทจีน คือขนมเทียน ขนมเซ่ง ต้องแต้มจุดแดงไว้ตรงกลางเพราะชาวจีนมีความเชื่อว่าสีแดงเป็นสีสิริมงคล นอกนั้นก็ยังมีผลไม้ น้ำชาหรือเหล้าจีน และกระดาษเงินกระดาษทอง

(2) ชุดสำหรับไหว้บรรพบุรุษ คล้ายของไหว้เจ้าที่ พร้อมด้วยกับข้าวที่บรรพบุรุษชอบ ตามธรรมเนียม ต้องมีน้ำแกง หรือขนมน้ำใสๆวางข้างซ้าย ข้าวสวย และน้ำ

ชาจัดตามจำนวนของบรรพบุรุษ ชาดไม่ได้คือขนมเทียน ขนมแข่ง ผลไม้ และ กระดาษเงินกระดาษทอง

(3) ชุดสำหรับไหว้วิญญาณเร่วร่อนหรือวิญญาณไม่มีญาติ เรียกว่า “ไปฮื้อเฮียตี้” แปลว่า ไหว้พี่น้องที่ดี เป็นการสะท้อนความสุภาพและให้เกียรติของคนจีน เรียกผีไม่มีญาติว่า พี่น้องที่ดีของเรา โดยการไหว้จะไหว้นอกบ้าน ของไหว้มีทั้ง คาวหวานและผลไม้ตามต้องการ และที่พิเศษคือมีข้าวหอมแบบจีนโบราณ คอปิ้ง เผือกหนึ่งผ่าซีกเป็นเสี้ยว ไข่เถาะ เส้นหมี่ห่อใหญ่ เหล้า น้ำชา และกระดาษเงิน กระดาษทอง จัดทุกอย่างวางอยู่ด้วยกันสำหรับเซ่นไหว้ ขนมที่ใช้ไหว้ในเทศกาลสารทจีน ในสมัยโบราณชาวไต้หวันไหว้ 5 อย่าง เรียกว่า โหงวเปี้ย หรือเรียกชื่อเป็นชุดว่า ปัง เปี้ย หมี่ มั่ว ก็

- ปัง คือขนมทั้งปัง เป็นขนมที่ทำมาจากน้ำตาล
- เปี้ย คือขนมหนึ่งเปี้ย คล้ายขนมไข่
- หมี่ คือขนมหมี่เต๋า ทำจากแป้งข้าวเจ้าข้างในไส้เต้าซา
- มั่ว คือขนมทีกี้ เป็นขนมข้าวพองสีแดงตรงกลางมีมิไล่เป็นแผ่นบาง
- กี้ คือขนมทั้งกี้ ทำเป็นชิ้นใหญ่ยาวเวลาจะกินต้องตัดเป็นชิ้นเล็กๆ

แต่ชาวไทยเชื้อสายจีนใช้ขนมเทียน ขนมแข่งในการไหว้ โดยหลักของที่ไหว้ก็มีของคาว 3 หรือ 5 อย่าง เช่น ไก่ หมู เป็ด ไข่ หมึก ปลาเป็นต้นของหวาน 3 หรือ 5 อย่าง เช่น ขนมเทียน ขนมมัดไต้ ขนมถั่วงอก หรือขนมสาลี่ปุยฝ้าย ขนมเปี๊ยะ ล้มหรือผลไม้ตามใจชอบ

(7) เทศกาลไหว้พระจันทร์

เป็นเทศกาลของชาวจีน โดยปกติจะมีวันเพ็ญ เดือน ๘ (เดือนกันยายน หรือตุลาคม) เทศกาลนี้จัดขึ้นกลาง ฤดูใบไม้ร่วงจึงเรียกว่า “จงชิว” (Zhong Qiu) แปลว่า “กลางฤดูใบไม้ร่วง” เพื่อระลึกถึงเทพธิดาแห่งพระจันทร์ ซึ่งเชื่อกันว่าถือกำเนิดขึ้นในวันนี้เทศกาลไหว้พระจันทร์ ชาวจีนโดยปกติจะมีขึ้นใน วันที่ 15 (วันเพ็ญ) เดือน 8 (เดือนกันยายน หรือตุลาคม) เทศกาลกลางฤดูใบไม้ร่วงนี้จัดให้มีขึ้นเพื่อระลึกถึงเทพธิดาแห่งพระจันทร์ เชื่อกันว่า ถือกำเนิด ขึ้นในวันนี้ อย่างไรก็ตาม

ขอเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับต้นกำเนิดของเทศกาลนี้ยังคงไม่เป็นที่แน่ชัด บ้างก็ว่าจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ฮั่นเป็นผู้ริเริ่ม การฉลองเพื่อกกราบไหว้พระจันทร์เป็นเวลา 3 วัน ในฤดูใบไม้ร่วงนี้ แต่หลายคนแย้งว่าจริงแล้วเทศกาลนี้เกิดขึ้นในราวปี พ.ศ. 1911 ในช่วงมองโกลยึดครองจีน ขนมหักที่ทำขึ้น เพื่อชุกซ่อนข้อความลับ ของพวกกบฏที่มีถึงประชาชนทั่วทั้งประเทศให้มาชุมนุมกันครั้งใหญ่ในเดือน 8 นี้ ทหารมองโกล ไม่ได้ ระวังถึงจุดประสงค์ ของพวกกบฏเพราะคิดว่า ขนมหักเหล่านั้น เป็นการทำตามประเพณีดั้งเดิมของชาวจีน ด้วยเหตุนี้ในคืนนั้นเอง ทหารมองโกลจึงถูก ปรานีเสียราบคาบ หลังจากราชวงศ์ใหม่คือราชวงศ์หมิงได้ถูกจัดตั้งขึ้น แล้วประเพณีนี้ก็ถือปฏิบัติ กันมาจนถึงทุกวันนี้

นอกจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เหล่านี้แล้วยังมีนิทานและตำนานอีกหลายเรื่อง หนึ่งในจำนวนนี้เป็นเรื่อง เกี่ยวกับนางเสี่ยวหงอ (บ้างก็เรียก ฉางเอ๋อ) ซึ่งเป็นหญิงที่มีความงามมาก นางเป็นภรรยาของขุนนางจีนท่านหนึ่ง หลังจากที่นางทานยาวิเศษเข้าไป นางก็เหาะขึ้นไปอยู่บนพระจันทร์ ภายหลังนางกลายเป็นอมตะหลังจากที่ได้ดื่มน้ำอมฤต ของเทพธิดาองค์หนึ่งบนสวรรค์ กล่าวกันว่านางจันทร์เทพธิดาเสี่ยวหงอมีน้ำใจเมตตาเอื้ออารีมาก พอถึงฤดูกาลเพาะปลูก นางก็จะพรมน้ำอมฤตลงมาบนพื้นโลกและนี่ก็นำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองแก่ชาวไร่ชาวนาทั้งหมด เพื่อเป็นการแสดง ความกตัญญู ต่อนางจันทร์เทพธิดาชาวนาจึงทำขนมโก๋จากแป้งข้าวเจ้าเพื่อสักการะนาง ในคืนวันเพ็ญเดือน 8 เนื่องจาก โดยปกติประเพณีต่างๆ ของชาวจีนจะเกี่ยวข้องกับการทำอาหารพิเศษๆ เพื่อเป็นเครื่องสักการะในวันนั้น

ภาพที่ 3-15 ภาพบรรยากาศเทศกาลไหว้พระจันทร์ของชาวตลาดน้อย

การเล่นผีตะกร้า มักจะนิยมเล่นกันในเทศกาลไหว้พระจันทร์ เป็นเหมือนการเล่นกระชับมิตรของเหล่าญาติ ที่มารวมตัวกันในเทศกาลวันสำคัญของคนจีน ซึ่งนิยมเล่นในยามค่ำคืนมืดสงัด เพราะเชื่อกันว่าผีจะออกมาโดยการ เล่นผีตะกร้า ใครที่มีเชื้อสายจีนในยุคก่อนๆ คงจะรู้จักกันดีโดยผู้เล่นต้องมีมากกว่า 2 คน เพื่อมีไว้ถือหูตะกร้าคนละข้าง โดยนำตะกร้า มาหนึ่งใบแล้วสวมเสื้อให้ตะกร้า ผูกชายเสื้อเป็นปม 2 ข้างสำหรับจับ เมื่อทุกคนพร้อมก็จัดรูป 5 ดอก เพื่อขออนุญาตเจ้าที่ ผีบ้านผีเรือน ให้ผีตะกร้าเข้ามายังบ้านได้และท่องคาถาอัญเชิญผีให้ลงมาอยู่ในตะกร้า ตัวผีตะกร้ามาแล้ว ตะกร้าจะหนัก และโยก จากนั้นก็ให้เรียกว่า “อาโกว” ถ้าหากอาโกวมาแล้วจริงๆ ตะกร้าก็จะมีน้ำหนักมากขึ้น เป็นอันรู้กันว่า อาโกวอยู่ในตะกร้าเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เมื่อเริ่มการละเล่นขึ้นส่วนใหญ่มักจะเริ่มคำถามว่า อาโกวเป็นหญิงหรือชาย ถ้าเป็นหญิงแกว่ง 1 ครั้ง ถ้าเป็นชายแกว่ง 2 ครั้ง จากนั้นผู้เล่นก็สามารถถามเรื่องอะไรก็ได้จากอาโกว เมื่อเล่นเสร็จก็ทำ การอัญเชิญวิญญาณอาโกวออกไปเพื่อกลับไปสู่ที่ที่ชอบที่ชอบ ข้อห้ามในการเล่น ห้ามวางตะกร้าลงเป็นอัตราถ้ายังไม่เสร็จสิ้น

ภาพที่ 3-16 ภาพบรรยากาศการเล่นผีตะกร้าเทศกาลไหว้พระจันทร์ของชาวตลาดน้อย

(8) ประเพณีกินเจ

ประเพณีกินเจที่ชาวจีนเรียกกันว่า “เก้าอ้วงเจ” เริ่มกันในวันขึ้น 1 ค่ำถึง 9 ค่ำเดือน 9 ตามปฏิทินจันทรคติ 9 วัน 9 คืนตรงกับเดือน 11 หรือเดือนตุลาคมของไทย (ตามปฏิทินสากล)

ภาพที่ 3-17 ภาพบรรยากาศเทศกาลกินเจของชาวลาดน้อย

ประเพณีกินเจ เริ่มขึ้นเมื่อ 400 ปีมาแล้วในประเทศจีน ตามตำนานระบุว่า เกิดขึ้นในสมัยที่ชาวจีนถูกแมนจู เข้ามาปกครอง และบังคับชนชาวจีนให้ยอมรับ วัฒนธรรมของตน สมัยนั้นเองมีคนจีนกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันต่อต้านแมนจู โดยใช้ หลักทางธรรมเข้าร่วมด้วย ชาวจีนกลุ่มนี้มุ่งชาวห่มขาว และไม่รับประทาน เนื้อสัตว์ ตามความเชื่อว่าการประพฤติ ปฏิบัติตามแนวทางที่จะช่วยสร้างความ เข้มแข็งให้กับตนเองได้ คนกลุ่มนี้เรียกตัวเองว่า “หงี้หัวท้วง” แต่ท้ายที่สุดก็ พ่าย แพ้ต่อแมนจู และพลีชีพไปเป็นจำนวนมาก ทุกวันขึ้น 1 ค่ำเดือน 9 ชาวจีนที่ยังอยู่ ภายใต้อาณัติของแมนจู จึงพร้อมใจกันถือศีลกินเจ เพื่อรำลึกถึง “หงี้หัว ท้วง” นอกจากนั้น การกินเจยังเชื่อกันว่าเพื่อเป็นการสักการะพระพุทธรูป 7 องค์ และพระมหาโพธิสัตว์อีก 2 องค์รวมเป็น 9 พระองค์หรือดาวนพเคราะห์ทั้ง 9

ในพิธีกรรมนี้งดเว้นการฆ่าสัตว์ ตัดชีวิต หันมาบำเพ็ญศีลโดยตั้งปณิธานกิน เจงดเว้นอาหารคาว เพื่อสมา ทานศีล คือ

- เว้นจากการเอาชีวิตของสัตว์มาบำรุงชีวิตของตน
- เว้นจากการเอาชีวิตของสัตว์มาเพิ่มเลือดของตน

- เว้นจากการเอาชีวิตของสัตว์มาเพิ่มเนื้อของตน

เทศกาลกินเจของคนเชื้อสายจีนในไทยก็เป็นไปตามความเชื่อข้างต้นคือ สักการบูชาพระพุทธรูปเจ้า และเจ้าแม่ กวนอิมมหาโพธิสัตว์ และความหมายของเทศกาลกินเจ ไม่เพียงแต่ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ แต่ยังต้องดำรงตน อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม มีความบริสุทธิ์ สะอาด ทั้งกาย วาจา ใจ

การกินเจ ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หมายถึงการถือศีลอย่างญวน และจีนที่ไม่กิน ของสดคาว แต่บริโภคอาหารประเภทผักที่ไม่มีของสดของคาวผสม ซึ่งมาจากรากศัพท์คำภาษาจีนที่ว่า “เจียฉ่าย” หมายถึง การกินอาหารผัก อาหารที่มาจากพืชผักธรรมชาติ ไม่มีเนื้อสัตว์ปะปนและไม่ปรุงด้วยผักฉุน 5 ชนิดได้แก่ กระเทียม หัวหอม หลักเกียว กุยช่าย ใบยาสูบ และงดเว้นน้ำมันสด นมข้นเพราะถือว่าเป็นของสดคาว

จุดประสงค์หลักของการกินเจ แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท

- กินเพื่อสุขภาพ เพราะอาหารเจเป็นอาหารชีวิต เมื่อกินติดต่อกัน จะทำให้ร่างกายสมดุล สามารถขับ ของเสียต่างๆออกจากร่างกายได้ และปรับระบบต่างๆในร่างกายให้มีเสถียรภาพ
- กินด้วยจิตเมตตา เนื่องจากทุกวัน อาหารที่เรากินประกอบด้วยเลือดเนื้อของสรรพสัตว์ ผู้ที่มีจิตใจงาม จึงไม่สามารถกินเนื้อของสัตว์เหล่านั้นได้
- กินเพื่อเว้นกรรม เพราะการฆ่าเอาเลือดเนื้อของผู้อื่นมาเป็นของเรา เป็นการสร้างกรรม แม้จะไม่ได้ลงมือ ฆ่าเองก็ตาม เพราะการซื้อผู้อื่น เท่ากับการจ้างมา ถ้าไม่มีคนกินก็ไม่มีคนฆ่ามาขาย ผู้ที่เข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรม จึงหยุดกิน หันมารับประทานอาหารเจแทน โดยไม่เห็นแก่ความอร่อยในช่วงเวลาสั้นๆ เพียงแค่ให้อาหารผ่านลิ้นเท่านั้น

(9) เทศกาลไหว้ขนิมบัวลอย (เทศกาลตังโจ้ย)

เทศกาลไหว้ขนิมบัวลอย (เทศกาลตังโจ้ย) หรือเทศกาลฤดูหนาว มีความหมายถึง วันที่พระอาทิตย์จะส่องแสง สั้นที่สุด หรือเป็นวันที่จุดสูงสุดในฤดูหนาว

เทศกาลไหว้ขนมบัวลอย หรือเทศกาลต้งโจ้ย คือ วันเปลี่ยนเทศกาลเป็นฤดูหนาว มีลักษณะเป็นวันที่พระอาทิตย์ จะส่องแสงสว่างที่สุด หรือวันที่เป็นจุดสูงสุดในฤดูหนาว โดยเทศกาลไหว้ขนมบัวลอย ถือเป็นเทศกาลสุดท้ายของชาวไทย เชื้อสายจีนในรอบหนึ่งปีปฏิทิน ซึ่งในเทศกาลนี้จะมีการทำขนมบัวลอยหรือขนมอี๋มาไหว้พาดิน ปิ้งเผ่างง ตีจู่เอี้ย (เจ้าที่) เพื่อขอบคุณที่ได้ช่วยให้การดำรงของสมาชิกทุกคนในครอบครัวสามารถดำรงมาได้อย่างราบรื่นตลอดปีที่ผ่านมา และเพื่อ ขอพรให้ช่วยคุ้มครองคนในครอบครัวสำหรับขนมบัวลอยหรือขนมอี๋ ที่ใช้ในการไหว้ จะทำจากแป้งข้าวเหนียวนวดกับน้ำ ต้มสุกจนเข้าที่ และปั้นเสร็จแล้วจึงนำลงไปต้มในน้ำเดือด คล้ายกับการทำบัวลอยน้ำกะทิของคนไทย แต่ขนมอี๋จะใช้น้ำตาลทรายขาว หรือ น้ำตาลทรายแดงแทนกะทิ ที่สำคัญจะต้องมีขนมอี๋ลูกใหญ่ที่เรียกว่า อี๋โบ๊ใส่ลงไปไปด้วย ลักษณะของขนมอี๋สื่อความหมายถึง ความกลมเกลียวกันของคนในครอบครัว สีแดงและสีชมพูสื่อความหมายถึง ความโชคดี นอกจากนี้ ขนมอี๋ ยังถือเป็นขนมมงคลของชาวไทยเชื้อสายจีนที่นิยมทำขึ้นในงานแต่งงานด้วย ทั้งนี้ตามหลักของปฏิทินจีน เทศกาลไหว้ขนมบัวลอย จะไม่มีวันที่ระบุอย่างแน่ชัดตายตัว แต่จะตรงกับเดือน 11 ตามปฏิทินจีนหรือ เดือนธันวาคม ซึ่งเรียกว่าเกี้ยวจ้วย แต่ตามปฏิทินทางสุริยคติสากล วันต้งโจ้ย จะตรงกับวันที่ 21 หรือ 22 ธันวาคมของทุกปี

4) เศรษฐกิจชุมชน

ตลาดน้อยเป็นย่านจีนโบราณสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ที่มีเส้นทางคมนาคมขนส่ง ทางน้ำ และ ทางบกที่สะดวกสบาย ย่านตลาดน้อยจึงกลายเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ และเป็นแหล่งการค้า ที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาวจีนในกรุงเทพฯ ที่มีต้นทุนทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ชนชาติ และสถาปัตยกรรม ที่ทรงคุณค่ามรดกวัฒนธรรมอันหลากหลายของกลุ่มคนและชาติพันธุ์ รวมทั้งศาสนาและความเชื่อต่างๆที่มีครบอยู่ใน ชุมชน เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานและการคมนาคมในสมัยนั้นที่มีแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นสายน้ำ หล่อเลี้ยงชีวิต เป็นเส้นทางสัญจรของผู้คน และสินค้าจำนวนมากจึงทำให้มีสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญตั้งอยู่เรียงรายริมแม่น้ำเจ้าพระยา ไม่ว่าจะเป็นวัด โบสถ์ ศาลเจ้า หรือสถาปัตยกรรมของตึกที่สวยงาม อีกทั้งวิถีชีวิตของชุมชนชาวจีน ที่มีมายาวและไม่ได้แต่งแต้ม ทำให้ย่านนี้มีมนต์เสน่ห์เป็นที่สนใจ

ของบุคคลภายนอก นักเรียนนักศึกษา และชาวต่างชาติ ที่จะเข้ามาศึกษาเรียนรู้ และเยี่ยมชมในความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนโบราณชาวจีนแห่งนี้ ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนหมุนเวียนไปด้วยดีตาม กาลเวลาและยุคสมัย

จากอดีตตลาดน้อยเป็นจุดขนถ่ายสินค้า และเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่สำคัญโดยมีท่าเรือที่เป็นที่รู้จักกันในชื่อ “โปเล้ง” ซึ่งควบคุมกิจการโดยเจ้าสัวจาก หรือพระอภัยวานิช ทำให้การค้าขายแบบสำเภาจีนในสมัยนั้นเจริญรุ่งเรือง และตลาดน้อยมีความคึกคักกลายเป็นศูนย์กลางการค้าสำเภาตลอดจนการหลั่งไหลของผู้คน ยิ่งเฉพาะแรงงานหรือกุลีกิ๊พเพิ่มจำนวนเป็นเงาตามตัว ทำให้ชุมชนตลาดน้อยในสมัยนั้นเป็นเมืองย่อมๆ ที่ประกอบด้วย สถานที่ การค้า อาชีพ และ อาหารของผู้คนเหล่านั้นอยู่ในชุมชนอย่างครบครัน เช่น มีโรงราง ตลาดคั่วเกี๊ยว ตลาดผลไม้ โรงพยาบาล ศาลเยาวชน โรงหนังโอเดียน ธนาคารจีน โรงพิมพ์ประชาสง่า โรงฝิ่น โรงทำมิด โรงน้ำแข็ง ร้านขายเกี๊ยว ร้านตัดผม คนญวน ตรอกเก็บศพ ตรอกพับกระดาด และมีเรือเอี่ยมจันทน์ขนส่งและกระจายสินค้าทำให้เกิดอาชีพเย็บกระสอบ แต่ปัจจุบันสิ่งที่ กล่าวมาเหล่านี้ ได้สูญหายไปจากตลาดน้อย เนื่องจากการค้าแบบสำเภาจีนแบบดั้งเดิมถูกลดบทบาทลง เนื่องจากการใช้ เรือกลไฟแบบ ตะวันตกเข้ามาแทนที่ ประกอบกับการตัดถนนเจริญกรุงในรัชกาลที่ 4 ทำให้กิจการค้าขายทั้งหลาย เริ่มเปลี่ยนแปลง จากแม่น้ำลงมาอยู่บริเวณถนนเจริญกรุง บทบาทการค้าขายทางน้ำก็ลดลงพร้อมกับสถานที่และอาชีพ บางอย่างค่อยๆ จางหายไป ยังคงเหลือแต่อาชีพดั้งเดิม ของคนตลาดน้อยที่ยังต้องยึดถือปฏิบัติและเชื่อมโยงของวิถีชีวิต ปัจจุบันอยู่คือ อาชีพเย็บหมอนไหว้เจ้า พับกระดาดไหว้เจ้า อาชีพทำถังไม้ อาชีพตีเหล็ก อาชีพตีมิด หมู อาชีพทำชะแวง อาชีพขายผลไม้มังคุด อาชีพทำขนม และอาชีพทำอาหารอร่อยที่ขึ้นชื่อและสร้างชื่อเสียงให้ชุมชนตลาดน้อยอยู่หลายร้าน และอีกอาชีพหนึ่งที่สร้างชื่อให้ตลาดน้อย ในปัจจุบันในฐานะแหล่งรับซื้ออะไหล่เครื่องยนต์เก่าที่คึกคักที่สุดในกรุงเทพฯ นาม “เสียงกง” ทำให้เศรษฐกิจของชุมชน ก็หมุนไปได้ด้วยดี

5) เหตุการณ์สำคัญ

- ชุมชนตลาดน้อยเดิมในอดีตเป็นชุมชนชาวจีนที่มีบ้านเรือนหลังเล็กหลังน้อยที่เช่าอยู่กันหนาแน่นและคึกคัก แต่ภายหลังประมาณ 30 กว่าปี พื้นที่ชุมชนแห่งนี้ได้ถูกเปลี่ยนเจ้าของ ทำให้บ้านเรือนที่ชาวบ้านอยู่กันอย่างแออัดและมี ปฏิสัมพันธ์กันได้ถูกรื้อถอนออกไปหมดคงเหลือแต่พื้นที่ว่างเปล่าและต้นไม้ใหญ่ ทำให้ชาวชุมชนเหล่านั้นต้อง

แยกย้าย ไปตั้งบ้านเรือนในที่อื่น แต่ถึงแม้กายจะจากไปแต่ใจของพวกเขาเหล่านั้นที่บาง คนเกิดและโตที่นี้ยังมีความผูกพันกับ ชุมชนแห่งนี้จนเป็นสิ่งที่น่าประทับใจอย่างหนึ่งคือ ในวันหรือเทศกาลสำคัญต่างๆของชาวจีน เช่น ตรุษ สารท หรือเทศกาล กินเจ ผู้คนเหล่านี้ ก็จะกลับมาไหว้สถานที่สำคัญและพบปะกันเป็นประจำทุกปี

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ (รัชกาลที่ 9)เสด็จพระราชดำเนินวงเวียนโอเดียน

- ไฟไหม้ตรอกผีดิบ เนื่องจากย่านตลาดน้อยมีผู้คนอยู่มากมายแต่ในอดีต มีโรงฝิ่น อยู่ในชุมชน และในซอยมี โรงฝิ่นอยู่ด้วย เมื่อกาลเวลาผ่านไปผู้คนที่ติดฝิ่นก็หันมาเสพยา ม้า ยาเสพติดประเภทอื่นๆ ซึ่งก็ยังมีการค้าขาย และเสพอยู่ เป็นประจำอยู่ในซอยนี้อย่าง ต่อเนื่องจึงได้เรียกซอยนี้ว่า ตรอกผีดิบ เพราะผู้เสพสิ่งเสพติดอย่างหนักจะมีลักษณะผอม แห้ง และสติสัมปชัญญะไม่สมบูรณ์ เดินเซื่องๆ รวากับผีดิบ ตรอกนี้จึงมีสมญานามว่า ตรอกผีดิบ เมื่อเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ ภายในซอยนี้ทำให้บ้านเรือน แถบนั้นเสียหาย ผู้อยู่อาศัยก็กระจัดกระจายกันไป ทำให้สภาพน่ากลัว เป็นซอยมืดเปลี่ยว มีผู้เสพยา หรือผู้ค้า ยาหมดไป ปัจจุบันก็มีการสร้างอาคารเป็นหอพัก คอนโด ขึ้นมาแทน

- การรื้อถอนเรือนหลังเก่าครั้งไม่ครั้งปูน อันเป็นอาคารเรียนของโรงเรียนสารพัด ช่างเอี่ยมล่อ ซึ่งมีประวัติ มายาวนาน และมีการตัดต้นราชพฤกษ์ขนาด 5 - 6 คนโอบ และ สูงกว่าตึก 3 ชั้น และสร้างอาคารใหม่ ทำให้ ความน่าสนใจในตลาดน้อยน้อยลง และความ รุ่งเรืองของโรงเรียนก็น้อยลง เพราะสมัยก่อนแผนกช่างเสริมสวย มีชื่อเสียงมาก มีทั้ง ผู้เรียน และมาใช้บริการเป็นทุนให้นักเรียนที่เรียนมีเป็นจำนวนมาก ถึงขนาดต้องมี ห้องเรียน ถึง 2 ชั้น สำหรับแผนกนี้ (แบ่งออกเป็นสวนสระผม และ ตัดผม) และเรียงแถว ของโต๊ะ ยาวเป็นความยาวของอาคารเรียน เลยทีเดียว แต่ปัจจุบันแผนกนี้ก็กลับได้รับความนิยมน้อยลง

- เหตุการณ์น้ำท่วม : ปลายเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2554 ได้เกิดวิกฤตการณ์น้ำท่วม ครั้งใหญ่ขึ้นในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง ชุมชนตลาดน้อยซึ่งมีพื้นที่ แนวยาวติดริม แม่น้ำเจ้าพระยาที่ได้รับผลกระทบอย่างมาก จากการเกิด น้ำท่วมครั้งนี้ด้วย เนื่องจากพื้นที่ ตลาดน้อยรัฐบาลยังไม่ได้ทำคันกันน้ำให้ ทำให้ชุมชนตลาดน้อยเป็นพื้นที่พื้นที่น้ำท่วมที่ทำให้ น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาได้ไหลทะลักเข้าท่วม โดยเข้ามาทางตรอกศาลเจ้าโจวซือกง และ ซอยเจ้าสัวสอน ในคืนวันที่ 26 ตุลาคม 2554 โดยน้ำได้ไหลเข้าท่วมพื้นที่ตอมติ 3 ระดับน้ำ ที่ท่วมสูงสุดราว 80 เซนติเมตรในบางจุด จนชาวบ้าน สามารถนำเรือยางมาพายเล่นกันได้

และน้ำจะปรับระดับลดลงตามระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา แต่พื้นที่ที่ได้รับ ผลกระทบมากที่สุดคือคนในชุมชนตลาดน้อย และกินวงกว้างออกไปถึงถนนเจริญกรุง และยาวตลอดแนวไปจนถึงวงเวียน โอเดียน และวัดไตรมิตร ทำให้ต้องปิดการจราจรในช่วงนั้น แต่ภายหลังจากน้ำท่วมใหญ่ปี พ.ศ. 2554 แล้ว รัฐบาล ได้เร่งทำคันกันน้ำเพื่อป้องกันไม่ให้ตลาดน้อยเป็นพื้นที่น้ำท่วม ทำให้น้ำยังไม่ท่วมตลาดน้อยอีกเลย จึงเป็นเหตุการณ์สำคัญที่อยู่ในความทรงจำของชาวตลาดน้อยที่ไม่เคยลืมเลือนอีกเลย

6) บุคคลสำคัญ

ตลาดน้อยเป็นแหล่งที่สร้างและให้กำเนิดบุคคลสำคัญระดับประเทศมากมายหลายท่าน ยกตัวอย่าง พระยา อนุমানราชธน ซึ่งเคยอาศัยอยู่เหนือตลาดน้อยก่อนไปทางลำเพ็ญ, พระอภัยวานิช (จาค) ต้นตระกูลโปษยะจินดา, หลวงอภัยวานิช (เจ้าสัวสอน), พระยาพิศาลศุภผล (ชื่น) ต้นตระกูลพิศาลบุตร, ดร. ป่วย อึ้งภากรณ์ ปุชนียบุคคลคนสำคัญของเมืองไทย และต้นตระกูลตันติเวชกุล ของ ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา

7) ทางเลียบบแม่น้ำหรือการพัฒนา

การสร้างทางเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยาช่วยส่งผลกระทบต่อสิ่งที่ตั้งอยู่และสิ่งแวดล้อมโดยรอบทั้งสิ้นซึ่งผลกระทบมีทั้งด้าน บวกและด้านลบเพราะแม่น้ำเจ้าพระยานั้นถือเป็นแม่น้ำสายหลักที่สำคัญของชาติและถือเป็นธรรมชาติแห่งเดียวที่มีอยู่ในกรุงเทพมหานคร ที่หล่อเลี้ยงทุกชีวิตริมฝั่งน้ำซึ่งให้ประโยชน์ จากแม่น้ำแห่งนี้อย่างมาก ทั้งเป็นแหล่งอาหารและระบบนิเวศที่ค้าจุนชีวิตทั้งผู้คนและสัตว์ จากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยไม่เคยลดบทบาทลง ปัจจุบันยังเป็นสายน้ำที่มีชีวิตที่เป็นเส้นทางสัญจรของผู้คน และขนส่งสินค้าจำนวนมาก หากรัฐบาลสร้างทางเลียบบแม่น้ำย่อมจะทำลายภูมิทัศน์และลดทอนคุณค่าของพื้นที่ริมแม่น้ำรวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนลง

การสร้างทางเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยานั้นถือเป็นการพัฒนาระบบการคมนาคมอย่างหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ซึ่งการคมนาคมในกรุงเทพมหานครนั้นประกอบ ด้วย 3 ระบบ

- 1) ระบบถนน ประกอบด้วย ทางด่วน ทางยกระดับ สะพานข้ามแม่น้ำ
- 2) ระบบราง – รถไฟ รถไฟฟ้า สายสีต่างๆ รถไฟฟ้าใต้ดิน สายสีต่างๆ

3) ระบบเรือ (มีแต่บริษัทสมุทรราชของเอกชน บริษัทเดียว)

ดังนั้นเมื่อรัฐบาลจะสร้างทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยาจึงถือเป็นโครงการของการพัฒนาระบบถนนและมีระบบราง ซึ่งมีอยู่แล้วเป็นจำนวนมากและไม่มีความจำเป็นที่ต้องสร้างขึ้นในแม่น้ำ แต่ระบบเรื่อน่าจะมีความสำคัญต่อการเดินทาง แต่ภาครัฐไม่เคยคิดคำนึงถึงและให้ความสำคัญกับเส้นทางน้ำ ทั้งที่ภาครัฐพยายามผลักดันให้การคมนาคมในโลกยุคใหม่ของสถานีรถไฟทั้งใต้ดินและบนดินมีจุดเชื่อมต่อกับ เรือด่วนเจ้าพระยา ซึ่งเป็นของเอกชนบริษัทเดียว ทั้งที่ปัจจุบันนี้ประชาชนใช้การสัญจรทางน้ำในชั่วโมงเร่งด่วนเป็นจำนวน มาก แต่ภาครัฐก็ไม่ได้มาใส่ใจที่จะมาดูแลหรือปรับปรุงในเรื่องนี้ได้แต่เป็นโครงการรถต่อเรือ เรือต่อรถ ซึ่งก็เป็นไปไม่ได้อย่างที่เสนอไป ประชาชนก็ขอวอนให้ภาครัฐหันกลับมามองและพัฒนาลำน้ำเจ้าพระยาและสนใจกับสิ่งที่อยู่ในลำน้ำนี้ให้มีความสำคัญสมกับเป็นแม่น้ำสายหลักของชาติมากกว่าสร้างถนนบนแม่น้ำที่ไม่มีประโยชน์และประชาชนใช้สอยน้อยกว่า ระบบเรือ การสร้างทางเลียบแม่น้ำรัฐควรมีความรับผิดชอบโดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งผลประโยชน์ของคนในท้องถิ่นให้มากที่สุด

8) จุดเด่นของชุมชน

คุณค่าอันเป็นต้นทุนของชุมชนตลาดน้อย คือ

- 1) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตของเมือง
- 2) ชุมชนมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์
- 3) ชุมชนมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ควรคู่แก่การรักษา
- 4) มีลักษณะเฉพาะหรืออัตลักษณ์ความเป็นถิ่นโบราณตามบริบทของชุมชน
- 5) มีศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่า
- 6) มีความหลากหลายทางศาสนาในชุมชน
- 7) มีกลุ่มคนรักตลาดน้อย ที่เป็นแกนสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น

จากจุดเด่นทั้งหมดของตลาดน้อย สามารถสรุปทุกมิติของย่านตลาดน้อย ผ่านความหมายในตัวอักษรภาษาอังกฤษ ของคำว่า TALATNOI ดังนี้

- T=Tradition วัฒนธรรม ประเพณี ที่มีความหลากหลาย ควรค่าแก่การสืบสานต่อ
- A=Authentic สภาพความเป็นอยู่ที่ยังสามารถดำรงรักษาความเป็นชุมชนดั้งเดิมไว้ได้
- L=Landscape พื้นที่ประวัติศาสตร์ริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ
- A=Abundance ความอุดมสมบูรณ์ ทั้งอาหารการกิน ประเพณี วัฒนธรรม และผู้คน
- T=Temple ศาสนสถานทั้งวัดไทยวัดจีนโบสถ์คริสต์ที่แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของพื้นที่
- N=Natural ความเป็นธรรมชาติริมร่นด้วยต้นไม้ใหญ่ในชุมชนและการรับลมจากแม่น้ำ
- O=Occupation ความหลากหลายของอาชีพที่เกื้อกูลซึ่งกันและกันและยังส่งเสริมความเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น
- I=Interdependent การพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชน

“ ย่านจีนถิ่นเจ มนต์เสน่ห์สายน้ำ งามล้ำสถาปัตยกรรม ”

หลากหลายศาสนา ครบคราของอร่อย ตลาดน้อยเพียงก

แดนดงหลายอาชีพ รถถีบชมไพร ต้นไม้ใหญ่เย็นยง

Walking street ตรง ซิม ซ้อป ชมเพลิน

9) สรุปผลข้อมูลเบื้องต้นชุมชนตลาดน้อย

จากหลักฐานพบว่าการตั้งบ้านเรือนในบริเวณนี้อยู่แล้ว ก่อนที่จะมีการอพยพชุมชนชาวจีนจากบริเวณท่าเตียนให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่เพื่อสร้างเมืองบริเวณพระนคร ชุมชนตลาดน้อยจึงนับได้ว่าเป็นชุมชนที่อยู่คู่มากับการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นชุมชนที่เผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่อง บริเวณริมแม่น้ำย่านตลาดน้อยเป็นท่าจอดเรือสำเภาที่เรียงรายตลอดฝั่งแม่น้ำ เป็นสถานที่ของการตั้งต้นชีวิตใหม่ของคนจีนอพยพจากแผ่นดินใหญ่จำนวนมากเพื่อแสวงหาโอกาสของชีวิตที่ดีกว่า ซึ่งมีทั้งที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลว ร่ำรวยและพออยู่ได้ ดังเราจะเห็นได้จากการสร้างอาคารบ้านเรือนที่มีขนาดใหญ่โต สวยงามมีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม และบ้านเรือนขนาดเล็กธรรมดา จนถึงตึกแถวอาคารพาณิชย์รุ่นแรกที่ถูกหลานยังคงสืบทอดมาจนปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังมีศาสนสถานได้แก่วัดที่มีมาตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยา วัดคริสต์ ศาลเจ้าที่เป็นที่เคารพของจีนกลุ่มภาษาต่างๆ เช่น ฮกเกี้ยน ฮากกา แต่จิ๋ว ไหหลำ ตลอดจนมัสยิด ที่แสดงให้เห็นว่าบริเวณนี้มีกลุ่มคนที่หลากหลายอาศัยอยู่ร่วมกันมานาน และมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมความเชื่อในเรื่องการดำเนินชีวิต ประเพณีความเชื่อ และอาหารการกิน โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านอาหารที่ชาวตลาดน้อยเชื่อว่าตนเองมีความแตกต่างจากย่านเยาวราชซึ่งถูกดัดแปลงไปมาก ขณะที่ชาวตลาดน้อยยังรักษาวัฒนธรรมอาหารที่มาจากครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ และชุมชนตลาดน้อยยังเป็นแหล่งผลิตอาหารเชิงวัฒนธรรมที่ใหญ่มากแห่งหนึ่งของกรุงเทพอีกด้วย โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลกินเจ ชุมชนตลาดน้อยได้ชื่อว่าเป็นชุมชนที่ทำอาหารเจอร่อยและมีคุณภาพ

ด้านชีวิตทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน ส่วนใหญ่แล้วประกอบอาชีพค้าอะไหล่เก่าที่สืบทอดกันมายาวนานคนที่เผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีมาตั้งแต่การใช้แรงงานเพื่อตีเหล็กเป็นข้าวของเครื่องใช้ มีด จอบ เสียม จนถึงสมอเรือขนาดใหญ่ จนกระทั่งปัจจุบันไม่มีแรงงานฝีมือด้านนี้อยู่แล้วประกอบกับของใช้เหล่านี้สามารถผลิตในโรงงานอุตสาหกรรมได้แล้ว อะไหล่รถยนต์ก็เช่นกันผู้ค้าในชุมชนจะมีความรู้เรื่องอะไหล่ และสามารถปรับตัวเรียนรู้ไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง แต่ในอนาคตอันใกล้เมื่อมีรถยนต์

ไฟฟ้าเข้ามามากขึ้นอาจส่งผลต่อกลุ่มคนที่อาชีพค้าอะไหล่ในชุมชนอย่างมาก ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องติดตามดูการปรับตัวของคนรุ่นใหม่ในชุมชนต่อไป

อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา ชุมชนตลาดน้อยเริ่มมีสัญญาณการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นนั่นคือ นักท่องเที่ยวต่างชาติเริ่มมีจำนวนมากขึ้น คนในชุมชนเองก็เริ่มสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวและเริ่มเห็นการปรับตัวของผู้ประกอบการบางรายที่อายุมากขึ้นและไม่มีผู้สืบทอดกิจการเดิม จึงเริ่มมองหาธุรกิจที่สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเช่นการสร้างที่พัก ร้านอาหาร เพื่อบริการสิ่งใหม่ที่กำลังเกิดขึ้น อาจเป็นการปรับตัวครั้งใหญ่อีกครั้งของชุมชนก็เป็นได้

3.1.2 โจทย์วิจัย “แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมในย่านตลาดน้อย”

ปัจจุบันตลาดน้อยยังคงเป็นพื้นที่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้า และการดำรงอยู่ของประเพณีวัฒนธรรม ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ผลดีของการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมนี้ ทำให้ตลาดน้อยกลายเป็นที่รู้จักและเป็น แหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ จนทำให้เกิดธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ทัวร์ โรงแรม โฮสเทล ร้านอาหาร ผับ บาร์ ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในช่วง 3 - 4 ปีหลังเป็นจำนวนมาก ถึงแม้จะมีความคึกคัก ด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยว และมีผู้คนเข้ามาเรียนรู้และท่องเที่ยวในตลาดน้อยเป็นจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่เกิดจากการที่ต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างดำเนินกิจการ โดยที่ไม่ได้พูดคุยกับผู้คนในชุมชน ทำให้ปัจจุบัน เริ่มเกิดปัญหา เช่น การจราจรในพื้นที่ ที่เกิดจากคณะทัวร์จักรยานจำนวนมาก การไม่เคารพสิทธิความเป็นส่วนตัวหรือไม่เคารพสิทธิของคน ในชุมชน รวมทั้งการสื่อสารข้อมูลประวัติ สถานที่ ที่ไม่ครบถ้วน และผิดเพี้ยนไปจากข้อมูลดั้งเดิม ของชุมชน เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามการเข้ามาของการท่องเที่ยว ก็เป็นผลดีของชุมชนในมิติที่ทำให้คนในพื้นที่ หันมาเห็นความสำคัญ ของอาชีพ วิถีชีวิต และมรดก วัฒนธรรมในชุมชน รวมทั้งยังอาจทำให้เกิดรายได้ขึ้นอีกทางหนึ่ง แต่แนวทางการท่องเที่ยว ที่เกิดขึ้น ควรเกิดจากกระบวนการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง โดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆอันจะนำไปสู่ การพัฒนาอย่างยั่งยืน และเพื่อกำหนดแนวทางการท่องเที่ยวที่ควรจะเป็น และเกิดประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย เพื่อให้เกิด การท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับ

ชุมชน และเกิดการจัดการชุดข้อมูลมรดกวัฒนธรรมของชุมชนอย่างเป็นระบบ และสามารถเผยแพร่ได้อย่างครบถ้วนและถูกต้อง

1) วัตถุประสงค์

- 1) สืบค้นรวบรวมข้อมูลด้านวิถีชีวิตและมรดกวัฒนธรรมชุมชน
- 2) ศึกษาการท่องเที่ยวในปัจจุบัน
- 3) วิเคราะห์หาแนวทางการท่องเที่ยวในอนาคต ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการร่วมกับหน่วยงาน

2) เหตุผลในการเลือกโจทย์วิจัย

- 1) ตลาดน้อยเริ่มเป็นที่รู้จักและเป็นจุดหมายปลายทางหนึ่งในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว
- 2) ใช้กระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการรักษาและฟื้นฟูชุมชน
- 3) เป็นการรวบรวมและศึกษาข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่
- 4) ศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชาวชุมชน เช่น การจราจร ความเป็นส่วนตัว ฯลฯ
- 5) หาแนวทางในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในอนาคต

3) สิ่งที่คาดหวังจากผลการวิจัย

- 1) เสริมสร้างจิตสำนึกเพื่อให้ความเป็นเจ้าบ้านและมีความห่วงใยในชุมชน
- 2) สร้างความเข้มแข็งและเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน
- 3) สร้างแนวทางการจัดการด้านการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อชุมชน

4) วิธีการดำเนินงาน

- 1) จัดเวทีหรือลงพูดคุยกลุ่มเล็ก เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านวิถีชีวิตและมรดกวัฒนธรรมชุมชน
- 2) จัดทำชุดข้อมูลด้านวิถีชีวิตและมรดกวัฒนธรรมชุมชน

- 3) จัดเวทีหรือลงพุดคุยกลุ่มเล็ก กับกลุ่มผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านการท่องเที่ยว และปัญหาที่เกิดขึ้น
- 4) ศึกษาและรวบรวมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่
- 5) จัดเวทีหรือลงพุดคุยกลุ่มเล็ก เพื่อแนวทางการท่องเที่ยวในอนาคต ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการร่วมกับ ชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 6) รวบรวมข้อมูลการวิจัยและจัดทำเล่มข้อสรุปแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมในย่าน ตลาดน้อย

5) ระยะเวลาการดำเนินงาน

12 เดือน นับจากวันเซ็นสัญญา

6) แผนการดำเนินงาน

แผนการดำเนินงาน / เดือนที่	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
รวบรวมข้อมูลด้านวิถีชีวิตและมรดกวัฒนธรรมชุมชน												
รวบรวมข้อมูลด้านการท่องเที่ยว และปัญหาที่เกิดขึ้น												
ศึกษาแนวทางการท่องเที่ยวในอนาคต												
จัดทำแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมในย่านตลาดน้อย												
จัดทำรายงานและข้อสรุปการวิจัย												

ตาราง 3-1 แผนการดำเนินงานชุมชนตลาดน้อย

7) ทีมวิจัยชุมชนตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์

- จุฬารักษ์ กังวานภูมิ
- รุ่งจันทร์ เอลิมวิริยะ
- สุรีย์ ฤกษ์ศิริสุข
- วิมล เหลืองอรุณ

8) ข้อเสนอด้านงบประมาณ

รวม 395,000 บาท จำแนกเป็น

- ค่าตอบแทนคนทำงาน

5,000 บาท/เดือน x จำนวน 5 คน x 12 เดือน เป็นเงิน 300,000 บาท

- ค่าจัดเวทีหรือลงพุดคุยกลุ่มเล็ก

6,000 บาท/ครั้ง x จำนวน 3 ครั้ง เป็นเงิน 18,000 บาท

- ค่าลงสำรวจ รวบรวมข้อมูลพื้นที่

3,000 บาท/เดือน x 8 เดือน เป็นเงิน 24,000 บาท

- ค่าจัดทำเอกสารรายงาน

เป็นเงิน 5,000 บาท

- ค่าวัสดุสิ้นเปลืองสำนักงาน

2,000 บาท/เดือน x 12 เดือน เป็นเงิน 24,000 บาท

- ค่าติดต่อประสานงาน

2,000 บาท/เดือน x 12 เดือน เป็นเงิน 24,000 บาท

3.2 ชุมชนวัดเทวราชกุญชร

3.2.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนวัดเทวราชกุญชร

วัดเทวราชกุญชรเดิมเป็นวัดราษฎร์ที่สร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกกันว่าวัดสมอแครง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระองค์ทรงรับเป็นพระอารามหลวง ต่อมาในช่วงต้นสมัยกรุงเพทฯ ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ โดยสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท สมัยต่อมา กรมหลวงพิทักษ์มนตรี ต้นสกุลมนตรีกุล พระโอรสของสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์เป็นพระเชษฐภคินี สมัยรัชกาลที่ 1 ทรงบูรณะถัดจากนั้น กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ ต้นสกุลกุญชร ณ อยุธยา ซึ่งเป็นพระโอรสในสมัยรัชกาลที่ 2 ทรงอุปถัมภ์บำรุง หลังสิ้นพระชนม์พระโอรสของพระองค์นามว่า พระองค์เจ้าสิงหนาทราชดรุณคดี ได้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงต่อมา หลังจากนั้นเจ้านายผู้ถือสกุลกุญชรให้ความอุปถัมภ์จนถึงทุกวันนี้

จากประวัติข้างต้น พื้นที่วัดเทวราชกุญชรวิหาร ได้มีการจัดสรรพื้นที่ธรณีสงฆ์ให้ชาวบ้านเช่าอยู่อาศัยตั้งแต่อดีต จนมาถึงปัจจุบัน จำนวน 61 หลังคาเรือน โดยมีขอบเขตของพื้นที่ดังนี้

- ทิศเหนือติดกับพระอุโบสถ จรดถนนศรีอยุธยา
- ทิศใต้ติดกับปากคลองผดุงกรุงเกษม และตลาดเทวราช
- ทิศตะวันออกติดกับถนนศรีอยุธยา และตลาดเทวราช
- -ทิศตะวันตกติดกับกุฏิพระ จรดแม่น้ำเจ้าพระยาและเขตอภัยทานทำนน้ำวัดเทวราชกุญชรวิหาร

ซึ่งชาวชุมชนวัดเทวราชฯได้อยู่อาศัยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จากประวัติพบว่า เดิมได้มีเจ้าขุนมูลนายได้รับพระราชทานให้เช่าพื้นที่ธรณีสงฆ์เป็นที่อยู่อาศัยของตนและครอบครัว ปัจจุบันชาวชุมชนก็ยังเป็นสายตระกูลของเจ้าขุนมูลนายเหล่านั้น นอกจากที่พักอาศัย ชาวชุมชนวัดเทวราชยังเป็นผู้สืบทอดอาหารชาววังทำให้เกิดธุรกิจการจัดเลี้ยงอาหารบุฟเฟ่ต์ชาววัง ที่เป็นอาชีพเลี้ยงตัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1) วิถีชีวิต

ด้วยชุมชนวัดเทวราชที่มีที่ดินติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองผดุงกรุงเกษม จึงมีวิถีชีวิตที่อยู่คู่กับน้ำ การสัญจรทางน้ำถือเป็นการเดินทางหลักของชาวบ้านตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน หน้าที่นันทนาการในสมัยอดีตทุกเช้าจะมีพระจากวัดใกล้เคียงหรือฝั่งตรงข้ามพายเรือมาบิณฑบาต ซึ่งทำให้ชุมชนได้ทำบุญทั้งทางบกและทางน้ำ ทั้งนี้ชุมชนยังมีอาชีพขายของทางน้ำ โดยใช้เรือเล็กในการขาย ส่วนของที่ขายก็จะเป็นของกิน เช่น กาแฟ ก๋วยเตี๋ยวเย็นตาโฟ ก๋วยเตี๋ยวหมู ก๋วยเตี๋ยวเนื้อ เป็ดพะโล้ ข้าวต้มกระดังงอของเรือผัก ผลไม้ ข้าวแกง เป็นต้น ทำให้บรรยากาศในทุกๆวันของชุมชนในอดีตมีความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์และผูกพันกับแม่น้ำเจ้าพระยา

นอกจากความสมบูรณ์ของชุมชนริมน้ำ วิถีชีวิตที่พึ่งพาแม่น้ำ การใช้น้ำจากแม่น้ำเพื่ออุปโภค บริโภค แต่ในปัจจุบันวิถีชีวิตลักษณะนี้อาจลดน้อยลงเพราะการเปลี่ยนแปลงการสัญจรทางน้ำที่มีความวุ่นวายขึ้น หรือแม้แต่เขื่อนที่เกิดจากภาครัฐ ทำให้วิถีชีวิตชุมชนถูกตัดขาดจากทางน้ำโดยสิ้นเชิง

2) ประเพณี

ประเพณีที่สำคัญของชาวชุมชนที่ทำร่วมกับวัดตั้งแต่อดีต คือการทำบุญในแต่ละช่วงเทศกาล อาทิเช่น ประเพณีสงกรานต์ ก่อเจดีย์ทราย ประเพณีลอยกระทง และงานมหรสพต่างๆที่ปัจจุบันหาชมยาก

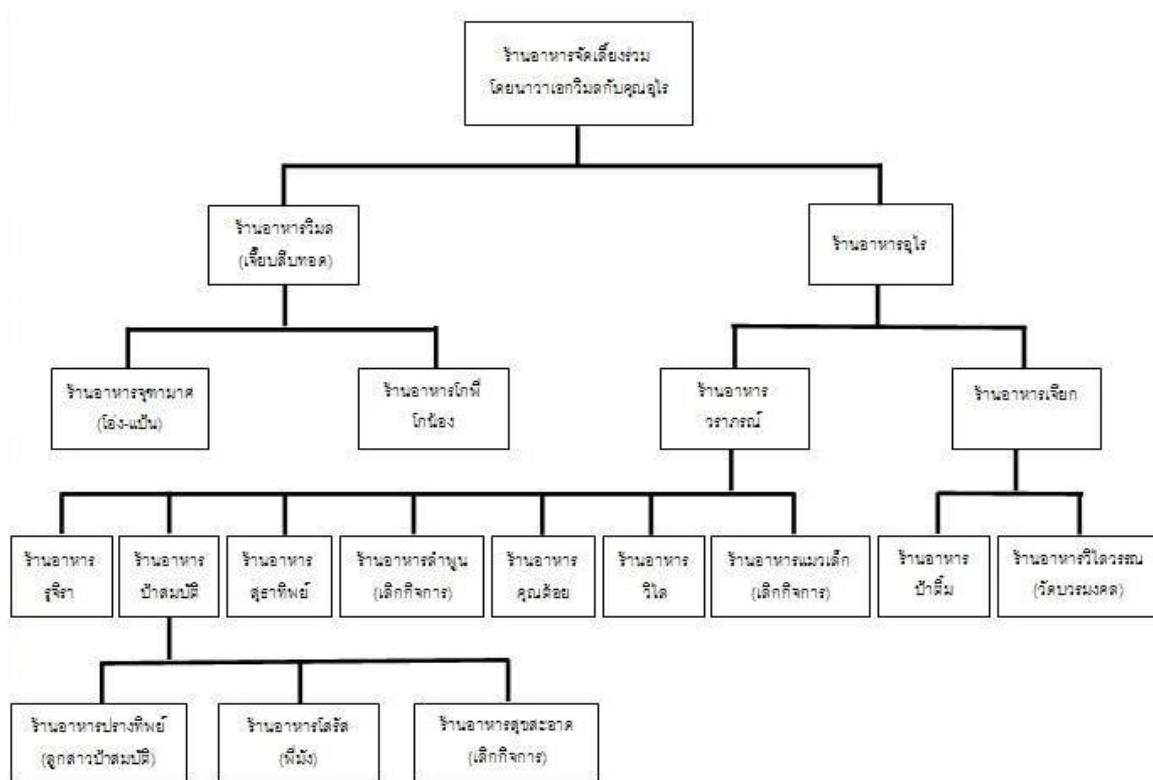
ภาพที่ 3-18 ภาพถ่ายงานประเพณีของชาวชุมชนวัดเทวราชกุญชร

3) เศรษฐกิจชุมชน

ด้วยเป็นพื้นที่ที่มีบุคคลที่มีความสามารถเฉพาะด้านการทำอาหารคาวหวาน แต่ละสายงานในครัวเรือนนั้น ทั้งทำกินเองและแบ่งครัวเรือนข้างเคียง จึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจเล็กๆ ขึ้น จึงได้เริ่มลงทุนทำขายและเกิดกระแสยอมรับจากภายนอกทำให้การค้าจากร้านเล็กๆ ได้เจริญเติบโตขึ้น จนเป็นแหล่งธุรกิจย่อมๆ ขึ้นมาจากอดีต เมื่อกิจการเจริญรุ่งเรือง สถานที่ในการจัดเตรียมอาหารไม่เพียงพอ จึงเกิดแนวคิดแบ่งงานไปทำกันเองในแต่ละบ้าน

จากการสืบทอดตำราอาหารของบรรพบุรุษทำให้ปัจจุบันชุมชนวัดเทวราชเป็นชุมชนที่มีประกอบอาชีพรับจัดเลี้ยงมากกว่า 50 ปี และยังคงมีบ้านที่ประกอบอาชีพนี้อยู่ 18 หลัง ซึ่งถือเป็นเศรษฐกิจหลักของชุมชน เพราะนอกจาก 18 หลังที่เป็นเจ้าของกิจการแล้ว คนในชุมชนยังเข้ามามีบทบาทในการทำธุรกิจนี้ด้วย ตั้งแต่แม่ครัว จัดสถานที่ รวมไปถึงการขับรถขนสินค้าไปยังสถานที่จัดงาน แต่ความที่มีหลายร้านก็ไม่ได้ทำให้คนในชุมชนแตกแยก เพราะคนที่นี้ถ้อยทีถ้อยอาศัย ร้านไหนของขาด ของไม่พอ หรือมีเหตุฉุกเฉินก็สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ตลอด คนในชุมชนเห็นความสำคัญของเรื่องปากท้อง แต่ก็ไม่ได้ละเลยความสัพันธ์ที่ดีงามภายในชุมชน ซึ่งชุมชนได้มีการวางแผนอนาคตเพื่อ

เปิดชุมชนให้คนภายนอกได้รู้จักมากขึ้น โดยให้ 18 ร้าน ออกร้านเปิดให้คนทั่วไปได้มาชิมอาหารบุฟเฟต์ต้อนรับชาววัง เพื่อขยายฐาน

ภาพที่ 3-19 แผนผังกิจการจัดเลี้ยงแบบบุฟเฟต์ในชุมชนวัดเทวราชกุญชร

ภาพที่ 3-20 ภาพคุณอ๊อต ไชยสุด ในงานวันเกิด ท่านขุนเจริญ เจริญโกคราช (จัดเลี้ยงแบบบุฟเฟต์)

ภาพที่ 3-21 ซ้ายมือคนแรกใส่แว่น ท่านขุนเจริญ เจริญโกคราช , น.ส. ผ่องศรี เจริญโกคราช (สกุลเดิมรักษากุล) ส่วนที่ยืนถือถ้วยยืมให้ คุณฉอ้อน ภักทกิจ และคุณศิริ ไชยสุต ในงานวันเกิด ท่านขุนเจริญ เจริญโกคราช (จัดเลี้ยงแบบบุฟเฟต์) ด้านอาหารเจ้าภาพและคนในละแวกที่มีฝีมือแต่ละคนจะมาร่วมช่วยกันทำ

4) บุคคลสำคัญ

ชุมชนวัดเทวราชกุญชรในอดีตจะมีบุคคลสำคัญมากมายได้แก่ พลเอกหลวงเสนาณรงค์(บ้านเลขที่ 64) , พันโทหลวงนิยม พลานีก พันตรีหลวงจบกะบวนยุทธ(บ้านเลขที่ 60) หลวงอรรถ อรรถกิจบัญชา(บ้านเลขที่ 76) ขุนเจริญโกคราช(บ้านเลขที่ 38) ขุนสุพัฒน์ โภคสาร(บ้านเลขที่ 68) พลเรือเอกเสนาะ รักษ์ธรรม พันตรีขุนภักทกิจวิจารณ์(บ้านเลขที่ 44 44/1) ขุนศรีพรารักษ์(บ้านเลขที่ 58 58/2 58/3) หลวงยุทธการบัญชา(บ้านเลขที่ 64)

5) ผลกระทบจากทางเลียบแม่น้ำหรือการพัฒนา

ชุมชนวัดเทวราชถือเป็นชุมชนแรกๆที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาดังแต่สมัยการสร้างเขื่อนริมแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อปีพ.ศ. 2538 เนื่องจากชุมชนได้ถูกให้อยู่นอกแนวเขื่อนเจ้าพระยา ทำให้หลังการสร้างเขื่อนเสร็จพื้นดินที่อยู่ใต้บ้านถูกน้ำกัดเซาะ ดิ่งบริเวณหน้าบ้านหายไป และปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นตลอดทุกปี

ต่อมาได้มีการริเริ่มโครงการทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยา ชุมชนวัดเทวราชจึงเป็นเป้าหมายแรกในการรื้อเพราะอยู่นอกแนวคันกันน้ำ ซึ่งชุมชนถูกมองว่าเป็นผู้รื้อลำแม่น้ำเจ้าพระยา มีการหารือพูดคุยกับหน่วยงานที่รับผิดชอบหลายครั้งเพื่อหาข้อสรุป โดยชุมชนได้นำโฉนดที่ดิน สัญญาเช่าที่กระทำร่วมกับกรมศาสนาเพื่อยืนยันสิทธิในการอยู่อาศัย ซึ่งทางหน่วยงานได้รับเรื่องเพื่อพิจารณาต่อไป

6) จุดเด่นของชุมชน

- ชุมชนดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา
- ชุมชนที่ประกอบอาชีพจัดเลี้ยง โดยรูปแบบอาหารชาววัง
- เป็นชุมชนที่พักอาศัยของตระกูลข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในอดีต
- มีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน วัด โรงเรียน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน

7) สรุปข้อมูลเบื้องต้นชุมชนวัดเทวราชกุญชร

ชุมชนวัดเทวราชกุญชรเป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 โดยเกิดจากกลุ่มข้าราชการ ขุนนางที่ทำงานรับใช้เจ้านายในวังมาเช่าที่วัดเพื่อปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัยใกล้ๆกับที่ทำงานกลุ่มนี้จึงนับเป็นคนกลุ่มแรกที่เข้ามาบุกเบิกที่ดินและตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ที่ยังคงมีลูกหลานสืบทอดมาจนปัจจุบัน รวมถึงผู้หญิงที่เข้าไปทำงานรับใช้ในวังเรียนรู้วิถีชีวิตแบบชาววังรวมถึงความรู้ด้านอาหารคาวหวานตำหรับชาววัง ครั้นเวลาเปลี่ยนไปอาจเป็นด้วยสภาพเศรษฐกิจที่ฝักใฝ่ทำให้การดูแลผู้คนจำนวนมากภายในวังมีอาจทำได้ต่อไป กลุ่มคนเหล่านี้จึงต้องออกมาใช้ชีวิตภายนอกก็ได้นำความรู้เหล่านี้ติดตัวออกมาและสามารถพัฒนาต่อยอดจนกลายเป็นอาชีพเลี้ยงตนเองและลูกหลานสืบมา

ชุมชนวัดเทวราชกุญชร มีประสบการณ์ด้านการทำอาหารมากกว่า 50 ปี เพราะฝีมือในการทำอาหารที่ถ่ายทอดกันมาและได้ชื่อว่าเป็นอาหารแบบชาววัง ปัจจุบันมีชื่อเสียงในเรื่องการจัดเลี้ยงนอกสถานที่ สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนี้ โดยชาวบ้านบอกว่าสมาชิกในชุมชนไม่จำเป็นต้องไปหางานที่อื่นทำเลยเพราะธุรกิจรับจัดเลี้ยงนอกสถานที่นี้สามารถหล่อเลี้ยงคนในชุมชนได้อย่างสบายไม่มีทางที่คนในชุมชนจะตกงานแน่นอน พัฒนาการที่ต่อเนื่องยาวนานได้เป็นส่วนสำคัญในการช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างชัดเจน ขณะเดียวกันชุมชนก็กำลังเผชิญหน้ากับการพัฒนาของรัฐ คือการสร้างทางเลียบแม่น้ำ ที่อาจส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอย่างมาก หากชุมชนไม่ลุกขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นสังคมได้รับรู้ถึงตัวตนและการมีอยู่ของชุมชนว่ามีความสำคัญอย่างไรต่อเมือง

3.2.2 โจทย์วิจัย “ครัวกรุงเทพ : การสืบทอดอาหารไทยสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจจัดเลี้ยงอาหารชุมชนวัดเทวราชกุญชร”

ปัจจุบันชุมชนวัดเทวราชกุญชรมีผู้ประกอบการธุรกิจจัดเลี้ยง ทั้งหมด 18 ร้าน แต่ละร้านมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ชุมชนจึงเกิดแนวคิดในการรวบรวมข้อมูลสร้างมรดกวัฒนธรรมทางด้านอาหารของชุมชน เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้กับธุรกิจจัดเลี้ยง แสดงให้เห็นวิถีชีวิตของชุมชน และผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยววิถีชุมชนวัดเทวราชฯ โดยนำผลการรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อวางแผนแนวทางการท่องเที่ยวชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการจัดการร่วมกับวัดเทวราชกุญชร หน่วยงานรัฐ เอกชน ผู้มีส่วนได้เสียกับพื้นที่ นำไปสู่ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

1) วัตถุประสงค์

- (1) สืบค้นรวบรวมข้อมูลด้านวิถีชีวิตและมรดกวัฒนธรรมชุมชน
- (2) ศึกษาการท่องเที่ยวในปัจจุบัน
- (3) วิเคราะห์หาแนวทางการท่องเที่ยวในอนาคต ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการร่วมกับหน่วยงาน

2) สิ่งที่คาดหวังจากการวิจัย

- (1) แสดงคุณค่าและสืบทอดวัฒนธรรมอาหารแบบดั้งเดิมของชุมชน
- (2) แสดงถึงความสำคัญและเครือข่ายความสัมพันธ์ของชุมชนที่ต้องอยู่ร่วมและพึ่งพากันในพื้นที่
- (3) ส่งเสริมธุรกิจดั้งเดิมซึ่งเศรษฐกิจระดับฐานรากในชุมชนให้เป็นที่รู้จักและยอมรับ
- (4) ใช้เป็นข้อมูลอ้างอิง เพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

3) วิธีการดำเนินงาน

- (1) รวบรวมข้อมูลด้านวิถีชีวิตและมรดกวัฒนธรรมชุมชน โดยการพูดคุยและจัดเวทีประชุม
- (2) วิเคราะห์ สังเคราะห์ ด้านวิถีชีวิตและมรดกวัฒนธรรมชุมชน
- (3) จัดเวทีนำเสนอข้อมูลด้านวิถีชีวิตและมรดกวัฒนธรรมชุมชน ให้กับคนในชุมชน

(4) วางแผนการเปิดบ้านชุมชนวัดเทวราชฯร่วมกับชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้เสีย

(5) ประชาสัมพันธ์การเปิดบ้านชุมชนวัดเทวราชฯ ออกสู่สาธารณะ

(6) จัดกิจกรรมเปิดบ้านชุมชนวัดเทวราชฯ เพื่อนำร่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

(7) สรุปผลการจัดวาง เพื่อวางแผนการทำงานในระยะต่อไป

4) ระยะเวลาการดำเนินงาน

12 เดือน นับจากวันเซ็นสัญญา

5) แผนการดำเนินงาน

แผนการดำเนินงาน	เดือนที่	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
รวบรวมข้อมูลด้านวิถีชีวิตและมรดกวัฒนธรรมชุมชน													
รวบรวมข้อมูลด้านการท่องเที่ยว และปัญหาที่เกิดขึ้น													
เวทีนำเสนอชุมชนวัดเทวราช													
ประชาสัมพันธ์กิจกรรม													
จัดกิจกรรม เปิดบ้านชุมชนวัดเทวราช													
จัดทำรายงานและข้อสรุปการวิจัย													

ตาราง 3-2 แผนการดำเนินงานชุมชนวัดเทวราชกุญชร

6) ทีมวิจัยชุมชนวัดเทวราชกุญชร เขตพระนคร

- ประภาดา มูลศรี
- นิพนธ์ เจริญโภคราช
- จณัญญา ตริตรอง
- สรเทพ โรจน์พจนารักษ์
- เฉลิมลักษณ์ เอกมณี

7) ข้อเสนอด้านงบประมาณ

รวม 419,000 บาท จำแนกเป็น

- ค่าตอบแทนคนทำงาน

5,000 บาท/เดือน x จำนวน 5 คน x 12 เดือน เป็นเงิน 300,000 บาท

- ค่าจัดเวที

25,000 บาท/ครั้ง x จำนวน 1 ครั้ง เป็นเงิน 25,000 บาท

- ค่าลงสำรวจ รวบรวมข้อมูลพื้นที่

3,000 บาท/เดือน x 5 เดือน เป็นเงิน 15,000 บาท

- ค่าจัดทำเอกสารรายงาน

เป็นเงิน 5,000 บาท

- ค่าติดต่อประสานงาน

2,000 บาท/เดือน x 12 เดือน เป็นเงิน 24,000 บาท

- ค่ากิจกรรมนำร่อง

เป็นเงิน 50,000 บาท

3.3 ชุมชนบ้านปูน

3.3.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านปูน

ชุมชนบ้านปูน (บางยี่ขัน) เป็นชุมชนเก่าแก่อตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งธนบุรีช่วงบริเวณบางยี่ขัน ในอดีตชื่อ“บ้านปูน” มักจะหมายถึงชุมชนที่มีอาชีพหลักประกอบอาชีพทำปูนแดงที่ใช้รับประทานกับหมากพลูตามความนิยมของคนในสมัยก่อน โดยในละแวกใกล้เคียงจะมีบ้านปูนอยู่สองแห่ง ได้แก่ บ้านปูนวังหลัง และบ้านปูนบางยี่ขัน ซึ่ง“ชุมชนบ้านปูน”ในที่นี้จะหมายถึงชุมชนบ้านปูนซึ่งตั้งอยู่ที่บางยี่ขัน เป็นชื่อตำบลหนึ่งในเขตบางกอกน้อย ฝั่งธนบุรี จนมาภายหลังได้มีการ

แบ่งเขตปกครองใหม่ ชุมชนบ้านปูนจึงขึ้นอยู่กับแขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร โดยมีอาณาเขตที่ตั้งดังนี้

ทิศเหนือ – ตามแนวทางรถไฟสายเก่าสายเจ้าพระยารวรพงษ์ ตั้งแต่ท่ารถไฟริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกไปจดแนวสวนวัดรวก ตำบลบางบำหรุ ริมถนนจรัลสนิทวงศ์ (ในปัจจุบันอาณาเขตถึงวัดคฤหบดี)

ทิศใต้ – ตามแนวคลองวัดดาวดึงส์ แต่เดิมเป็นทางเดินไม้กระดานพาดต่อม่อเตี้ยๆ คล้ายสะพานจึงเรียกกันว่าสะพานยาว ขนานกับคลองวัดดาวดึงส์ไปตลอดทางถึงถนนจรัลสนิทวงศ์ (ปัจจุบันอาณาเขตถึงเชิงสะพานพระรามแปด)

ทิศตะวันออก – แม่น้ำเจ้าพระยา

ทิศตะวันตก – จากคลองวัดดาวดึงส์ด้านทิศใต้ไปจนจดแนวทางรถไฟสายเก่าสายเจ้าพระยารวรพงษ์ (ปัจจุบันเป็นชุมชนบ้านจัดสรร และตลาดใหม่)

ภาพที่ 3-22 ภาพทางเข้าชุมชนจากบริเวณใต้สะพานพระรามแปดซึ่งเห็นกำแพงที่สันนิษฐานว่าเคยเป็นของวังเจ้าอนุวงศ์

ชุมชนแห่งนี้เริ่มตั้งถิ่นฐานในสมัยกรุงธนบุรีและมีชื่อเสียงจากการทำปูนกินหมาก ซึ่งบรรพบุรุษของชุมชนนั้นอพยพมาจากพระนครศรีอยุธยามาตั้งชุมชนอยู่ในบริเวณนี้ในช่วงเวลาที่พระเจ้าตากได้อพยพไพร่พลลงมาครั้งที่พม่าเข้าตีกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2310 ตามคำบอกเล่าของจอมพลประศาสน์ จารุเสถียร ในหนังสือ “ฝากเรื่องราวไว้ให้ลูกหลาน” ซึ่งเล่าว่าต้นตระกูลของท่านได้อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยา ล่องมาตามแม่น้ำเจ้าพระยามาขึ้นฝั่งที่แห่งนี้และได้ตั้งชื่อที่ “บางพลัด” ซึ่งมีที่มาจาก “บางพลัดถิ่น” ซึ่งคนกลุ่มนี้มีภูมิปัญญาอาชีพดั้งเดิมด้านการทำปูนกินหมากและรักษาการประกอบอาชีพนี้เมื่อย้ายถิ่นฐานมาที่บ้านปูน แต่ในปี พ.ศ. 2482 รัฐบาลได้ออกประกาศชักชวนให้เลิกรับประทานหมากในหมู่ข้าราชการ เนื่องจากต้องการให้ประเทศไทยมีความเป็นอารยชนเทียบเท่าประเทศต่างๆ เพราะคนเคี้ยวหมากจะมีฟันดำซึ่งเป็นสิ่งไม่เจริญตา จนถึงช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลได้สั่งให้เลิกเผาปูนเพราะเวลาทำปูนจะต้องเผาปูนต่อเนื่องเป็นสัปดาห์ซึ่งจะทำให้เห็นแสงไฟจากทางอากาศจึงทำให้ไม่ปลอดภัยจากเครื่องบินทิ้งระเบิดจึงได้เลิกการทำปูนไปในที่สุด แต่ชุมชนยังคงจดจำตำแหน่งของโรงปูนได้เป็นอย่างดีเพราะเคยโตและใช้เป็นที่เล่นด้วยกันมาตั้งแต่เด็ก

ภาพที่ 3-23 ภาพปูนแดงสำหรับกินกับหมากพลูซึ่งเป็นที่นิยมของคนไทยสมัยก่อน

ภาพที่ 3-24 ภาพความเป็นคนไทยที่มีอารยะในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามซึ่งต้องเปลี่ยนการแต่งกายและเลิกกินหมาก

1) วิถีชีวิต

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนจะเริ่มจากริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งจะเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ตามตลิ่งแม่น้ำจะมีทั้งบ้านเรือนอยู่บนฝั่งและเรือนแพ ซึ่งสัมพันธ์กับการสัญจรหลักของคนสมัยนั้นที่ใช้เรือ โดยทำน้าสำคัญของชุมชนจะอยู่บริเวณหน้าศาลเจ้า ชาวบ้านเรียกชื่อว่า “ท่าหิน” ซึ่งเป็นท่าเรือที่ใช้เดินทางมาที่บ้านปูนรวมถึงเป็นท่าที่ชาวบ้านใช้ตักน้ำหรืออาบน้ำ เพราะที่ตรงนี้ลักษณะตลิ่งจะเป็นเหมือนหาดทราย เวล่าน้ำลงจะมีโขดหินผุดขึ้นมา และเด็กๆก็จะไปเดินเล่น ผู้ใหญ่ในชุมชนเล่าว่าทำน้านี้จะเป็นที่คนมาพบปะกันทุกวันเพราะจะต้องมาอาบน้ำที่ท่าหิน โดยจะเดินทางเดินในชุมชน ผ่านศาลเจ้า และป้อมตำรวจเพื่อมาอาบน้ำหรือเล่นน้ำกันที่ท่าหินนี้ นอกจากนี้บริเวณนี้จะมีเรือขายของแวะเวียนกันมาตามช่วงเวลาทุกวัน เช่น เนื้อต้ม หอยแมลงภู่ หอยแครง ก๋วยเตี๋ยว กับข้าว ไข่ต้ม ฯลฯ แต่ค่อยๆหายไปเมื่อตอนสมัยตัดถนน จนเหลือเรือขายของน้อยมากในปัจจุบัน เช่น เต้าหู้ทอด ปลาหมึกย่าง เป็นต้น และหากชาวบ้านต้องการสินค้าอื่นๆก็นอกจากที่มาขายตามเรือจะไปจ่ายตลาดกันที่ ตลาดเทเวศ(ตลาดยอด) สำหรับของที่ไม่งแพง เช่น

กับข้าว ของกิน ของใช้ หรือซื้อผักทั่วไป แต่หากต้องการจะซื้อของสวยๆแพงๆก็จะไป
จับจ่ายที่ตลาดบางลำพู

ภายในบ้านปูนจะเป็นชุมชนที่เรียบง่าย รู้จักกันหมด ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งกัน
เด็กๆจะชอบมาเล่นกันตรงลานศาลเจ้า มาวิ่งเล่น มาเตะตะกร้อ โดยแบ่งพื้นที่การอยู่
อาศัยตามเชื้อชาติเป็น “บ้านบน”(ท่าบน) และ“บ้านล่าง”(ท่าล่าง) นอกจากนี้ยังมีข้อ
สันนิษฐานว่าชุมชนอาจเรียกชื่อบ้านบน-บ้านล่างตามระดับความสูงของพื้นที่โดยบ้านบน
จะมีพื้นที่สูงกว่าบ้านล่าง ทำให้เมื่อถึงเวลาหน้าน้ำบ้านล่างจะน้ำท่วมอยู่เป็นประจำ การ
แบ่งเขตที่อยู่อาศัยจะแบ่งโดยสังเขปที่กำแพงวังเก่าหน้าทางเข้าชุมชนบริเวณใต้สะพาน
พระรามแปดในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) บ้านบน จะเป็นที่อยู่ของคนไทย เป็นที่ตั้งของชุมชนในปัจจุบัน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ มี
สถานที่สำคัญได้แก่ ศาลเจ้า ท่าเรือบ้านปูน ท่าน้ำ (ท่าหิน) โรงทำปูน โรงทำเตา โรงทำ
ขนมจีน โรงยาฝิ่น
- 2) บ้านล่าง จะเป็นที่อยู่ของคนจีนซึ่งจะอยู่กันหนาแน่นกว่าบ้านบน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ
ใต้ โดยมีอาณาเขตตั้งแต่กำแพงวังไถ่ลงมาทางทิศใต้จนถึงบริเวณโรงสุราบางยี่ขัน แต่
ในปัจจุบันพื้นที่บริเวณท่าล่างได้ถูกเวนคืนสำหรับก่อสร้างเป็นสะพานพระราม

ภาพที่ 3-25 ภาพพื้นที่ชุมชนบ้านปูนเดิมมีบริเวณจาก“ท่าบน”ซึ่งเป็นที่ตั้งชุมชนในปัจจุบัน มาจนถึง“ท่าล่าง” หรือบริเวณ
เชิงสะพานพระราม 8 ในบริเวณนี้จะมีกำแพงอิฐเก่าซึ่งสันนิษฐานว่าเคยเป็นกำแพงวังเจ้าอนุวงศ์

บุคคลสำคัญในย่านนี้ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ จอมพลประภาส และตระกูลพลเอกพร
ธนะภูมิ สนิทวงศ์ ซึ่งชาวบ้านจะให้ความเคารพยำเกรง เช่นเดียวกับการนับถือผู้ใหญ่ผู้
อาวุโสและคนเก่าแก่ในชุมชน

ปัจจุบันประชากรดั้งเดิมในบ้านปูนน้อยลงจากการที่ถูกเวนคืนที่ไปทำสะพานและ
การสร้างบ้านจัดสรร ทำให้มีคนข้างนอกเข้ามาอยู่แทน เช่น คนอีสานที่เข้ามาหางานหรือ
ค้าขายรถเข็นในกรุงเทพโดยมาอาศัยเช่าบ้านอยู่และเตรียมของเข็น ตั้มถั่วเพื่อออกไปขาย
ในบริเวณรอบๆ แล้วเวลาหน้านาก็จะกลับไปบ้านเกิดเพื่อทำนาก่อนจนหมดหน้านาถึงจะ
กลับมาอีกครั้ง

2) ประเพณี

ในชุมชนบ้านปูนจะมีประเพณีที่สำคัญที่ชาวบ้านให้ความสำคัญร่วมกันดังนี้

1) การพึ่งเทศน์ช่วงเข้าพรรษา

ชาวชุมชนบ้านปูนจะถูกปลูกฝังให้ใกล้ชิดศาสนากันตั้งแต่เด็ก จึงให้ความสนใจ
ด้านธรรมะเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะช่วงเข้าพรรษา 3 เดือนจะมีการนิมนต์พระให้มาเทศน์
ในชุมชนที่ศาลาโรงธรรมทุกวันพระ ซึ่งชาวบ้านจะรับอาสาเป็นเจ้าภาพหมุนเวียนกันไป
โดยทุกวันพระในช่วงนั้นจะมีตักถ้องบอกเวลาตอน 5 โมงเย็น เพื่อให้ชาวบ้านได้มารวมตัว
กันฟังเทศน์ฟังธรรมหลังเสร็จงาน

2) ประเพณีสงกรานต์

ในช่วงสงกรานต์กลุ่มคนจีนจะมีจัดจ๊วเจ็ดวันเจ็ดคืนถวายศาลเจ้าในชุมชน โดย
หันหน้าเวทีไปทางตะวันตกทางหน้าศาลเจ้า หลังพินชนกับเตาปูน ในสมัยก่อนจะมีคุณอุ
เทน เตชะไพฑูริย์ (เจ้าของแม่โขง) มาช่วยเป็นเจ้าภาพอยู่ประจำ และเมื่อจบงานลงจะมี
ประมุขของศาลเจ้ากัน ทำให้มีเงินกองทุนสำหรับไว้ใช้ดูแลศาลเจ้า

3) เศรษฐกิจชุมชน

ชุมชนในย่านบางยี่ขันนี้อยู่ในย่านที่มีทำเลที่ตั้งที่ดีเหมาะสมต่อการคมนาคมขนส่ง ค้าขาย และเพาะปลูก เนื่องจากอยู่ติดริมแม่น้ำเจ้าพระยา และมีคลองเชื่อมไปยังพื้นที่ด้านในทำให้เกิดสวนผลไม้ บ้านเรือน โรงงาน และการค้าริมน้ำอย่างหนาแน่น จึงทำให้ชาวชุมชนย่านนี้จะวิถีชีวิตสัมพันธ์กับแม่น้ำทั้งทางด้านการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ นอกจากนี้ยังมีแหล่งงานซึ่งเคยตั้งอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมากได้แก่ โรงสุรา โรงขนมจีน โรงเตาอังโล่ โรงทำข้าวตอก โรงทำไต้ปลาตองหอยตอง โรงทำข้าวเหนียวมูน เป็นต้น เนื่องจากทำเลที่ตั้งอยู่ติดแม่น้ำเพราะต้องใช้น้ำจากแม่น้ำในการผลิตและขนส่ง โดยชาวชุมชนทุกครัวเรือนมักจะมีอาชีพมากกว่าหนึ่งอาชีพตามความถนัด ซึ่งกลุ่มอาชีพที่สำคัญของชุมชนจะมีดังนี้

(1) ชาวสวน

วิถีชาวสวนชาวบางยี่ขันนั้นเกิดจากต้นทุนของพื้นที่ ซึ่งเคยเต็มไปด้วยสวนผลไม้ และท้องร่องที่ชาวชุมชนอยู่อาศัยเป็นกลุ่มเครือญาติที่ปลูกบ้านเรือนอยู่ใกล้กัน เวลาไปมาหาสู่กันก็จะเดินผ่านสะพานไม้ที่ทอดผ่านท้องร่องหากัน และเมื่อเวลามีผลไม้ก็จะเอามาแบ่งกันในชุมชนบ้าง ออกไปขายข้างนอกบ้าง หรือนำไปขายในที่ทำงานของตัวเองในแต่ละวัน เช่น แม่ทำสวนขายผลไม้ที่ละแวกบ้าน พ่อไปขายกันที่โรงเหล้าเวลาพัก หรือลูกเวลาไปโรงเรียนก็เอาขนมไปขาย

ผลไม้ขึ้นชื่อของย่านนี้จะเป็น ทุเรียนก้านยาว ทุเรียนกำปัน เงาะบางยี่ขัน มังคุด ส้มโอ ซึ่งมักจะเป็นที่นิยมของคนในย่านและละแวกใกล้เคียงเป็นอย่างมาก

แต่ในปัจจุบันชุมชนย่านนี้ได้เปลี่ยนแปลงจากสวนเป็นบ้านเรือนหนาแน่นและหมู่บ้านจัดสรรในช่วงที่มีการสร้างสะพานพระปิ่นเกล้า และได้เปลี่ยนแปลงอย่างมากเมื่อครั้งสร้างสะพานพระรามแปด เนื่องจากต้องเวนคืนที่ดินในบริเวณที่ดินของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ทำให้เหลือชุมชนเดิมอยู่ประมาณครึ่งเดียวในปัจจุบัน ส่งผลให้ไม่มีการทำสวนในย่านนี้อีก

(2) ลูกจ้างโรงงานสุรา

โรงสุราเป็นแหล่งงานสำคัญของชาวชุมชนอีกแห่งหนึ่ง เนื่องจากโรงสุรียบางยี่ขัน (แม่โขง) เคยมีขนาดใหญ่มาก ซึ่งเคยตั้งอยู่ในที่ตั้งของมูลนิธิชัยพัฒนาในปัจจุบัน และ

บริเวณรอบๆจะเป็นโรงเก็บเหล้าไถ่ลงทิศใต้ไปเรื่อยจนมาถึงพื้นที่ได้สะพานพระรามแปด
ในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ของชุมชนกับโรงสุรานั้นค่อนข้างจะพึ่งพากันแม้ว่าบางครั้งจะมี
ปัญหาจากที่โรงเหล้าปล่อยน้ำสาละแม่น้ำ ทำให้ชุมชนใช้น้ำไม่ได้ทุกวันเป็นช่วงเวลา จน
น้ำพัดไหลไปจึงใช้ได้ หรือบางที่ซึ่งเขม่าก็พัดมาตกเสื้อผ้าที่ตากไว้ ชุมชนก็เฉยๆไม่ร้องเรียน
เพราะว่าเป็นแหล่งงานสำคัญ

จุดเปลี่ยนสำคัญคือการย้ายที่ตั้งของโรงเหล้าออกไปยังจังหวัดปทุมธานีและ
จังหวัดต่างๆ เนื่องจากหมดสัญญาเช่า ทำให้ได้รับผลกระทบพอสมควร มาปรับตัวทำรับ
อาชีพค้าขายแทน เช่น ค้าขายเสื้อผ้า เพราะคนทำงานโรงเหล้าถ้ารู้จักเก็บออมจะตั้งตัวได้
จากงานพิเศษนอกเวลา และสวัสดิการที่มีข้าวเลี้ยง และอีกครั้งเมื่อตอนเวนคืนทำให้โกดัง
ที่เหลืออยู่ต้องย้ายออกไปทั้งหมด แต่ที่ตรงนั้นเป็นที่ทรัพย์สินฯ ชาวบ้านเลยได้แต่เงินชน
ย้าย และบางบ้านอาจจะทะเลาะกันเรื่องการแบ่งเงินกัน

ภาพที่ 3-26 ภาพพื้นที่โรงสุรابقบยั้งนในอดดตก่อนที่สร้างสะพานพระรามแปด

(3) ขนมหไทย

ชาวชุมชนจะมีความชำนาญด้านการทำขนมไทย โดยมีขนมไทยเจ้าที่มีชื่อเสียง
คือ ขนมแม่สำราญซึ่งเป็นขนมขึ้นชื่อของย่านนี้ จะมีฝีมือด้านการทำขนมตาล ขนมใส่ไส้
ถั่วแปบไส้กุ้ง ตะโก้ ข้าวต้มมัด สาคูไส้หมู ขนมเทียน แหล่งที่ขายคือบริเวณหน้าโรงสุร่าทำ

ให้มีคนสั่งเป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันเลิกทำไปแล้วเนื่องจากเสียชีวิตแล้ว ประกอบกับมีกำไรน้อยจากต้นทุนของวัตถุดิบที่แพงขึ้นตามสมัย

(4) ประมง

การประมงในชุมชนนั้นเป็นการทำแบบไม่ได้เน้นค้าขายแต่เน้นไว้กินเองในครอบครัวจนมีเหลือถึงเอาไปขาย เพราะว่าแม่น้ำเจ้าพระยาในสมัยก่อนนั้นอุดมสมบูรณ์มาก จนคนในชุมชนไม่ต้องซื้อปลาซื้อกุ้ง เพราะเกือบทุกบ้านที่อยู่ริมแม่น้ำจะมีทักษะในการจับปลา โดยในแต่ละวันก็จะออกไปหาปลาบริเวณชายน้ำในช่วงตีสี่ หรือเวลาไปอาบน้ำก็จะถือโอกาสส่งมุ้งไปในเวลาเดียวกัน เวลาที่ปลาชุมคือเวลาที่โรงเหล้าปล่อยสาเหล้าลงน้ำ ปลาอุด ปลาสด ปลาคัง ปลากระโทงแทง เอาไม้ปักกล่าใช้ดักปลา

วิธีหาปลาของชาวบ้านมักใช้การวางตาข่ายดักปลา หรือใช้ไม้ปักกล่าใช้ดักปลา ส่วนกุ้งใช้เบ็ดตกเหยื่อที่ใช้คือไส้เดือนแช่น้ำเกลือ ซึ่งถ้าจะหาปลาหากุ้งจะต้องรอน้ำเหนือไล่ลงมาเพื่อไล่ปลาเสียลงไปจึงจะหาปลาได้ นอกจากนี้จะมีพบได้ในช่วงหน้าหนาวที่ยังมีคนเอาเรือมาจอดใต้สะพานแล้วมาตกกุ้ง เพราะหน้าหนาว กุ้งจะลงน้ำลึก

สัตว์น้ำที่พบได้ในริมแม่น้ำเวลาน้ำขึ้นน้ำลงมีดังนี้ ปลาสลิ่ง เวลาปลาจะมาจะลอยขึ้นเป็นแพ คนก็จะช้อนไปกิน และทำน้ำปลา ปลาลิ้นหมา ปลาสด ปลาคัง และปลากระโทงแทง ซึ่งในปัจจุบันชนิดนี้หายไประยะหนึ่งนานแล้ว

นอกจากปลายังมีกุ้ง เช่นกุ้งตะเข็บ มีขนาดตัวเท่านี้วักก้อย คนช้อนเอาไปทำกุ้งหวาน กุ้งดัดขึ้น สัตว์น้ำที่พบในสวนในท้องร่องจะมีดังนี้ ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาดุก ปลาสามชนิดนี้เวลาลอกท้องร่องจะพบเยอะมาก ปลาหมอ ปลาหนวดคราม ปลาเข็ม ปลากระทุงเหว แต่ในปัจจุบันสายพันธุ์ปลาในแม่น้ำหายไประยะหนึ่งนานเพราะน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาเคยเน่าเสียและไม่สะอาดเหมือนก่อน ประกอบกับปัจจุบันคนไม่ค่อยกล้ากินสัตว์น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาทำให้คนหาปลาลดลงไปมาก

(5) การถักกก

อาชีพนี้จะเป็นอาชีพเสริมของเกือบทุกครัวเรือนในเวลาว่าง โดยจะรับถักกกจากแถวบรมมหาราชวังสำหรับทำเสื่อ ซึ่งเป็นการใช้เวลาให้มีค่าเพราะพ่อแม่ไม่ปล่อยให้อยู่เฉย ถ้าไม่ตัดฟืน ดายหญ้า แบกฟืน ก็จะต้องรื้อยมาลัย ทำดอกไม้ หรือถักกก

(6) ทำดอกไม้

งานทำดอกไม้เป็นอาชีพดั้งเดิมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในชุมชน โดยมีบ้านป่าชมที่ทำมาแต่โบราณ (บ้านแถบศาลเจ้า) เนื่องจากตระกูลนี้มาจากวังหลัง จึงมีฝีมือเพราะได้วิชามาจากในวัง โดยเฉพาะการทำบายศรี ทำกนก ทำอุบะ ร้อยมาลัย ทำดอกไม้สด-ดอกไม้แห้ง ทำให้มีการสืบทอดความชำนาญกันมาตั้งแต่สมัยอดีต และมีเครือข่ายที่กระจายกันทำในชุมชนอยู่หลายเจ้า ซึ่งในยุคหลังจะเป็นเย็บแบบดอกไม้ ซึ่งแหล่งงานที่สำคัญคือปากคลองตลาด โดยจะรับงานแยกกันแบบต่างคนต่างรับเพราะว่ามีงานเยอะมาก นอกจากจะไม่ทันจึงกระจายงานให้เพื่อนบ้านทำกันในเครือข่าย เพราะคนที่นี่หลายคนมีพื้นความชำนาญด้านช่างฝีมือ โดยทำได้แทบทุกอย่างตั้งแต่ ทำบ้าน ทำวาวทำตู้ ทำช่างไม้ แท่งหยวก แม้แต่คนทำงานโรงเหล็กก็ทำเป็น

3) เหตุการณ์สำคัญ

ในชุมชนจะมีเหตุการณ์ที่สำคัญที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในชุมชนดังนี้

(1) การประกาศให้ปิดโรงปูนในช่วงปี พ.ศ. 2460 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการทิ้งระเบิดในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เพราะชุมชนอยู่ใกล้แหล่งสำคัญต่างๆ ในขณะนั้น ก่อนที่ต่อมาจะมีคำสั่งให้เลิกกินหมากในปี พ.ศ. 2482 จึงทำให้บ้านปูนไม่มีการทำปูนโรงปูนอีกต่อไป

(2) การย้ายโรงสุรบางยี่ขันในช่วงปี พ.ศ. 2523 ซึ่งส่งผลกระทบต่ออาชีพและแหล่งงานของชุมชนประกอบกับชุมชนบางส่วนได้ย้ายถิ่นฐานตามโรงสุราที่ย้ายไปจังหวัดปทุมธานีด้วย

(3) การสร้างสะพานพระปิ่นเกล้า ในช่วงปี พ.ศ. 2514 ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาที่ดินโดยรอบ ทำให้ที่ดินในชุมชนถูกนำไปพัฒนาเป็นบ้านจัดสรร ทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีการอยู่อาศัยที่หนาแน่นขึ้น และมีคนภายนอกเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นในแนวถนนที่พัฒนาใหม่

(4) การสร้างสะพานพระรามที่ 8 ในช่วงปี พ.ศ. 2538 ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนมากที่สุดเนื่องจากต้องเวนคืนชุมชนบริเวณท่าล่างซึ่งตั้งอยู่ในที่ดินของ สนง.ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ทำให้ปัจจุบันชุมชนบ้านปูนเหลือแต่บริเวณท่าบน

ภาพที่ 3-27 ภาพมุมสูงบริเวณสะพานพระรามแปด

ภาพที่ 3-28 ภาพชุมชนฝั่งริมแม่น้ำเจ้าพระยา

5) จุดเด่นของชุมชน

ชาวชุมชนบ้านปูนจะมีจุดเด่นด้านชุมชนที่อยู่กับวัดโดยมีศูนย์กลางคือวัดคฤหบดี ซึ่งในวันพระ และเทศกาลประเพณีจะมีสวดมนต์ และเทศน์มหาชาติที่วัด ส่วนในวันสงกรานต์ และช่วงเข้าพรรษาจะมีทำบุญ ใสบาตร และฟังสวดร่วมกันที่ศาลาโรงธรรมในชุมชน ก่อนจะแบ่งกับข้าวที่ทำบุญไปทานกันที่บ้าน

ภาพที่ 3-29 ภาพศาลาโรงธรรมศาลาทรงไทย สำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนาอันเป็นความภาคภูมิใจของชุมชน

นอกจากนี้ชุมชนบ้านปูนยังมีศาลปู่โพธิ์และศาลเจ้าปิ้งเถ่ากงม่าที่ตั้งอยู่บริเวณลานกลางชุมชนอันเป็นพื้นที่สาธารณะที่สำคัญของชุมชนทั้งจัดกิจกรรมต่างๆ มาใช้ทำน้ำจิ้มจู้ ดูหนังกลางแปลงมาแต่สมัยอดีต

ภาพที่ 3-30 (ซ้าย) ศาลปู่โพธิ์และ (ขวา) ศาลเจ้าปึงเถ่ากงม่าที่ตั้งอยู่บริเวณลานกลางชุมชน

6) ผลกระทบจากการพัฒนา/ทางเลียบแม่น้ำ

ในอนาคตอันใกล้จะมีโครงการสร้างการสร้างทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าชุมชนบ้านปูน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรอบชุมชนอย่างมากในประเด็นดังต่อไปนี้

- 1) ด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนจากการถ่ายเทอากาศและน้ำเน่าเสีย เนื่องจากในอดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนได้รับปัญหาจากโครงการเขื่อนป้องกันน้ำท่วมอยู่แล้วโดยกำแพงเขื่อนนั้นเป็นอุปสรรคในการถ่ายเทอากาศภายในชุมชน เพราะชุมชนในย่านนี้เป็นชุมชนอยู่อาศัยหนาแน่นจึงต้องอาศัยลมจากแม่น้ำในการช่วยถ่ายเทอากาศที่ไหลเวียนตามตรอกและซอยเพื่อสภาวะที่ดี ประกอบกับเกิดปัญหาน้ำท่วมขังและการระบายน้ำทำให้เกิดปัญหาตามมา เช่น น้ำเน่าเสีย และการระบาดของยุงอันเป็นที่มาของโรคต่างๆ ซึ่งการสร้างโครงสร้างขนาดใหญ่ลักษณะนี้จะเป็นการซ้ำเติมปัญหาที่เกิดกับชุมชนให้รุนแรงขึ้น
- 2) ด้านภูมิทัศน์ของชุมชนจากการถูกบดบังภูมิทัศน์และตัดขาดความสัมพันธ์ของชุมชนกับแม่น้ำโดยถาวรซึ่งจะส่งผลกระทบต่อชาวชุมชนที่ยังคงอาศัยและพึ่งพิงการใช้แม่น้ำอยู่ในปัจจุบัน

- 3) ด้านการเดินเรือ เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เป็นลักษณะของโค้งน้ำ ทำให้กระแสน้ำไหลแรงขึ้น ประกอบกับการสร้างสะพานพระรามแปดนั้นทำให้เกิดกระแสน้ำที่แรงขึ้น ทำให้เดินเรือยากและมีผลอย่างมากต่อเรือขนาดเล็กและเรือหาปลา ซึ่งหากมีการสร้างโครงสร้างเพิ่มก็จะทำให้ผลกระทบรุนแรงขึ้น
- 4) การสูญหายของสัตว์น้ำและพันธุ์ปลาในแม่น้ำเจ้าพระยาของกรุงเทพมหานคร ซึ่งชุมชนได้ตั้งข้อสังเกตว่าในปัจจุบันสัตว์น้ำเป็นจำนวนมากได้หายไปจากแม่น้ำ และการสร้างโครงการขนาดใหญ่เป็นระยะทางที่ยาวขนาดนี้จะส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบนิเวศของพื้นที่กรุงเทพฯซึ่งมีที่ตั้งใกล้กับปากแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการประมงชายฝั่ง และปัญหาเชิงนิเวศและห่วงโซ่อาหารของสัตว์น้ำในบริเวณนี้ โดยโครงการนี้ยังไม่มีรายงานการศึกษาผลกระทบโดยละเอียดด้านนิเวศวิทยาและผลกระทบเชิงสิ่งแวดล้อมที่เผยแพร่สู่สาธารณะอย่างชัดเจน

7) ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน

ในอนาคตอันใกล้ย่านชุมชนแห่งนี้จะพบกับความเปลี่ยนแปลงอีกครั้งด้วยการเพิ่มศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่สูงขึ้นทั้งจากทางเลียบริมแม่น้ำเจ้าพระยาหรือการพัฒนาส่วนต่อขยายรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินบนถนนจรัญสนิทวงศ์ ทำให้พื้นที่นี้ได้รับประโยชน์ด้านความสะดวกสบายในการเดินทางและเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ จากราคาที่ดินที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งเป็นชุมชนอยู่อาศัยและประกอบกิจการในระดับครัวเรือนจากการเพิ่มปริมาณของคนภายนอกพื้นที่ที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาเพิ่มขึ้นในบริเวณริมถนนจรัญสนิทวงศ์และบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาในอนาคต

ในทางกลับกันหากสามารถสร้างแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่เพื่อเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจและคมนาคมโดยไม่ทำลายวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อม ด้วยการอาศัยต้นทุนทางมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของพื้นที่มาเป็นตัวตั้งก็จะสามารถคงความเป็นชุมชนดั้งเดิมและย่านประวัติศาสตร์ให้อยู่ร่วมกับการพัฒนาเมืองในอนาคต เนื่องจากชุมชนในพื้นที่นี้ล้วนเป็นกลุ่มคนดั้งเดิมที่มีความผูกพันกับพื้นที่และมีส่วนร่วมกับการพัฒนาย่านนี้มาตั้งแต่ในอดีต

8) สรุปข้อมูลเบื้องต้นชุมชนบ้านปูน

ชุมชนที่ประกอบอาชีพทำปูนแดงที่ใช้รับประทานกับหมากพลูตามความนิยมของคนในสมัยก่อน ซึ่ง”ชุมชนบ้านปูน”ในที่นี้จะหมายถึงชุมชนบ้านปูนซึ่งตั้งอยู่ที่บางยี่ขัน โดยมีการแบ่งพื้นที่การอยู่อาศัยตามเชื้อชาติคือ “บ้านบน”(ท่าบน) และ “บ้านล่าง”(ท่าล่าง) บริเวณบ้านบนจะเป็นที่อยู่ของคนไทย ส่วนบ้านล่างเป็นที่อยู่ของคนจีน อาชีพเดิมคือ การเป็นชาวสวนผลไม้ ทำปูน ประมง ขนส่งไทย ดอกไม้สด ถักกก และเป็นลูกจ้างโรงงานสุราบางยี่ขัน ชุมชนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเรื่อยมา นับตั้งแต่การประกาศยกเลิกการกินหมาก การปิดโรงงานสุราบางยี่ขัน การสร้างสะพานพระปิ่นเกล้า และโครงการที่มีผลกระทบมากที่สุดคือการสร้างสะพานพระราม8 เนื่องจากมีชุมชนเกินครึ่งได้รับผลกระทบ และต้องย้ายออกไป ส่งผลให้ชุมชนมีขนาดเล็กลง และมีคนดั้งเดิมอยู่อาศัยน้อยลงมาก อย่างไรก็ตามผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมยังคงสืบทอดความรู้เรื่องการทำดอกไม้สดเอาไว้อย่างต่อเนื่อง จนสามารถยึดเป็นอาชีพหล่อเลี้ยงครอบครัวได้เป็นอย่างดี

ขณะที่การพัฒนาโครงการทางเลียบแม่น้ำ อาจส่งผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมต่อชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากถนนอาจเป็นสิ่งที่ยังมาไม่ถึง จนกว่าจะมีการก่อสร้างแล้วเสร็จ แต่ผลกระทบจากโครงการในเริ่มก่อตัวขึ้นแล้วเพราะมีกลุ่มชาวบ้านที่เกิดความคิดเห็นไม่ตรงกันในเรื่องโครงการพัฒนาดังกล่าว และนี่คือผลกระทบที่สำคัญที่สุดในเวลานี้ที่เกิดขึ้นนั่นคือความไม่เข้าใจกันของคนในชุมชน

3.3.2 โจทย์วิจัย “การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำดอกไม้ บายศรี และเย็บแบบในชุมชนบ้านปูน”

จากอดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนบ้านปูนได้พบกับความเปลี่ยนแปลงซึ่งส่งผลต่อวิถีความเป็นอยู่ของชาวชุมชนมาหลายครั้ง ตั้งแต่การเลิกทำปูนจากสงครามโลกครั้งที่สองและนโยบายการพัฒนาประเทศ เลิกทำส่วนจากการพัฒนาที่ดินและขยายเมืองหลังสร้างสะพานพระปิ่นเกล้า เปลี่ยนอาชีพครั้งใหญ่หลังจากการตั้งและย้ายออกของโรงงานสุรา ย้ายถิ่นฐานครั้งใหญ่จากการสร้างสะพานพระรามที่แปด ตัดขาดวิถีชีวิตกับแม่น้ำจากการสร้างเขื่อนป้องกันน้ำท่วม จนถึงในอนาคตอันใกล้จะมีการสร้างทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นด้านหน้าชุมชน ส่งผลให้มรดกวัฒนธรรมซึ่งสะท้อนตัวตนของชาวบ้านปูนได้สูญหายไปเป็นจำนวนมากจนเหลืออยู่ในความทรงจำของผู้ใหญ่จำนวนมาก

มาก แต่ชาวชุมชนบ้านปูนก็ปรับวิถีชีวิตและอาชีพให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอดตั้งแต่วิถีชุมชนชาวสวนสู่ชุมชนอยู่อาศัยธรรมดา

อาชีพทำดอกไม้เน้นเป็นกลุ่มอาชีพดั้งเดิมที่ยังคงเหลืออยู่ในพื้นที่ ซึ่งสะท้อนวิถีชาวสวนและความเป็นไปที่อาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนและสืบทอดทักษะด้านการทำดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง เครื่องแขวน บายศรี และเย็บแบบ ที่พัฒนามาจนถึงปัจจุบัน โดยอาชีพทำดอกไม้ยังคงหล่อเลี้ยงคนในชุมชนหลายครัวเรือนด้วยการเป็นแหล่งงานและอาชีพที่ส่งไปขายตามตลาดงานดอกไม้ต่างๆ เช่น ปากคลองตลาด หรือลูกค้าซึ่งมาสั่งโดยตรง เป็นต้น

โครงการวิจัยนี้มีความมุ่งหวังที่จะรวบรวมข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงเหลืออยู่และสูญหายไปแล้วผ่านมุมมองและความทรงจำของคนดั้งเดิมและกลุ่มอาชีพการทำดอกไม้ซึ่งเป็นกลุ่มเครือข่ายอาชีพดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์อย่างสุดท้ายที่หลงเหลืออยู่ในชุมชน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความภูมิใจและความสำคัญของชุมชนบ้านปูนและอาชีพทำดอกไม้

1) วัตถุประสงค์

- (1) รวบรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และมรดกวัฒนธรรมที่หายไปและยังคงอยู่ของชุมชนบ้านปูน
- (2) ศึกษาข้อมูลด้านเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของกลุ่มอาชีพการทำดอกไม้ในชุมชนบ้านปูน
- (3) ศึกษาเครือข่ายงานและความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจของกลุ่มอาชีพการทำดอกไม้ในชุมชนบ้านปูน

2) ขอบเขตของการวิจัย

กลุ่มอาชีพทำดอกไม้ในชุมชนบ้านปูน

3) ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) รวบรวมข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมในชุมชนบ้านปูน
- (2) เกิดการบันทึกความรู้และภูมิปัญญาการทำดอกไม้ของชุมชนบ้านปูน
- (3) ส่งเสริมให้อาชีพทำดอกไม้ให้เป็นที่ยู่งามมากขึ้นเพื่อเป็นการรักษาอาชีพไว้

4) ระยะเวลาในการดำเนินงาน

ใช้เวลาทั้งสิ้น 12 เดือน

5) วิธีการดำเนินงาน

- (1) เก็บข้อมูลด้านวิถีชีวิตและมรดกวัฒนธรรมชุมชนที่สูญหายไปและยังคงอยู่ในชุมชนบ้านปูน
- (2) จัดข้อมูลด้านวิถีชีวิตและมรดกวัฒนธรรมชุมชน
- (3) จัดเวทีหรือลงพื้นที่สำรวจกับกลุ่มทำดอกไม้เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญาการทำดอกไม้ บายศรี และเย็บแบบภายในชุมชนบ้านปูน
- (4) ศึกษาและรวบรวมเครือข่ายของกลุ่มอาชีพการทำดอกไม้ตั้งแต่ต้นทางจนถึงผู้ซื้อ
- (5) จัดเวทีหรือเรื่องแนวทางการส่งเสริมอาชีพทำดอกไม้ในชุมชนบ้านปูน
- (6) รวบรวมข้อมูลการวิจัยและจัดทำรูปเล่มการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำดอกไม้ บายศรี และเย็บแบบในชุมชนบ้านปูน

ภาพที่ 3-31 ภาพตัวอย่างการทำดอกไม้และบายศรีพญานาคภายในชุมชนบ้านนูน

ภาพที่ 3-32 ภาพเครื่องมือเครื่องใช้และสถานที่ทำดอกไม้ภายในชุมชนบ้านปูน

6) แผนการดำเนินงาน

แผนการดำเนินงาน	เดือนที่	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
รวบรวมข้อมูลด้านวิถีชีวิตและมรดกวัฒนธรรมชุมชน													
ศึกษาเครือข่ายการทำดอกไม้ และ เส้นทางในการทำดอกไม้													
รวบรวมข้อมูลด้านเอกลักษณ์และภูมิปัญญาการทำดอกไม้ในชุมชนบ้านปูน													
จัดทำแนวทางการส่งเสริมอาชีพทำดอกไม้ในชุมชนบ้านปูน													
จัดทำรายงานและข้อสรุปการวิจัย													

ตาราง 3-3 แผนการดำเนินงานชุมชนบ้านปูน

7) ทีมวิจัยชุมชนบ้านปูน เขตบางพลัด

- ระวีวรรณ สมิตะมาน
- ปรีชา รัตนโพธิพรกุล
- พรวิภา ประเคนแสง

8) ข้อเสนอด้านงบประมาณ

รวม 288,000 บาท จำแนกเป็น

- ค่าตอบแทนคณะทำงาน

5,000 บาท/เดือน x จำนวน 3 คน x 12 เดือน เป็นเงิน 180,000 บาท

- ค่าจัดเวทีรวบรวมข้อมูลและรับฟังความคิดเห็น

5,000 บาท/ครั้ง x จำนวน 3 ครั้ง เป็นเงิน 15,000 บาท

- ค่าบันทึกรวบรวมข้อมูลการทำดอกไม้

	3,500 บาท/เดือน x 6 เดือน	เป็นเงิน	28,000 บาท
-	ค่าวัสดุสิ้นเปลืองสำนักงาน		
	2,000 บาท/เดือน x 12 เดือน	เป็นเงิน	24,000 บาท
-	ค่าติดต่อประสานงาน		
	2,000 บาท/เดือน x 12 เดือน	เป็นเงิน	24,000 บาท
-	ค่าจัดทำรูปเล่มเอกสารรายงาน		
		เป็นเงิน	5,000 บาท
-	ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด		
	1,000 บาท/เดือน x 12 เดือน	เป็นเงิน	12,000 บาท

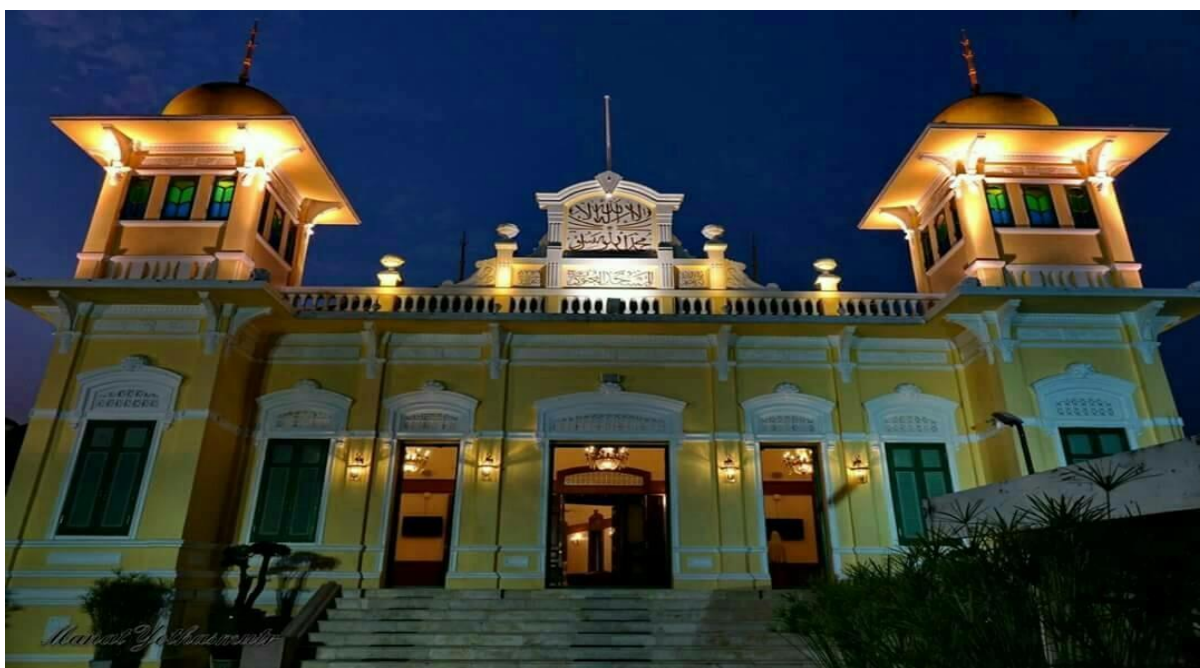
3.4 ชุมชนมัสยิดบางอ้อ

3.4.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนมัสยิดบางอ้อ

ชุมชนมัสยิดบางอ้อ อยู่ในซอยเจริญสุขนิทวงศ์ 86 ถนนเจริญสุขนิทวงศ์ แขวงบางอ้อ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นกลุ่มเขต 5 กลุ่มกรุงเทพมหานคร จัดเป็นชุมชนประเภทแออัด ประกาศเป็นชุมชนตามระเบียบกรุงเทพมหานครเมื่อปี 2540 ชุมชนมัสยิดบางอ้อ มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 257 ครัวเรือน โดยมีบ้านจำนวน 207 หลัง กรรมการชุมชน 13 คน มีประชากร 984 คน

1) สถานที่สำคัญ

อาคารมัสยิดหลังปัจจุบัน สร้างขึ้นในปีพ.ศ. 2462 เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนชั้นเดียวกว้าง 12 เมตร ยาว 24 เมตร “มัสยิดบางอ้อ” หรือตามจริงว่า “อัลอูมุดียะห์” (บ่าวผู้ภักดีต่อองค์อัลลอฮ์) มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกผสมผสานกับสถาปัตยกรรมแบบอิสลาม หลังคาเป็นทรงปั้นหย่า มุขด้านหน้ามีลวดลายปูนปั้น มีหอคอยหลังคาทรงโดมขนาดเล็กทั้งสองข้างทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ประตูหน้าเป็นไม้ ช่องลมเหนือประตูและช่องหน้าต่างเป็นปูนปั้นทรงโค้งแบบยุโรป ก่อสร้างโดยช่างชาวจีน แต่ไม่ปรากฏชื่อสถาปนิกผู้ออกแบบ

ภาพที่ 3-33 ภาพอาคารมัสยิดในชุมชน

ภาพที่ 3-34 ภาพมัสยิดในชุมชน

(ที่มา <http://asaconservationaward.com/index.php/2016-06-13-15-22-21/temple2559/425-bangor-mosque-bkk>))

2) สภาพแวดล้อมของชุมชน

เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณมัสยิด มีอาคารไม้แบบเรือนขนมปังขิง อาคารอเนกประสงค์ มีกุโบร์หรือสุสานมุสลิม และศาลาริมน้ำ นอกจากนี้ยังมีอาคารบ้านเรือนเป็นกลุ่มไม่ใหญ่มาก แต่ค่อนข้างแออัดบริเวณทางเข้ามัสยิด อย่างไรก็ตามจากปากซอยเข้าไปจนถึงชุมชนเป็นพื้นที่โล่ง มีสนามฟุตบอลสำหรับเด็กๆที่มาเรียนศาสนา สภาพแวดล้อมโดยรวมสะท้อนให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์อยู่กับแม่น้ำเจ้าพระยา

3) วิถีชีวิต

ชุมชนชาวมุสลิมเก่าแกริมน้ำ ก่อร่างขึ้นโดยสัปบุรุษที่เป็นพ่อค้าชาวมุสลิมเชื้อสายเปอร์เซียซึ่งได้อพยพจากกรุงศรีอยุธยามาแต่ครั้งเสียกรุง และมาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งธนบุรี ซึ่งเป็นที่รู้จักในนามของ "แขกแพ" นิราศนรินทร์ โคลงที่ 19 บรรยายภาพอดีตของชาวแขกแพว่า

“...ชาวแพแม่แจ้คำ ชายของ
แพรพัตตราตาดทอง เทศย์้อม...”

ภาพที่ 3-35 ภาพบรรยากาศวิถีชีวิตชาวชุมชน

จากอดีตที่เคยก่อร่างสร้างฐานะขึ้นมาจากเรือนแพค้าขายริมฝั่งแม่น้ำ ชาวแขกแพได้ผ่าน
การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยมาโดยตลอด เมื่อมีการตัดถนนจรดภูสันทวงศ์ขึ้น การค้าขายบนเรือน

แพชบเซา ลูกหลานชาวแซกแพที่ยังคงความเชื่อชาวญาด้านการค้า จึงขยายขยายขึ้นมาสร้างบ้านเรือนและมัสยิดบนที่ดินริมแม่น้ำจนเติบโตเป็นชุมชนขนาดใหญ่

ด้วยความเป็นชุมชนมุสลิมที่ยึดมั่นในวิถีแห่งศาสนาอิสลาม มัสยิดจึงถือเป็นศูนย์กลางของการดำเนินชีวิตของชาวชุมชน มัสยิดบางอ้อผ่านการบูรณะมาแล้วหลายครา จากศาสนสถานบนเรือนแพ บรรพชนในอดีตได้ขยายขยายสร้างมัสยิดบนพื้นดินเป็นอาคารไม้ทรงสี่เหลี่ยมขนาดพอๆ กับเรือนแพ หลังจากนั้นในระหว่างพุทธศักราช 2448 – 2458 ได้มีการสร้างมัสยิดถาวรขึ้นเป็นอาคารไม้ทรงปั้นหยาที่ใหญ่กว่าเดิมเพื่อใช้เป็นทีละหมาดและศึกษาคัมภีร์อัลกุรอาน จนกระทั่งในพุทธศักราช 2462 จึงได้สร้างอาคารมัสยิดหลังปัจจุบันขึ้น ชุมชนมีนักวิชาการด้านศาสนาอิสลามคนสำคัญ ที่ได้เรียบเรียงเขียนตำราทางด้านศาสนาหลายท่าน และมีโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามที่มีนักเรียนมุสลิมจากจังหวัดต่างๆ มาเรียนกันอย่างมากมาย ชาวบางอ้อได้รับการนับหน้าถือตาจากชาวกำปง (หมู่บ้าน) อื่นๆ ว่ามีความเป็นผู้ดี มีไลฟ์สไตล์ มีการพูดการจาที่แตกต่างจากพี่น้องมุสลิมในกำปงอื่นที่ส่วนใหญ่มีเชื้อสายมลายู

ชาวบางอ้อมีวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากพี่น้องมุสลิมในชุมชนอื่นอย่างชัดเจนด้วยวิถีปฏิบัติที่มีลักษณะเฉพาะมาตั้งแต่อดีตกล่าวคือ ผู้คนมีสัมมาชีพที่โดดเด่นและมั่นคงทางฐานะ มีวิถีชีวิตที่ประณีตทั้งในเรื่องการกินอยู่กิริยา มารยาท และขนบธรรมเนียมเฉพาะตัว มีพื้นฐานศรัทธาในศาสนาอิสลามอย่างมั่นคง มีจิตใจดีงาม โอบอ้อมอารี เกื้อหนุน และแบ่งปันแก่ผู้อื่นอยู่เป็นนิจ จากวิถีที่โดดเด่นทำให้ได้รับการเรียกขานว่า “มัสยิดบางอ้อ ดงผู้ดีมุสลิมริมแม่น้ำเจ้าพระยา”

4) ประเพณี

ชาวบางอ้อส่วนใหญ่เป็นมุสลิมสุหนี่ ดังนั้นงานประเพณีจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานศาสนาอิสลาม ตามแบบอย่างของศาสดามูฮัมหมัด (ซอลลอลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม / ขอความสันติสุขจงมีแด่ท่าน) โดยจะมีงานประเพณีหลักๆ ที่พี่น้องชาวชุมชนจะมารวมตัวประกอบพิธีที่มัสยิดปีละ 2 ครั้ง ได้แก่ วันตรุษอิดิลฟิตรีเพื่อฉลองการสิ้นสุดของเดือนรอมฎอนซึ่งเป็นเดือนแห่งการถือศีลอด และวันตรุษอิดิลอฎฮาซึ่งเป็นวันตรุษใหญ่ที่มีการเชือดสัตว์พลีเพื่อแจกจ่ายเป็นทานแก่คนยากคนจน

5) ความสัมพันธ์

สกุลต่างๆ ของคนในชุมชนนี้ เช่น โยธาสุมุท บางอ้อ ยู่ซูฟี มานะจิตต์ เพชรทองคำ มุขตารี บุญศักดิ์ ฯลฯ ล้วนเป็นญาติกาเกี่ยวข้องกับชาวแขกแพในสกุลต่างๆ ที่เป็นสายสกุลของสกุลด้านสุลยมาน เช่น มานะจิตต์ ทองคำวงศ์ ชื่นภักดี ท่วมประถม ภูมาลี ฯลฯ ซึ่งล้วนมีถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำที่ถดลงไป เช่น บางกอกน้อย และบางกอกใหญ่

เมื่อครั้งสงครามเสียกรุง พ.ศ. 2310 บรรดามุสลิมในกรุงศรีอยุธยาได้ถอยแพลงเรือมาตามลำน้ำเจ้าพระยา มาตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่บริเวณตลาดแก้ว บางอ้อ บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ มัสยิดต้นสน หรือชื่อที่เรียกทั่วไปว่า ภูมิต้นสน หรือภูมิต้นใหญ่ จนถึงบริเวณบางลำพูล่าง มุสลิมในชุมชนเหล่านี้มีบรรพบุรุษจากหลายเชื้อชาติ แต่ที่สำคัญคือ ส่วนหนึ่งเป็นเชื้อสายของสกุลด้านสุลยมาน ซึ่งรับราชการในตำแหน่งสำคัญๆ นับเนื่องแต่สมัยกรุงธนบุรีสืบต่อจนกรุงรัตนโกสินทร์ มัยยิต (ศพ) ของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หลายท่าน ฝังอยู่ในกุโบร์ของมัสยิดต้นสน ทั้งนี้รวมถึงเจ้าพระยาจักรีซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จฯ ไปในพิธีฝังด้วยพระองค์เอง

เจ้าพระยาจักรีท่านแรกในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี มีประวัติคือ ก่อนกรุงศรีอยุธยาแตก หลวงนายศักดิ์ (หมุด) เชื้อสายสกุลด้านสุลยมาน เป็นมหาดเล็กในราชสำนักมีหน้าที่ออกไปเก็บส่วยที่เมืองจันทบุรีเก็บได้ 300 ชั่ง (24,000 บาท) เมื่อทราบว่า กรุงศรีอยุธยาแตกก็ไม่ยอมคืนส่วยแก่พระยาจันทบุรีตามคำขอ โดยวางแผนว่าเงินถูกปล้น แล้วนำเงินดังกล่าวไปมอบแก่พระยาตากเพื่อเป็นทุนในการสร้างอาวุธเพื่อกอบกู้เอกราช จากความช่วยเหลือนี้ ประกอบด้วยความสามารถในการต่อเรือ เติมน้ำ และช่วยกอบกู้เอกราชให้ได้คืนมาโดยเร็ว หลวงนายศักดิ์จึงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแต่งตั้งให้เป็นเจ้าพระยาจักรีศรีอครักษ์ (หมุด) ตำแหน่งสมุหนายก ซึ่งเทียบเท่ากับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปัจจุบัน

ด้วยความสัมพันธ์อันญาติที่ใกล้ชิดกับเหล่าแม่ทัพนายกองมุสลิมชั้นผู้ใหญ่ และบรรดาข้าหลวงในราชสำนักเดิมที่สืบมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา นี่กระมังที่บ่มเพาะให้ชาวบางอ้อมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างจากมุสลิมในกำปงอื่น

6) เศรษฐกิจชุมชน

การทำมาหากินของชาวมุสลิมบางอ้อ ประสบความสำเร็จจากการเดินเรือและการค้าไม้ ในอดีตมุสลิมบางอ้อมีอาชีพเป็นพ่อค้าไม้ที่ได้รับสัมปทานจากภาคเหนือ ดังนั้นบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาจึงมีแพชุมชนขนาดใหญ่ลอยอยู่หน้าบ้านเรือนมุสลิมที่ตั้งเป็นแนวยาวริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

ภาพที่ 3-36 ภาพการสัมปทานแพชุมชน

ภาพที่ 3-37 ภาพอาชีงเดินเรือโดยสารรับส่งคน

อาชีพเดินเรือในแม่น้ำเจ้าพระยา เริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ.2439-2492 เป็นเรือโดยสารรับส่งคนระหว่างบางอ้อกับธนบุรี เจ้าของกิจการคือตระกูลโยธาสุมุทและตระกูลสิทธิวิชัย นอกจากนี้ยังบรรทุกสินค้าการเกษตร ของกิน ของใช้จากปากคลองตลาดไปปากน้ำโพอีกด้วย

การค้าขายสูงและการเดินเรือเป็นอดีตที่ไม่อาจหวนคืน แต่ด้วยความเป็นผู้ที่ใฝ่การศึกษาทั้งทางโลกและทางศาสนา ทำให้ชาวชุมชนมัสยิดบางอ้อในปัจจุบันมีอาชีพที่หลากหลายตามความรู้ความสามารถของแต่ละคน การทำธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ การค้ารูปแบบใหม่ๆ การรับราชการ นักวิชาการด้านต่างๆ นักการศาสนา และอาชีพอิสระอื่นๆ ซึ่งทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่พึ่งตัวเองได้เป็นอย่างดี

7) อาหาร

อันที่จริง อัตลักษณ์ทางด้านอาหารของชุมชนมัสยิดบางอ้อนั้น มิได้อยู่ที่ชนิดของอาหารที่แปลกแตกต่าง แต่อยู่ที่ความประณีต ความพิถีพิถันในการปรุงอาหารแต่ละชนิดที่ให้ทั้งความอร่อยและความสวยงาม ชาวบางอ้อนิยมปรุงอาหารรับประทานเองที่บ้าน สูตรอาหารเฉพาะตัวที่อร่อยเลื่องลือมีหลายอย่าง เช่น ห่อหมก เมี่ยงส้ม ข้าวมะเขือเปรี้ยว ขนมกุหลาบยัมบู และขนมแบ่งชูยิกวน

ภาพที่ 3-38 ภาพอัตลักษณ์ทางด้านอาหารของชุมชนมัสยิดบางอ้อ

ภาพที่ 3-39 ภาพอัตลักษณ์ทางด้านอาหารของชุมชนมัสยิดบางอ้อ

8) เหตุการณ์สำคัญในชุมชน

- (1) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ มายังมัสยิดบางอ้อ เพื่อทรงติดตามสถานการณ์น้ำท่วมมัสยิด
- (2) การบูรณะอาคารมัสยิดครั้งล่าสุดเกิดขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2555 – 2556 ภายหลังเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ ด้วยความร่วมมือร่วมใจของชาวชุมชน นักวิชาการ และความช่วยเหลือด้านงบประมาณจากสำนักโบราณคดี กรมศิลปากร ส่งผลให้การบูรณะอาคารเป็นไปด้วยความเรียบร้อย สามารถรักษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมเหมือนเช่นในอดีตที่ผ่านมา
- (3) มัสยิดบางอ้อได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ / อาคารควรค่าแก่การอนุรักษ์ จากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์

เสด็จมัสยิดต้นสน บางกอกใหญ่ 26 เม.ย. 2489

ภาพที่ 3-40 ภาพการเสด็จมัสยิดต้นสน บางกอกใหญ่

จากบริบทข้อมูลพบว่าชุมชนมีเรื่องราวที่น่าสนใจดังนี้ มัสยิดบางอ้อเป็นชื่อศาสนสถานที่เป็นศูนย์กลางของมุสลิมในบางอ้อ เป็นที่พบปะแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารของชุมชน ตลอดจนเป็นพื้นที่ของการพูดคุยเพื่อทบทวนเรื่องราวความหลังของชุมชนร่วมกันของคนหลากหลายเพศหลากหลายวัย เป็นการสร้างความรับรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวมุสลิมที่อพยพมาจากอยุธยาและตั้งบ้านเรือนเรียงรายอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ อีกทั้งยังเห็นถึงร่องรอยความสัมพันธ์ของผู้คน มีทุนทางสังคมที่สำคัญ ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรมซึ่งมีทั้งที่จับต้องได้คืออาคารมัสยิด เรือนขนมปังขิง ที่เป็นสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เช่น เรื่องราวประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน การทำอาชีพ การค้าในอดีต ความเชื่อและการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำอาหารคาว หวาน ประเพณีความเชื่อ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศาสนาอิสลาม ต้นทุนชีวิตที่มีความรู้เรื่องทางด้านเศรษฐกิจการค้า และต้นทุนทางทรัพยากรคือการอยู่ใกล้แม่น้ำเจ้าพระยาที่เป็นแม่น้ำสายสำคัญของกรุงเทพฯ เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำและยังเป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดชีวิตทางเศรษฐกิจของชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

9) ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน

แม้ว่าการเติบโตของเมืองจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการตัดถนนจรัลสนิทวงศ์เพื่อเชื่อมต่อการคมนาคมทางบกให้ครอบคลุมสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ส่งผลให้เมืองค่อยๆเปลี่ยนไป ถนนเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นการคมนาคมทางน้ำลดความสำคัญลง ปัจจุบันระบบการคมนาคมของเมืองเริ่มเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบราง ความเจริญของชุมชน ย่านและเมืองจะเติบโตไปพร้อมกับเส้นทางรถไฟฟ้า

การสร้างรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินบนถนนจรัลสนิทวงศ์ จึงเป็นตัวเร่งทางเศรษฐกิจสำคัญที่ส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยในย่านนี้รวมถึงชุมชนมัสยิดบางอ้อได้รับผลจากการพัฒนาที่ทำให้การเดินทางสะดวกสบายมากขึ้นมูลค่าราคาที่ดินสูงขึ้นไม่ว่าเมืองจะมีความเติบโตและเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แต่ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแห่งนี้กลับไม่ได้รับผลกระทบมากนัก แม้จะมีบางครอบครัวที่ย้ายออกไป หรือการขยายครอบครัวที่ใหญ่ขึ้น โดยมีรูปธรรมที่สำคัญคือการร่วมกันบูรณะมัสยิดครั้งใหญ่หลังจากได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ปี 2554 และการร่วมกันแสดงออกให้สังคมได้รับรู้ถึงผลกระทบต่อชุมชนที่จะเกิดจากนโยบายของรัฐต่อการพัฒนาแม่น้ำเจ้าพระยา

10) สรุปข้อมูลเบื้องต้นชุมชนมัสยิดบางอ้อ

สำหรับชุมชนมัสยิดบางอ้อ เป็นชุมชนชาวมุสลิมเก่าแกริมน้ำ ที่รู้จักในนามของ "แขกแพ" ส่วนใหญ่เป็นมุสลิมนิกายสุหนี่ ในชุมชนมีโรงเรียนสอนศาสนาที่มีนักเรียนมุสลิมจากจังหวัดต่างๆ มาเรียนกันอย่างมากมาย มุสลิมบางอ้อเป็นมุสลิมผู้สืบเชื้อสายมาจากสุลต่านสุลัยมาน ที่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่รับใช้ราชสำนักมาอย่างยาวนานตลอดสมัยอยุธยาจนถึงกรุงธนบุรี อาจเป็นสาเหตุให้มุสลิมสายนี้ได้รับการบ่มเพาะวิถีการดำเนินชีวิตแบบราชสำนัก กลายเป็นความแตกต่างจากมุสลิมกลุ่มอื่น

ด้านอาชีพ มุสลิมบางอ้อมีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการเดินเรือ อาชีพการเดินเรือรับส่งคนโดยสารในแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างบางอ้อกับธนบุรี และบรรทุกสินค้าการเกษตร ของกิน ของใช้จากปากคลองตลาดไปปากน้ำโพ อีกอาชีพหนึ่งที่สร้างฐานะความมั่งคั่งให้กับคนในชุมชน คืออาชีพค้าไม้ที่ได้รับสัมปทานจากภาคเหนือ

ชุมชนมัสยิดบางอ้อได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเมืองเรื่อยมานับตั้งแต่การตัดถนนจรัลสนิทวงศ์เพื่อการคมนาคมทางบกให้ครอบคลุมสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา จนถึงการเดินทางด้วยระบบราง มีรถไฟฟ้า BTS ผ่านบนถนนจรัลสนิทวงศ์ ยิ่งส่งผลให้ราคาที่ดินมีราคาแพงมากขึ้นปัจจัยเหล่านี้จึงเป็นความท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอีกครั้งหนึ่ง รวมถึงโครงการสร้างทางเลียบแม่น้ำที่ผ่านหน้าชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนมีความตื่นตัวและออกมาร่วมกันแสดงการคัดค้านการสร้างทางดังกล่าวตลอดสองปีที่ผ่านมา

3.4.2 โจทย์การวิจัย

ประสบการณ์ที่ผ่านมาของชุมชนมัสยิดบางอ้อ ทำให้ชุมชนเริ่มตระหนักว่า พลังของการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาที่มากกระทบกับชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ และต้องการเสริมสร้างพลังนี้ให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ผ่านการพูดคุยกับคนในชุมชน เพื่อสร้างการรับรู้อย่างกว้างขวางกับคนรุ่นหลัง โดยชุมชนมัสยิดบางอ้อสามารถสรุปบทเรียนของชุมชนได้คือ

- ชุมชนมีความตื่นตัว ในการร่วมกันบูรณาการพื้นที่ชุมชนอย่างเข้มข้น การร่วมกันบูรณาการพื้นที่เรือนขนมปังขิง อาคารเจริญวิทยาคารและพื้นที่โดยรอบ ประกอบกับปัจจุบันมีคณะกรรมการมัสยิดเป็นคนรุ่นใหม่ไฟแรง
- ชุมชนมีความมุ่งมั่นรักษาไว้ไม่ให้ชุมชนล่มสลาย

- ชุมชนมีความยินดี มัสยิดบางอ้อได้รับการยอมรับในระดับประเทศโดยได้รับพระราชทานรางวัล อาคารควรค่าแก่การอนุรักษ์
- ขณะเดียวกันก็มีความกังวล เรื่องผลกระทบที่เกิดจากความเจริญที่ทำให้ย่านนี้เป็นชุมชนเปิด ชาวชุมชนเดิมย้ายถิ่นฐานออกไปอยู่ที่อื่น ผู้คนจากที่อื่นย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนมากขึ้น
- มีความสะพรึง สาธารณูปโภคขนาดใหญ่กำลังถาถมเข้ามาประชิดชุมชน เชื้อนคอนกรีตปิดกันไม่เห็นแม่น้ำอีกต่อไป รถไฟฟ้าสายสีน้ำเงิน ทางเดินเลียบบแม่น้ำ สะพานข้ามแม่น้ำแห่งใหม่จากแยกเกียกกาย มีความสงสัยว่าตรงไหนคือหน้าบ้าน ตรงไหนคือหลังบ้าน

ดังนั้นชาวชุมชนมัสยิดบางอ้อจึงเห็นโอกาสในการฟื้นฟูชุมชนให้กลับมามีบทบาทเป็นพื้นที่ทางสังคมสำหรับการยึดโยงคนเอาไว้ด้วยกัน โดยเริ่มจากการเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนมุสลิมบางอ้อ เพื่อเป็นเครื่องมือที่ช่วยคลี่คลายความวิตกกังวล และช่วยเสริมสร้างพลังความเชื่อมั่นของชุมชนให้มากขึ้นด้วยการทำงานวิจัยในหัวข้อ “มัสยิดบางอ้อ : จากแขกแพสู่ตมผู้ดีมุสลิมริมแม่น้ำเจ้าพระยา “ โครงการวิจัยนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นของการเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความมุ่งมั่นที่จะรักษาความเป็นมุสลิมบางอ้อได้สืบต่อไป

1) วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษามรดกวัฒนธรรมของมุสลิมบางอ้อ
- 2) เพื่อศึกษาการปรับตัวของมุสลิมบางอ้อ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง

2) ขอบเขตของการวิจัย

ชุมชนมัสยิดบางอ้อ

3) ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) ชุมชนมัสยิดบางอ้อมีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นและร่วมมือกันฟื้นฟูคุณค่าของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

- (2) ชุมชนมีศักยภาพบ้างข้อมูลสู่ภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนและพร้อมร่วมมือ หาทางออกให้ชุมชนได้พัฒนาต่อไป
- (3) เกิดเอกสารข้อมูลเพื่อวางแผนจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในศาสนาและเสริมสร้างการท่องเที่ยวท้องถิ่น
- (4) ใช้เป็นข้อมูลเพื่อตอบโต้กระแสการพัฒนาแบบยึดเย็ดจากภาครัฐ

4) ระยะเวลาในการดำเนินงาน

ใช้เวลาทั้งสิ้น 12 เดือน ในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ โดยนับจากวันลงนามในสัญญา

5) แผนงานและขั้นตอนการดำเนินงาน

- (1) ประชุมวางแผนและชี้แจงโครงการวิจัย
- (2) การสร้างเครื่องมือ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม
- (3) การเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม แบบสอบถาม
- (4) การตรวจสอบข้อมูล การวิเคราะห์
- (5) นำเสนองานวิจัย
- (6) สรุปผลและเขียนรายงานการวิจัย

6) ทีมวิจัยชุมชนบางอ้อ เขตบางพลัด

- นิตานถ โยธาสุมุท
- ประมาณ มุขตารี
- อุดุลย์ โยธาสุมุท

7) ข้อเสนอด้านงบประมาณ

รวม 395,000 บาท จำแนกเป็น

- ค่าตอบแทนคนทำงาน

5,000 บาท/เดือน x จำนวน 5 คน x 12 เดือน เป็นเงิน 300,000 บาท

- ค่าจัดเวทีหรือลงพุดคุยกลุ่มเล็ก			
6,000 บาท/ครั้ง x จำนวน 3 ครั้ง	เป็นเงิน	18,000 บาท	
- ค่าลงสำรวจ รวบรวมข้อมูลพื้นที่			
3,000 บาท/เดือน x 8 เดือน	เป็นเงิน	24,000 บาท	
- ค่าจัดทำเอกสารรายงาน			
	เป็นเงิน	5,000 บาท	
- ค่าวัสดุสิ้นเปลืองสำนักงาน			
2,000 บาท/เดือน x 12 เดือน	เป็นเงิน	24,000 บาท	
- ค่าติดต่อประสานงาน			
2,000 บาท/เดือน x 12 เดือน	เป็นเงิน	24,000 บาท	

3.5 ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้

3.5.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้

ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้ ตั้งอยู่ในแขวงชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 มีอาณาเขตดังนี้

- ทิศเหนือ ติดป้อมพระสุเมรุ
- ทิศใต้ ติดชุมชนมัสยิดจักรพงษ์
- ทิศตะวันออก ติดถนนพระสุเมรุ
- ทิศตะวันตก ติดถนนพระอาทิตย์

ประวัติโดยย่อ ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้ กรรมสิทธิ์ที่ดินส่วนใหญ่เป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ดังนั้นสภาพการอยู่อาศัยของคนในชุมชนจึงมีลักษณะการเช่าที่ดินจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ปลุกตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย มีอายุชุมชนประมาณ 80 ปี การปลูกสร้างบ้านเรือนเป็นลักษณะบ้านไม้ชั้นเดียว และสองชั้น สภาพมั่นคงแข็งแรง ระดับที่ดินสูง ไม่มีน้ำท่วมขัง สภาพชุมชนโดยทั่วไปสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย มีประปาและไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน มีคณะกรรมการชุมชน 7 คน

ภาพที่ 3-41 แผนที่ย่านชุมชนบางลำพู

1) ประวัติความเป็นมาของชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้

บนถนนพระอาทิตย์โดยรอบที่ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของสำนักงานองค์การระหว่างประเทศ ศาลรัฐธรรมนูญ ที่ทำการภาคเอกชน และชุมชน ในอดีตมีประวัติอันรุ่งเรืองด้วยการเป็นที่ตั้งของวังถนนพระอาทิตย์ ซึ่งเป็นวังที่สำคัญของเจ้านายมาตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ อาทิพระนิเวศน์ของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท วังสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา วังกรมหมื่นสภิตดำรงสวัสดิ์ วังกรมพระนเรศวรฤทธิ์ วังกรมหลวงอดิศรอุดมเดช วังกรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฎ์ และ วังกรมหมื่นบริรักษ์นริทรฤทธิ์ เป็นต้น วังเหล่านี้สร้างขึ้นในระยะเวลาต่าง ๆ กัน และได้สิ้นสุดการเป็นวังในระยะเวลาและสาเหตุที่แตกต่างกันไป

ในสมัยที่กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทรเป็นราชธานีนั้น พื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา (คือบางกอก) เป็นที่ตั้งของกลุ่มคนหลากหลายชาติและภาษา นับตั้งแต่มอญ ลาว เขมร ญวน จีน และมลายู ในขณะที่ฝั่งตะวันตกเป็นพระราชวัง และบ้านเรือนของขุนนางอำมาตย์ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จราชสมบัติขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งพระราชวงศ์จักรี ใน พ.ศ. 2325 แล้ว จึงโปรดฯ ให้สร้างราชธานีใหม่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเริ่มจากการสร้างพระราชมณเฑียรสถานองค์แรกขึ้นในพระบรมหาราชวัง แล้วพระราชทานนามว่า พระที่นั่งอินทราภิเษกมหาปราสาท (อยู่บริเวณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในปัจจุบัน) ต่อมาใน พ.ศ. 2328 จึงโปรดฯ ให้เกณฑ์ไพร่สมหลวง และผู้คนจากหัวเมืองมาทำอิฐก่อกำแพงสร้างพระนครใหม่ โดยให้รื้อป้อมวิชัยประสิทธิ์ (บริเวณปากคลองตลาด) และกำแพงเมืองเก่าปากตะวันออกริมคลองคูเมืองเดิมเสีย (ปัจจุบันคือคลองหลอด) เพื่อขยายพระนครให้กว้างขึ้น แล้วโปรดให้มีห้องตราออกไปเกณฑ์เขมรหนึ่งหมื่นคน มาขุดคูพระนคร ด้านตะวันออก ตั้งแต่บางลำพูตลอดไปถึงแม่น้ำด้านใต้ ยาวแปดสิบห้าเส้นสิบสามวา กว้างสิบศอก ลึกห้าศอก ให้ชื่อว่าคลองรอบกรุง จากนั้นให้เกณฑ์ลาวจากเมืองเวียงจันทร์และเมืองลาวปากโขงตะวันตกตลอดจนผู้คนจากหัวเมืองทั้งปวง มาขุดรากล่อกำแพงพระนคร วางป้อมระยะห่างกันสิบเส้นบ้างไม่ถึงบ้าง เมื่อการสถาปนาพระนครและพระบรมหาราชวังใหม่สำเร็จบริบูรณ์แล้ว จึงพระราชทานนามชื่อป้อมตามแนวคลองบางลำพูไปจนถึงริมแม่น้ำข้างใต้ (ใกล้วัดบพิตรพิมุข) ว่าป้อมพระมหาสุเมรุ ยุคลธร มหาปราบ มหาภาพ หนูทะลวง เสือทยาน มหาไชย จักเพชร ส่วนป้อมด้านริมแม่น้ำขึ้นมาจากปากคลองบางลำพูนั้น ได้รับพระราชทานชื่อป้อมว่า ป้อมผีเสื้อ महाฤกษ์ มหายักษ์ภูผาสุทัศน์ สัตตบรรพต โสฬสศิลา มหาโลหะ อินทสังสรรค์ พระจันทร์ พระอาทิตย์ และอิสินธร รวมกำแพงชั้นนอกมีสิบเก้าป้อม สำหรับป้อมพระจันทร์ และป้อมพระอาทิตย์นั้น ตั้งอยู่ริมแม่น้ำตรงมุม

ด้านใต้ และเหนือ ของพระบรมราชวัง ซึ่งยังคงมีอยู่จนถึงสมัยรัชการที่ 6 ต่อมาได้รื้อทิ้งไป พร้อมกับ กำแพงเมือง คงเหลือแต่ถนนพระจันทร์ และถนนพระอาทิตย์ ซึ่งตั้งต้นจากป้อมดังกล่าว

ส่วนชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่อแจ้ เกิดขึ้นเมื่อใดไม่มีใครทราบแน่ชัด ทราบแต่ว่าชื่อเขียนนิวาสน์นี้มาจากชื่อของโรงเรียนที่เคยถูกสร้างขึ้นภายในบริเวณชุมชน คือโรงเรียนเขียนนิวาสน์ มีนักเรียนได้เข้ารับการศึกษายู่ด้วยกันหลายรุ่น ผู้คนจึงพากันเรียกบริเวณดังกล่าวว่า ชุมชนเขียนนิวาสน์ หรือว่าตรอกเขียนนิวาสน์ กระทั่งโรงเรียนนี้ถูกยกเลิกไป ชื่อของเขียนนิวาสน์ก็ยังคงเรียกกันอย่างต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ส่วนตรอกไก่อแจ้นั้น สันนิษฐานว่ามีที่มาจากบ้านของพระวิสุนทรพิเศษ อธิบดีผู้พิพากษาศาลฎีกา ซึ่งเคยอยู่บริเวณปากตรอก ซึ่งติดกับถนนพระสุเมรุ เป็นบ้านสามชั้น ตั้งอยู่เหนือทิศทางลม บนหลังคาของบ้านจึงติดกังหันลมเป็นรูปไก่อแจ้ เห็นเด่นสะดุดตา เปรียบเหมือนเป็นสัญลักษณ์ของตรอก นอกจากนี้ท่านยังได้เลี้ยงไก่อแจ้ไว้ในตัวบ้านของท่าน ผู้คนทั่วไปจึงพากันเรียกตรอกแห่งนี้ว่า ตรอกไก่อแจ้ แม้ว่าปัจจุบันนี้บ้านหลังดังกล่าวจะถูกรื้อ และเปลี่ยนไปเป็นที่จอดรถ 9 และเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ดังที่เห็นในปัจจุบัน

ที่ตั้งของชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่อแจ้ จะติดอยู่กับถนน 2 ด้าน คือ หากหันหน้าเข้าหาป้อมพระสุเมรุแล้ว ด้านขวาจะเป็นถนนพระสุเมรุ และด้านหน้าไปทางซ้ายจะเป็นถนนพระอาทิตย์ ว่ากันว่าเดิมทีพื้นที่ของบริเวณชุมชนนี้เป็นพระนิเวศน์เดิมของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทซึ่งเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นพระราชภาดาร่วมพระชนกชนนีกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี โปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราชเป็นพระมหาอุปราช ทรงดำรงตำแหน่งเป็นกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

ต่อมาพระราชนิเวศน์ของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทนี้ ก็ได้กลายเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา ซึ่งเป็นพระราชโอรสองค์น้อยของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกเดียวกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท แต่คนละพระมารดา กัน โดยพระประวัติเดิมของพระองค์ทราบว่าติดตามสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกไปอยู่เมืองพิษณุโลก จนสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกทรงสิ้นพระชนม์ และจัดการปลงพระศพ สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก แล้วเชิญพระอัฐิมาถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงได้รับสถาปนาเป็นเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา พร้อมกับให้ทรงประทับอยู่ที่วังริมป้อมพระสุเมรุ วังแห่งนี้ จึงเรียกขานกันในเวลาต่อมาว่า “วังกรมหลวงจักรเจษฎา” ปัจจุบัน

ประตู่วังและกำแพงวังบางส่วน ซึ่งก่อด้วยอิฐมอญ ที่สูงราว 4 เมตร กว้างเกือบ 2 เมตร และยาวเกือบ 4 เมตร เท่านั้นที่ยังคงอยู่ และมีศาลของเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา สร้างไว้เป็นที่เคารพสักการะ แต่พระนามเลื่อนไปกลายเป็น “กรมหลวงประจักษ์” คงเป็นเพราะ “กรมหลวงจักรฯ” เรียกขานไม่คล่องปาก สำหรับ “กรมหลวงประจักษ์” นั้น ท่านก็มีพระองค์อยู่จริง แต่เป็นอีกพระองค์หนึ่ง พระนามเต็มว่า กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ซึ่งมีพระองค์อยู่ในคนละยุคสมัยกัน เพราะท่านทรงเป็นพระราชโอรสในรัชกาลที่ 4 และทรงกรมหลวงเช่นกัน แต่วังขององค์ท่านมิได้อยู่ทางแถบนี้เลย

วังเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎานี้ เล่ากันว่า หลังจากเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎาสิ้นพระชนม์แล้ว เจ้าจอมมารดาภิเษกอาศัยอยู่ต่อมา หลังจากนั้นแล้วก็ไม่ปรากฏว่ามีเจ้านายพระองค์ใดกล้าเสด็จมาประทับอีกเลย เพราะพระภูมิเจ้าที่แรง ซึ่งก็จริง เพราะเจ้าพระยาบดินทรเดชา ในขณะที่ไม่มีบ้านจะพักอาศัย ก็หากกล้าเขาไปอยู่ไม่ แต่ไปอาศัยอยู่วังกรมขุนสุนทรบุษย์ ซึ่งเป็นวังร้างเช่นกันอยู่แทน ชาวบ้านแถวนั้นจึงพากันสักการบูชาด้วยพวงมาลัยดอกไม้ธูปเทียน จนกระทั่งกลายเป็นศาลถาวรในปัจจุบัน (ในศาลปรากฏรูปของกรมหลวงจักรเจษฎาอยู่ด้วย แต่จากการศึกษาค้นคว้ากลับพบว่า รูปนี้เป็นรูปของกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ซึ่งเกิดจากความเข้าใจผิดกัน แต่ก็ได้เปลี่ยนแปลงแต่อันใด กลายเป็นว่าประชาชนทำการสักการบูชา ก็กล่าวถึงพระนามของทั้งสองพระองค์ไปพร้อมๆกัน กลายเป็นที่ฟังพาทางใจ ให้ประชาชนได้สักการบูชาทั้ง 2 พระองค์)

หลังจากที่บริเวณวังกลายเป็นวังร้าง ไม่มีผู้ใดอยู่อาศัย ไม่นานนักก็ถูกทำกรรโชกถอน และมีคนเข้ามาปลูกสร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ล้วนก็แต่สืบเชื้อสายมาจากข้าราชการเก่าที่เคยอยู่ใต้พระบารมีของวังนี้ทั้งสิ้น หรือเป็นบุคคลที่เคยอาศัยอยู่บริเวณละแวกชุมชนดังกล่าวมาก่อน น้อยคนนักที่เป็นผู้มาอาศัยใหม่ ผู้ประกอบการธุรกิจที่มาพักอาศัยชั่วคราว หรือเพื่อประกอบธุรกิจเท่านั้น และผู้มาเช่าอยู่อาศัย ชุมชนนี้จึงเป็นชุมชนที่เก่าแก่ อยู่อาศัยกันแบบมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และอบอุ่นไปด้วยกลิ่นอายของวัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียม ประเพณีที่ยังคงของเดิมไว้ได้มากที่สุด จะมีความเปลี่ยนแปลงบ้างก็เพื่อปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยและกาลเวลา ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ

ทางเข้าของชุมชนทางด้านถนนพระอาทิตย์ ซึ่งตรงข้ามกับสวนสันติชัยปราการนั้น เป็นที่ตั้งของโรงเรียนเขียนนิवासเดิม ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น แต่ต่อมาโรงเรียนแห่งนี้ได้ถูกยกเลิกไปด้วยเพราะกิจการไม่ดี และมีการสร้างเป็นโรงเรียนอาทิทยเทคโนโลยีขึ้นมาแทน เป็นโรงเรียนระดับอาชีวศึกษา แต่ก็ได้ดำเนินการไปเพียงไม่กี่ปีเท่านั้น ก็ถูกยกเลิกอีก ด้วยเหตุผลเดียวกัน จากนั้นก็ได้รื้อถอนสร้างเป็นหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งมีอาณาบริเวณรั้วรอบขอบชิด แยกตัวออกมาจากชุมชนต่างหาก และมีเจ้าของถือกรรมสิทธิ์ดูแลผลประโยชน์ แต่ในปัจจุบันนี้หมดสัญญาแล้ว หมู่บ้าน

จัดสรรนี้จึงตกอยู่ในความดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เหมือนกับบ้านหลังอื่นๆ ในชุมชน

โดยรอบนอกของชุมชนเขียนนิवास-ตรอกไก่แจ้ เรียกได้ว่าเป็นแหล่งศูนย์รวมของดีบางลำพู และกรุงเทพมหานคร เช่น โรตีมะตะปะ ซึ่งขึ้นชื่อมาช้านาน (เดิมตั้งอยู่ที่ถนนพระจันทร์) ร้านอาหารครัวนพรัตน์ ร้านกวยเตี๋ยวนายโส่ย ร้านอาหารพุกี้ และโบราณสถานที่สำคัญอย่างป้อมพระสุเมรุ เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแหล่งหนึ่ง ชุมชนนี้จึงถูกกล่าวขานกันว่าเป็นหัวแวนของเขตพระนครกันต่อมา นอกจากนี้ ชุมชนยังเป็นชุมชนที่ถือได้ว่ารักษาวัดมรดกมรดก ประเพณีที่ดีงามมาตั้งแต่ครั้งโบราณจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นชุมชนที่มีผู้คนมากมายสนใจ และอยากที่จะเข้ามาสัมผัสและศึกษาวิถีชีวิตของคนในชุมชนมากที่สุดแห่งหนึ่ง

ปัจจุบันชุมชนเขียนนิवास-ตรอกไก่แจ้นั้น ได้ถูกประกาศให้เป็นชุมชนเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2535 เป็นชุมชนประเภทชุมชนเมือง ตั้งอยู่บนถนนพระสุเมรุ แขวงชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จุดสังเกตต่างๆของชุมชนก็คือ ป้อมพระสุเมรุ ที่ตั้งเด่นเป็นสง่าอยู่บริเวณหัวมุมถนน ซึ่งไม่ยากเลยหากผู้ที่มีความสนใจจะเดินทางไปเยี่ยมเยือน

2) สภาพทางภูมิณีเวศ

ชุมชนเขียนนิवास-ตรอกไก่แจ้ เป็นชุมชนที่มีบ้านเรือนปลูกสร้างติดกันอย่างหนาแน่น เพราะความจำกัดของพื้นที่ชุมชนในเขตเมืองหลวง โดยมีลักษณะอาคารบ้านเรือนเป็นบ้านไม้ 2 ชั้น บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ 2 ชั้น เรียงติดกัน ที่ดินส่วนใหญ่เป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีอัตราการเช่าที่ที่แตกต่างกันตามชื่อเจ้าของกรรมสิทธิ์ (เจ้าของเก่า เจ้าของใหม่ ผู้เช่าพื้นที่อยู่อาศัย ผู้เช่าพื้นที่ประกอบกิจการการค้า) บ้านบางหลังคาเรือนก็ปลูกสร้างให้เช่า หรือแบ่งเป็นห้องให้เช่า มีเกสเฮาส์อยู่ด้วยกัน 4 แห่ง

อีกส่วนหนึ่งของชุมชนเป็นหมู่บ้านจัดสรร 13 หลังคาเรือน มีลักษณะเป็นบ้านตึก 2 ชั้น ทุกหลังมีบริเวณบ้านเป็นสัดส่วน รั้วรอบขอบชิด มีพนักงานรักษาความปลอดภัยคอยดูแลตลอด 24 ชั่วโมง เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีต กว้างใหญ่ มีทางเข้าออกหมู่บ้านทางเดียวคือทางถนนพระอาทิตย์ ตรงข้ามกับสวนสาธารณะสันติชัยปราการ

ทางเข้าออกชุมชนเขียนนิवास-ตรอกไก่แจ้ โดยรวมมีอยู่ด้วยกัน 4 ทาง คือทางด้านถนนพระสุเมรุ และทางถนนพระอาทิตย์ เส้นทางเดินภายในชุมชนเป็นคอนกรีตขนาดเล็กเกือบทั้งหมด สำหรับใช้เดินเท้าได้อย่างเดียว รถสามารถเข้าได้เพียงนิดเดียว ซึ่งก็มีขำรุดเสียหายบ้างเป็นบางส่วน ลักษณะภายในชุมชนทุกบ้านได้รับบริการด้านสาธารณูปโภค คือ น้ำประปา ไฟฟ้าทุกบ้าน มีท่อ

ระบายนํ้าทิ้งที่เป็นระบบสามารถจัดการกับนํ้าท่วมช่วงเวลาฝนตกได้ดีพอสมควร มีถึงดับเพลิงติดตั้งภายในชุมชนเป็นระยะๆ เนื่องจากเป็นชุมชนต้นแบบในด้านการป้องกันอัคคีภัย แต่ยังคงขาดแคลนในเรื่องของพื้นที่โล่งกว้าง ที่ใช้ประกอบกิจกรรมภายในชุมชน ซึ่งหากจำเป็นต้องใช้ ก็ต้องไปใช้บริการพื้นที่ในส่วนของสวนสาธารณะสันติชัยปราการที่อยู่ฝั่งตรงข้ามของชุมชนด้านถนนพระอาทิตย์แทน

นอกจากนี้ชุมชนนี้ยังมีความโดดเด่นในด้านของภูมิทัศน์สีเขียวในระดับกรุงเทพมหานคร เพราะได้รับรางวัลชนะเลิศประเภทชุมชนส่งเสริมภูมิทัศน์ และรางวัลชมเชยในการประกวดชุมชนน่าอยู่ ประเภทชุมชนสีเขียวของกรุงเทพมหานครเช่นเดียวกัน ซึ่งสามารถเห็นประจักษ์ได้ด้วยสายตาเมื่อย่างก้าวเข้าสู่ชุมชน

3) สถาบันทางสังคมในชุมชน

ลักษณะครอบครัวของชาวชุมชนเขียนนิवास-ตรอกไก่แจ้ เป็นครอบครัวเดี่ยว อาศัยอยู่เพียงไม่กี่คน โดยมากเป็นผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่เกษียณอายุราชการแล้ว หรือไม่ได้ประกอบอาชีพ ที่ลูกหลานก็ต่างแยกย้ายไปมีครอบครัวแล้ว บ้างก็เป็นครอบครัวเล็กที่อาศัยอยู่กันแบบพ่อแม่ลูก น้อยครอบครัวนักที่อาศัยอยู่กันมากกว่า 2 รุ่นอายุ คือ รุ่นปู่ย่าตายาย อาศัยร่วมกับลูกหลาน แต่ถึงแม้จะมีผู้สูงอายุอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ก็เป็นผู้สูงอายุที่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีจากบุตรหลาน มีคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดี บุตรหลานหมั่นมาเยี่ยมเป็นประจำสม่ำเสมอ และให้ความเคารพตามแบบวัฒนธรรมของสังคมไทย ความสัมพันธ์ในครอบครัวจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ดีอบอุ่น โดยมากไม่มีปัญหาใดๆภายในครอบครัว

4) สถาบันการศึกษาและแหล่งการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน

แหล่งเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ในชุมชน จะศึกษาอยู่ที่ โรงเรียนวัดสังเวชวิศยาราม โรงเรียนวัดบวรนิเวศ และโรงเรียนอื่นๆ ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง ทั้งของรัฐและเอกชน ซึ่งขึ้นกับระดับความสามารถ ความต้องการ และฐานะของแต่ละครอบครัว ส่วนแหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนจะเป็นแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ศูนย์เยาวชน ที่มีอยู่ 2 แห่งในเขตพระนคร คือ ศูนย์เยาวชนเทเวศร์ และศูนย์เยาวชนวัดมหาธาตุ นอกจากนี้ ยังมีหอสมุดแห่งชาติอีกด้วย เนื่องจากเขตพระนครเป็นเขตที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน เป็นแหล่งศูนย์รวมสถานที่สำคัญๆ หรือแหล่งการศึกษาที่มีคุณค่ามากมาย ผู้สนใจจะศึกษาหาข้อมูลต่างๆ จึงสามารถทำได้ไม่ยาก

ชุมชนเขียนนิวาส-ตรอกไก่แจ้ ตั้งอยู่ ณ ย่านใจกลางประวัติศาสตร์สำคัญ ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ก็เป็นคนดั้งเดิม สืบเชื้อสายต่อกันมา จึงมีปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ชุมชนที่เป็นแหล่งความรู้มากมาย อาทิ ม.ล.ประพิมพ์ อิศรเสนา ที่มีความรู้กว้างขวางในเรื่องของประวัติศาสตร์

โดยเฉพาะประวัติความเป็นมาของชุมชนย่านบางลำพู วังเจ้านายต่างๆ ย่านถนนพระอาทิตย์ และประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้น ปราชญ์ชุมชนอย่างคุณ โสเชิต จิตรม้น หัวหน้าอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเมืองเขตพระนคร ที่สนใจศึกษาพระประวัติของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎาองค์ผู้เป็นเจ้าของวังเดิม ก่อนที่จะกลายเป็นชุมชนเขียนนิवासน์-ตรอกไก่แจ้ในปัจจุบัน ปราชญ์ในด้านของเรื่องยาและด้านสุขภาพอย่างคุณบุญเรือน สมวัฒน์ อาสาสมัครสาธารณสุขดีเด่นเขตพระนคร ที่มีความรู้ในเรื่องของยาอบด้าน และใช้ช่วยเหลือคนในชุมชนมาตลอด โดยเฉพาะการผลิไสยกันระหว่างยาแผนปัจจุบัน และแผนโบราณ เป็นต้น

5) วิธีการ หรือกระบวนการเรียนรู้

วิธีการ หรือกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เกิดจากความสนใจในเฉพาะเรื่องของแต่ละบุคคล โดยส่วนใหญ่เกิดจากความทรงจำร่วม การบอกเล่าสืบต่อกันมาจากรุ่นพ่อ แม่ ปู่ย่าตายาย และการสนใจศึกษาเพิ่มเติม และหากถูกหลานหรือเยาวชนในพื้นที่ต้องการความรู้ ปราชญ์ชุมชนก็จะเล่าเรื่องราวต่างๆถ่ายทอดให้ฟัง เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นไม่สูญหายไปกับกาลเวลา

นอกจากนี้การร่วมวงสนทนาภายในชุมชน จะเกิดขึ้นเป็นประจำสม่ำเสมอ โดยมักเกิดจากการรวมตัว จับกลุ่มพูดคุยสนทนาทุกเย็นหลังเลิกงาน หรือเสร็จสิ้นภารกิจต่างๆ โดยเฉพาะบริเวณหน้าบ้านแม่เปี้ยก หรือศาลของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา ที่ตั้งอยู่ใจกลางชุมชน ตึกร้านขายของชำของแม่พงษ์ หรือคุณพงศ์ศรี นิมประเสริฐ ที่เป็นเสมือนพื้นที่รวมคนทุกกลุ่มทุกเพศทุกวัย เป็นพื้นที่กลางสำหรับส่งต่อ บอกข่าวสาร หรือรวมกลุ่มคนของชุมชน

6) สถาบันการศึกษา

เนื่องจากประชาชนชุมชนเขียนนิवासน์-ตรอกไก่แจ้ ทุกคนล้วนนับถือศาสนาพุทธ แหล่งที่พึ่งพิงทางใจจึงเป็นวัด และวัดที่มีความสำคัญต่อคนในชุมชน หรือวัดที่เป็นที่ทำบุญตักบาตรของคนในชุมชน ก็คือวัดที่อยู่ใกล้เคียงในละแวกชุมชน ได้แก่ วัดสังเวชวิศยาราม วัดชนะสงคราม วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม และวัดดาวดึงส์ที่อยู่ฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำเจ้าพระยา แต่สะดวกต่อการเดินทางเพราะเพียงแค่ข้ามเรือไปเท่านั้น

นอกจากนี้ประชาคมบางลำพู ซึ่งเป็นเครือข่ายการรวมกลุ่มพลังบริสุทธิ์ของประชาชนย่านบางลำพู ยังมีกิจกรรมทำบุญเลี้ยงพระเช้า จำนวน 9 รูป ในสวนสาธารณะสันติชัยปราการ ถนนพระอาทิตย์ ตรงข้ามกับชุมชน พร้อมทั้งมีการตักบาตร ฟังธรรมเป็นประจำทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง เพื่อให้ประชาชนและเยาวชนรุ่นหลังได้ปฏิบัติตามประเพณีและวัฒนธรรมของไทยอย่างถูกต้อง ซึ่งประชาชนชาวชุมชนเขียนนิवासน์ และตรอกไก่แจ้ก็จะมีส่วนร่วมด้วยทุกครั้ง และในวันสำคัญอย่าง

วันปีใหม่และสงกรานต์ชาวชุมชนก็จะมีการจัดทำบุญเป็นการภายในประจำทุกปี โดยในช่วงปีใหม่จะจัด ณ ศาลของสมเด็จพระปฐมบรมจักราชเจ้าที่ตั้งอยู่ใจกลางชุมชน ส่วนช่วงเทศกาลสงกรานต์จะจัดทำบุญเลี้ยงพระ ณ ร้านข้าวแกงป่าทุม หรือคุณปทุมทิพย์ ยินดีน้อย พร้อมทั้งมีการสงฆ์น้ำพระและรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในชุมชน จึงเป็นสิ่งยืนยันว่าประชาชนไม่เคยอยู่ห่างพุทธศาสนาเลย มีความศรัทธา และยังคงมีศาสนาเป็นที่พึ่งพาทางใจตลอดมา และการทำบุญเลี้ยงพระในวันสำคัญต่างๆ ก็เป็นพิธีกรรม และกิจกรรมที่ทำให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วม มีกิจกรรมทำร่วมกัน แสดงให้เห็นว่าศาสนามีบทบาทต่อชุมชนนี้มาก

สถาบันทางการเงินของชุมชนเขียนนิวาสน์ ตรอกไก่แจ้ ไม่ค่อยมีที่เห็นได้ชัดมากนัก แต่มีศูนย์เงินออม ที่เป็นส่วนหนึ่งของฝ่ายพัฒนาชุมชนและสังคมสงเคราะห์ของสำนักงานเขตพระนคร ที่ให้การดูแล และคอยให้คำแนะนำเรื่องเงินออมเพื่ออนาคตอยู่สม่ำเสมอ เช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆในพระนคร

7) กลุ่มและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

- กรุงเทพมหานคร ที่เป็นผู้จัดสรรเงินงบประมาณรายเดือน ในเรื่องการพัฒนาชุมชน
- สำนักงานพัฒนาชุมชน ที่ช่วยเหลือในการอบรม ให้ความรู้ในเรื่องของการจัดสรร งบประมาณของชุมชน ให้ใช้จ่ายได้อย่างถูกต้อง และตรงตามเป้าประสงค์ของชุมชน และคนในชุมชน
- ศูนย์เงินออม ฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตพระนคร ที่คอยดูแล ให้ความรู้อย่างใกล้ชิด ในเรื่องของการออมเพื่ออนาคตแก่ประชาชน

8) สังคม วัฒนธรรม ค่านิยม

ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้ มีสภาพสังคมและความเป็นอยู่เรียบง่าย คงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมของไทยอย่างครบครัน มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่โดดเด่น และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในสังคมกรุงเทพมหานคร เพราะเป็นชุมชนที่มีประชาชนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีความรัก สามัคคี และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมหรือเสียสละให้กับชุมชนได้เสมอ แตกต่างกับชุมชนกรุงเทพมหานครชุมชนอื่นๆที่ต่างคนต่างอยู่ ตัวใครตัวมัน

9) ความเชื่อ

ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้ เป็นชุมชนที่มีความเชื่อในพุทธศาสนา เพราะประชาชนทุกคนในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ และมีความศรัทธา มีความเชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษ และดำเนินวิถีชีวิตตามแบบพุทธศาสนิกชนที่ดี

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา ผู้เป็นเจ้าของที่ดินเดิม ก่อนที่จะกลายเป็นชุมชน โดยมีการสร้างศาลเสด็จปู่กรมหลวงจักรเจษฎาไว้ถึง 2 ศาลด้วยกัน คือ ศาลที่อยู่บริเวณใจกลางชุมชน ติดกับร้านขายของชำ และบริเวณหน้าชุมชน บนถนนพระสุเมรุ ซึ่งปรากฏซากอิฐโบราณ เชื่อกันว่าเป็นประตูทางเข้าของวังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎาในอดีต

ทุกปีจะมีการทำบุญ บวงสรวงสักการะศาลของเสด็จปู่กรมหลวงจักรเจษฎา ภายในบริเวณใจกลางชุมชน โดยมีละครถวาย นอกจากนี้จะสังเกตเห็นว่า ไม่ว่าใครก็ตามที่เดินผ่านศาลของท่านทั้งในและนอกชุมชน ก็จะยกมือไหว้ด้วยจิตใจที่ศรัทธาอย่างแท้จริง เพราะพวกเขาเชื่อว่าด้วยอำนาจและบารมีของเสด็จปู่จึงทำให้ทุกคนในชุมชนอยู่กันอย่างมีความสุขตลอดมา

10) ประเพณี

ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่อ่แจ้ จะมีการทำบุญเลี้ยงพระเป็นการภายใน ปีละ 2 ครั้ง คือในวันขึ้นปีใหม่ของทุกปี โดยจัดหน้าศาลเสด็จปู่กรมหลวงจักรเจษฎา พร้อมกับพิธีบวงสรวง และละครถวายท่าน ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ส่วนอีกครั้งหนึ่งจะเกิดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ โดยจัดขึ้นบริเวณที่ประชุมของคณะกรรมการชุมชน ใกล้ๆกับร้านค้า โดยจะมีการทำบุญ เลี้ยงพระ สรงน้ำพระรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่

ซึ่งทั้งสองประเพณีดังกล่าว ประชาชนในชุมชนจะให้ความสนใจ มาเข้าร่วมกันอย่างพร้อมเพรียง พร้อมทั้งร่วมใจกันสมทบทุนบริจาคเงินในการจัดงานอย่างสม่ำเสมอ ร่วมมือร่วมใจกันทุกๆ ด้าน ตั้งแต่การเตรียมงาน เตรียมอาหาร จนกระทั่งการเก็บล้าง แสดงถึงความมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อกิจกรรมต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้นและพร้อมที่จะสนับสนุนเสมอ

11) ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ประชาชนใน ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่อ่แจ้ มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น รักใคร่กลมเกลียว สามัคคีดูญาติพี่น้อง เนื่องจากบรรดาพ่อแม่และครอบครัวต่างๆ ในชุมชน ต่างก็ปลูกฝังลูกหลานของทุกคนให้มีความรักต่อชุมชน ต่อคนในชุมชน แสดงความเคารพผู้ใหญ่ในชุมชน เปรียบเสมือนญาติพี่น้องของตน และผู้ใหญ่ในชุมชนก็สามารถเตือนว่ากล่าวตามเห็นสมควร ได้ตลอดเวลา และเด็กๆก็มักจะเคารพเชื่อฟังและปรับปรุงตัวอยู่เสมอ

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านจัดสรรกับคนในชุมชน พบว่าแยกกันอยู่แบบเป็นสัดส่วน เนื่องจากบริเวณหมู่บ้านมีรั้วรอบขอบชิด ผู้ที่อาศัยก็จะอาศัยอยู่แต่ในพื้นที่หมู่บ้านของตนเท่านั้น ไม่ออกมานอกบริเวณ นอกจากเดินทางไปประกอบอาชีพ หรือทำภารกิจส่วนตัว แต่ทาง

ชุมชนก็มาการเชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ผ่านการแจ้งข่าวสาร หนังสือเชิญ แต่ก็ไม่ค่อยได้รับความสนใจเท่าที่ควร

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการภายนอกชุมชนกับคนใน ชุมชนเขียนนิเวศน์-ตรอกไก่อ้แจ้ พบว่าด้วยภาระในการประกอบอาชีพ จึงไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับทางชุมชน ได้ ประกอบกับผู้ประกอบการส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภูมิลำเนาอื่น ไม่ใช้คนในชุมชนที่แท้จริง ทำให้ภาพที่ปรากฏออกมาเป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่

12) ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ชุมชนเขียนนิเวศน์-ตรอกไก่อ้แจ้ ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรบุคคลอันทรงคุณค่า เพราะคนในชุมชนมีความสนใจพิเศษทั้งด้านความรู้ ด้านการพัฒนา ซึ่งก็ได้นำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนให้ดีขึ้นกว่าเดิม สังเกตได้จากการประชุมหรือขอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ก็มักจะได้รับการแสดงวิสัยทัศน์ที่น่าสนใจ มีข้อเสนอแนะ ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ยังมีคนที่เสียสละพร้อมอุทิศตนเองเพื่อสังคมมากมาย แสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่มีอยู่ในทรัพยากรบุคคลในชุมชนนี้ได้ อย่างเด่นชัดมากขึ้น

นอกจากนี้ทรัพยากรทางการเงินของชุมชน ยังถือว่าอยู่ในระดับที่มีฐานะ เพราะส่วนใหญ่ประชาชนมีอาชีพที่มั่นคง รายได้พอเพียง และพร้อมที่จะสละทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อชุมชนตามแต่กำลังแต่ละคน ทำให้สามารถนำมาจัดกิจกรรม หรือใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการพัฒนาชุมชนได้เองโดยไม่ต้องรอฟังจากหน่วยงานใด

13) สิ่งแวดล้อม

ชุมชนเขียนนิเวศน์-ตรอกไก่อ้แจ้ ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่เป็นเลิศในด้านสิ่งแวดล้อม และด้านภูมิทัศน์ โดยมีรางวัลการันตี เป็นรางวัลชุมชนพัฒนาตัวอย่างจากการประกวดในโครงการประกวดชุมชน ประจำปี 2549 โดย ชุมชนเขียนนิเวศน์-ตรอกไก่อ้แจ้ ได้รับรางวัลชนะเลิศประเภท 1-120 หลังคาเรือนของชุมชนเมือง/ชานเมือง ที่จัดขึ้นโดยสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ อีกรางวัลหนึ่งคือรางวัลโครงการทำด้วยใจให้กรุงเทพฯ เป็นเมืองสวรรค์ ในปี 2554 เป็นโครงการที่น้อมนำพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้เป็นประทีปนำทางในการจัดการกรุงเทพฯ ให้เจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง และเป็นเมืองที่น่าอยู่อย่างยั่งยืน โดย ชุมชนเขียนนิเวศน์-ตรอกไก่อ้แจ้ ได้รับรางวัลชมเชย ประเภทชุมชนสีเขียว เป็นชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมดีเยี่ยมในด้านสิ่งแวดล้อม จึงเป็นภาพบรรยากาศของ ชุมชนเขียนนิเวศน์-ตรอกไก่อ้แจ้ที่มีต้นไม้เขียวขจีตลอดเส้นทางเดิน และ

ได้รับการดูแลรักษาอยู่สม่ำเสมอจากคนในชุมชน ที่ร่วมใจกัน ดูแล และ ปลูกต้นไม้ และทำความสะอาดตามทางเดินให้ดูเป็นระเบียบเรียบร้อย สบายตา

14) การจัดการของชุมชน

การจัดการของชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม เกิดมาจากวิสัยทัศน์ของคนะทำงานชุมชนที่ได้จัดสรรปันส่วนเงินงบประมาณรายเดือน มาดูแลจัดการจ้างพนักงานทำความสะอาด ร่วมกับความร่วมมือของชุมชน ที่ช่วยกันดูแลสอดส่องบ้านช่องของตนเองให้สะอาด น่ามอง อยู่เสมอ ร่วมกันปลูกต้นไม้ในบริเวณบ้านของตน จึงทำให้ชุมชนนี้เป็นที่กล่าวขานกันในเรื่องภูมิทัศน์ดีเยี่ยม สวยงามและเป็นระเบียบทั้งสภาพของบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตามด้วยแนวโน้มการพัฒนาที่รัฐสนับสนุนและให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว ทำให้การท่องเที่ยวในย่านนี้เฟื่องฟูและได้รับความนิยมอย่างสูงเมื่อมีการสมโภชกรุงเทพฯ 200 ปี มีนักท่องเที่ยวเริ่มเข้ามาเที่ยวชมพระนคร และเริ่มหาที่พักโดยชาวบ้านแบ่งบ้านให้เช่า จนเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและพัฒนาจนถึงปัจจุบัน ส่งผลให้ย่านบางลำพูซึ่งรวมถึงชุมชนเขียนนิवासน์และตรอกไก่แจ้ได้รับผลจากการท่องเที่ยวดังกล่าว เพราะอยู่ใกล้แม่น้ำเจ้าพระยาที่มีท่าเรือสำหรับผู้ที่ต้องการสัญจรทางเรือ มีโบราณสถานสำคัญคือป้อมพระสุเมรุ สวนสาธารณะริมน้ำ (สวนสันติไชยปราการ)อาคารริมน้ำที่มีสถาปัตยกรรมสวยงามเป็นเอกลักษณ์ ที่สำคัญคือชุมชนเขียนนิवासน์ ตรอกไก่แจ้เป็นชุมชนที่มีผู้นำที่ริเริ่มเรื่องการทำประโยชน์สาธารณะคือการฟื้นฟูย่านบางลำพู

ดังนั้นชุมชนเขียนนิवासน์ ตรอกไก่แจ้ จึงเห็นโอกาสในรวบรวมองค์ความรู้ที่ผ่านมา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการพูดคุยกับสมาชิกของประชาคมบางลำพู เพื่อเป็นเครื่องมือของการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของสมาชิกประชาคมฯให้กลับมาเข้มแข็งและร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาย่านร่วมกันอีกครั้ง โดยขอเสนอการศึกษาวิจัยในเรื่อง **“โครงการศึกษาพัฒนาการในการทำงานเพื่อชุมชนย่านบางลำพูตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ของประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู”** เพื่อทบทวนการทำงานและสร้างความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา รวมถึงการสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญและประโยชน์ของโครงการ

15) สรุปข้อมูลเบื้องต้นชุมชนเขียนนิवासน์ ตรอกไก่แจ้

จากข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนที่แสดงให้เห็นว่า บริเวณชุมชนเขียนนิवासน์และตรอกไก่แจ้นั้นเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่กรุงเทพฯกำลังเกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นย่านพานิชยกรรมและที่อยู่อาศัย ชุมชนอยู่ใกล้กับย่านการค้าบางลำพูที่เป็นแหล่งรวมสินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวันเช่นเป็น

ศูนย์รวมของเครื่องแบบนักเรียนที่ทุกคนต้องไปซื้อจากที่นี่เท่านั้น โดยมีการผลิตแบบครบวงจร นอกจากนี้ยังขึ้นชื่อว่าเป็นย่านที่มีของกินอร่อยและคุณภาพดี ในช่วงเวลานี้คือช่วงเวลาแห่งความรุ่งเรืองของย่าน สำหรับการอยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ และชนชั้นกลาง โดยอยู่อาศัยกันมาอย่างต่อเนื่องนับแต่การตั้งถิ่นฐานรวมได้ประมาณ 80 ปี จึงมีสำนึกของความเป็นท้องถิ่นค่อนข้างสูง โดยมีเหตุการณ์ที่สำคัญคือการรวมกลุ่มกันเป็นประชาคมบางลำพูของชุมชนในพื้นที่เขตพระนคร เพื่อฟื้นฟูประวัติศาสตร์ของย่านและร่วมกันเรียกร้องให้มีการอนุรักษ์ โรงพิมพ์คุรุสภาและอาคารเก่าโรงเรียนวัดสังเวช เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์สังคมของย่าน ประชาคมย่านบางลำพูนั้นนับว่าเป็นการยุคแรกๆของชุมชนเมืองที่มีการรวมตัวกันเป็นประชาคมเพื่อทำกิจกรรมที่สร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น จนมีชื่อเสียงได้รับการยอมรับจากหน่วยงานในพื้นที่

3.5.2 โจทย์การวิจัย “โครงการการศึกษาพัฒนาการในการทำงานเพื่อชุมชนย่านบางลำพู ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ของประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู”

ย่านบางลำพู ประกอบไปด้วยหลากหลายชุมชนที่มีเรื่องราวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์เรื่องราวทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่น่าสนใจ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ก่อให้เกิดความแตกต่างในวิถีชีวิตของผู้คนในย่านบางลำพู สภาพเดิมของย่านบางลำพูเป็นแหล่งท่องเที่ยวและย่านการค้าที่สำคัญ มีตลาดที่มีชื่อเสียง แหล่งศิลปวัฒนธรรม เพราะบริเวณนี้เป็นที่ตั้งเขตพระราชฐาน และวังของพระบรมวงศ์หลายพระองค์ อีกทั้ง ยังเป็นที่อยู่ของข้าราชการบริพาล ข้าราชการ ข่างฝีมือ และศิลปินที่รับใช้เจ้าขุนมูลนาย ย่านบางลำพูได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม โดยเห็นได้จากการคมนาคมที่สะดวกขึ้น การค้า ที่ขยายตัว และการเข้ามาอยู่ของคนเพื่อทำธุรกิจ หรือเป็นที่อยู่อาศัยใกล้แหล่งงานและสถานศึกษา

เขตพระนครประกอบด้วย 20 ชุมชน นั่นคือ ชุมชนท่าวัง ชุมชนท่าเตียน ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้ ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนวัดสามพระยา ชุมชนนรนาถ ชุมชนวัดสังเวชวิศยาราม ชุมชนตรอกบ้านพานถม ชุมชนวัดใหม่อมตรส ชุมชนมัสยิดบ้านตึกดิน ชุมชนหลังวัดราชนาคดา ชุมชนบวรรังสี ชุมชนวัดเทพธิดาราม ชุมชนวังกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ชุมชนวัดอินทรวีหาร ชุมชนตรอกศิลป์-ตรอกตึกดิน ชุมชนโบสถ์พราหมณ์ ชุมชนเฟื่องทอง-ตรอกวิสูตร ชุมชนราชพิพัฒน์ และชุมชนแพ่งภูธร

ทั้งนี้ พื้นที่ในการทำงานครั้งนี้ประกอบด้วย 7 ใน 20 ชุมชนของเขตพระนคร พร้อมด้วย 3 พื้นที่สร้างสรรค์ที่สามารถจัดกิจกรรมได้ คือ พิพิธบางลำพู ถนนข้าวสาร และสวนสันติชัยปราการ ซึ่งเป็นสวนสาธารณะที่อยู่หลังป้อมพระสุเมรุ ได้มาทำจัดกิจกรรม และพื้นที่ใหม่ที่จะเป็นแหล่งสร้างสรรค์กิจกรรมที่เกิดความยั่งยืน นั่นคือ พิพิธบางลำพู ตั้งอยู่บนถนนพระอาทิตย์ ริมคลองบางลำพู ใกล้กับป้อมพระสุเมรุ

จากการเรียกร้องจากชุมชนเมื่อ 15 ปีที่ผ่านมา จากโรงพิมพ์คุรุสภา (โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช) ซึ่งเป็นโรงพิมพ์และสถานที่ฝึกสอนช่างพิมพ์แห่งแรกของประเทศไทย ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานอาคารจากกรมศิลปากรแล้ว อยู่ภายใต้การดูแลโดยกรมธนารักษ์ดำเนินการบูรณะซ่อมแซมอาคาร ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ของชุมชนที่มาจากฐานข้อมูลที่ชุมชนเคยทำวิจัยประวัติศาสตร์ “ผู้ใหญ่เล่า เยาวชนเขียน” มาก่อน จนเกิดเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนบางลำพูที่มีชื่อว่า **“พิพิธบางลำพู”** และสวนสาธารณะในกลางเมือง **“สวนสันติชัยปราการ”** และ **“ถนนข้าวสาร”** ถนนเส้นที่เลื่องชื่อในต่างประเทศที่มีชาวต่างชาติเดินทางมาที่นี้เป็นจำนวนมากในแต่ละปี

ในปัจจุบัน ย่านบางลำพูกลายเป็นย่านเศรษฐกิจ มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ทำให้ทั้งชาวไทย และต่างประเทศจะต้องเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมท่องเที่ยว และศึกษาเรียนรู้ชุมชนแทบทุกวัน และยังเป็นสถานที่ทำกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา และที่สำคัญคนในชุมชนทั้งเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ ที่จำเป็นต้องศึกษาและนำรากเหง้าของดีของเด่นในชุมชนออกมา เพื่อสื่อสารเผยแพร่ในคนรุ่นหลัง รวมถึงบุคคลภายนอกได้รับรู้ร่วมกันต่อไป

ประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู มีประสบการณ์ในการทำงานชุมชนมาแล้วไม่น้อยกว่า 15-20 ปีในการพัฒนาชุมชนต่างๆ ในย่านบางลำพู จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ และหน่วยงานภาครัฐ เอกชนต่างๆ เพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาชุมชนตนเองผ่านรูปแบบกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไป โดยเริ่มต้นจากการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบอกเล่า จนเกิดเป็นกิจกรรมต่างๆ ทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม งานบุญ งานศาสนา งานศิลปะ ดนตรีในรูปแบบต่างๆ เกิดการทำงานเป็นเครือข่ายจนทำให้เกิดผลงานเกิดขึ้นอย่างประจักษ์ต่อชุมชนและบุคคลทั่วไป และยังคงขยายไปสู่กิจกรรมที่เด็ก เยาวชนที่ได้ร่วมกิจกรรมขยายไปพื้นที่อื่น ซึ่งทั้งหมดอยู่ภายใต้พื้นฐานชุมชนในย่านบางลำพูเดียวกัน เพื่อสืบทอดกิจกรรมการทำงานไปสู่เด็กและเยาวชนในชุมชนอื่นๆ นี้ และยังคงเกิดความร่วมมือกับผู้ใหญ่ หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่ให้ความสนับสนุน และยังคงขยายต่อไปในกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมาย

ดังนั้นได้ว่า **“ชุมชนบางลำพู”** เป็นพื้นที่แห่งการสืบสานมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่มีความเป็นมายาวนาน ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และบูรณาการศิลปวัฒนธรรม ดนตรี ศิลปะ สื่อพื้นบ้าน ละคร ต่างๆ อันทรงคุณค่าให้สืบทอดต่อไป เรามีพื้นที่ในการแสดงออก แต่เรายังขาดเด็ก เยาวชน ในการเป็นผู้นำเพื่อมาเปลี่ยนแปลง พัฒนา และปกป้องผืนแผ่นดินของชุมชนที่ทรงคุณค่าวิถีชีวิต แห่งการอนุรักษ์ที่ใกล้สาบสูญไป ที่มีเรื่องเล่าขานมา ทั้งประวัติศาสตร์ รากเหง้าทางวัฒนธรรมสำคัญๆ ชุมชน มนต์เสน่ห์ที่แอบแฝงอยู่ตามตรอกซอกซอย หรือร้านรวงริมถนนในรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ที่นับวันจะค่อยๆ หายไปตามกาลเวลา หรือไม่กี่ปีปรับเปลี่ยนจากรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้เห็นได้ว่าเมื่อสภาพชุมชน บุคคลเปลี่ยนแปลงไป ควรบริหารจัดการในการพัฒนาชุมชนในย่านบางลำพู เพื่อให้ทันต่อปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น

ทำให้เห็นว่าจากการจัดกิจกรรมหลายปีที่ผ่านมา จึงถึงเวลาที่จะขยายกิจกรรม หรือฐานข้อมูล ที่ทำงานชุมชนเหล่านั้น โดยให้เด็กและเยาวชนสร้าง เพื่อพัฒนา ให้ออกเป็นรูปแบบสื่อสารในรูปแบบต่างๆ และชุมชนต่างๆ ในย่านบางลำพู พร้อมด้วย พิพิธบางลำพู สวนสันติชัยปราการ และถนนข้าวสาร สามารถใช้พื้นที่เพื่อการทำงานพัฒนาและประชาสัมพันธ์ ในการเป็นเวทีในการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ด้วย พร้อมกับการบูรณาการและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์รอบย่านบางลำพู และเครือข่ายต่างๆ ที่สนใจร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ในแต่ละปี มีมหาวิทยาลัย หน่วยงานเอกชน ชุมชนเข้ามาศึกษาในชุมชนบางลำพู มาก ได้มาชมเรื่องราวต่างๆ แล้ว ยังได้รับทราบข้อมูลที่แท้จริงจากการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ที่เด็ก เยาวชน ชุมชนเป็นผู้คิดขึ้นเพื่อการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาบุคคล และพื้นที่ต่อไป

ดังนั้น ชุดข้อมูลต่างๆ ที่เกิดขึ้น เกิดมาจากการทำงานของประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู ทำให้เห็นว่าในความเป็นชุมชนบางลำพูมีทุกอย่างพร้อมแล้ว ทั้งตัวตนคนที่เป็นแกนนำในการทำงานในนามประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู รวมถึงการมีพื้นที่ วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ ความเป็นอยู่ ระยะเวลาผ่านไปกว่า 20 ปีที่ก่อเกิดประชาคมบางลำพู และ กว่า 16 ปีที่ผ่านมาที่ก่อเกิดชมรมเกสรลำพู ที่ปัจจุบันก็ยังคงทำงานสานต่อในด้านการพัฒนาชุมชนในย่านบางลำพูต่อไป โดยจะสิ้นสุดวันใดยังไม่ทราบ จึงเห็นควรที่จะศึกษาเพื่อบันทึกเรื่องราวทั้งอดีตและปัจจุบันในการก่อเกิดประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู เพื่อให้คนทั่วไปได้รับทราบถึงกระบวนการทำงาน ในวิธีการบริหารจัดการในแบบเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุดำเนินการเอง จึงเกิดงานวิจัยดังกล่าวขึ้นเพื่อเป็นการประมวลงานที่ผ่านมาจนนำมาสู่การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ต่อไป

ภาพที่ 3-42 ประชาคมบางลำพู

ภาพที่ 3-43 ตราประชาคมบางลำพู

ภาพที่ 3-44 ชมรมเกสรลำพู

ภาพที่ 3-45 ตราชมรมเกสรลำพู

1) ประเด็นการวิจัย

(1) ประชาคมบางลำพู

- **การก่อเกิด “ประชาคมบางลำพู”** เริ่มมาจากในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) และสมัยผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นายพิจิตต์ รัตตกุล อยู่ในระยะแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2540-2544)ตลอดจนกระแสดความคิดของนักวิชาการ ได้แก่ นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ให้ความสำคัญ คำนึงกับการส่งเสริมชุมชนและประชาคม ประกอบกับขณะนั้นคณะทำงานของบางกอกฟอรัม (เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำ งานในการรณรงค์ให้กรุงเทพมหานครน่าอยู่ขึ้น และผลักดันให้เกิดกลุ่มประชาสังคมต่างๆ เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนทางความคิดของคนเมือง ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมแก้ปัญหากรุงเทพมหานครสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร) มีความเห็นกันว่าถนนพระอาทิตย์เป็นถนนที่มีเสน่ห์น่าจะมีงานเชิงวัฒนธรรมขึ้น โดยมีความโดดเด่นที่จะดึงดูดคนให้มาสนใจได้ ได้แก่ ป้อมพระสุเมรุ และอาคารพาณิชย์ริมถนนพระอาทิตย์ ทั้งยังเป็นการสร้างสีสันให้แก่ชุมชนและยังเป็นวิธีการดึงให้คนในชุมชนเกิดการรวมตัวกันจึงได้มีการพูดคุยกับผู้รู้จักมักคุ้นกันเป็นส่วนตัวในย่านบางลำพูที่เป็นเจ้าของธุรกิจใหม่ 2-3 ราย ต่อมาการทำ งานจึงได้ขยายวงไปสู่กลุ่มคนอื่น ๆ ในชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยได้มีการชักชวนคนในกลุ่มเจ้า ของธุรกิจเดิมที่รู้จักกันเป็นส่วนตัวและโยงไปสู่คนอื่น ๆ ในชุมชน เช่น ตัวแทนชุมชนในย่านบางลำพู รวมถึงราษฎรอาวุโสในชุมชน ในระหว่างการเตรียมงาน 1 ปี มีการระดมความคิดเห็นร่วมกันมีเครือข่ายภายนอกเข้ามาร่วม ได้แก่ กรุงเทพมหานคร อาจารย์ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย สำนักงานเขตการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ และสื่อมวลชน และในระบะนี้ได้มีการจัดกิจกรรมย่อยๆ เพื่อสร้างความตื่นตัวและความสนใจให้แก่คนในชุมชน เช่น การแสดงศิลปปะบนฟุตบาทหลังจากนั้นงานเทศกาลคนเดินถนนครั้งที่ 1 จึงมีตามมา การจัดเทศกาลถนนคนเดินครั้งที่ 1 มีการแสดงศิลปปะบนบาทวิถีและจัดให้มีการทัวร์ชุมชน การรื้อฟื้นละครโรงโบราณ การค้นคว้าและบันทึกประวัติศาสตร์ชุมชนจากคำ บอกเล่าการทัวร์วัดชุมชน การสำรวจของดีชุมชนและเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน 7 แห่ง การสัมมนาการสร้างประชาคมเพื่อพัฒนาเขตพระนครให้เป็นเมืองน่าอยู่ การแข่งขันกีฬากระชับมิตร 5 ชุมชน และงานส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนผลจากการจัดงานทำ ให้คนในชุมชนได้มีโอกาสพบปะและทำ กิจกรรมร่วมกันแล้ว

สร้างความสนใจร่วมกระตุ้นความรู้สึกร่วมจากคนสองฝั่งถนน เกิดการเรียนรู้ว่าถ้าหาก
ร่วมมือกัน มีความเอื้อเฟื้อและช่วยเหลือกันแล้วจะสามารถพัฒนาและสร้างความเจริญแก่
ท้องถิ่นโดยไม่ต้องรับความช่วยเหลือจากรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว ในที่สุดรวมตัวกันเป็น
ประชาคมพระอาทิตย์เนื่องจากจุดศูนย์กลางกิจกรรมอยู่บริเวณถนนพระอาทิตย์ และ
ต่อมาเปลี่ยนเป็นประชาคมบางลำพู ที่ประกอบด้วยผู้คนต่างวัย ต่างอาชีพในหลายชุมชน
จากย่านบางลำพูการร่วมมือกันต่อต้านการรื้ออาคารโรงพิมพ์คุรุสภา ในปี 2541 ทำให้
ประชาคมบางลำพูมีความเหนียวแน่นและมีคนเข้าร่วมทำ งานมากยิ่งขึ้น โดยมีแนวร่วมที่
สำคัญ ได้แก่ เครือข่ายคุรุสภา เครือข่ายห้องสมุด เครือข่ายสถาปนิก ผู้เชี่ยวชาญ และ
ศิลปินแห่งชาติ ในการเดินเรื่องได้มีการทำ หนังสือและพบกับผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง
นอกจากนี้ ยังได้มีการสำรวจความเห็นของชาวบางลำพู ซึ่งเกือบทุกคนเห็นว่าสถานที่นี้
เป็นโรงเรียนช่างพิมพ์แห่งแรกของไทย เป็นสถาปัตยกรรมในยุคเปลี่ยนผ่านสู่สมัยใหม่
สมควรที่จะอนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังชื่นชม และให้ใช้เป็นศูนย์เรียนรู้และพิพิธภัณฑ์ ซึ่งปัจจุบัน
ยังไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้พื้นที่อาคารชาวบางลำพู มีสวนสาธารณะ “สวนสันติชัยปราการ”
จัดสร้างขึ้นเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเจริญพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว 6 รอบ เมื่อ 5 ธันวาคม 2542เป็นที่พักผ่อน ออกกำลังกายจัดกิจกรรมและ
เทศกาลต่างๆ ในระยะแรกสวนสันติชัยปราการ อยู่ในความรับผิดชอบของลำฯ นักงานเขต
พระนคร ทำให้มีการดูแลค่อนข้างใกล้ชิด และง่ายต่อการแจ้งหรือประสานจากชาวบางลำพู
ที่เป็นหูเป็นตาอยู่ตลอดเวลา แต่ต่อมาสวนสันติชัยปราการอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ
ของระดับสำนัก และอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ทำให้ชาว
บางลำพูรู้สึกว่าการประสานงานและแจ้งเหตุต่างๆ ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องไม่มีความสะดวก
เหมือนเดิม และขณะนี้สวนฯ ได้ประสบปัญหาหาบเร่ เป็นแหล่งมั่วสุมดื่มสุราและเล่นการ
พนัน ชาวชุมชนจึงต้องการที่จะมีส่วนเข้าไปดูแลสวนสาธารณะร่วมกับลำฯ นักงานเขต
เช่นเดิมกิจกรรมที่ลำฯ คุยของประชาคมบางลำพูที่ผ่านมา ได้แก่ การค้นพบต้นลำพูต้น
สุดท้ายซึ่งเป็นแรงบันดาลใจต่อชาวบางลำพูในการสนใจจากเหง้าประวัติศาสตร์และฟื้นฟู
ชุมชน และเป็นการสร้างจุดร่วมที่ดึงคนในชุมชนให้มีความภาคภูมิใจและมีความรู้สึกร่วม
ในความเป็นชุมชนเดียวกัน การจัดเทศกาลถนนคนเดินครั้งที่ 2 (สนุกกับถนนพระอาทิตย์
รมน้ำใจชาวบางลำพู) ในปี 2542 ซึ่งชุมชนมีส่วนร่วมและมีการลงขันจากร้านและบ้าน

ต่างๆ ในการจัดงาน และมีการริเริ่มตลาดศิลปะและเครือข่ายละคร ตลอดจนฟื้นฟูการ
แสดงสุดยอดดนตรีไทยของตระกูลดนตรีไทยบางลำพู กว่า 10 ตระกูล และต่อมา มีการจัด
เทศกาลถนนคนเดินครั้งที่ 3 (มหกรรมถนนคนเดินวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ) ผนวกเข้า
กับงานเทศกาลละครของสหภาพยุโรปบนถนนพระจันทร์ (สำนักงานเขตพระนครเป็น
เจ้าภาพ ยกเว้นกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมบนถนนพระอาทิตย์ เกี่ยวกับละคร ดนตรีไทย
และสาขาลบนถนน ประชาคมเป็นแม่งาน) นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมอื่นที่สำคัญ ได้แก่ การสอน
เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษ วรรณคดีไทย และศาสนธรรมแก่เยาวชน การเปิด
สวนสาธารณะสันติไชยปราการและการตั้งกลุ่มเกสรลำพู ซึ่งกลุ่มเกสรลำพู เป็นกลุ่ม
เยาวชนในพื้นที่บางลำพูแสดงความสามารถ เช่น การแสดง การจัดกิจกรรมการออกแบบ
รูปแบบงานและดำ เนินงานเองทั้งหมด โดยมีผู้ใหญ่ให้การสนับสนุนและให้คำแนะนำ ด้วย
หวังว่าเด็กเหล่านี้จะเติบโตขึ้นมาสืบทอดกิจกรรมของประชาคมบางลำพู สำหรับกิจกรรมที่
ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ การทำบุญเลี้ยงพระ ถวายสังฆทาน ฟังพระธรรมเทศนา และ
ตักบาตรทุกเดือน การออกกำลังกายทุกวัน เช่น รำมวยจีนไทเก๊ก หว่ายตันกง โยคะ และ
เต้นแอโรบิก การรื้อฟื้นประเพณีสงกรานต์ที่เรียบง่ายแบบโบราณ ซึ่งสมเด็จพระสังฆราช
ทรงประทาน “พระพุทธบางลำ พูประธานาถ” ให้เป็นพระคู่บางลำ พู และหลังจากนั้นชาว
บางลำ พูได้รับพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ในองค์พระ นอกจากนี้ ประชาคมมีการจัดงาน
ประเพณีและวัฒนาต่างๆ ร่วมกับกรุงเทพมหานครและบริษัทเอกชน โดยมีพัฒนาการสรุป
ได้ สำหรับกิจกรรมการพัฒนาของประชาคมบางลำพู ได้ครอบคลุมในกิจกรรมทั้งทางด้าน
เศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม ดังภาพที่ 3 โดยมีความเชื่อมโยงทั้งในสามมิติ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งในแง่ประโยชน์ที่เกิดขึ้น โดยมีการเชื่อมความสัมพันธ์ในหมู่ชาวบางลำ พู การ
ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนเพื่อให้บางลำ พูเป็นเมืองที่น่าอยู่และน่าเยี่ยมชมเยือน
ที่สุดแห่งหนึ่ง ได้มีความพยายามการรักษาสภาพแวดล้อมให้น่าอยู่ น่านมอง และนำไปสู่
เกิดการกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนและเมืองตามมา

รูปแบบการบริหารงานของประชาคมบางลำพูในระยะเริ่มแรกนั้น มี
คณะกรรมการโดยไม่มีตำแหน่งประธาน ทุกคนเป็นกรรมการ แต่พบปัญหาขาดคน
หลักการติดต่อประสานงานภายหลังจึงมีตำแหน่งประธานประชาคมขึ้น คณะกรรมการ
มาจากการสมัครใจเข้ามาทำ งานและการเชิญ ซึ่งมาจากผู้ทรงคุณวุฒิราชบุรุษอาวุโสหรือ

บุคคลที่ได้รับการยอมรับ ผู้นำ ชุมชนชุมชนต่างๆรวมทั้งประชาชน เจ้าของห้างร้านในย่านบางลำพู ลักษณะการทำงานของคนคณะกรรมการประชาคมไม่ยึดหน้าที่และตำแหน่งตายตัว เว้นแต่ตำแหน่งเหรียญกษาปณ์ที่ต้องมีการฝากถอนเงินจากบัญชี ส่วนตำแหน่งอื่นๆ จะเกิดขึ้นตามการจัดกิจกรรมเฉพาะกิจตามความถนัดของตัวเอง เช่น ทางวัฒนธรรม ทางศาสนา ทางนันทนาการ ทางบริการ เป็นต้น การบริหารงานจึงมีความยืดหยุ่น คณะกรรมการประชาคมมีการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอทั้งรูปแบบเป็นและไม่เป็นทางการ

โดยทั่วไปแล้ว การเข้าร่วมของภาคีต่างๆ มีปัจจัยที่ต่างกันไป หากเป็นหน่วยงานภาครัฐจะเป็นไปตามบทบาทหน้าที่และนโยบายที่เกี่ยวข้อง หากเป็นห้างร้านจะคำนึงถึงการทำ ประโยชน์ให้ชุมชนและเท่ากับเป็นการสร้างควมมีชีวิตชีวาและกระตุ้นเศรษฐกิจในย่าน ส่วนบริษัทขนาดใหญ่จากภายนอกมักเป็นนโยบายช่วยเหลือและสนับสนุนกิจกรรมภายนอกขององค์กร จึงเลี้ยงไม่ได้ที่จะเห็นสัญลักษณ์สินค้าเพื่อการประชาสัมพันธ์รวมอยู่ด้วย สำหรับประชาชนทั่วไปในย่านบางลำพูที่ไม่ได้เป็นธุรกิจร้านค้า นั้นการมีส่วนร่วมในลักษณะต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดการพบปะพูดคุยและรู้จักคุ้นเคยกันมากขึ้น โดยมีปัจจัยถึงคือ การได้รับความสนุกสนาน ผ่อนคลาย ได้ความรู้และได้ทำ บุญในบางโอกาส อีกทั้งมีความรู้สึกภาคภูมิใจ และนำไปสู่การเห็นถึงประโยชน์จากการร่วมมือกัน โดยผู้เข้าร่วมยังมาจากที่ต่างๆ ในกรุงเทพฯ ไม่ถูกจำกัดอยู่มาจากย่านบางลำพูเท่านั้น เนื่องจากบริเวณถนนพระอาทิตย์ที่มีป้อมพระสุเมรุสวนสันติชัยปราการ ตั้งอยู่ริมน้ำ เป็นภูมิลักษณะเป็นจุดที่เป็นเสน่ห์ สร้างสีสัน บรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ดีทำให้เกิดความสนุกและรื่นรมย์ในการร่วมทำ และชมกิจกรรมปัจจุบัน บทบาทในการมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนได้ลดลงเห็นได้จากหน่วยงานต่างๆ ที่เป็นภาคีร่วมกันทำงานได้เข้ามาจัดกิจกรรมในพื้นที่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดขายในการจัดงานประเพณีวัฒนธรรม และจ้างธุรกิจเอกชนให้เป็นผู้ดำเนินการหลัก ทำให้รูปแบบของกิจกรรมชุมชนที่มีปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานในการสร้างจิตสำนึกและความผูกพันกับชุมชน และการรวมตัวกันทำกิจกรรมมีความผสมผสานระหว่างคนดั้งเดิมและคนรุ่นใหม่ ถูกเปลี่ยนไปในทางที่ไม่ได้แสดงถึงเจตจำนงเดิมอย่างที่ว่าชาวประชาคมบางลำพูต้องการ เพื่อฟื้นฟูและสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีอันเก่าแก่และทรงคุณค่าของชุมชนให้คงอยู่การริเริ่ม

ของประชาคมบางลำพูมีแรงผลักดันจากการกระตุ้นจากผู้เกี่ยวข้องภายนอก ประกอบกับ
สำนึกของกลุ่มคนในชุมชนชนที่ต้องการรักษาวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหาย โดยมีนโยบาย
ประชาคมของกรุงเทพมหานครและกระแสเรื่องประชาสังคมของนักวิชาการเข้ามา
สนับสนุน รวมทั้งแนวคิดของคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้เป็นแรงผลักดันให้เกิดการแปลง
แนวคิดไปสู่การปฏิบัติปัจจัยความสำเร็จ ในการพัฒนาประชาคมบางลำพูที่ชัดเจน เป็น
ปัจจัยภายในด้านการมีภาวะผู้นำที่โดดเด่น กล่าวคือผู้นำมีความเสียสละต่อชุมชนสูง มี
ความรู้ มีฐานะทางเศรษฐกิจดี การรวมกลุ่มจะมุ่งในเชิงสร้างสรรค์ โอกาสที่จะสร้าง
ความสัมพันธ์กับภาคอื่นๆ มีมาก ผู้นำ ต้องการผลตอบแทน คือ ความภาคภูมิใจที่สามารถ
รักษาสิ่งที่มีคุณค่าของชุมชนและชาติเอาไว้ได้ กลุ่มผู้นำ ไม่มีปัญหาการจัดสรรบทบาทแต่
ใช้สถานภาพทางสังคมมาทำ ประโยชน์ให้กับชุมชน นอกจากนี้ กิจกรรมและประโยชน์ที่
เกิดขึ้นจากประชาคมบางลำพูยังได้ขยายวงกว้าง กลายเป็นกิจกรรมที่คนกรุงเทพฯ มีส่วน
ร่วมและรับรู้ ไม่เป็นกิจกรรมเฉพาะพื้นที่ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาที่มีวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อม
ประสานหรือเป็นตัวขับเคลื่อน จะไม่เกิดกรอบของพื้นที่เข้าร่วมแต่จะสร้างความรู้สึกเป็น
หนึ่งเดียว ส่วนปัจจัยความสำเร็จที่เป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญ ได้แก่ รัฐได้มีการรักษา
วัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวของบางลำพูทิศทาง ประชาคมบางลำพูได้คาดหวังที่
จะมีศูนย์เรียนรู้และพิพิธภัณฑ์ชุมชน โดยใช้อาคารโรงพิมพ์คุรุสภาในการแสดง
ประวัติศาสตร์บางลำพูตามโครงการ “ผู้ใหญ่วัยเกษียณเขียน” การแสดงการทำ ทอง
โบราณของชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ การจัดเป็นห้องสมุดหนังสือแบบเรียน เป็นที่รวบรวม
ดนตรีไทยและเป็นเวทีให้ลูกหลานได้แสดงออกทางดนตรีไทยและศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งมี
การคืนบทบาทหน้าที่ให้กับรัฐท้องถิ่น (ลำ นักงานเขต) ซึ่งเป็นผู้ทำงานใกล้ชิดกับชุมชน
ในการดูแลสวนสาธารณะ และมีการจัดสรรการใช้พื้นที่และดูแลรักษาสวนสาธารณะ
ภายในชุมชน โดยควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลสวนสาธารณะที่มีประชาคมร่วมเป็น
คณะทำงาน นอกจากนี้ ยังต้องการให้มโนนโยบายของกรุงเทพมหานครที่ให้ความสำคัญ
และสนับสนุนส่งเสริมการทำ งานของประชาคมอย่างเป็นรูปธรรม ผู้อำนวยการเขตควรมี
วาระการทำงานนานพอสมควรที่จะเกิดการเรียนรู้และเข้าใจถึงชุมชน และ
กรุงเทพมหานครต้องมียุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ย่านบางลำพูให้ก้าวไปอย่างยั่งยืนและ
สมดุล โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงประชาคมบางลำพู ได้แสดงให้เห็นถึง

การพัฒนาโดยใช้มิติด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมที่งดงามเป็นสื่อในการดึงดูดความสนใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และได้สร้างความภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ประชาคมบางลำพูมีต้นทุนทางสังคม มีความผูกพันต่อชุมชนที่เชื่อมโยงให้คนในชุมชนเข้าร่วมและการมีภาวะผู้นำ ที่เข้มแข็ง แต่การพัฒนาประชาคมบางลำพูยังขาดความต่อเนื่องจากนโยบายส่งเสริมและกลไกการสนับสนุนจากภาครัฐ อีกทั้งยังมีภาวะคุกคามจากการท่องเที่ยวในเชิงพาณิชย์ หากสิ่งเหล่านี้ได้รับการแก้ไขจะกลายเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ชุมชนพัฒนาไปข้างหน้า

นอกจากนี้ เคยมีวิทยานิพนธ์ได้มาศึกษาพัฒนาการของประชาคมบางลำพู ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการก่อตัวของประชาคมบางลำพู กลไกการสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู ผลการวิจัยพบว่า 1. พัฒนาการของประชาคมบางลำพูสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ คือ ระยะเรียนรู้ ระยะปรับกระบวนการ ระยะเผชิญปัญหา และระยะแสวงหาทางออก 2. ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการก่อตัวของประชาคมบางลำพู ประกอบด้วย 5 ปัจจัย คือ แนวคิดของบุคคลในการเข้าร่วม ความผูกพันกับชุมชนของคนดั้งเดิมในพื้นที่ ลักษณะของแกนนำริเริ่มในการก่อตัว ลักษณะเครือข่ายการสื่อสารในการก่อตัว และการกระตุ้นจากบุคคลภายนอก 3. กลไกการสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู โดยการวิเคราะห์จาก กิจกรรมเชิงรุก และกิจกรรมในเชิงปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน พบว่า 3.1 กิจกรรมเชิงรุก กลไกการสื่อสารภายในแกนนำประชาคม ได้แก่ การประชุมระดมสมอง การไปมาหาสู่กัน การพูดคุยโดยบังเอิญ กลไกการสื่อสารระหว่างแกนนำประชาคมกับประชาชนในพื้นที่ ได้แก่ การติดประกาศตามชุมชน ใบปลิว กระจายเสียง สื่อมวลชน การประชุมกลุ่มย่อย การพูดคุยระหว่างแกนนำริเริ่มกับเจ้าของธุรกิจ การใช้กลไกกรรมการชุมชน เสียงสะท้อนจากชุมชน กลไกการสื่อสารระหว่างแกนนำประชาคมกับบุคคลภายนอก ได้แก่ การประชุมระดมสมอง การประชุมเพื่อขอความสนับสนุน การพูดคุยในจุดเริ่มต้น การชักชวนบุคคลภายนอก การพูดคุยขอความช่วยเหลือ 3.2 กิจกรรมในเชิงปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน กลไกการสื่อสารภายในแกนนำประชาคม ได้แก่ การประชุมระดมสมอง การพูดคุยกัน การบอกต่อ กลไกการสื่อสารระหว่างแกนนำประชาคมกับประชาชนในพื้นที่ ได้แก่ การแจกแบบสอบถาม การจัดกิจกรรม การพูดคุยกัน กลไกการสื่อสารระหว่างแกนนำประชาคมกับบุคคลภายนอก ได้แก่ การยื่นจดหมายถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง การส่ง

ข่าวให้สื่อมวลชน การประชุมเพื่อขอความร่วมมือ การประชุมเพื่อต่อรอง การสร้างแนวร่วม และการต่อรองนอกรอบ

- **การศึกษาการก่อตั้ง “ชมรมเกสรลำพู” เริ่มในปี 2545** สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ได้รับทุนจาก UNESCO ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในพื้นที่กรุงเทพฯ ซึ่งมีแนวคิดที่จะทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์สร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นให้กับเยาวชน เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน สร้างสายสัมพันธ์ภายในครอบครัว อาจารย์กุลวดี เจริญศรี นักวิชาการของสวช.ได้เลือกเอาชุมชนบางลำพูมาเป็นพื้นที่ศึกษา จากนั้นจึงทำการติดต่อกับประชาคมบางลำพูเพื่อเป็นหนึ่งในที่ปรึกษาโครงการวิจัยดังกล่าวด้วย งานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นดังกล่าวมีแนวคิดที่จะให้เด็กๆ และเยาวชนในชุมชนบางลำพูได้มีส่วนร่วมในการศึกษารากเหง้าความเป็นมาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเอง จึงได้มีการคัดเลือกแฟนเยาวชนในพื้นที่เพื่อมาทำโครงการวิจัยดังกล่าว ต่อมาโครงการวิจัยได้มีการเปิดตัวครั้งแรกผ่านประชาคมบางลำพู ในครั้งนั้นได้มีการเชิญเอาบุคคลผู้อาวุโสของชุมชนร่วมเป็นที่ปรึกษาโครงการด้วย กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูถูกจัดตั้งขึ้นมาด้วยแกนนำ 4 คน ได้แก่ ยุทธนา การนา หรือพี่เห่ง (เยาวชนในพื้นที่ได้รับการแนะนำมาจากป้านิด) ตำแหน่งประธานชมรมเกสรลำพู ปานทิพย์ ลิกชะไชย หรือต้า (นักศึกษาปริญญาตรี สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพณิชยการพระนคร) มีตำแหน่งเป็นรองประธานชมรมเกสรลำพู วิมลสิริ เหมทานนท์ หรือพี่จุ่ม (นิสิตปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) มีตำแหน่งเป็นเลขาชมรมเกสรลำพู ธวัชชัย พรหมมะนะ (บัณฑิตจากสาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) และเด็กๆ รุ่นโตที่พอจะสามารถทำงานวิชาการได้

(2) ชมรมเกสรลำพู

การทำงานของกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูในครั้งแรก เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบางลำพู โดยมีประชุม และการทำงานร่วมกับคณะกรรมการประชาคมบางลำพู ผลสุดท้ายจึงได้เลือกเอา ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ และชุมชนวัดสามพระยาเป็นกรณีศึกษา โดยก่อนการลงพื้นที่แกนนำกลุ่มเยาวชนเกสรลำพูได้ค้นหาเยาวชนในชุมชนเพื่อมาทำงานร่วมกัน ซึ่งในตอนแรกได้เยาวชนมากกว่า 20 คน ทั้งนี้ เพราะเยาวชนได้อยู่ในช่วงปิดเทอม จึงสามารถที่จะทำงานได้อย่างเต็มที่ เยาวชนที่จะทำงานวิจัยประวัติศาสตร์จำเป็นต้องผ่านการอบรมเพื่อให้เรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการเก็บข้อมูล เทคนิคการสัมภาษณ์ต่าง ๆ โดยมี

แกนนำเยาวชนแกนลำพูเป็นพี่เลี้ยง และคอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับเทคนิคในการถาม นอกจากนี้ยังมีอาจารย์ชูพนิจ เกตุมณี อาจารย์จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นผู้แนะแนวเกี่ยวกับวิธีการเข้าหาผู้ใหญ่ และเป็นที่ปรึกษาโครงการด้วย

การทำงานของกลุ่มเยาวชนแกนลำพูในช่วงแรกมีการแบ่งงานกันทำโดย พี่จุ่มจะทำเกี่ยวกับด้านวิชาการพี่เห่ง และต้าจะทำหน้าที่ในการชักชวน หาเด็กในพื้นที่มาทำงาน ส่วนพี่แขกจะดูในส่วนของการค้นคว้าจากหลักฐานเอกสารหายาก หนังสือต่างๆ ในขณะที่เด็กได้ลงไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ อย่างไรก็ดี การเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ค่อนข้างจะเกิดปัญหาแม้ว่าการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ทำให้เด็กเข้าถึงข้อมูลได้มาก ทั้งนี้เพราะเนื่องจากกระบวนการทำงานวิจัยค่อนข้างเป็นวิชาการ และด้วยธรรมชาติของเด็กไม่ชอบการทำงานที่เป็นวิชาการนัก ดังนั้นกลุ่มเยาวชนจึงค่อยๆ ปรับวิธีการโดยใช้กิจกรรมมาเป็นตัวช่วยให้เด็ก ๆ เข้าถึงข้อมูลได้มากขึ้น จึงเป็นเหตุให้กลุ่มเยาวชนแกนลำพูจะประสบความสำเร็จค่อนข้างมากจากการเปิดเวที/กิจกรรมในชุมชนต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะ เด็ก ๆ ชอบมาร่วมกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นที่วัดสามพระยา หรือวัดสังเวช ในช่วงเวลาของการทำประวัติศาสตร์ชุมชน กลุ่มเยาวชนแกนลำพูมีการรวมตัวเพื่อประชุมปรึกษาหารือ และทำงานร่วมกันโดยมีพื้นที่สาธารณะที่สำคัญคือ ห้องเช่าในบางลำพูเพลสซึ่งเป็นที่ทำงานชั่วคราว โดยส่วนมากกลุ่มเยาวชนแกนลำพูจะมาอยู่ทำงานด้วยกันตั้งแต่เช้าจรดเย็น เพื่อเตรียมงานการเปิดตัว มีบางครั้งทำงานไม่เสร็จจึงต้องค้างคืนอยู่ต่อ การทำงานร่วมกันของเยาวชนแกนลำพูในช่วงเวลานั้นได้ทำให้สายสัมพันธ์ที่มีต่อกันในความเป็นเพื่อนเหนียวแน่นขึ้น และสุดท้ายงานเปิดตัวของกลุ่มเยาวชนแกนลำพูต่อชุมชนทั้ง 3 แห่งก็ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

จากการทำวิจัยประวัติศาสตร์ดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ กลุ่มเยาวชนแกนลำพูได้เปิดเวทีตามชุมชนต่าง ๆ นอกจากจะเป็นการตรวจเช็คข้อมูลแล้วยังเป็นการเปิดตัวให้ชุมชนรู้จักเยาวชนแกนลำพูด้วย ทั้งนี้การทำวิจัยประวัติศาสตร์เป็นจุดเชื่อมต่อที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มเยาวชนแกนลำพูได้รู้จักกับผู้ใหญ่ในชุมชนอื่นๆ อีกหลายคน เช่น บังยิบ หรือ พี่สุจินต์ (ผู้นำชุมชนมัสยิดจักรพงษ์) บังชัน (ครูสอนศาสนา) ลุงวัฒนา (ราษฎรอาวุโสในชุมชนวัดสามพระยา) และคนอื่น ๆ อีกมากมาย ที่สำคัญคือ กลุ่มเยาวชนแกนลำพูได้พิสูจน์ถึง

ความจริงจัง และจริงจังที่จะทำการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งด้วยวุฒิภาวะของเด็กๆ ภายใต้การนำของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนทำให้เป็นที่น่าเอ็นดูของคนในชุมชน เนื่องจากมีเด็ก ๆ เข้ามาสนใจเรื่องราวของคนเฒ่าคนแก่ ความเป็นอยู่ การทำมาหากิน และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนทั้งทางสิ่งแวดล้อมและทางสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่มีย้อนกลับมา นอกจากกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนจะเป็นที่รู้จัก และได้รับการสนับสนุนการทำงานจากชาวบ้านในชุมชนบางลำพูแล้ว กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนยังมีเฟืองเล็ก ๆ ที่ช่วยผลักดัน และเกื้อหนุนการทำกิจกรรมที่สำคัญ คือ ประชาคมบางลำพู โดยในช่วงระหว่างการทำงานวิจัยของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนเป็นจังหวะเดียวกันกับประชาคมบางลำพูได้มีการจัดกิจกรรมเนื่องในโอกาสพิเศษหลายงาน เช่น งานปิดถนน งานสงกรานต์ งานวันแม่ งานวันพ่อ ฯลฯ ซึ่งประชาคมได้เอื้อโอกาสให้เด็ก ๆ เหล่านี้เข้ามาจัดกิจกรรมของตนเองด้วย ภายหลังการจัดงานจึงทำให้สมาชิกเยาวชนเกษตรลำพูนขยายไปยังเด็กเล็ก ๆ ในชุมชน และเด็กที่มาเล่นในสวนสันติฯ เข้ามาเป็นสมาชิกด้วยทั้งนี้เพราะกิจกรรมมีทั้งความสนุกสนาน มีขนม รางวัลแจก ซึ่งตอบสนองความต้องการของเด็กเป็นอย่างดี นอกจากนี้ในบางกิจกรรมซึ่งอาจจะมีผลกำไรจากทำกิจกรรม พี่ ๆ น้อง ๆ ก็แบ่งรายได้จากการทำกิจกรรมกัน ต้า (รองประธานชมรมเกษตรลำพูน) ได้เล่าถึงภาพความประทับใจในครั้งนั้นว่า แม้วางแผนโครงการประวัติศาสตร์ชุมชนได้เสร็จสิ้นแล้ว แต่ด้วยความผูกพันที่มีต่อกัน จึงทำให้กลุ่มเยาวชนหาโอกาสที่จะสร้างกิจกรรมเพื่อให้ได้มีโอกาสพบปะ และทำงานร่วมกันอีก ดังนั้นในปี 2547 เยาวชนเกษตรลำพูนได้เขียนโครงการขอทุนจาก UNICEF เพื่อจัดกิจกรรมวันเด็กซึ่งได้รับการสนับสนุนจนกระทั่งเกิดกิจกรรม “งานวันเด็กเพื่อสิทธิของเด็กทุกคน” ซึ่งเป็นงานที่ใหญ่ที่สุดเท่าที่กลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้เคยจัดมา โดยจัดที่สวนสาธารณะสันติชัยปราการ กิจกรรมได้เป็นตัวแทนตอบสนองต่อความต้องการในการแสดงออกถึงศักยภาพของเด็ก โดยทั้งนี้เด็กๆ ทุกคนล้วนแล้วแต่ต้องการพื้นที่ในการแสดงความสามารถของตนทั้งสิ้น และเมื่อกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูนได้ช่วยเปิดพื้นที่และร่วมสานฝันให้เด็ก ๆ เหล่านี้ได้แสดงออกในสิ่งที่ตนเองรัก ทำให้มีเด็กๆ จำนวนมากอยากที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน ในนาม ประชาคมบางลำพู และชมรมเกษตรลำพูนเป็นกลุ่มผู้ใหญ่ เด็กและเยาวชนในย่านบางลำพูที่รวมตัวกัน เพื่อทำกิจกรรมของชุมชน

ทั้งหมดคือรายละเอียดในอดีตที่ผ่านมาที่มีการรวบรวมเรื่องราวต่างๆ เอาไว้ขอก
งานทำงานประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู จากการทำกิจกรรมที่พัฒนาชุมชนใน
ย่านบางลำพู การทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มาสู่การจัดกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรม
เทศกาล ดนตรี ศิลปะต่างๆ และปัจจุบันเด็กในนามชมรมเกสรลำพู โดยมีผู้ใหญ่ประชาคม
บางลำพู ได้เกิดกิจกรรมที่เกิดการขับเคลื่อนของคนในชุมชนคือการทำหน้าที่บอกเล่า
เรื่องราว ในฐานะการเป็น ไกด์เด็กบางลำพู ดังนั้น จึงควรมีการศึกษาในการทำวิจัยตั้งแต่
อดีตจนเดินทางมาสู่ปัจจุบันของคนในชุมชนที่รวมตัวกัน ในนาม “ประชาคมบางลำพู”
และ “ชมรมเกสรลำพู” ที่จะได้ย้อนกลับมาถอดบทเรียนการทำงาน กระบวนการกิจกรรม
ต่างๆ จนมาสู่ปัจจุบันที่มีระยะเวลาการทำงานด้วยหัวใจมากกว่า 20 ปี

2) วัตถุประสงค์

- (1) สืบค้น สัมภาษณ์ ข้อมูลตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของการก่อตั้งประชาคมบางลำพู และชมรมเกสร
ลำพู
- (2) ศึกษาพัฒนาการทำงานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของประชาคมบางลำพูและชมรมเกสรลำพู
- (3) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของบุคคล วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของย่าน
บางลำพูจากการทำงานของประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู

3) สิ่งที่คาดหวังจากผลการวิจัย

- (1) ทราบถึงกระบวนการทำงานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู
- (2) การเปลี่ยนแปลงของบุคคล วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของย่านบางลำพูจาก
การทำงานของประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู
- (3) เห็นถึงผลสำเร็จ และผลกระทบ รวมถึงความคาดหวังในการทำงานของประชาคมบางลำพูและ
ชมรมเกสรลำพู
- (4) เกิดจิตสำนึกสาธารณะของคนในชุมชนบางลำพู และสำนึกรักชุมชนของตนเองในความเป็น
เจ้าบ้านและมีความหวงแหนในชุมชนและพร้อมที่จะสื่อสารเรื่องราวชุมชนไปให้ทุกคนได้รับทราบ
ด้วย
- (5) การสร้างความเข้มแข็งในชุมชนในการต่อสู้และอนุรักษ์สิ่งที่ต่างๆ ของชุมชนย่านบางลำพู

(6) ผลวิจัยจนมาสู่การเป็นหนังสือเพื่อเป็นคู่มือในการทำงานของกลุ่มองค์กรอื่นๆ ที่สนใจการทำงานด้านชุมชนต่อไป

4) ระเบียบวิธีวิจัย

การใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

5) วิธีการดำเนินงาน

- (1) จัดเวทีหรือลงพุดคุยกับประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู เพื่อรับทราบถึงโครงการวิจัยที่จัดทำ และนัดวันเวลาในการสัมภาษณ์แบบเดี่ยว และแบบกลุ่ม รวมถึงขอข้อมูล ภาพถ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
- (2) การประชุมกับทีมงาน คือ เด็ก และเยาวชนในชุมชนที่จะทำหน้าที่สัมภาษณ์ลงๆ ไปประชาคมบางลำพู และเพื่อนๆ พี่น้องๆ ชมรมเกสรลำพู ให้เข้าใจถึงงานวิจัยด้วยกัน
- (3) การจัดทำหัวข้อสัมภาษณ์แบบกลุ่ม และแบบเดี่ยว
- (4) การเปิดเวทีกลุ่มเล็กเพื่อตรวจสอบและแก้ไขหัวข้อสัมภาษณ์
- (5) ศึกษาและรวบรวมงานวิจัย ที่สิทธิ วิทยานิพนธ์ หนังสือชุดข้อมูลต่างๆ จากห้องสมุดสถาบันการศึกษา เพื่อรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องในการมาประกอบทำข้อมูล
- (6) การรวบรวมบุคคลภายนอก ภาครัฐ เอกชน ชุมชน สถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพูในการทำงานร่วมกัน และเห็นพัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงของตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อนำมาสู่การสัมภาษณ์ข้อมูลต่อไป
- (7) การลงพื้นที่สัมภาษณ์ทุกคนในนามประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประมาณ 40-50 คน และถ่ายภาพ
- (8) การถอดเทป และพิมพ์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อจัดทำรูปเล่มต่อไป
- (9) การลงพื้นที่สัมภาษณ์บุคคลหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู
- (10) การถอดเทป และพิมพ์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อจัดทำรูปเล่มต่อไป
- (11) การสรุป วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และจากเอกสารที่เกี่ยวข้องต่างๆ
- (12) จัดส่งเอกสารที่ได้มีการสัมภาษณ์ให้กับเจ้าของบทสัมภาษณ์ในการตรวจสอบข้อมูล

- (13) การแก้ไขข้อมูล และการสัมภาษณ์เพิ่มเติม
- (14) การนำทฤษฎี องค์ความรู้ งานวิจัย มาสังเคราะห์กับข้อมูลการสัมภาษณ์ต่างๆ
- (15) การจัดทำรูปเล่ม
- (16) การจัดส่งให้กับประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู ตรวจสอบข้อมูลทั้งหมด
- (17) การจัดเวทีประชุมถึงหนังสือวิจัยเล่มนี้ ตรวจสอบข้อมูลภาพรวม และแก้ไข
- (18) การแก้ไขข้อมูลงานวิจัย
- (19) การส่งพิมพ์ ผลิตรูปเล่มงานวิจัย นำเสนอ สกว.
- (20) การเขียนเพื่อการผลิตเป็นหนังสือคู่มือการก่อเกิดประชาคมบางลำพูและชมรมเกสรลำพู
- (21) การออกแบบอาร์ตเวิร์ค จัดทำรูปเล่ม
- (22) การผลิตรูปเล่ม เพื่อประชาสัมพันธ์งานวิจัย

6) ระยะเวลาการดำเนินงาน

12 เดือน นับจากวันเซ็นสัญญา

7) กลุ่มเป้าหมาย และพื้นที่ดำเนินการ

● กลุ่มเป้าหมายหลัก

- 1) ประชาคมบางลำพู กลุ่มผู้ใหญ่ในย่านบางลำพูที่รวมตัวกันมานาน กรรมการประชาคมบางลำพู
- 2) ชมรมเกสรลำพู เป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนในย่านบางลำพูที่รวมตัวกันในการทำงาน

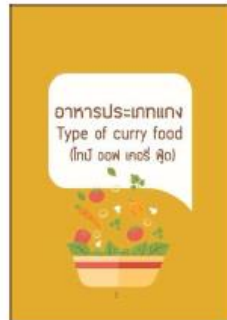
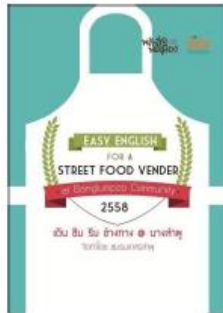
● กลุ่มเป้าหมายรอง

กลุ่มบุคคล หรือในนามหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา เอกชน และชุมชน รวมถึงกลุ่มประชาคม ปรธาณชุมชนต่างๆ ที่ได้มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกับประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู

● พื้นที่ในการทำงาน

ชุมชนในย่านบางลำพู และความเกี่ยวข้องในการทำงานของบุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ ที่ได้ร่วมมือทำงานกับประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู

หนังสือเพื่อการสื่อสารทางภาษาอังกฤษสำหรับร้านค้า (รถเข็น)
ริมถนนรอบย่านบางลำพู

หนังสือความรู้
"คนดีศรีบางลำพู"

จุดสารบางลำพู

หนังสือนิทานชุมชน
"ตอน บางลำพูของฉัน"

ภาพที่ 3-48 ตัวอย่างผลงานการทำงานของกลุ่มประชาคมบางลำพูและชมรมเกสลำพู (ต่อ)

เส้นทางบางลำพู ปี ๑ ตอน บางลำพูพูดได้

งาน "เทศกาลลอยกระทง คืนความสุขให้กับประชาชน"

ชมรมเกสรลำพูและเครือข่ายเด็กและเยาวชนในย่านบางลำพู

กิจกรรมดนตรี ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ

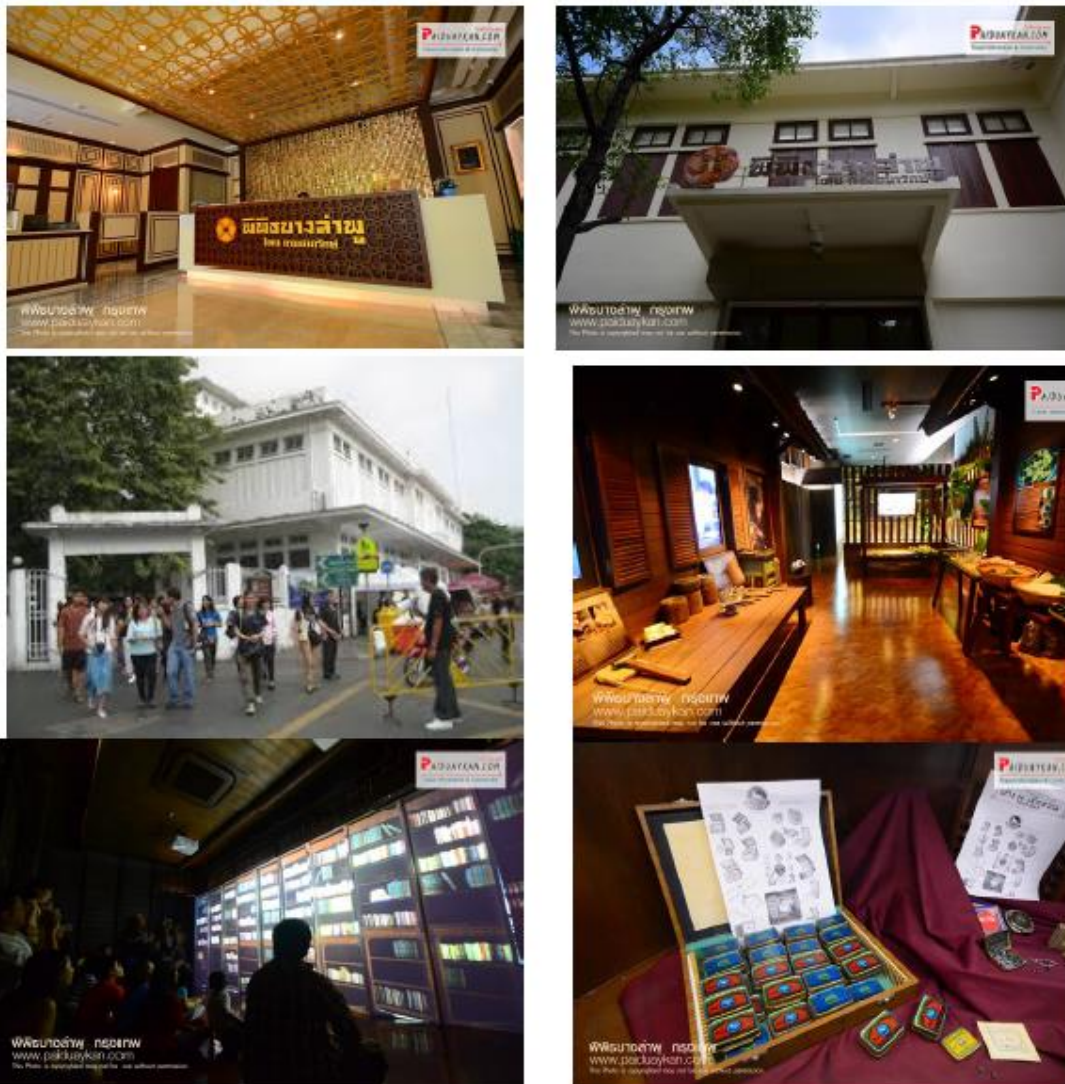
ภาพที่ 3-49 ตัวอย่างผลงานการทำงานของกลุ่มประชาคมบางลำพูและชมรมเกสรลำพู (ต่อ)

การประชุมของหน่วยงานภาคชุมชน ภาครัฐและเอกชน ในย่านบางลำพู

ภาพที่ 3-50 ตัวอย่างผลงานการทำงานของกลุ่มประชาคมบางลำพูและชมรมเกสรลำพู (ต่อ)

อาคารพิพิธภัณฑ์

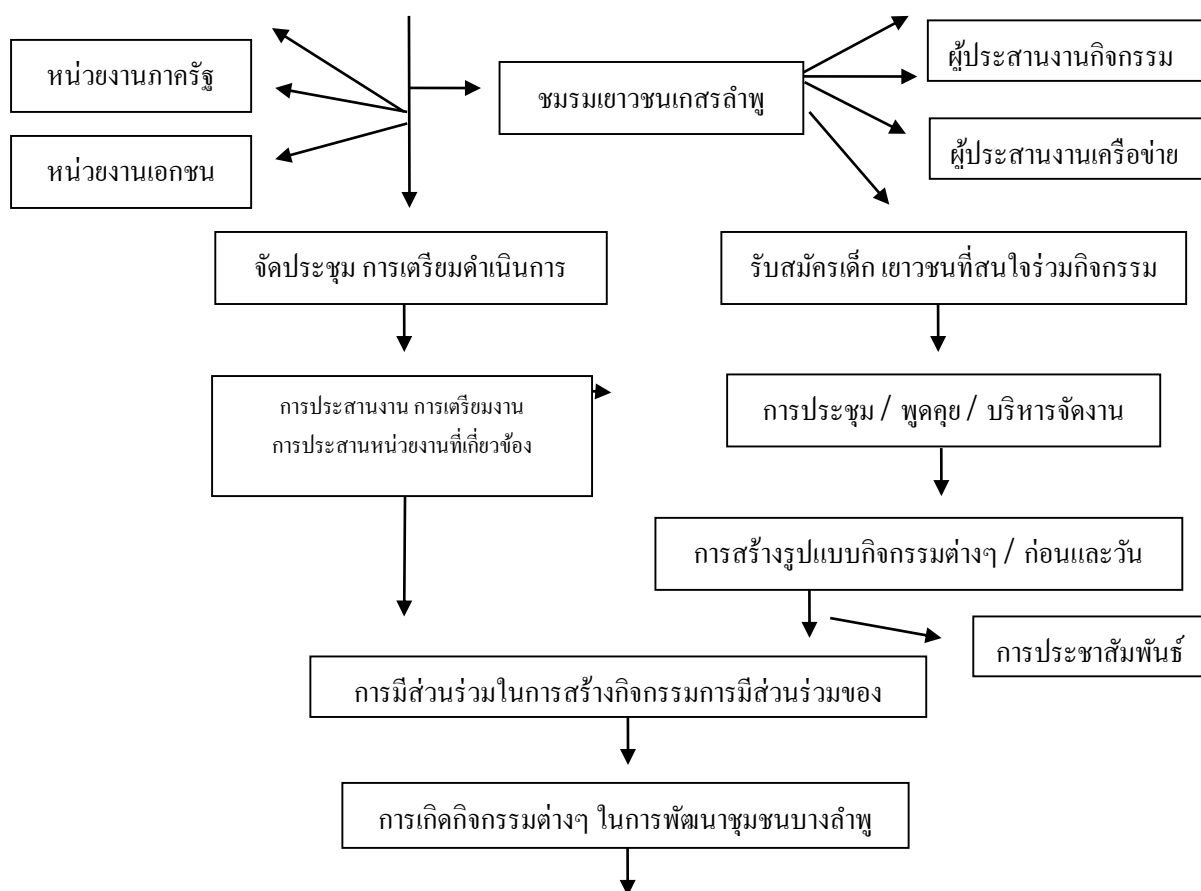
ภาพที่ 3-51 ตัวอย่างผลงานการทำงานของกลุ่มประชาคมบางลำพูและชมรมเกสรลำพู (ต่อ)

8) ข้อเสนอแนะงบประมาณ

กิจกรรม	งบประมาณ
ค่าตอบแทนคนทำงานหรือผู้ประสานงานสำหรับการทำวิจัย (5,000 บาท * 4 คน * 12 เดือน)	240,000 บาท
ค่าติดต่อสื่อสาร (โทรศัพท์/อินเทอร์เน็ต) (3,000 บาท * 12 เดือน)	36,000 บาท
ค่าวัสดุเครื่องเขียนต่างๆ (ตลอดโครงการ) (3,000 บาท * 12 เดือน)	36,000 บาท
ค่าจัดทำเอกสารรายงาน C-Rox จัดทำรูปเล่มต่างๆ (3,000 บาท * 12 เดือน)	36,000 บาท
เครื่องอัดเสียง 2 ตัว (2,500 บาท * 2 ตัว)	5,000 บาท
กล้องถ่ายภาพ 1 ตัว (20,000 บาท * 1 ตัว)	20,000 บาท
คอมพิวเตอร์ 2 เครื่อง (20,000 บาท * 2 ตัว)	40,000 บาท
เครื่องปริ้นเตอร์ 1 เครื่อง (5,000 บาท * 1 ตัว)	5,000 บาท
การ C-Rox เอกสารทั้งหมดเช่นวิจัย ทีสิส วิทยานิพนธ์ หนังสือชุดข้อมูลต่างๆ จากห้องสมุดสถาบันการศึกษา เพื่อประกอบกับการทำวิจัย และเก็บไว้สำหรับห้องสมุดในพิพิธบางลำพู	20,000 บาท
ค่าตอบแทนเด็ก เยาวชน หรือนักวิจัยในการลงสัมภาษณ์ ค่าถอดเทป / การพิมพ์เอกสารการลงพื้นที่สัมภาษณ์ (แบบเดี่ยว และ แบบกลุ่ม) ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนบางลำพู (หน่วยงาน/บุคคล) (สัมภาษณ์แบบเดี่ยว จำนวน 40 ครั้ง / สัมภาษณ์แบบกลุ่ม จำนวน 10 ครั้ง) รวม 50 ครั้ง * 1,000 บาท	50,000 บาท
การจัดเวทีประชุม (ขนาดเล็ก) ทั้งเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ในชุมชน เพื่อการทำวิจัย จำนวน 10 ครั้ง * 4,000 บาท	16,000 บาท
การประชุมกับทีมงาน คือ เด็ก และเยาวชนในชุมชนที่จะทำหน้าที่สัมภาษณ์ลงๆ ไปประชาคมบางลำพู และเพื่อนๆ พี่น้องๆ ชุมรมเกษตรลำพู ให้เข้าใจถึงงานวิจัยด้วยกัน จำนวน 10 ครั้ง * 2,000 บาท	20,000 บาท
การเปิดเวทีกลุ่มเล็กเพื่อตรวจสอบและแก้ไขข้อสัมภาษณ์ จำนวน 10 ครั้ง * 2,000 บาท	20,000 บาท
การจัดเวทีประชุม (ขนาดใหญ่) เพื่อตรวจสอบข้อมูล แก้ไขต่างๆ 10,000 บาท * 1 ครั้ง	10,000 บาท
การจัดกิจกรรมเสวนางานวิจัยสู่สาธารณะ คำพิพากษา / นิทรรศการผลงานวิจัย / อาหารเครื่องดื่ม / กิจกรรมดนตรี ศิลปะ อนุภรณ์ การตกแต่งในการจัดงาน	100,000 บาท
ค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิ ในการตรวจสอบเอกสารงานวิจัย (5,000 บาท * 2 คน)	10,000 บาท
การจัดทำรูปเล่ม เกิดชุดคู่มืองานวิจัยมาสู่การเป็น “หนังสือคู่มือของบางลำพู” และพัฒนาสู่หนังสือที่รวบรวมเรื่องราวของกลุ่มบุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะในการทำงานพัฒนาชุมชนในย่านบางลำพู (1,000 เล่ม * 70 บาท)	70,000 บาท
รวมงบประมาณสนับสนุนทั้งสิ้น	714,000 บาท

ตารางที่ 3-2 รายละเอียดงบประมาณโครงการการศึกษาพัฒนาการในการทำงานเพื่อชุมชนย่านบางลำพูตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ของประชาคมบางลำพู และชมรมเกษตรลำพู

9) การบริหารโครงการ

ภาพที่ 3-52 การบริหารโครงการการศึกษาพัฒนาการในการทำงานเพื่อชุมชนย่านบางลำพูตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ของประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพูด้วยการทำงานระหว่างคน 2 กลุ่ม เด็ก เยาวชน และ ผู้ใหญ่ในย่านบางลำพู

10) การสนับสนุนทรัพยากรหรืองบประมาณร่วมสมทบการดำเนินงานจากแหล่งอื่นไว้ ประกอบการพิจารณา

บุคคล กลุ่ม องค์กรที่เกี่ยวข้อง	บทบาทการทำงานร่วมกัน
หน่วยงานในชุมชนพื้นที่เขตพระนคร	
ประชาคมบางลำพู	หลักของโครงการ
ชมรมเกสรลำพู	ผู้ดำเนินการโครงการ (เด็กและเยาวชน) และสร้างกลุ่มใหม่ให้เกิดขึ้น
7 ชุมชนหลักในย่านบางลำพู เพื่อทำโครงการ และอีก 13 ชุมชนในเขตพระนคร	พื้นที่ในชุมชนบางลำพู ที่มีกลุ่มเด็กและเยาวชน ณ ปัจจุบัน มีเด็กและเยาวชนเพิ่มขึ้น ซึ่งประสานงานกับกลุ่มต่างๆ ในการมาวางแผนเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันทั้งปัจจุบันและอนาคต

ประชาคมฯ ทั้งหมดในย่านบางลำพู	ประชาคมบางลำพู ประชาคมวิสุทธิกษัตริย์ ประชาคมพื้นฟูวัฒนธรรมบางลำพู ประชาคมถนนข้าวสาร ประชาคมร้านค้าผู้ประกอบการถนนข้าวสาร ฯลฯ เป็นผู้สนับสนุนพื้นที่การทำงาน โดยเฉพาะถนนข้าวสาร และงบประมาณในบางส่วน
โรงเรียนวัดสังเวช	สนับสนุนเด็กและเยาวชน นักเรียนทั้งโรงเรียน ในการมาเป็นนักสื่อสารเพื่อสร้างสรรค์สุขภาวะของชุมชนในย่านบางลำพู / การสนับสนุนพื้นที่ในการทำกิจกรรมต่างๆ และสถานที่จอดรถภายในโรงเรียน
กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร (ได้สะพานพระปิ่นเกล้า)	สนับสนุนการให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของชุมชนบางลำพู การอบรมเชิงท่องเที่ยวให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชน และประวัติศาสตร์ชุมชน
อาคารพิพิธบางลำพู (พิพิธภัณฑสถานของชุมชนบางลำพู) โดยกรมธนารักษ์ สังกัดกระทรวงการคลัง	ทางหน่วยงานนี้ มีการดำเนินการปรับปรุงอาคารโรงพิมพ์คุรุสภาให้เป็นพิพิธภัณฑสถานของชุมชน จึงสามารถใช้พื้นที่ทำกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งโครงการที่จะเกิดขึ้น พร้อมเชื่อมต่อการทำงานในอนาคตเพื่อยั่งยืนด้วย
โรงเรียนอนุบาลวัดปริณายก	สนับสนุนการแสดง และให้ความรู้ด้านศิลปะการแสดง ด้วยราคาไม่แพงและยังเป็นพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้มีพื้นที่แสดงออกอย่างสร้างสรรค์
สถานีตำรวจนครบาลชนะสงคราม	ดูแลความปลอดภัย และการขอความช่วยเหลือในด้านต่างๆ
สำนักงานเขตพระนคร	ให้ใช้ห้องประชุม หรืออุปกรณ์ต่างๆ ในกิจกรรม และประสานงานเรื่องการใช้พื้นที่สวนสาธารณะสันติชัยปราการ
สถาบันนาฏศิลป์	สนับสนุนการแสดง และให้ความรู้ด้านศิลปะการแสดง ด้วยราคาไม่แพง
มูลนิธิศุภนิยาม	สนับสนุนการแสดง และให้ความรู้ด้านศิลปะการแสดง ด้วยราคาไม่แพง
หอศิลป์เจ้าฟ้า (สะพานพระปิ่นเกล้า)	พื้นที่จัดกิจกรรม / ห้องประชุม / วิทยากรด้านศิลปะ
โรงแรมนิวเวิลด์	เจ้าของสนับสนุนกิจกรรมชุมชน สนับสนุนสถานที่ประชุม และคลอติดกับโรงแรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ล่องเรือชมทิวทัศน์แม่น้ำเชื่อมต่อกับงานวัฒนธรรมชุมชน
ห้างตั้งฮั่วเส็ง / สหกรณ์บางลำพู	สนับสนุนของที่ระลึก ของขวัญเด็กและเยาวชนที่ร่วมกิจกรรม
หน่วยงานภาครัฐ / สถาบันการศึกษาในพื้นที่	

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)	ผู้สนับสนุนงบประมาณหลักในการจัดโครงการต่างๆ ของบางลำพู
สำนักงานเครือข่ายองค์กรงดเหล้า	ออกบุญประชาสัมพันธ์ เชื่อมต่องานรณรงค์ลดละเลิกเครื่องดื่มแอลกอฮอล์
สถาบันการศึกษา อาทิ มหาวิทยาลัย จุฬาฯ ธรรมศาสตร์ ศิลปากร ลาดกระบัง เอแบค ราชภัฏสวนสุนันทา สอนดุสิต ฯลฯ และสถาบันการศึกษา ประถมฯ โรงเรียนวัดบวร โรงเรียนวัดปริณายก โรงเรียนวัดใหม่อมตรส โรงเรียนวัดชนะสงคราม ฯลฯ	- สถาบันการศึกษา อาจารย์ นักศึกษาที่เข้ามาศึกษาวิจัย ประวัติศาสตร์ - ชุมชน ซึ่งจะได้ชิ้นงานเอกสารต่าง ภาพถ่าย ภาพวาด เพื่อนำมาใช้ ประโยชน์ในการจัดกิจกรรม และเป็นหลักฐานในชุมชนในการทำ กิจกรรมอื่นๆ ในชุมชนเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการสื่อสารของเด็ก และ - เยาวชนต่อไป - สถาบันการศึกษาที่นำเยาวชนมาทำกิจกรรมอาสาสมัครในพื้นที่ - สถาบันการศึกษาที่สนับสนุนการแสดงผลทางวัฒนธรรมไทยต่างๆ การ แสดงเด่นต่างๆ ของเด็กๆ ที่ต้องการมีพื้นที่ในการแสดงออก

ตารางที่ 3-3 บุคคล / กลุ่มคน / องค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเข้าร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงของโครงการ

11) รายละเอียดของผู้รับผิดชอบงานวิจัย

ชื่อ-นามสกุล นางสาวปานทิพย์ ลิขะไชย
ตำแหน่ง ประธานชมรมเกสรลำพู
การศึกษาปริญญาโท คณะนิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
วิทยานิพนธ์ ได้รับวิทยานิพนธ์ดีเด่น ในเรื่อง กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้าง
การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของเด็กและเยาวชนในย่าน
บางลำพู
เลขที่ประจำตัวประชาชน 3 - 1206 - 00311 - 47 - 7
ที่อยู่ 144 หลังวัดสังเวช ถ.ลำพู เขตพระนคร ต.วัดสามพระยา กทม.
10200
โทรศัพท์ที่ติดต่อได้สะดวก 089-666-4970
Email: pantip_lik@yahoo.com
ประสบการณ์การทำงาน เริ่มงานพัฒนาชุมชนบางลำพู ตั้งแต่ปี 2545 ถึงปัจจุบัน กว่า 14
ปี
ส่วนประชาคมบางลำพู ตั้งแต่ปี 2540 ถึงปัจจุบัน กว่า 20 ปี

12) บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบงานวิจัยนี้

เป็นกลุ่มองค์กรรวมตัวผู้ใหญ่ในชุมชน เด็ก และเยาวชนในย่านบางลำพูเพื่อทำกิจกรรมด้าน
สังคมของบางลำพู โดยเป็นผู้รับผิดชอบโครงการนี้ทั้งหมด

13) ที่ปรึกษาโครงการ

- (1) นางอรศรี ศิลปี ประธานประชาคมบางลำพู
- (2) นายอรุณ วรชุน กรรมการประชาคมบางลำพูและกรรมการทุกท่าน
- (3) คุณสิทธิชัย ผลहितานนท์ ประธานประชาคมฟื้นฟูวัฒนธรรมบางลำพู
- (4) อ.สมปอง ดวงไใส อาจารย์ด้านการพัฒนาชุมชน
- (5) ประธานประชาคมถนนข้าวสาร
- (6) เจ้าหน้าที่กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร
- (7) หน่วยงาน และภาครัฐ เอกชนที่ทำงานในพื้นที่เขตพระนครทั้งหมดสามารถให้คำปรึกษา
ในแต่ละเรื่องงานที่แตกต่างกันไปได้ทั้งหมด

14) ประวัติผลงานที่ผ่านมาของประชาคมบางลำพู และ ชมรมเกสรลำพู

- โครงการ “ผู้ใหญ่เล่า เยาวชนเขียน” ในชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ และชุมชนวัดสามพระยา (บางลำพู) สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2544)
- Nation Children Day) ชื่องาน “งานวันเด็ก เพื่อสิทธิของเด็กทุกคน” สนับสนุนโดย องค์การสหประชาชาติ UNICEF (10 มกราคม พ.ศ. 2547) “งานวันเด็กแห่งชาติ”
- โครงการ “วิจัยสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากคำบอกเล่าของชุมชนวัดสังเวชและผู้คนในพื้นที่ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และกระบวนการเสริมสร้างกลุ่มเยาวชน” (บางลำพู) สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2548) และจาก UNESCO
- โครงการ “วันมรดกบางลำพู เพื่อเด็กและชุมชนบางลำพู” สนับสนุนโดย โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม (8 มกราคม พ.ศ. 2548) “งานวันเด็กแห่งชาติ”
- จัดกิจกรรมให้เด็ก เยาวชน ในการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในชุมชนบางลำพู (2544 - ปัจจุบัน)
 - กิจกรรมงานวันแม่ วันสงกรานต์ วันพ่อ วันลอยกระทง และเทศกาลต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2544 จนถึงปัจจุบัน
 - ประสานงานการจัดกิจกรรมร่วมกับกองกำกับการสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน และ “เกมภาษาและวัฒนธรรมในสวน” โดยสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
 - ประชุมกิจกรรมสภาเยาวชนกรุงเทพมหานคร ที่ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น) ส่วนหนึ่งของกลุ่มเครือข่ายพลังเยาวชนบางกอก สนับสนุนโดย สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เพื่อสร้างกลุ่มเด็กและเยาวชนให้ห่างไกลยาเสพติด
 - เสนองานโครงการของภาครัฐบาล ให้เยาวชนเสนอความคิดในหัวข้อ “สังคมไทย ควรลงทุนอะไรเพื่อเด็ก” ที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ โดยคณะทำงานด้านเด็ก กระทรวงศึกษาธิการ
 - มีส่วนร่วมในกิจกรรมละคร ในงาน “มหกรรมเทศกาลละครกรุงเทพ 2548-2556”
- การจัดกิจกรรม ดนตรีสร้างสรรค์ เพื่อวันของเรา แหล่งรวมกิจกรรมของเด็กและเยาวชนในย่านบางลำพู สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ปี 2549
- กิจกรรมประเพณีสงกรานต์วัฒนธรรมไทยของบางลำพู ไร่แอลกอฮอล์ ปี 2549-ปัจจุบัน

- กิจกรรมดนตรีสร้างสุข แหล่งเรียนรู้ทางเสียงเพลงของย่านบางลำพู ปี 2550-2552
- กิจกรรมลอยกระทง สนุกปลอดภัย ไร้แอลกอฮอล์ ปี 2550 – ปัจจุบัน
- การมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์กิจกรรมในอาคาร “พิพิธบางลำพู” โดยกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง โดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบางลำพู
- โครงการ “เสน่ห์..บางลำพู ผ่านงานศิลปวัฒนธรรมเพื่อการเปลี่ยนแปลง” ปี 1 (ประจำปี 2554) และ ปี 2 (ประจำปี 2556)
- โครงการดนตรีสร้างสุข “สร้างสื่อดนตรีจากการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน” (แหล่งเรียนรู้ทางเสียงเพลงของย่านบางลำพู) ตั้งปี 1 ถึง ปี 3 (ประจำปี 2551-2553)
- งานปิดถนนสายวัฒนธรรม “รัตนโกสินทร์รำลึก 230 ปี” เมื่อปี 2555 โดยกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ร่วมกับ ชุมชนบางลำพู
- งานปิดถนนสายวัฒนธรรม “ยุคทองของแผ่นดินสะท้อนงานศิลป์” เมื่อปี 2556 โดยกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ร่วมกับ ชุมชนบางลำพู

หมายเหตุ: ยังมีผลงานอื่นๆ อีกมากมาย ถ้าท่านสนใจยินดีที่จะรวบรวมผลงานและนำเสนอต่อทุกท่าน

บทที่ 4

สรุปผลการศึกษาการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยา

4.1 การสืบค้นข้อมูลการพัฒนาเชิงนโยบายของภาครัฐและการลงทุนของภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำเจ้าพระยา

จากการศึกษาพบว่า ในช่วงเวลา 5 ปีที่ผ่านมา มีโครงการจำนวนมากที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแม่น้ำเจ้าพระยาโดยสามารถแยกประเภทได้ดังนี้

4.1.1 โครงการรถไฟฟ้า ได้แก่

- 1) โครงการรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินช่วงบางซื่อ-ท่าพระ และหัวลำโพง-บางแค พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำเจ้าพระยาและชุมชนในโครงการคือ โครงการ ก่อสร้างรถไฟฟ้าช่วงลอดใต้แม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณเขตพระนคร ช่วงสถานีสนามไชย อีสรรภาพ และทางข้ามแม่น้ำในบริเวณช่วงสถานีบางโพ และบางอ้อ
- 2) โครงการรถไฟฟ้าสายสีม่วงเตาปูน-ราษฎร์บูรณะ มีเส้นทางข้ามแม่น้ำ 1 จุดคลองโองอ่าง และมีชุมชนที่อยู่ในรัศมีการให้บริการ 1 ชุมชน คือ ชุมชนตรอกเขียนนิวาศน์-ไก่อ๊ว ที่สถานีบางขุนพรหม และสถานีผ่านฟ้า
- 3) โครงการรถไฟฟ้าสายสีแดง ผ่านทางตลาดน้อยและแม่น้ำเจ้าพระยาไปยังรถไฟฟ้าสายแม่งลองที่มีอยู่เดิม มีเส้นทางจากบริเวณหัวลำโพงมายังฝั่งธนบุรีที่วงเวียนใหญ่ ออกสู่ย่านบางบอน และต่อขยายเส้นทางไปยังสถานีมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร
- 4) โครงการรถไฟฟ้าชานเมืองสายสีแดง (เส้นชานเมืองช่วงบางซื่อ-รังสิต และช่วงบางซื่อ-ตลิ่งชัน) โดยมีทางข้ามแม่น้ำที่บริเวณสะพานพระรามที่ 6 ไม่มีชุมชนอยู่ในรัศมีการให้บริการของสถานีรถไฟฟ้า แต่เส้นทางมีการก่อสร้างอยู่ในรัศมีการของชุมชนบางอ้อ
- 5) โครงการรถไฟฟ้าสายสีส้ม มีเส้นทางข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ช่วงรอยต่อเขตพระนครและเขตบางกอกใหญ่ ระหว่างสถานีสนามหลวงและสถานีศิริราช มีชุมชนที่อยู่ในรัศมีการให้บริการ 1 ชุมชน คือ ชุมชนตรอกเขียนนิวาศน์-ไก่อ๊ว ที่สถานีสนามหลวง

4.1.2 โครงการสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่

- 1) **สะพานยกระดับเกียกกาย** ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณรัฐสภาแห่งใหม่ มีชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงคือชุมชนมัสยิดบางอ้อ
- 2) **สะพานข้ามแม่น้ำช่วงราชวงศ์-ท่าดินแดง** ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณราชวงศ์ฝั่งพระนครและท่าดินแดงฝั่งธนบุรี
- 3) **สะพานข้ามแม่น้ำช่วงลาดหญ้า-มหาพฤฒาราม** เป็นแนวเส้นทางเดียวกับรถไฟฟ้าสายสีแดง
- 4) **สะพานจันทน์-เจริญนคร** มีจุดเริ่มต้นที่ ถ.จันทน์ ซอย 42 ผ่าน ถ.เจริญกรุง ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา มาบรรจบ ถ.เจริญนครซอย 24
- 5) **สะพานพระราม 2** ยกยกระดับข้ามผ่าน ถ.ราษฎร์บูรณะ แม่น้ำเจ้าพระยาผ่าน ถ.เจริญนครไปบรรจบกับ ถ.พระรามที่ 3 บริเวณจุดตัดกับ ถ.สาธุประดิษฐ์
- 6) **สะพานคนเดินและทางจักรยานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณท่าพระจันทร์-ศิริราช** เป็นโครงการของ กรุงเทพมหานคร

4.1.3 โครงการทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยา ระยะทาง 14 กม. ดดยมีชุมชนที่ได้รับผลกระทบในช่วงแรก 4ชุมชนคือ บ้านปูน มัสยิดบางอ้อ วัดเทวราชกุญชร เขียนนิวาสน์ ตรอกไก่แจ้ ส่วนชุมชนตลาดน้อยจะได้รับผลกระทบเมื่อมีการสร้างระยะที่สอง

4.1.4 โครงการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำ หรือย่านหรือชุมชนริมน้ำ ซึ่งมีหลายโครงการได้แก่

- 1) โครงการวางผังเฉพาะแห่งในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ พื้นที่บริเวณย่านชุมชน เขตสัมพันธวงศ์
- 2) โครงการจ้างที่ปรึกษาประจำเพื่อสำรวจ วางผัง ออกแบบรายละเอียด ประเมินราคา สำหรับ งานผังเมือง งานวางผังพัฒนาย่านพื้นที่ต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์: โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อย
- 3) โครงการย่านจันทน์บางกอก โครงการปรับปรุงพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา (Riverfront) ในบริเวณชุมชนตลาดน้อย

- 4) โครงการศึกษาและฟื้นฟูเมืองย่านกรุงเทพฯชั้นใน ย่านเมืองเก่าครอบคลุม 17 เขต และโครงการจัดทำผังแม่บทการฟื้นฟูย่านเมืองเก่า และการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านกะดีจีน-คลองสาน

4.1.5 โครงการจ้างที่ปรึกษาประจำ เพื่อสำรวจ วางผัง ออกแบบรายละเอียด ประเมินราคา สำหรับงานผังเมือง

- 1) โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง เสนอปรับปรุงภูมิทัศน์ริมแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณเขตสัมพันธวงศ์ มีโครงการนำร่องคือการปรับปรุงทำน้ำส้วมดี ทำน้ำภาณุรังสีและที่ดินของกรมธนารักษ์
- 2) โครงการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำยานนาวาเนื่องจากที่ตั้งโครงการมีพื้นที่ต่อเนื่องกับย่านศูนย์กลางธุรกิจใจกลางเมือง บางรัก-สีลม-สาทร และติดริมแม่น้ำเจ้าพระยา โดยพื้นที่โครงการครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่เชิงสะพานตากสินจนถึงโรงแรมชาเทรียม คิดเป็นระยะทางยาวกว่า 1.2 กิโลเมตร
- 3) โครงการสถานีแม่น้ำโครงการความร่วมมือลงทุน PPP ระหว่าง ร.ฟ.ท.-การรถไฟแห่งประเทศไทย และเอกชน บน แผนยุทธศาสตร์การให้เอกชนร่วมลงทุนในกิจการของรัฐ พ.ศ. 2558-2562 บนที่ดินสถานีแม่น้ำจำนวน 277.5 ไร่
- 4) โครงการพัฒนาพื้นที่ท่าเรือกรุงเทพ เป็นการปรับปรุงคลังสินค้า ท่าเรือเก่า และปรับโฉมตลาดคลองเตย บนพื้นที่มีทั้งหมดประมาณ 3,000 ไร่

4.1.6 โครงการพัฒนาของภาคเอกชน บริเวณริมแม่น้ำซึ่งปัจจุบันกลายเป็นท่าเลทองของนักลงทุนจำนวนมาก ประกอบด้วย

- 1) โครงการ Icon Siam ศูนย์การค้าใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ ของกลุ่มสยามพิวรรธน์ โครงการยอดพิมาน
- 2) ริเวอร์วอล์ค / เอเชียทีค 2/ท่ามหาราช โครงการ The Jam Factory โครงการ Warehouse 30 โครงการ ล้ง 1919
- 3) ศูนย์การเรียนรู้ธนาคารแห่งประเทศไทย และสำนักงานใหญ่ศูนย์สร้างสรรค์ (TCDC-Creative District)

การศึกษาสถานการณ์และผลกระทบต่อชุมชนจากนโยบายของภาครัฐและโครงการพัฒนาต่างๆในพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาพบว่า มีอยู่จำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่แล้วเป็นการดำเนิน

โครงการที่มีได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อแม่น้ำ มีเพียงโครงการทางเลียบแม่น้ำเจ้าพระยา 14 กม. เท่านั้นที่กระทบกับแม่น้ำโดยตรงซึ่งกระทบต่อสภาพแวดล้อม กระแสน้ำ และวิถีชีวิตของชุมชน ขณะที่โครงการรถไฟฟ้า สะพานข้ามแม่น้ำเป็นสิ่งที่สามารถยอมรับได้ในแง่การรองรับการคมนาคมขนส่งของผู้คนในเขตเมือง ส่วนโครงการพัฒนาของเอกชนก็มีลักษณะที่ฟังฟังและใช้ประโยชน์จากแม่น้ำเพื่อการพักผ่อนและการท่องเที่ยวมากกว่า

4.2 การศึกษาบริบทพื้นที่ และการตั้งโจทย์การวิจัย

มีการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนเป้าหมาย ที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อการสร้างความรู้ และความเข้าใจชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนแบบดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนพร้อมๆกับการสร้างกรุงเทพฯ รวมถึงชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงที่เศรษฐกิจมีการเจริญเติบโตตามแผนการพัฒนาของประเทศ ชุมชนดังกล่าวต้องเผชิญหน้ากับกระแสการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตลอดมา โดยพยายามปรับตัวให้มีความสอดคล้องไปกับกระแสของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งบางครั้งชุมชนต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่หนักหนาสาหัสในการปรับตัวเพื่อหาทางรอดให้ได้อยู่ร่วมกับสังคมต่อไปได้

ปัจจุบัน การสร้างความรู้ ทำความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวกับชุมชนดั้งเดิมที่อยู่คู่กับการสร้างกรุงเทพฯ ยังมีไม่มากพอ ทำให้สังคมขาดความรู้ และไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการมีอยู่ของชุมชนดั้งเดิมเหล่านี้ การศึกษาชุมชนบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาในครั้งนี้ จึงเป็นการศึกษาเพื่อทำความรู้จักกับหน่วยทางสังคมหน่วยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อเมือง ผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คน ชุมชน และการเปลี่ยนแปลงของเมืองทั้งในแง่ของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอีกด้วย

การศึกษาชุมชนที่มีลักษณะแบบชุมชนดั้งเดิม ใช้กระบวนการที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัย เพื่อสร้างการตระหนักรู้ประวัติศาสตร์สังคมต่อตนเองและชุมชน ตลอดจนการรับรู้ถึงปัญหาค่าลงเผชิญและตระหนักถึงความต้องการที่แท้จริงของชุมชนว่าชุมชนควรมีทิศทาง เป้าหมายในการพัฒนาอย่างไร

เพื่อให้การศึกษาในครั้งนี้เกิดประโยชน์อย่างรอบด้าน พร้อมกับการมีนักวิจัยของชุมชน โครงการได้ร่วมกับชุมชนค้นหาชุมชนเป้าหมายในการศึกษาจำนวน 5 ชุมชนที่ประกอบด้วย ชุมชนบ้านปูน ชุมชนมัสยิดบางอ้อ ชุมชนวัดเทวราชกุญชร ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่แจ้สมาชิกประชาคมบางลำพู และชุมชนตลาดน้อย โดยนักวิจัยชาวบ้าน ทำหน้าที่รวบรวมเรื่องราวข้อมูลด้านประวัติศาสตร์สังคม ของชุมชน

ตนเอง เพื่อนำไปสู่การตั้งโจทย์การวิจัย ที่สอดคล้องและเป็นประโยชน์กับชุมชน สำหรับการศึกษาในส่วนแรกนี้ เป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของชุมชนร่วมกัน ตลอดจนร่วมกันค้นหาประเด็นร่วมเพื่อสร้างโจทย์วิจัยของชุมชน ที่คาดว่าจะเป็เครื่องมือที่ทรงพลังอันหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะต่อไป

จากข้อมูลทีรวบรวมโดยชุมชนในเบื้องต้นนั้นทำให้พบว่า ชุมชนทั้ง 5 ชุมชนเกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ช่วงเวลาที่แตกต่างกัน บางชุมชนเกิดขึ้นมาตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นของการสร้างพระนคร เป็นช่วงเวลาที่มีการอพยพพลัดถิ่นของคนจีนจำนวนมากเข้ามาสู่สยามประเทศเพื่อเป็นแสวงหาโอกาสของชีวิตได้แก่ชุมชนตลาดน้อย บางชุมชนเริ่มก่อตัวเป็นชุมชนในช่วงที่มีการพัฒนาบ้านเมืองมีการสร้างวัดและวัง ได้แก่ ชุมชนวัดเทวราชกุญชร ชุมชนตรอกไก่แจ้-เขียนนิวาสน์ ในขณะที่ชุมชนบ้านปูนอพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาหนีภัยสงครามและตั้งบ้านเรือนเรียงรายอยู่บริเวณริมแม่น้ำและค่อยู่หนาแน่นมากขึ้นในเวลาต่อมา คล้ายกับชุมชนมัสยิดบางอ้อที่มีข้อมูลจากคำบอกเล่าเช่กันว่าอพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาโดยสร้างแพอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา คนทั่วไปเรียกพวกเขาว่าแขกแพ และเมื่อพิจารณาในแง่มุมมองของความต่อเนื่องด้านพัฒนาการของความเป็นชุมชนสู่การพัฒนาหัวข้อวิจัยในแต่ละชุมชนจะมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 ชุมชนตลาดน้อย

ชุมชนตลาดน้อยนั้นมีความต่อเนื่องของการเป็นชุมชนมาตั้งแต่การเริ่มสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นชุมชนที่มีพัฒนาการอยู่คู่กับสังคมไทยมายาวนานตั้งแต่สมัยการค้าเรือสำเภากับจีน จนกระทั่งระบบเศรษฐกิจมีการขยายตัวสู่ระบบของการผลิตเพื่อขายหลังจากสนธิสัญญาเบาริ่งมีการส่งออกข้าว ดีบุกจำนวนมาก ผ่านช่วงเวลาของการสร้างบ้านเมืองที่จำเป็นต้องใช้แรงงานรับจ้าง ตลาดน้อยจึงจุดแรกที่แรงงานอพยพชาวจีนได้พำนักพักพิงเพื่อหางานทำ เป็นแรงงานสร้างถนน ตึกแถว หรือการขุดคลองต่างๆเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับการขนส่งสินค้า จนกระทั่งเศรษฐกิจของชุมชนได้ดำเนินต่อเนื่องเรื่อยมาจนปัจจุบัน มีพ่อค้าชาวจีนจำนวนมากที่สามารถทำการค้าจนเจริญก้าวหน้ามีเศรษฐกิจมั่นคงเป็นปึกแผ่นและยังเก็บรักษาบ้านเรือนในชุมชนเอาไว้ ขณะที่บางคนก็ยังคงทำงานและใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนเพราะที่นี่เป็นแหล่งทำมาหากินที่สำคัญ อยู่ใจกลางเมือง การเดินทางสะดวกและไม่ต้องการย้ายออก ชุมชนตลาดน้อยเป็นชุมชนที่มีการปรับตัวทางเศรษฐกิจท่ามกลางกระแสการพัฒนามานับร้อยปี และในปัจจุบันตลาดน้อยกลายเป็ย่านเก่าที่กำลังได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ คนตลาดน้อยจึงกำลังเผชิญกับความท้าทาย

ทายทางด้านเศรษฐกิจที่มาพร้อมกับกระแสการท่องเที่ยวขึ้นชมน่านเก่า ที่นักวิจัยจึงมีความสนใจ
ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมในย่านตลาด
น้อย”

4.2.2 ชุมชนวัดเทวราชกุญชร

กรณีชุมชนวัดเทวราชกุญชร เป็นชุมชนที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากการสร้างทางเลียบ
แม่น้ำ การรวบรวมข้อมูลในเบื้องต้นพบว่า ชุมชนนี้มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 โดยมีขุนนางที่รับใช้
เจ้านายในวังบริเวณนี้เข้ามาปลูกบ้านอยู่อาศัย จากคำบอกเล่าของชาวบ้านที่พูดคุยกันคือเมื่อ
ย้ายเข้ามาทำงานในเมืองกรุงเจ้านายก็จะบอกว่าให้ไปปลูกบ้านอาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำหน้าวัด
สมอแครง(ชื่อเดิมของวัดเทวราชกุญชร) ซึ่งเป็นที่ของวัด และหลังจากนั้นก็มีคนทำงานรับใช้
เจ้านายในวังใกล้เคียงเริ่มทยอยเข้ามาอยู่กันจนหนาแน่น

จากการที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำงานรับใช้เจ้านายในวัง แม้แต่ผู้หญิงก็เช่นกัน แต่งานที่ทำ
ส่วนหนึ่งคืองานในห้องครัวของวังทำให้เกิดความรู้เกี่ยวกับการทำอาหารคาว หวานตามแบบฉบับ
ของวังนั้นๆ วันเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปอาจทำให้วังเจ้านายหลายแห่งไม่สามารถเลี้ยงดูผู้คนจำนวน
มากได้ หลายคนต้องออกมาเพื่อดำเนินชีวิตและแสวงหาหนทางเพื่อความอยู่รอดของตนเอง
ความรู้เรื่องเกี่ยวกับอาหารการกินแบบชาววังจึงเป็นสิ่งที่สร้างงานและรายได้ให้กับพวกเขา
จนกระทั่งปัจจุบัน โดยเริ่มต้นจากการเป็นแม่ครัวทำอาหารช่วยตามงานบุญต่าง จนมีชื่อเสียงและ
ได้รับการยอมรับในเรื่องรสชาติ มีการผลิตมากขึ้นเพื่อขายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว และเริ่มทำ
ธุรกิจรับทำอาหารเพื่อเลี้ยงแบบบุฟเฟต์ตามงานต่างๆ เมื่อธุรกิจเริ่มได้รับการยอมรับ งานมีปริมาณ
มากขึ้น มีความจำเป็นต้องหาแรงงานมาช่วย ลูกหลานในชุมชนจึงกลายมาเป็นแรงงานสำคัญ
การถ่ายทอดความรู้เรื่องอาหารจึงส่งจากรุ่นสู่รุ่นในเส้นทางนี้ จนสามารถสร้างงานให้กับคนใน
ชุมชนมาจนปัจจุบัน ทุกวันนี้ชุมชนวัดเทวราชกุญชร ได้ชื่อว่าเป็นชุมชนที่ให้บริการรับจัดอาหาร
นอกสถานที่ที่ใหญ่และมีชื่อมากที่สุดในกทม. โดยดำเนินการมามากกว่า 50 ปี จากข้อมูลชุมชน
ในช่วงต้นนี้ทำให้ทีมวิจัยชุมชนวัดเทวราชกุญชร จึงให้ความสนใจในประเด็นเรื่องพัฒนาการทาง
อาชีพของชุมชน โดยสามารถสรุปเป็นโจทย์ของการวิจัยเรื่อง “ครัวกรุงเทพ : การสืบทอดอาหาร
ไทยสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจจัดเลี้ยงอาหารชุมชนวัดเทวราชกุญชร”

4.2.3 ชุมชนบ้านปูน

กรณีชุมชนบ้านปูน มักจะหมายถึงชุมชนที่มีอาชีพหลักประกอบอาชีพทำปูนแดงที่ใช้รับประทานกับหมากพลูตามความนิยมของคนในสมัยก่อน โดยในละแวกใกล้เคียงจะมีบ้านปูนอยู่สองแห่ง ได้แก่ บ้านปูนวังหลัง และบ้านปูนบางยี่ขัน ซึ่ง"ชุมชนบ้านปูน"ในที่นี้จะหมายถึงชุมชนบ้านปูนที่ตั้งอยู่ที่บางยี่ขัน

บรรพบุรุษของชุมชนนั้นอพยพมาจากพระนครศรีอยุธยามาตั้งชุมชนกันอยู่ในบริเวณนี้ในช่วงเวลาที่พระเจ้าตากได้อพยพไพร่พลลงมาครั้งที่พม่าเข้าตีกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2310 โดยแบ่งพื้นที่การอยู่อาศัยตามเชื้อชาติคือ "บ้านบน"(ท่าบน) และ "บ้านล่าง"(ท่าล่าง) โดยมีข้อสันนิษฐานว่าชุมชนเรียกชื่อบ้านบนและบ้านล่างตามระดับความสูงของพื้นที่โดยบ้านบนจะมีพื้นที่สูงกว่าบ้านล่าง ทำให้เมื่อถึงเวลาหน้าน้ำบ้านล่างจะมีน้ำท่วมอยู่เป็นประจำ ส่วนการอยู่อาศัยบริเวณบ้านบนจะเป็นที่ที่อยู่ของคนไทย ส่วนบ้านล่างเป็นที่อยู่ของคนจีน อาชีพเดิมคือ การเป็นชาวสวนผลไม้ทำปูน ประมง ขนไม้ไทย ดอกไม้สด ถักกก และเป็นลูกจ้างโรงงานสุราบางยี่ขัน ชุมชนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเรื่อยมานับตั้งแต่การประกาศยกเลิกการกินหมาก การปิดโรงงานสุราบางยี่ขัน การสร้างสะพานพระปิ่นเกล้า และโครงการที่มีผลกระทบมากที่สุดคือการสร้างสะพานพระราม8 เนื่องจากมีชุมชนเกินครึ่งได้รับผลกระทบและต้องย้ายออกไป ส่งผลให้ชุมชนมีขนาดเล็กลงและมีคนดั้งเดิมอยู่อาศัยน้อยกว่าเดิม

ชุมชนบ้านปูนเผชิญหน้ากับกระแสการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้อาชีพหลายอย่างต้องเลิกรากันไปตามกระแสการพัฒนา มีเพียงอาชีพการทำดอกไม้สดเท่านั้นที่ยังคงมีผู้สืบทอดกิจการมาจนปัจจุบัน ทำให้ทีมนักวิจัยชุมชนบ้านปูนให้ความสนใจที่จะศึกษาและพัฒนาเป็นโจทย์ของการวิจัยเรื่อง "การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำดอกไม้ บายศรี และเย็บแบบในชุมชนบ้านปูน"

4.2.4 ชุมชนมัสยิดบางอ้อ

ชุมชนมัสยิดบางอ้อ เป็นชุมชนชาวมุสลิมเก่าแกริมน้ำ ก่อร่างขึ้นโดยสัปบุรุษที่เป็นพ่อค้าชาวมุสลิมเชื้อสายเปอร์เซียซึ่งอพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ครั้งเสียกรุง และมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งธนบุรี ซึ่งเป็นที่รู้จักในนามของ "แขกแพ" ส่วนใหญ่เป็นมุสลิมนิกายสุหนี่ ในชุมชนมีโรงเรียนสอนศาสนาที่มีนักเรียนมุสลิมจากจังหวัดต่างๆ มาเรียนกันอย่างมากมาย มุสลิมบางอ้อได้รับการยอมรับนับถือจากชาวกำปง (หมู่บ้าน) อื่นๆ ว่ามีความเป็นผู้ดี มีไลฟ์สไตล์ มีการพูดจาที่แตกต่างจากพี่น้องมุสลิมในกำปงอื่นที่มีเชื้อสายมลายู ผู้คนมีสัมมาชีพที่โดดเด่น และฐานะมั่นคง มีวิถีชีวิตที่ประณีตในเรื่องการกินอยู่ กิริยา มารยาท และขนบธรรมเนียมที่เฉพาะตัว มีพื้นฐานศรัทธาในศาสนาอิสลามอย่างมั่นคง มีจิตใจดีงาม โอบอ้อมอารี เกื้อหนุน และแบ่งปันแก่ผู้อื่นอยู่เป็นนิจ จากวิถีที่โดดเด่นทำให้ ได้รับการเรียกขานว่า “มัสยิดบางอ้อดั่งผู้ดีมุสลิมริมแม่น้ำเจ้าพระยา” ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมุสลิมบางอ้อเป็นมุสลิมผู้สืบเชื้อสายมาจากสุลต่านสุลัยมาน ที่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่รับใช้ราชสำนักมาอย่างยาวนานตลอดสมัยอยุธยาจนถึงกรุงธนบุรี อาจเป็นสาเหตุให้มุสลิมสายนี้ได้รับการบ่มเพาะวิถีการดำเนินชีวิตแบบราชสำนัก กลายเป็นความแตกต่างจากมุสลิมกลุ่มอื่น

ด้านอาชีพ มุสลิมบางอ้อมีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการเดินเรือ ทำให้เมื่อสถานการณ์ของบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาคนรุ่นต่อมาสามารถนำความรู้ที่ส่งต่อกันมาทำเป็นอาชีพการเดินเรือในแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นเรือโดยสารรับส่งคนระหว่างบางอ้อกับธนบุรี เจ้าของกิจการคือตระกูลโยธาสุมุท และตระกูลสิทธิวินชัย และบรรทุกสินค้าการเกษตร ของกิน ของใช้จากปากคลองตลาดไปปากน้ำโพ อีกอาชีพหนึ่งที่สร้างฐานะความมั่งคั่งให้กับคนในชุมชนคืออาชีพค้าไม้ที่ได้รับสัมปทานจากภาคเหนือ

ชุมชนมัสยิดบางอ้อได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเมืองเรื่อยมานับตั้งแต่การตัดถนนจรัลสนิทวงศ์เพื่อการคมนาคมทางบกให้ครอบคลุมสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา จนถึงการเดินทางด้วยระบบราง มีรถไฟฟ้า BTS ผ่านบนถนนจรัลสนิทวงศ์ ยิ่งส่งผลให้ราคาที่ดินมีราคาแพงมากขึ้นปัจจัยเหล่านี้จึงเป็นความท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอีกครั้งหนึ่ง รวมถึงโครงการสร้างทางเลียบแม่น้ำที่ผ่านหน้าชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนมีความตื่นตัวและออกมาร่วมกันแสดงการคัดค้านการสร้างทางดังกล่าวตลอดสองปีที่ผ่านมา จากบทเรียนที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนเริ่มตระหนักว่า พลังของการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาที่มากกระทบกับชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ และต้องการเสริมสร้างพลังนี้ให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ผ่านการพูดคุยกับคนในชุมชน เพื่อสร้างการรับรู้อย่างกว้างขวางกับคนรุ่นหลัง

ด้วยการใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือของการรวมคนและสร้างความเชื่อมั่นร่วมกันภายใต้หัวข้อการวิจัย เรื่อง“มัสยิดบางอ้อ : จากแขกแพสู่ตมผู้ดีมุสลิมริมแม่น้ำเจ้าพระยา”

4.2.5 ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่อแจ้

ชุมชนเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่อแจ้ตั้ง อยู่ในที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ อายุ ชุมชนประมาณ 80 ปี บริเวณนี้เคยเป็นวังที่ประทับของเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา อยู่ริมป้อมพระ สุเมรุ วังแห่งนี้ จึงเรียกขานกันในเวลาต่อมาว่า “วังกรมหลวงจักรเจษฎา” หลังจากเจ้าฟ้ากรมหลวง จักรเจษฎาสิ้นพระชนม์แล้ว เจ้าจอมมารดาภิเษกย้ายมาอยู่ต่อมา หลังจากนั้นแล้วก็ไม่ปรากฏว่ามี เจ้านายพระองค์ใดกล้าเสด็จมาประทับอีกเลยจึงกลายเป็นวังร้าง หลังจากที่ดินบริเวณวังกลายเป็นวัง ร้าง ไม่มีผู้ใดอยู่อาศัย ไม่นานนักก็ได้ถูกรื้อถอน และมีคนเข้ามาปลูกสร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่ ซึ่งส่วน ใหญ่ล้วนก็แต่สืบเชื้อสายมาจากข้าราชการบริพารเก่าที่เคยอยู่ใต้พระบารมีของวังนี้ทั้งสิ้น หรือเป็นบุคคล ที่เคยอาศัยอยู่บริเวณละแวกชุมชนดังกล่าวมาก่อน ปัจจุบันยังเห็นร่องรอยของประตู และกำแพงวัง บางส่วน ซึ่งก่อด้วยอิฐมอญ

บริเวณชุมชนเขียนนิวาสน์และตรอกไก่อแจ้นั้นเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่กรุงเทพฯกำลัง เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นย่านพานิชยกรรมและที่อยู่อาศัย ชุมชนอยู่ใกล้กับย่านการค้าบางลำพูที่เป็น แหล่งรวมสินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวันเช่นเป็นศูนย์รวมของเครื่องแบบนักเรียนที่ทุกคนต้องไปซื้อ จากที่นั่นเท่านั้น โดยมีการผลิตแบบครบวงจร นอกจากนี้ยังขึ้นชื่อว่าเป็นย่านที่มีของกินอร่อยและ คุณภาพดี ในช่วงเวลานี้คือช่วงเวลาแห่งความรุ่งเรืองของย่าน บริเวณโดยรอบของชุมชนเขียน นิวาสน์-ตรอกไก่อแจ้ เรียกได้ว่าเป็นแหล่งศูนย์รวมของดีบางลำพู และกรุงเทพมหานคร เช่น โรตี่ มะตะบะ ซึ่งขึ้นชื่อมาช้านาน (เดิมตั้งอยู่ที่ถนนพระจันทร์) ร้านอาหารครัวนพรัตน์ ร้านก๋วยเตี๋ยวนาย โส่ย ร้านอาหารพริก และโบราณสถานที่สำคัญอย่างป้อมพระสุเมรุ เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่ง ชุมชนนี้จึงถูกกล่าวขานกันว่าเป็นหัวแหวนของเขตพระนคร

อย่างไรก็ตามด้วยแนวโน้มการพัฒนาในปัจจุบันที่รัฐสนับสนุนและให้ความสำคัญกับการ ท่องเที่ยว ทำให้การท่องเที่ยวในย่านนี้เฟื่องฟู และได้รับความนิยมอย่างสูงเมื่อมีการสมโภชกรุงเทพฯ 200ปี มีนักท่องเที่ยวเริ่มเข้ามาเที่ยวชมพระนคร และเริ่มหาที่พักโดยชาวบ้านแบ่งบ้านให้เช่า จนเป็น ที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและพัฒนาจนถึงปัจจุบันส่งผลให้ย่านบางลำพูซึ่งรวมถึงชุมชนเขียนนิวาสน์ และตรอกไก่อแจ้ได้รับผลจากการท่องเที่ยวดังกล่าว เพราะอยู่ใกล้แม่น้ำเจ้าพระยาที่มีท่าเรือสำหรับผู้ ที่ต้องการสัญจรทางเรือ มีโบราณสถานสำคัญคือป้อมพระสุเมรุ สวนสาธารณะริมน้ำ (สวนสันติไชย ปราการ)อาคารริมน้ำที่มีสถาปัตยกรรมสวยงามเป็นเอกลักษณ์ ที่สำคัญคือชุมชนเขียนนิวาสน์ ตรอก ไก่อแจ้เป็นชุมชนที่มีผู้นำที่ริเริ่มเรื่องการทำประโยชน์สาธารณะคือการฟื้นฟูย่านบางลำพู ดังนั้น ชุมชนเขียนนิวาสน์ ตรอกไก่อแจ้ จึงเห็นโอกาสในรวบรวมองค์ความรู้ที่ผ่านมา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ

สำหรับการพูดคุยกับสมาชิกของประชาคมบางลำพู เพื่อเป็นเครื่องมือของการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของสมาชิกประชาคมฯ ให้กลับมาเข้มแข็งและร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนายานร่วมกันอีกครั้ง โดยขอเสนอการทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง **“โครงการศึกษาพัฒนาการในการทำงานเพื่อชุมชนย่านบางลำพูตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ของประชาคมบางลำพู และชมรมเกสรลำพู”**

4.3 บทเรียนที่ได้จากการพัฒนาโจทย์วิจัย

การพัฒนาโจทย์การวิจัยถือเป็นขั้นตอนสำคัญเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงาน และยิ่งยากมากขึ้นเมื่อเป็นการทำงานร่วมกับชุมชนที่คำว่า งานวิจัยไม่เคยอยู่ในวิถีชีวิตของพวกเขามาก่อน ดังนั้นในการทำงานร่วมกับชุมชน ทีมพี่เลี้ยงจำเป็นจะต้องเตรียมความพร้อมให้มากที่สุดเพื่อช่วยให้ชาวบ้านได้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่กำลังทำร่วมกัน โดยเฉพาะทีมพี่เลี้ยงที่ยังไม่มีประสบการณ์การทำงานดังกล่าวมาก่อน แต่ด้วยประสบการณ์ที่เคยคลุกคลีทำงานร่วมกับชุมชนมาอย่างยาวนานทำให้สามารถนำประสบการณ์ที่มีมาใช้เพื่อช่วยในการตั้งคำถาม เพื่อหาคำตอบร่วมกัน โดยมีข้อสรุปดังนี้

- การทำงานควรเริ่มต้นจากการรับฟังข้อมูลความจริงจากชุมชนเป็นหลักเบื้องต้น
- เป็นผู้ฟังที่ดี มีการบันทึกประเด็น เนื่องจากในชุมชนมักจะมีเรื่องเล่าที่มาจากมุมมองที่แตกต่างกัน ทำให้ต้องแยกแยะเรื่องราวและประเด็นอย่างรอบคอบ
- ช่วยตั้งคำถามให้กับชุมชนเพื่อให้เกิดการพูดคุยถกเถียงในเรื่องที่ยังไม่ชัดเจนและเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน รวมถึงเป็นการสร้างให้เกิดกระบวนการทำงานที่เป็นทีม
- เสนอความเห็นถึงวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการค้นข้อมูลที่เหมาะกับชุมชน
- ชาวบ้านมีปัญหาเรื่องวิธีการบันทึกข้อมูล พี่เลี้ยงต้องพยายามเลือกเครื่องมือที่เหมาะสมให้ เช่น การบันทึกภาพเอาไว้ก่อน แล้วกลับมาดูเพื่อช่วยในการเขียนหรือเล่าเรื่อง
- มีการเตรียมตัวให้พร้อมก่อนมีการลงชุมชน เพื่อสร้างการพูดคุย การทำความเข้าใจประเด็นต่างๆ ก่อนการประชุม เช่น เตรียมคำถาม การใช้เครื่องมือสื่อสาร รวมถึงอุปกรณ์ที่ใช้ในการประชุม
- ทีมพี่เลี้ยงต้องเป็นคนที่จิตใจกว้าง ยอมรับความแตกต่างและคอยสร้างให้เกิดพื้นที่ของการเรียนรู้

- ทีมพี่เลี้ยงต้องมีบุคลิกลักษณะที่พร้อมจะเรียนรู้ไปกับชุมชน โดยคาดหวังว่า การทำงานวิจัยครั้งนี้จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพการเป็นนักวิจัยที่ดีให้กับชุมชนและพี่เลี้ยงไปพร้อมๆกัน